

Doktori (Ph.D.) értekezés

A jövő-orientáció háttértényezőinek vizsgálata
főiskolai hallgatók körében

Mester Dolli

Debreceni Egyetem

BTK

2013

A jövő-orientáció háttértényezőinek vizsgálata főiskolai hallgatók
körében

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a pszichológia tudományágban

Írta: Mester Dolli okleveles pszichológus

Készült a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Humán Tudományok doktori
iskolája (Pszichológia programja) keretében

Témavezető: Dr. Frecska Ede

.....
aláírás

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 20.

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

A nyilvános vita időpontja: 20.

Nyilatkozat

Én, Mester Dolli, teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be, és azt nem utasították el.

Eger, 2013.

.....

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozok Dr. Bugán Antalnak, aki elindított azon az úton, melynek eredménye ez a dolgozat lett, és Dr. Frecska Edének, aki mellém állt és megtette velem az utolsó métereket.

Köszönöm, és soha nem felejttem el Dr. Estefánné dr. Varga Magdolna, ösztönző, bátorító, és mindenekfelett szeretetteljes támogatását, ami átlendített a nehéz pontokon. Köszönöm továbbá kolléganőimnek, hogy közreműködtek a kérdőívek felvételénél, támogatásukat, hogy ott voltak velem azokban a pillanatokban, amikor nagy szükségem volt rájuk, és azt, hogy levettek a vállamról sok terhet az alkotás folyamatában.

Köszönöm Dr. Héjja-Nagy Katalinnak a statisztika rejtelseiben való eligazítást és azt a sok biztatást, építő beszélgetést, amit tőle kaptam.

Végül, de nem utolsó sorban szeretnék köszönetet mondani Choma Krisztinának, mert a barátsága és támogatása sokat jelentett most is, valamint Berzeviczi Norbertnek, aki a megszállottság heteiben is mellettem volt és elnézte nekem, hogy kevésbé vagyok jelen.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS.....	7
ELMÉLETI HÁTTÉR.....	9
1. AZ IFJÚKOR FONTOSABB TÖRTÉNÉSEI	9
1.1. Az ifjúkor határa, meghatározása.....	9
1.2. Biológiai érés	9
1.3. Értelmi fejlődés.....	10
1.4. Énfejlődés	10
1.5. Társas kapcsolatok.....	12
II. A SERDÜLŐKOR/IFJÚKOR ÉS A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ	15
2.1. A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE	15
2.2. SZEMÉLYES CÉLOK RENDSZERE	18
2.2.1. Társas, szocializációs hatások a személyes célok megfogalmazásában és megvalósításában	20
2.2.2. A személyes célok változása a fejlődéssel összhangban.....	21
2.2.3. Nemi különbségek a személyes célokban	23
III. A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK.....	24
3.1. TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK HATÁSA	24
3.2. A CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ SZEREPE, JELENTŐSÉGE A JÖVŐKÉP ALAKULÁSÁBAN	26
3.2.1. A család rendszerszemléletű megközelítése, a családi alrendszerek.....	26
3.2.2. A család funkciói	28
3.2.3. Családi mintázatok változása.....	31
3.2.4. A nevelés természete, a szülői nevelési stílus dimenziói	33
3.2.5. Az apai és az anyai nevelés közötti különbségek, illetve hasonlóságok.....	39
3.2.6. A válás, különélés hatása a gyermekekre.....	40
3.2.7. A válás hatása a házassággal kapcsolatos attitűdökre	43
3.2.8. A szülői nevelés hatása a serdülők jövő-orientációjára	44
3.3. AZ IGASZÁGOS VILÁGBA VETETT HIT KONSTRUKTUMA ÉS JELLEMZŐI.....	46
3.3.1. Az igazságos világba vetett hit konstruktuma	46
3.3.2. Az igazságosság koncepciója	47
3.3.3. Az igazságos világba vetett hit fejlődése	49
3.3.4. Az igazságos világ dimenziói	51
3.3.5. Az igazságos világba vetett hit szocializációs háttere	54
3.3.6. Az igazságos világba vetett hit és a külső-belső kontroll attitűd kapcsolata	55
3.3.7. Az igazságosság élményének hatása a mentális egészségre.....	56
3.3.8. Az igazságos világba vetett hit és a jövőbe való befektetés.....	57
3.4. KÜLSŐ-BELŐ KONTROLLHELY ATTITŰD JELLEMZŐI ÉS SZEREPE.....	58
3.4.1. A külső-belső kontroll attitűd	58
3.4.2. A külső-belső kontroll és a környezeti kontroll viszonya	59
3.4.3. A kontrollhely családi és társadalmi meghatározói.....	60

3.5.	DEPRESSZIÓ, A MENTÁLIS EGÉSZSÉGROMLÁS LEGTÍPIKUSABB FORMÁJA	61
3.5.1.	A depresszió általános tünetei	61
3.5.2.	A depresszió kognitív nézőpontból való megközelítése.....	63
3.5.3.	A személy és környezete közötti viszony hatása a depresszióra: a tanuláselméleti nézőpont	65
3.5.4.	A depresszió szocio-kulturális nézőpontból való megközelítése	66
3.5.5.	A szociális hatások kapcsolata a depresszióval	66
3.5.6.	Főiskolai és egyetemi hallgatók mentális egészségi állapotának jellemzői	68
3.5.7.	A mentális egészségi állapot hatása a jövőkép alakulására	69
IV.	A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ HÁTTÉRTÉNYEZŐINEK VIZSGÁLATA FŐISKOLAI HALLGATÓK KÖRÉBEN.....	71
4.1.	PROBLÉMAFELVETÉS, CÉLKITŰZÉS	71
4.2.	VIZSGÁLATI HIPOTÉZISEK.....	72
4.3.	VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK	74
4.4.	MINTAVÉTEL	80
4.5.	VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK	81
4.5.1.	A szülői nevelési dimenziók struktúrálódása.....	82
4.5.2.	Általános különbségek.....	89
4.5.2.1.	Nemi különbségek.....	89
4.5.2.2.	Korcsoportok szerinti különbségek	100
4.5.2.3.	A családi szituáció szerinti különbségek.....	108
4.5.3.	A háttértényezők mentén kimutatható kapcsolatok, különbségek.....	113
4.5.3.1.	A szülői nevelési dimenziók és a jövő-orientáció összefüggései	113
4.5.3.2.	Az igazságos világba vetett hit dimenzióinak összefüggései.....	117
4.5.3.3.	A külső-belső kontrollhely összefüggései.....	133
4.5.4.	Összefüggések feltárása	146
4.5.4.4.	A jövő-orientált remények hátterében kimutatható összefüggések, befolyásoló hatások.....	149
4.5.4.5.	Az összefüggések modelljei az egyes tartalmi kategóriákban.....	150
4.6.	MEGVITATÁS.....	162
V.	ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS	175
VI.	SUMMARY	179
VII.	IRODALOMJEGYZÉK	185
VIII.	MELLÉKLET.....	201

BEVEZETÉS

A jövő alakítása, konstruálása, a jövőbeli események elővételezése, olyan célok kitűzése, melyek motiváló erővel bírva irányítják, megszabják a jelenben való cselekedeteket is, szinte minden életkorban lényeges szerepet kapnak. Gyermekként még minden lehetséges, a fantázia erőteljesebb működésének köszönhetően merész terveket, elképzeléseket szövünk arról, hogyan fogjuk élni az életünket, ha felnövünk. Gondolkodó, aktív, cselekvő, tapasztalatszerző lényként a kor előrehaladtával viszont egyre konkrétan, egyre tudatosabban tervezzük meg a jövőnket és állítunk fel célokat, végiggondoljuk ezek lehetséges kimeneteleit, majd megkíséreljük megvalósítani őket. De különösen fontosá serdülő- és ifjúkor idején válik ezen működésünk, mert azok a remények, vágyak, illetve félelmek, amik megfogalmazódnak bennünk az élet különböző területeire vonatkozóan – pályaválasztás, párkeresés, baráti kapcsolatok erősítése, elköteleződés bizonyos nézetek, értékek és ideológiák mentén –, rövid és hosszú távon is meghatározhatják viselkedésünket, magatartásunkat. Ezek a célok a jövő mentális reprezentációjaként, motivációs erővel bírnak, és irányítják aktivitásunkat, befolyással lesznek későbbi felnőtt életünkre is (Austin és Vancouver 1996, Karoly 1993).

Mindezekon túl a célok kitűzése abból a szempontból is fontos lehet, hogy visszahat az önismeretre, önszabályozásra, hiszen csak a saját lehetőségek és képességek reális felismerése, átgondolása után tűzhetjük ki őket. Azon túl, hogy a jövőkép megkonstruálása nyomán a fiatal felméri lehetőségeit, adottságait és képességeit, így fejlődik önismerete, végiggondolja a különböző lehetőségek rizikótényezőit is, és ez hatással lesz választásaira, mérlegelésére, kockázttatási tendenciáira is (Jugend, 2002).

Kérdés viszont az, hogy kialakít-e az egyén nagyobb, átfogóbb, hosszú távú célokat vagy csak a mindennapok szintjén tervez előre. Hiszen tudjuk, hogy egy-egy nagyobb cél átírhatja akár a rövidtávú célkitűzéseket is, mivel az elérés érdekében irányítani tudja az ember mindenkori tevékenységét.

Kutatások sora foglalkozott azzal, hogy a személyes célok személyiségfejlődésben játszott szerepét elemezze, például a serdülőkorból a felnőttkorba való átmenet (Nurmi, 2004; Nurmi és Salmela-Aro, 2002) vagy az időskor vonatkozásában (Brandtstaedter és Rothermund, 2002). Más kutatások arra keresték a választ, mennyire fontosak és meghatározóak a célok az integrált, koherens személyiség kialakulásában. Az eredmények azt mutatják, hogy egyrészt az egyén céljainak és belső szükségleteinek összhangja (Sheldon és Kasser, 1995), másrészt a személyes célok egymáshoz való viszonya (Emmons és King,

1988; Sheldon és Emmons, 1995) is lényeges az érett személyiség kialakulása szempontjából.

A jövő tervezése viszont egyre sokrétűbb kihívást jelent a fiataloknak. Megnőtt a választási lehetőségek száma, nagyobb szabadsággal rendelkeznek a célok kivitelezésében illetve a mellettük való elköteleződésben. Azzal is szembe kell nézniük, hogy a keresési, kivitelezési folyamat nehézségekkel, siker-kudarcélményekkel teli próbálkozásokkal van tele. Éppen ezért fontos a család és az iskola, a szűkebb-tágabb szociális közeg támogatása, útmutatása a helyes, személyes út megtalálásában. Ugyanakkor a személyes célok kötődhetnek ahhoz a szociális környezethez is, melyben az egyén él, felnövekedett. Ebből következően az is megállapítható, hogy az egyéni célok nem csak az egyén életét befolyásolják, hanem kihatással lehetnek családi és egyéb társas kapcsolataira is (Brunstein, Dangelmayer és Schultheiss 1996; Martos, 2008, Salmela-Aro és Little, 2007).

Az elmúlt évtized jövő-orientációval kapcsolatos kutatásai elsősorban a serdülők jövőképét, a jövővel kapcsolatos elképzeléseit vizsgálták. Ezek a vizsgálatok sok esetben szintén azt az eredményt hozták, hogy a jövő-orientáció alakulásában fontos szerepe van a szűkebb és tágabb szociális környezetnek. A családi légkör, a szülői nevelési stílusok, attitűdök, az iskolai szocializációs szintér, a kortárskapcsolatok erőssége szoros összefüggést mutat az egyén jövőre vonatkozó célkitűzéseivel, vágyaival, nem megfelelő voltak pedig inkább félelmeket hív elő a jövővel kapcsolatban, sok esetben aláásva a motivációt, megküzdő képességet, a konkrét cselekvési szándékot is.

Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a szociális, kognitív és mentális jóllét, hogyan befolyásolja a jövőkép alakulását egy meghatározott életkori csoport, a főiskolai hallgatók körében. Milyen jövő-orientációs tartalmak jelennek meg az egyéneknél, mennyire terveznek konkrétan, mennyire tartják fontosnak a jövőre vonatkozó célkitűzéseiket és tervezik meg a jövőjüket, mely későbbi éltük alakulására is hatással lesz mind magán, mind társas szinten.

A dolgozat két részből áll. A szakirodalmi összefoglalóban kitérünk az ifjúkor jellemzésére, ismertetjük a jövő-orientáció elméleti hátterét, majd azokat a háttértényezőket – a társadalmi szinten tapasztalható változások, családi szocializációs hatások, az igazságosság konstrukciója, a kontrollhit diszpozíciók hatása, valamint a mentális egészségi állapot - melyek meghatározóak lehetnek a jövőkép alakulásában. Kutatási részben pedig nemi, életkori szempontok, és a családi szituáció (csonka vagy teljes családban nevelkedés) alapján vizsgáljuk a családi szocializáció, és a személyes diszpozíciók mentén kimutatható különbségeket a jövő-orientációra vonatkozóan, feltárva a mögöttes összefüggéseket is.

ELMÉLETI HÁTTÉR

1.AZ IFJÚKOR FONTOSABB TÖRTÉNESEI

1.1. Az ifjúkor határa, meghatározása

Az ifjúkor, mint fejlődéslélektani korszak elhatárolása nem könnyű. Alsó határa sok esetben összerosódik az őt megelőző serdülőkorral, felső határa pedig kitolódik a felnőttkor, illetve azon belül a fiatal felnőttkor irányában. Az elhatárolás nehézsége abból fakad, hogy az ifjúkort – a serdülőkorral együtt – olyan átmeneti időszaknak tekintjük a gyermekkor és a felnőttkor között, mely során a gyermek érdeklődése egyre inkább a külvilág felé fordul. Vaskovics (2000) szerint ennek a szakasznak a legfontosabb feladat a szülőkről való leválás befejezése, azaz a teljes függetlenség megteremtése. Megfigyelhető azonban, hogy a megnövekedett tanulási szakasz, az önálló döntési jogkör halogatása, és sokszor az önálló, független életvitelhez szükséges anyagi bázis kialakításának nehézségei maguk után vonják, hogy egyre jobban kitolódik annak ideje, hogy a fiatalok mikor vállalnak felelősségteljes felnőtt szerepet a társadalomban (Pikó, 2007).

1.2. Biológiai érés

A serdülőkorban megkezdődött biológiai érési folyamatok lassan lezáródnak, a saját test elfogadása, a nemi szerepek elsajátítása, a nemi identitás alakulása válik fontossá ebben az időszakban. Erre szükség is van ahhoz, hogy az ifjúkor egyik legfontosabb feladatának tekintett intim kapcsolatok kialakítása, és a párválasztás sikeres legyen. A lezajlott biológiai változások nyomán az érzelmi, hangulati ingadozások, melyek a serdülőkort oly gyakran jellemzik, itt fokozatosan nyugvópontra jutnak, ennek köszönhetően a pszichés és társadalmi érés előtérbe kerül. Ez segíti elő a felnőtt élet megfelelő szerepvállalásait, hogy a fiatal képessé válik célok, tervek megvalósítására, növekedik felelősségérzete, kialakul benne az elköteleződés bizonyos szerepek mellett. A korábbi szocializációs színtereknek köszönhetően (család, iskola, kortársak) alakul, formálódik a belső értékrendszer, melynek hiányában szerepzavarok, súlyosabb esetben személyiségzavarok alakulhatnak ki (Vajda, 1999).

1.3. Értelmi fejlődés

Az értelmi fejlődés nyomán, az intellektuális területeken bekövetkező változások hatással lesznek az attitűdök, viselkedés alakulására. A fiatalok értelmi fejlődésére jellemző lesz a realitások iránti egyre szélesebb körű érdeklődés, a fiatal képessé válik a logikus, racionális, elvont gondolkodásra. Mérlegeli lehetőségeit, hipotéziseket állít fel, majd azokat szisztematikusan ellenőrzi, annak érdekében, hogy a probléma megoldását megtalálja. Piaget (1958) kognitív fejlődésről felállított elmélete alapján a formális műveletek szakasza jellemzi a gondolkodást. Ennek a gondolkodásnak az alapja, hogy kialakuljon egy új logikai struktúra. A problémamegoldás során, a fiatal új matematikai, logikai elveket próbál ki, képessé válik arra, hogy a problémához kapcsolódó összes lehetséges megoldási alternatívát végiggondolja, majd szisztematikusan kipróbálja, míg rá nem talál a helyes megoldásra (Cole és Cole, 1997). A gondolkodás már nem a konkrét tárgyakhoz kapcsolódik, és elválik a cselekvéstől. Gondolatokat, ítéleteket is tud kombinálni, rendelkezik azzal a képességgel, hogy ellenőrizze saját gondolkodásának helyes voltát, hamis hipotéziseket is ki tud zárni, képes a hatótényezők szétválasztására. A formális műveletek egyetemes voltát kutatások kérdőjelezték meg. Vizsgálatok eredményei szerint a serdülők és a felnőttek 40-60%-a teljesíti a formális logikai feladatokat. A kulturális környezet és az iskolai végzettség is befolyásolja a gondolkodás szintjét (Vajda, 1999).

1.4. Énfejlődés

Erikson (1968) pszichoszociális fejlődélméletét alapul véve a fiatal felnőttkor legfontosabb feladata az intimitáson alapuló kapcsolatok kialakítása, hogy ne izolálódjon szociális környezetében. Ám sok esetben tapasztaljuk, hogy a serdülőkor identitáskeresési folyamata nem zárul le a korszak végére, így mind a serdülőkor, mint a fiatal felnőttkor feladata megoldásra vár az ifjúkorban a későbbi felnőtt élet sikerességének szempontjából nézve. Éppen ezért, fontosnak tartjuk, hogy a serdülőkori fejlődési krízis lényegét is bemutassuk. Az eriksoni elmélet szerint tehát a serdülőkor legfontosabb feladata, a szilárd, személyes identitás kialakítása, Ehhez a fiatalnak korábbi fejlődési kríziseket kell újra feldolgoznia. A *bizalom* megalapozásának serdülőkori megjelenése a barátok, később ellenkező nemű társak keresésében nyilvánul meg, társadalmi szinten pedig olyan ideológia megtalálásában, mely támogatására méltó. Az *autonómia* megalapozása a serdülő saját életére irányuló döntések meghozásának igényében fejeződik ki. A *kezdeményezés* igénye az

új álmokban, ambíciókban, a *teljesítmény* igénye a saját teljesítmény minőségéért és a célok megválasztásáért vállalt felelősségben mutatkozik. Az identitásképzés magába foglalja a személyes identitás integrációját, a társas identitás létrehozását és ennek a két identitásnak az összehangolását. Az identitásképzés folyamata nem kizárólag a serdülőnek, hanem a fiatal szociális környezete számára is megterhelő (Cole és Cole, 1997).

A fiatalnak, ha kialakult az eredendő bizalom önmagában és a világban, akkor igénye lesz arra, hogy megtalálja, és csatlakozzon az értékeinek megfelelő emberekhez, csoportokhoz, ideológiákhoz. Társadalmi szerepeket választ, melyeket elfogadhatónak tart, és ezeket gyakorolja. Amennyiben egyetlen szerepet sem talál megfelelőnek, amivel azonosulni tudna, konfúz lesz. Énképének összetevői között nem talál összeillést, én-ideálja pedig nagymértékben eltávolodhat énképétől.

Marcia (1980) szerint előfordulhat, hogy nem lép fel identitáskrizis az egyén életében, és megállapította, hogy az identitás és a szerepkonfúzió egyensúlya azon múlik, mennyire köteleződik el az egyén az identitás mellett. Az identitásképzés feladatával való megküzdésben 4 típust különböztet meg:

1. *elért identitás*: az ide tartozó fiatalok keresztülmentek a krízisen, döntéseket hoztak több területen, mint pl. pálya, vallás, politikai kérdések.
2. *korai zárás*: az ide tartozó fiatal szintén elköteleződött, de a krízisen való átmenés jeleit nem figyelhetjük meg náluk. Ők azok, akik sokszor feltétel nélkül elfogadják, általában a szülők által felkínált értékeket, életutakat, anélkül, hogy megkérdőjeleznék ezeket, lemondva saját választási lehetőségükről.
3. *moratórium*: az ebbe a csoportba tartozók épp a krízist élik át. Vannak kérdések, melyekre már megtalálták a választ, de sok kérdéssel kapcsolatban még nem született döntés.
4. *diffúz identitás*: az ide tartozók kipróbáltak identitásmintákat, de valami oknál fogva nem voltak képesek elköteleződni egyik mellett sem (Carver, Scherier, 1998).

Waterman (1985) kutatásai szerint az identitást elérők aránya fokozatosan és egyenletesen nő a középiskolás időszak közepétől a felsőfokú tanulmányok befejezéséig, az identitásdiffúzió pedig fokozatosan csökken ezen időszakban, Grotevant és Cooper (1985) megállapította, hogy a családon belüli interakciók összefüggést mutatnak az identitás kialakulásának szintjével. A két nemnél eltérő módú kapcsolatot találtak, de általánosságban elmondható, hogy a családnak fontos szerepe van az identitáskeresési időszakban a szükséges támogatás, bátorítás, és biztonságérzet nyújtásán keresztül.

A következő eriksoni pszicho-szociális fejlődési szakasz a fiatal felnőttkor, ebben az életkorban fejezi be a személy a tanulmányait, munkát keres és családot szeretne alapítani.

Azon dolgozik, hogy kialakítsa személyes életterét, baráti kapcsolatokat építsen ki és ápolja azokat, köszönhetően annak, hogy megjelenik az *intimitás*, szolidaritás iránti igény. Az ifjúkori identitás legfontosabb ismérve, hogy a fiatal vállalja és törekszik is az intimitásra, a szerelem és a barátság terén is. Képes lesz kölcsönös elfogadáson alapuló kapcsolatokat létrehozni, képes lesz elköteleződni még akkor is, ha ez kompromisszumot igényel, vagy áldozatot jelent.

Az identitás megtalálása, az elköteleződés képességének kialakulás hatással lesz arra is, hogyan konstruálja meg a jövőjét a fiatal. A cél, hogy saját erősségeit, képességeit felismerve olyan célokat tűzzön ki maga elé, melyek megvalósítására alkalmasnak tartja magát, olyan stratégiákat válasszon, melyek eredményesek lesznek, a számtalan választási lehetőségéből megtalálja azt az utat, mely számára a legmegfelelőbb lesz. Természetesen ez a keresési időszak kudarcokkal, próbálkozásokkal, kísérletezgetésekkel van kikövezve, éppen ezért van szükség a család, a szülők támogatására, útmutatására annak érdekében, hogy a fiatal valóban megtalálja személyes életpályáját, és közelebb kerüljön céljainak megvalósításához.

1.5. Társas kapcsolatok

Nem csak biológiai, pszichés és kognitív szinten történnek változások, melyekkel meg kell birkóznia a fiataloknak, hanem szociális kapcsolataik is változásokon mennek át, mind minőségükben, mind intenzitásukban. A következőkben a családi és kortárs kapcsolatokról lesz szó, mivel a későbbi vizsgálatban is ez a két szint kerül előtérbe.

1.5.1 Szülőkkel való kapcsolat

Fiatalkorban a családi kapcsolatok módosulnak, az önállósági, függetlenségi törekvések még kifejezettebben jelentkeznek, mint serdülőkorban. A függetlenné válás egyik legfontosabb aspektusa az érzelmi függőség csökkentése. Az érzelmi függetlenedést pedig követnie kell majd az önálló élet kialakításának, amelyben már nem csak érzelmileg, hanem gazdaságilag is leválik a fiatal a szülőkről. A jövő tervezésében ezek a törekvések is egyre inkább meg kell, hogy jelenjenek.

Az, hogy a kapcsolatok átrendeződése minél kevesebb konfliktussal járjon, a család és a fiatal kölcsönös alkalmazkodását igényli. A gyerek megkérdőjelezi, ártértékeli, kritikusabban szemléli a szülő értékrendjét, szokásait, életmódját, nevelési módszereit,

változnak attitűdjei, megnövekedik autonómia igénye. Próbálgatja a felnőtt szerepeket, ez pedig szükségszerűen maga után vonja a szülővel való kapcsolat megváltozását. A család részéről pedig lassan tudomásul kell venni, hogy a gyerekből felnőtt lesz, át kell rendeződnie a családon belüli szerepeknek, pozícióknak, és ezzel együtt jár, hogy a fiatal a család egyenrangú tagjává válik.

A serdülő- és ifjúkort sokszor a legkonfliktusosabb időszaknak tekintjük a szülő-gyerek kapcsolat szempontjából nézve. Vizsgálatok viszont azt jelezték, hogy sokkal kevésbé gyakori a családon belüli konfliktus, mint ahogy azt feltételezzük (Steinberg, 1990). A legtöbb fiatal keresi a szülői irányítást, támogatást, főként, amikor kritikus kérdésekkel, helyzetekkel kell szembesülnie a felnőtté válás folyamatában, és általában jól kijönnek szüleikkel. A vizsgálatok azt mutatják, hogy inkább a szülők nevelési stílusa változik a világ sok részén, kevésbé tekintélyelvűek és jobban a gyerek felé fordulnak. A középosztálybeli családoknál figyelhető meg, hogy a szülők inkább az autoritatív nevelési stílus mentén közelítenek a gyerekhez, amelyben a szülői válaszoló készség és ellenőrzés kombinációja érvényesül (Schlegel, Barry, 1991). Az autoritatív nevelést és jellemzőit vizsgálva Steinberg (1996) úgy véli, hogy a szülői nevelés ezen fajtája három komponensből áll össze: a szülői melegség, strukturáltság és a függetlenedés. A szülői melegség lényegében azt jelenti, hogy a szülő szereti és gondoskodik a gyerekről a strukturáltság tekintetében szabályokat, normákat, elvárásokat támaszt, melyeket a gyerek magáévá tesz és alkalmaz saját viselkedésére nézve, a függetlenedés támogatása esetében pedig megpróbálják elfogadni, bátorítani a gyerek individualitását, önállósági törekvéseit. Mindezek a tényezők még inkább fontossá válnak, kritikusak lehetnek a serdülő- és ifjúkor idején, és kihathatnak arra, hogyan zajlik le a gyerekkorból a felnőttkorba való átmenet. Az autonómia bátorítása a szükséges, de nem túlzott mértékű korlátok felállítása mellett, kiegészülve a támogatás, elfogadás légkörével, sokkal problémamentesebb szociális fejlődést és átmenetet biztosítanak, mint más nevelési formák. Mindemellett ez a fajta nevelési konstelláció nagyobb mértékben elősegítheti a pozitív jövőkép kialakítását is.

1.5.2. Kortársi, baráti kapcsolatok

A kortársi kapcsolatok a barátságok és a csoportos együttlétek szintjén értelmezhetőek. Ezek a kortárskapcsolatok kezdenek alapvetően szimmetrikussá válni, elsősorban olyan személyekkel lépünk kapcsolatba, akik mind pszichológiailag, mind szociálisan hasonlóak hozzánk, és az interakciókra is egyre inkább az egyenrangúság lesz

jellemző. Wander-Zanden (1985) szerint 4 területen van fontos szerepe a kortárs kapcsolatoknak: 1. elősegítik a szülőktől való függetlenedést, elszakadást, 2. tapasztalatot nyújtanak a kölcsönösség, versengés, együttműködés szabályairól, segítik ezek elsajátítását, 3. a fiatalok egymás között egyenrangú kapcsolatban vannak a felnőttek világához képest, 4. és az ifjúsági kultúra hordozói a kortárs csoportok (Vajda, 1999).

Hartup (1996) véleménye szerint a baráti kapcsolatok kihatnak a szociális és a kognitív fejlődésre is. Az intimitással jellemezhető kortársi kapcsolatokban a fiatalok megtanulhatják a másik iránti érzékenységet, a másik jóllétével való törődést, de azt is, hogy hogyan támogassák egymást, hogyan kezelhetik a semmibevevést a közeli kapcsolatokban, valamint a féltékenység, irigység érzését megtapasztalva, hogyan kezeljék ezeket az érzéseket, helyzeteket úgy, hogy a kapcsolat fennmaradhasson (Salisch, 2001).

Hartup (1996) megemlíti továbbá, hogy a barátság funkcionális szempontból nézve is többféle módon segíti az egyén életét. Egyrészt biztonságot, védelmet nyújt a negatív események hatásaival szemben, és segít bennünket az új helyzetekkel, új emberekkel, új problémákkal való szembesülésben. Másrészt az együttműködés megtapasztalása révén, segítik azoknak a szociális készségeknek a kimunkálását, melyek szükségesek lesznek egy csoportba való beilleszkedéshez is. És nem utolsó sorban fontos erőforrást jelenthetnek a problémákkal való megküzdésben.

A barátságokban megfigyelhetőek nemi különbségek. A kutatási tapasztalatok alapján elmondható, hogy a lányok több pozitív érzésről számolnak be a barátnőjükkel kapcsolatban, mint a fiúk, valamint a barátság támogató, védő funkcióit is nagyobbra értékelik (Mendelson és Abound, 1999). Más eredmények azt mutatják, hogy a lányok inkább képesek az intimitás kifejezésére, az én - feltárás magasabb szintjét mutatják, problémáikat inkább megbeszélik, mint a fiúk, akik elsősorban a közös tevékenységekre helyezik a hangsúlyt McNelles és Connolly (1999) szerint.

Végül fontos megjegyeznünk, hogy a szülőknek meghatározó szerepe van a gyermekük szociális életének fejlődésében, mely hatás megjelenhet közvetlenül és közvetve is (Ladd, 1992). A közvetlen hatásként úgy jelenik meg, hogy a szülők tanácsokat adnak a megfelelő, helyes viselkedésmódokról, irányítják gyermekük kortársakkal folytatott interakcióját, valamint serkentik azoknak a szociális kapcsolatoknak a kiépítését, melyeket helyesnek tartanak. De befolyásoló hatásuk indirekt módon is megjelenik. Ladd és Golter (1988, idézi: Jámbori, 2004) megfigyelése szerint, erőtejemebben érvényesülő anyai irányítás mellett, kisebb fokú szociális kompetenciát mutattak a gyerekek kortársi kapcsolataikban. Közvetett hatásnak tekinthető az is, amikor a családon belüli nevelési élmények,

tapasztalatok meghatározzák a kortárskapcsolatok minőségét. Továbbá a szülők nevelési stílusa is jelentős mértékben meghatározza, hogy milyen kapcsolatokat épít ki a fiatal kortársaival. Fontos tényező lehet a szülők személyisége. Kolvin és munkatársai (1977, idézi: Schaffer, 1996) szignifikáns kapcsolatot mutattak ki az anya szociabilitása és gyermekük szociális csoportokban elfoglalt pozíciója között. A szülő személyisége a nevelési módokon keresztül alakítja a gyermek személyiségét, mely kihat arra, milyen pozíciót tölt be a kortárs csoportokban. Ez a pozíció viszont hatással van a gyermek személyiségének fejlődésére, ami pedig befolyásolja a felé irányuló nevelési technikákat. Végző soron a szülőktől és a kortársaktól érkező hatások egyaránt fontossá válnak, és mindkét irányban alakítják a tapasztalatoknak megfelelően a kapcsolatokat.

Dekovic és Meeus (1997) vizsgálatukban arra az eredményre jutottak, hogy ha nem jellemzi a szülő – gyerek kapcsolatot az intimitás, a kötődés, ha a szülők kevés felügyeletet gyakorolnak a serdülő felett, akkor a serdülő szabadidejét inkább társai körében tölti, de velük való kapcsolata is csupán felszínes marad. Viszont ha a szülővel való kapcsolat szorosabb, vagyis a szülők a serdülőt elfogadják és a köztük lévő kapcsolat szoros, a kötődés erős lesz, a társakhoz való kötődés is fokozódik ez által. Ez utóbbi esetben a szülők nem élnek szeretetmegvonással, mint büntetési eszközzel, hanem más módon fejezik ki ítéletüket. Ez a vizsgálat arra is rámutatott, hogy az apa az, akinek a serdülővel szembeni viselkedése fontosabb bejósoló tényezőt jelent, mint az anya, mind az énkép, mind pedig kortárs kapcsolatok szempontjából. Más vizsgálatok ugyanakkor az anyai viselkedés meghatározó szerepére hívták fel a figyelmet (Dunn és mtsai, 2001).

II. A SERDÜLŐKOR/IFJÚKOR ÉS A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ

2.1. A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

A serdülő- és ifjúkor olyan életperiódusa az egyénnek, mely egyrészt a test-lelki változások kitüntetett időszaka, másrészt felkészülés a felnőtt lételre, a jövőről való gondolkodás, tervezgetés, a felnőtt lét feladatainak előkészítését foglalja magába (Poole és Cooney, 1987; Nurmi, Poole és Kalakoski, 1994). Azok a célok és tervek, valamint az ezekhez kapcsolódó döntések, melyek ebben az időszakban megfogalmazódnak, meghatározó szerepet töltenek be a fiatalok későbbi életében.

Több szempontból is fontos szerepük van a jövőbeli személyes céloknak. Mint már a bevezetőben említettük, a célok sok esetben, önmagukban is motiváló, mozgósító erővel bírnak. Segítenek bennünket az erőforrások monitorozásában, a távoli jövőt közelibbé, kezelhetőbbé tudják tenni, már azáltal, hogy személyes erőterünkbe emelik be azt. Továbbá az egyén által kitűzött célok, és ezek megvalósításának tervei fontosak az identitásképzés folyamatában, visszahatnak az önismeretre, önszabályozásra is olyan módon, hogy csak a saját lehetőségek és képességek reális felmérése, átgondolása után tűzhetjük ki céljainkat. Vizsgálatok kimutatták (Nurmi, 1991; Poole és Cooney, 1987; Nurmi, 1994), hogy a fiatalok úgy működnek a jövő-orientált céljaik felépítésében, hogy motívumaikat, vágyaikat összevetik saját tudásukkal, képességeikkel és a jövőbeli lehetőségek szintjén mérlegelik azokat.

A jövőbeli célok így tehát segítséget nyújthatnak abban, hogy a jövőre való felkészülésben a felmerülő problémákat elővételezzük, és könnyebb legyen az azokkal való megküzdés. Felmerül a kérdés azonban, hogy mennyire vagyunk képesek realiztikusan szemlélni, értékelni önmagunkat és lehetőségeinket. A motiváló erőn túl másodlagosan abban rejlik a célkitűzések szerepének fontossága, ha sikerül megvalósítani céljainkat, az kihat saját képességeink, erőfeszítéseink és önmagunkban való hitünk erősödésére valamint a további célkitűzéseinket is befolyásolják, azaz növelik az újabb célokra való munkálkodás folyamatát, a hatékony megküzdési módok elővételezését és újabb erőforrások felkutatását is. Azt is tudjuk, hogy a célok kitűzése önmagában nem elegendő, konkretizálni, tervezni kell azokat. A tervezés lényege az, hogy a jövőbeli célok, az ezek eléréséhez szükséges eszközök, erőforrások meghatározása megtörténjen. Mindennapi életünk is tervek sokaságából áll össze. Maguk a tervek a lehetőségekre való odafigyelést, azok keresését jelentik, miközben figyelemben kell venni azokat a környezeti hatásokat is, melyekhez alkalmazkodnunk kell, ha céljainkat el szeretnénk érni. Az a környezet, melyben tevékenykedünk maga is állandóan változik, és ezeknek a változásoknak a figyelembé vétele azért fontos, mert ezek befolyásolják azon döntéseinket, melyeken a célok megvalósításának sikere múlik.

Kérdés viszont az is, hogy kialakít-e az egyén nagyobb, átfogóbb, hosszú távú célokat vagy csak a mindennapok szintjén tervez előre. Hiszen tudjuk, hogy egy-egy nagyobb cél átírhatja akár a rövidtávú célkitűzéseket is, hiszen az elérés érdekében irányítani tudja az ember mindenkor tevékenységét.

Maga a jövő-orientáció általában véve arra vonatkozik, hogy az emberek miképpen látják jövőjüket, céljaikat, terveikkel, stratégiáikkal összefüggésében (Nurmi, 1994).

Nem egységes, hogy hogyan értelmezik a kutatók ezt a konstrukciót. Sok esetben különbséget tesznek a jövőre vonatkozó kilátások (FTP – future time perspective) és a jövőorientáció (FTO – future time orientation) között (Husmann és Lens, 1999; Nurmi, 1994) és vannak, akik egymás szinonimájaként használják a két kifejezést. A jövőre vonatkozó kilátások lényege, hogy a jelenben véghezvitt cselekvések, a jelenben meghozott döntések kapcsolódnak a jövőbeli eseményekhez, és ennek a kapcsolatnak a tudatosságára utalnak ezek a kilátások.

Gjesme (1975, 1979, idézi: Husmann és Lens, 1999) elképzelése szerint a jövőorientáció tulajdonképpen egy egydimenziós „trait”, amely sokszor nem helyzet-specifikus. Négy fő komponense van: bevonódás, előrevetítés, jövővel való foglalkozás és előrejelzés. A bevonódás – a személy mennyire koncentrálna a jövőbeli eseményekre, az előrevetítés azt mutatja meg, hogy az egyén mennyire készül a jövőre, a jövővel való foglalkozás lényege, hogy a személy mennyi időt fordít a jövőjével való törődésre és az időbeli bejósolás arra vonatkozik, hogy mennyire pontosan tudja időben elhelyezni, előrejelezni a jövőbeli események közeledtét (Jámbori, 2007).

Nurmi (1998) szerint a jövő-orientáció pszichológiai folyamatában, három, egymást követő elem különíthető el: motiváció, tervezés és értékelés. A motiváció lényegében a különböző szükségletek kielégítésére irányuló készlet, de olyan húzóerő is egyben, mely céljaikban megjelenik. A tervezés folyamatában végiggondoljuk, melyek azok a tárgyi és személyi feltételek, melyek a célok megvalósításhoz elengedhetetlenül szükségesek, melyek befolyásolhatják, hogy a tervek mennyire fognak megvalósulni. Az értékelés során pedig kiválasztjuk azokat az eseményeket, melyek végrehajthatóak, reális szintű kockázattal rendelkeznek és kognitív szinten is értelmezhetőek számunkra (Molnár, 2002).

Nurmi elméletéből kiindulva Seginer és munkatársai (Seginer, Nurmi és Poole, 1991; Seginer, 1995, 2000, 2005) egy olyan háromdimenziós modellt képzeltek el, mely általános, az élet minden területére érvényes és három összetevőből áll, melyek a jövő-orientáció motivációs, kognitív reprezentációs és viselkedéses aspektusait írják le. Ebben a modellben a motivációs komponens (érték, várakozás, kontroll) közvetlen hatást gyakorol a kognitív (remények és félelmek) valamint a viselkedési (felderítés és elköteleződés) komponensekre (Seginer, 2009).

Beal (2011) kutatása megerősítette a fent említett elméleteket. A különböző jövő-orientációval kapcsolatos megközelítéseket összevetve azt állapította meg, hogy a jövő-orientáció inkább egy többdimenziós struktúráként értelmezhető, semmint egyetlen dimenzió mentén értelmezhető konstrukció.

A jövő-orientációval kapcsolatos kutatások is több irányt vesznek fel. Az egyik szerint a jövő-orientációval kapcsolatban a jövőbeni cselekvések és ezek következményeinek gondolatokban való megjelenését, valamint azt vizsgálhatjuk, hogy ezek a gondolatok a konkrét cselekvések jövőbeli kimeneteleire milyen hatást gyakorolnak. A másik kutatási irány a jövőbeli selfre koncentrál, azaz azt vizsgálja, hogy milyen énképet alakítunk ki magunkról a jövőbeni önmagunkra nézve. Norman (1999) megalkotott egy integrált modellt, mely egyesíteni próbálja a két kutatási irányt. Eszerint a jövő-orientáció olyan személyes motivációhoz kapcsolódik, melynek lényege, hogy az egyénnek sikerüljön elérnie reményeit jövőbeni selfjében valamint, hogy elkerülje selfjének azon vonatkozásait, melyektől valami okból kifolyólag tart. Norman véleménye szerint a jövő-orientáció négy, mögöttes tényezőt foglal magába, melyek annak mértékét mutatják meg, hogy:

- 1) mennyire hozzáférhető a jövőbeli self
- 2) mennyire része a jövőbeni self az aktuális selfnek
- 3) mennyire integrált egész a jövőbeni self önmagában is
- 4) mennyire tartja a személy kontrollálhatónak a jövőbeni selfek elérését vagy elkerülését.

2.2. SZEMÉLYES CÉLOK RENDSZERE

Az utóbbi két évtizedben a személyes célok struktúrájára eltérő terminusokat használtak a különféle elméletalkotók, aszerint, hogy milyen kognitív-motivációs rendszerben elemezték ezeket a célokat. Így például, „jelenlegi érdeklődési körnek” (Klinger, 1977, idézi: Brunstein, Schultheiss és Maier, 1999), „személyes törekvéseknek” (Emmons, 1986), vagy „individualizált életfeladatoknak” (Cantor és Kihlstrom, 1987, idézi: Seginer, 2009) nevezték a személyes célokat. Ezen elképzelésekben az embereket olyan előrelátó, optimista beállítódású, motivált lényeknek tekintették, akik képesek megfogalmazni saját vágyaikat, igényeiket, és viselkedésüket úgy alakítják, hogy azok biztosítsák a célok elérését (Smith, 1999).

Brunstein és Maier (1996) szerint a személyes célok olyan jövő-orientált reprezentációként határozhatóak meg, melyeket az egyén jelen élethelyzetében szeretne elérni vagy elkerülni. A célok rendszere egy komplex struktúra, mely magába foglal egy viselkedési tervet, a megvalósításhoz szükséges eszközök kiválasztását, de ezeken túl az egyénnek értékelnie kell egyéni motívumait, értékeit, érdeklődését, de környezete elvárásait és normáit is figyelembe kell vennie (Nuttin, 1984). Meg kell említenünk azt is, hogy sokszor

az emberek ezen célok mentén határozzák meg önmagukat, éppen ezért időt, energiát fektetnek abba, hogy megvalósítsák ezeket az elképzeléseket (Brunstein és Gollwitzer, 1996).

Kutatások igazolták, hogy a személyes célok egyértelmű megfogalmazása és elérése növeli az élettel való elégedettséget, boldogabbá tesz (Emmons, 1986, 2003; Emmons és Kaiser, 1996). Ezt a hatást három úton biztosítja az egyén célkitűzéseinek köre:

- 1) a személyes célok rendszere olyan kognitív, társas és fizikai aktivitásokat von maga után, melyek a kívánt cél eléréséhez vezetnek végső soron (Cross és Markus, in: Brunstein, Schultheiss és Maier, 1999).
- 2) olyan keretet biztosítanak a személyes célok, és megvalósításukért folytatott küzdelem, mely jelentést ad az egyén cselekvéseinek (Baumeister, 1991 in: Brunstein, Schultheiss és Maier, 1999).
- 3) a célok hozzájárulnak a sikeres, hatékony és érett személyiség alakulásához (Brandstaedter, 1984, in: Brunstein, Schultheiss és Maier, 1999).

Brunstein (1993) is kifejti, hogy az egyén szubjektív jólétének szempontjából meghatározó szerepet játszik a személyes célok való elköteleződés, és a célok elérhetőségének megítélése. Ezt igazolták Carver és munkatársai (2000) valamint Urry és munkatársai (2004) is, miszerint a célok elérhetősége pozitív irányba befolyásolja az egyén jóléti állapotát.

A későbbiekben bebizonyították, hogy a cél elérése szempontjából a referenciaszemélyektől kapott támogatás is nagyon fontos. Minél magasabb a célok elérésének szintje, annál valószínűbb, hogy az egyénnek volt ideje és lehetősége munkálkodni azokon, ellenőrzése alatt tudta tartani azokat és megkapta a szükséges támogatást a számára fontos szignifikáns személyektől. Brunstein (1993) kialakított egy elméleti modellt arra vonatkozóan, hogy hogyan hatnak a személyes célok az egyén szubjektív jólétére. Eszerint a célok való elköteleződés, valamint a célok elérhetősége távolról ugyan, de meghatározza a szubjektív jóllét alakulását. A célok való elköteleződés erőssége befolyásolja a célok teljesítésének folyamatát, ez pedig jelentős mértékben hatást gyakorol arra, hogyan értékeli az egyén saját szubjektív jóllétét. Mindeközben az egyén folyamatos értékelő visszajelzést kap a környezetből arra vonatkozóan, hogy a jelenben észlelt állapota, és a célok teljesítésének folyamata mennyire felel meg a környezete és saját maga elvárásainak.

Egyes kutatások szerint, ha az egyén személyes céljai az adott életkor fontosabb fejlődési feladataira fókuszálnak, ez maga után vonja a szubjektív jóllét magasabb szintjét, míg az én-központú célok inkább az jóllét alacsonyabb szintjével társulnak (Salmela-Aro, 1992). Éppen ezért, fiatal felnőttkorban azok a célok, melyek a tanulmányok befejezésével,

egy életstílus, életfilozófia kialakításával, valamint a családalapítással állnak kapcsolatban, fokozzák a jóllétet (Salmela-Aro, 2010).

2.2.1. Társas, szocializációs hatások a személyes célok megfogalmazásában és megvalósításában

A jövőkép formálódása szorosan összefügg az egyén szocializációs folyamatával abban az értelemben, hogy a lehetőségek közötti választást nagymértékben befolyásolja az a közeg, melyben az egyén él, növekedik, fejlődik. A család támogat bizonyos alternatívákat, míg másokat ellenez, de valamilyen formában mindenképpen irányítja a gyerek jövővel kapcsolatos elképzeléseit és azok alakulását. A szülői nevelési hatásokat tekinthetjük a fő szocializációs ágensek. Tudjuk, hogy a serdülő- ifjúkor időszakában, mikor a fiatal keresi helyét a világban, a megfelelő családi működés, támogatás fontos lehet, és nagy segítséget jelenthet a célok keresésében és kitűzésében. De rögtön szembesülnünk kell több problémával, melyek a családok szerepében bekövetkezett változásokból fakadnak.

Hess (1995) kutatása alapján elmondhatjuk, hogy nálunk is, mint sok európai országban jelentős átalakuláson ment keresztül a családi élet mintázata. Családok esnek szét, egyre több házasság végződik válással, és ezzel együtt jár, hogy egy csonka család nem tud megfelelő férfi-női mintát nyújtani a gyerek számára. Az egyedül maradó szülő leterheltsége megnő, érzelmi, fizikai felelőssége fokozódik és bármennyire is szeretné, soha nem fogja tudni teljes mértékben pótolni, helyettesíteni a másik, távol lévő szülőt. Az újránházasságok sem könnyítik meg a gyerek életét, hiszen sokszor az új szülő maga is elvált már egyszer és új gyerekeket hoz be a házasságba. De még teljes családok esetén is egyre gyakrabban tapasztaljuk, hogy a terhek növekedésével, a gazdasági- politikai-társadalmi változások nyomán, egyre kevesebb idő, figyelem jut a gyerekekre.

Pulkkinen (1990) vizsgálatában kimutatta, hogy a serdülők terveinek konkrétsága, kapcsolatban állt a szülők hivatásával és munka feltételeivel. Valamint azok a fiatalok, akik világosabb, egyértelműbb jövőképpel rendelkeztek, sokkal több pozitív emléket tudtak felidézni a családjukról és olyan érdeklődési körrel rendelkeztek, amelyeket a szüleik is preferáltak. Scabini, Lanz és Marta (1999) a családi elégedettség szerepét emelték ki a család jövő-orientációra gyakorolt hatásai közül. Tapasztalataik alapján az úgynevezett elégedett családokban hatékonyabb a kommunikáció a családtagok között, a fontosabb családi történések, döntések esetében egyfajta osztozó- és támogató viselkedéseket azonosítottak.

Számos tanulmány igazolta, hogy mennyire fontos a személyes célok elérésében a referenciaszemélyek támogatása. A megfelelő szociális kapcsolatok pozitív hatással vannak az egyén mentális egészségére és erőforrást jelenthetnek a személyes célok realizálásában is. Brunstein és munkatársai (1996), különböző típusú interperszonális kapcsolatokban vizsgálták a célokhoz kapcsolódó társas támogatás jelentőségét. Azt találták, hogy például az erősen interdependens kapcsolatokban, mint amilyen a szülő-gyerek kapcsolat is, a szülő részéről tapasztalható támogatás jelentős mértékben meghatározta a személyes célok fejlődését és kihatott a kapcsolattal való elégedettség mértékére is. Tehát ha szoros a kapcsolat a szülő és a gyerek között, és a szülő támogatja a gyereket a célkitűzés és a megvalósítás folyamatában, akkor a gyerek szubjektív jóllétének megítélése is sokkal pozitívabb lesz.

Kutatások támasztják alá, hogy a szülői hatások befolyásolják azt, hogy a serdülők, milyen fajta célokat tűznek ki maguk elé. A kevésbé kontrolláló és pozitív kapcsolatokkal (Glasgow, Dornbusch, Troyer, Steiberg és Ritter, 1997), és gondoskodással (Kasser, Ryan, Zax és Sameroff, 1995) jellemzhető családban nevelkedett serdülőknél inkább megfigyelhető a továbbtanulási vágy, foglalkoztatja őket, milyen oktatási, elhelyezkedési lehetőségeik lesznek, és általában optimistábban tekintenek a jövőbe (Nurmi, 2004). Seginer (2009) szerint, a szülői nevelés két fontos területen fejt ki támogató hatását: az elfogadás és az autonómia biztosítása révén.

Természetesen támogató, referencia személyekként nem csak a közeli kapcsolatok, mint a család, a barátok, kortársak játszanak szerepet, hanem a tágabb szociális közeg is, mint pl. az iskolai környezet, mely szintén fontos lehet mind a keresési, jövőtervezési, mind a megvalósítási folyamatban. Egy támogató iskolai légkörben elégedettebbek a diákok az életükkel, és világosabb, konkrétabb elképzeléseket alakítanak ki a jövőjükkel kapcsolatban (Brunstein, Schultheiss és Maier, 1999).

2.2.2. A személyes célok változása a fejlődéssel összhangban

Ha a személyes vonatkozásokat vizsgáljuk a jövő-orientáció viszonylatában, akkor elmondható, az életkor szerint kimutathatóak különbségek. Egyrészt világos, hogy célkitűzéseink változásokon mennek keresztül az életünk folyamán és ezek a változások kihatnak az élet minden területére (Lanz és Rosnati, 2002).

Seginer (1995) kutatásában bebizonyította, hogy a serdülők kétféleképpen alakítják jövőképüket. Az egyik forma a fejlődési változásokat követi, így tükrözi a felnőttkorba való

átmenetet, és egyre inkább a felnőtt élethez köthető jellegzetes célokat foglalja magába, pl. továbbtanulás, munka, karrier, családi élet. A másik forma már kevésbé specifikus reményeket és félelmeket tartalmaz, amelyek a selfhez, a szignifikáns személyekhez és a kollektív javakhoz kapcsolódnak. Ezen a szinten a fiatal olyan elképzeléseket fogalmaz meg, mint pl. boldog, sikeres szeretnék lenni, segíteni akarok másokon, remélem, hogy a világban rendben mennek a dolgok stb. Ez a típusú jövő-orientáció azoknál a fiataloknál figyelhető meg, akik még bizonytalanok a konkrét célok megnevezésében, és sok esetben hiányoznak a megvalósítási tervek is a megfogalmazott remények mögött.

Nurmi (1992) egyik vizsgálatában 19-64 éves embereket kérdezett meg személyes céljaikról. Elemzésében kimutatta, hogy az egyes életkori csoportok elkülöníthetőek abból a szempontból, hogy milyen célok jelennek meg a jövővel kapcsolatban. A fiatalok esetében a leggyakrabban emlegetett célok a továbbtanuláshoz, családi élethez, önmegvalósításhoz, és baráti kapcsolatokhoz tartoztak. Középkorúaknál a foglalkozáshoz, anyagi javakhoz, saját gyermek életéhez köthető remények, míg az idősebbeknél az egészség, szabadidő és a világ helyzetével kapcsolatos témák, remények szerepeltek leggyakrabban.

Lanz és munkatársai (2001) kutatásukban serdülők és fiatal felnőttek személyes céljait vizsgálták, és azt találták, hogy a célkitűzések általában a jövőbeli tanulmányokra, foglalkozásra, családra, szabadidős tevékenységekre és a jövőbeli selfre összpontosultak. Ezzel szemben a fiatal felnőttkorból a középső felnőttkorba való átmenet idején a célok már inkább a saját gyerek életére, birtokolt javakra és az utazásra vonatkoztak (Cross és Markus, 1991; Nurmi, 1992).

Arnett (2004) szerint a 18-25 éves korig tartó időszak átmenetet képez a serdülőkor és a fiatal felnőttkor között, amikor a fiatalok a lehetőségeiket keresik az élet különböző területein, főként a munkában és a szerelemben és céljaikat ennek megfelelően fogalmazzák meg.

Salmela-Aro és munkatársai (2007) egyetemisták 10 éven át tartó nyomon követéses vizsgálatában azt találták, hogy a korai egyetemi évek alatt a tanuló szerep elfogadása, és a csoporttársakkal való kapcsolatok építése volt fontos. Később, ahogy tanulmányaikban előre léptek, diplomát szereztek, és belépve a felnőtt életbe munkát vállaltak, családot alapítottak, célkitűzéseik is változásokon mentek keresztül. Megfigyelhető volt, hogy az oktatással, barátokkal és az utazással kapcsolatos célok fokozatosan csökkentek, ugyanakkor a munkához fűződő személyes célok egyre jellemzőbbek voltak az egyetemen töltött években előre haladva. Emellett egyre nagyobb fókusz irányult a jövőbeli családra és egészségügyi állapotra. Valamint azok, akik több családdal kapcsolatos célt fogalmaztak meg, azok

korábban kötöttek házasságot, vagy költöztek össze párjukkal és vállaltak gyereket (Salmela-Aro, Aunola és Nurmi, 2007).

Ogilvie és Rose (1995) négyféle céltípust különített el az egyének célorientációjának meghatározásában:

- pozitívan értékelt jövőbeli célokért való küzdelem,
- jelenlegi pozitív állapot fenntartására irányuló készletetés,
- jövőbeli negatív események elkerülése,
- jelenlegi negatív feltételek elhárítása.

Az egyes életkori csoportokat megvizsgálva azt találták, hogy a serdülőknél a megfogalmazott célok a jövőjükre vonatkoztak, a középkorúak főként a jelenlegi negatív állapotok enyhítését tűzték ki célul, míg az idősebb korosztályba tartozóknál a pozitív feltételek megtartására való törekvés volt jellemző (Jámbori, 2004).

2.2.3. Nemi különbségek a személyes célokban

Nem csak az életkorok, hanem a nemek között is kimutatható eltérés a jövő-orientált elképzelések megfogalmazásában. Egyes kutatások azt mutatják, hogy a lányok inkább interperszonális, családdal (Greene és Wheatley, 1992) és oktatással kapcsolatos (Nurmi, 1989) célokat fogalmazzák meg. A fiúk viszont nagyobb hangsúlyt helyeznek a materiális értékekre (Cross és Markus, 1991).

Nurmi (1994) későbbi kutatásában azt találta, hogy a lányoknál nagyobb százalékban jelennek meg a jövőképben a családi élettel kapcsolatos remények, a házasság, félelmeik is sokszor a jövőbeli családhoz kapcsolódnak, míg a fiúknál a szabadidővel, barátokkal kapcsolatos remények fogalmazódtak meg nagyobb arányban. Újabb kutatások azt mutatják, mindkét nem esetében az oktatással, munkával, családdal kapcsolatos tervek szerepelnek az élen. A lányok családi élettel kapcsolatos reményei és félelmei mellett a fiúknál nem csak a barátokkal, hanem a birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos elképzelések is hangsúlyosak voltak (Sallay, 2003). Hasonló eredményeket és különbségeket kapott 2004-es kutatásában Jámbori is, aki megjegyzi, hogy ezek az eredmények nem meglepőek, hiszen a normák is ezt közvetítik felénk, valamint a nemek közötti fejlődési eltérések is erre utalnak (Jámbori, 2007). Végül elmondható, hogy a lányokat a szociális kérdések, a fiúkat a teljesítmény és a javak érdeklik inkább a jövőbeli célkitűzéseiket tekintve (Salmela-Aro, Nurmi, Saisto és Halesmaki, 2000).

III. A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

3.1. TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK HATÁSA

A tágabb szociális környezet, a társadalom felől közelítjük meg a jövő-orientációt meghatározó tényezőket, mivel a társadalomban bekövetkező változások a szocializáció folyamatában, a családi és iskolai szintéren keresztül, közvetve jelentősen befolyásolják az egyének életét, céljait, döntéseiket és viselkedésüket.

Az elmúlt évtizedek társadalmi, gazdasági változásai értékrendbeli változásokat generáltak. Magyarországon a rendszerváltás óta tapasztalható egyre nagyobb labilitás az értékek terén. A munkanélküliek számának növekedése, egyes rétegek elszegényedése, a család válsága, az egyre gyűrűződő kilátástalanság egyfajta társadalmi anómiához, az erkölcsi értékrend fellazuláshoz vezetett. Gyengül a tradíciók szemléletformáló ereje és a nevelés különböző szintereinek értékorientációjában is érezhető ez a hatás.

A korábbi értékek devalválódása és értékrendbeli módosulása tulajdonképpen két tendenciával magyarázható. Az egyik folyamat az individualizmus hangsúlyozása. A modernizáció velejáró volt, hogy egyre inkább hangsúlyozásra került az egyéni teljesítmény, a sikerek elérése, a szürke tömegeből való kitűnés, és talán a legfontosabb a meggazdagodás, ha van pénzed, bármit elérhetsz szemléletmód. Túlzott mértékben előtérbe került az egyén, az individuális orientáció, az együttműködéssel, szolidaritással, közösségi értékeknek való megfeleléssel szemben. A másik változás, hogy az értékek relativizálódtak, az adott helyzet függvényében más megítélés alá kerülnek. Az egyén az adott helyzetnek megfelelően dönt arról, akkor és ott mit tart saját maga számára helyesnek, azaz az általánosnak hitt normákat a konkrét cselekvési helyzet függvényében értelmezi. Ez nem feltétlenül azt jelenti – ahogy Preuss és Lausitz (1997) állítja, - hogy az értékek eltűnének, hanem hogy bizonyos öröknek hitt magatartásformák és elvárások megkérdőjeleződnek.

Sokat hangoztatott tény, hogy fogyasztói társadalomban élünk, olyan látszatszükségletek jelennek meg, melyek manipulatív módon, de veszélyeztetik a korábban egyetemesen elfogadott és követett értékeket, hagyományokat. Az anyagi értékek uralkodóvá válása az egyének értékrendszerében, nem új keletű következménye a társadalmi-gazdasági változásoknak. Az emberek mégis különböznek abban, mennyire fontosak számukra az anyagi értékek. Erre feltehetően az a magyarázat, hogy az emberek, korábbi szükséglet kielégítéseik szintje alapján tartanak értékesnek célokat, és ha van olyan

szükséglet, mely nem nyert kielégítést, akkor ez befolyásolni fogja a későbbi célkitűzéseiket is. Így tehát azok az emberek, akiknek nem sikerült a múltban kielégítenie bizonyos szükségleteket, arra a következtetésre juthatnak, hogy a pénz, a gazdagság, az anyagi javak birtoklása majd kellemes életet biztosít, és boldogok lesznek. Ám az anyagelvű értékek nem csak a boldogtalanság kifejeződései, hanem sokszor arra ösztönzik az embert, hogy úgy szervezze meg az életét, hogy az ne vezessen messzire a szükségletek kielégítése terén, így tovább rontják saját sanyarú életüket.

Rindfleisch és munkatársai (1997) kutatásukban azt találták, hogy az ép családból származóak, összehasonlítva az elvált családban felnőtt egyénekkkel, kevésbé voltak anyagelvűek, mint az utóbbiak. Eredményeik viszont azt mutatták, hogy inkább olyan források, mint a szeretet, kedvesség csökkenése miatt kapcsolódott össze az anyagelvűség a családok széthullásával. Azaz válás esetén, a szülő kevesebb odafigyelést, gondoskodást tud nyújtani, minek következtében a gyereke az anyagelvű célok felé fordul, hogy így töltsen be az űrt, visszanyerje testi-lelki biztonságát, másokkal kapcsolatba léphessen.

Kasser (2005) szerint, amikor a testi és lelki szükségletek mellett a létfenntartás szükséglete sincs kielégítve, nagyobb valószínűséggel értékelik fel az emberek az anyagi értékeket és vágyakat. Ilyen módon az anyagelvű értékorientáció és a jóllét összefügg egymással, méghozzá úgy, hogy ha az emberek olyan körülményeket tapasztalnak, melyek miatt bizonytalanságban érzik magukat, arra törekednek, hogy ezt megszüntessék, hiszen ha nem teszik, akkor boldogtalanok és elégedetlenek lesznek. Így az anyagelvűség megküzdési stratégia is lehet, mellyel az egyén megpróbálja enyhíteni problémáit. Viszont hosszú távon az anyagi értékek inkább fenntartják és mélyítik a bizonytalanságot.

Mindezzel összhangban van az is, hogy az anyagi értékeket valló emberek több antiszociális és énközpontú döntést hoznak, kevésbé képesek együttműködni, tárgyként kezelik a többieket a közösségben, hogy manipulálhassák őket és felhasználhassák a többieket saját céljaik elérésére. Hiányzik az a törekvésük, hogy jobbat tegyék a világot, hozzájáruljanak a társadalom egyenlőségéhez, igazságosságához is.

Mindezek a változások éreztetik hatásukat a jövőre vonatkozó elképzelések kialakításában is. A jövőbeli célok megfogalmazása tükrözi a normatív elvárásokat, hangsúlyozza Nurmi (1992). Ezek az elvárások pedig a főbb szocializációs közegek révén beépülnek a fiatalok énképébe és megjelennek jövőre vonatkozó gondolataik, terveik, döntéseik szintjén is.

3.2. A CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ SZEREPE, JELENTŐSÉGE A JÖVŐKÉP ALAKULÁSÁBAN

A jövő-orientáció, az igazságos világba vetett hit, a kontrollhely dimenzió és a mentális egészség szempontjából is nagyon fontos beszélnünk az egyén szocializációs folyamatáról. Ennek lényege, hogy különböző szociális tanulási formákon keresztül, az egyén elsajátítsa mindazokat a viselkedésformákat, normákat, értékeket, hiedelmeket, melyek a társadalom keretein belül elfogadottak, biztosítják a társadalomba való beilleszkedését, annak érdekében, hogy annak minél hasznosabb tagjává váljon. Tapasztalatot szerez az egyén mások viselkedéséről, a szülők által nyújtott viselkedési mintákról, valamint az egyes helyzetekben megnyilvánuló saját magatartásukra vonatkozó visszajelentések, ezek esetleges módosító hatásai egyaránt fontosak ebben a fejlődésben. A szocializáció folyamatában a szociális nevelő hatások és az egyéni befogadó, feldolgozó képesség aktív kölcsönhatása figyelhető meg. A társadalmi, kulturális normák átadásában elsődlegesen a család, azon belül is a szülők szerepe lényeges, akik a nem csak a szélesebb normarendszer, hanem a család életét meghatározó szabályok közvetítésében is részt vesznek. Elengedhetetlen feltétele a sikeres szocializációnak, hogy a család belső normarendszere, elvárásai, a családi étellel kapcsolatos követelmények illeszkedjenek a társadalmi normákhoz, hiszen az elsajátításuk, betartásuk hozzájárul a későbbi kapcsolatok kiépítésének sikeréhez is.

3.2.1. A család rendszerszemléletű megközelítése, a családi alrendszerek

Számos korábbi vizsgálat bizonyította már, hogy a gyermek szocializációjának legfontosabb színtere a család. A családot lényegében egy olyan komplex rendszerként kell elképzelni, mely beágyazódik egy szélesebb, fizikai, kulturális, és szociális környezetbe, és ezeknek a környezeteknek a hatását is közvetíti a gyerek felé.

A családnak, mint rendszernek a működését, Bronfenbrenner (1979) ökológiai rendszer modellje alapján mutatjuk be. Ez a rendszer mikro-, mezo-, exo- és makroszisztémákból épül fel, melyek koncentrikusan táguló körökként veszik körül az egyént, és ebből kifolyólag a tágabb rendszer hatást gyakorol a benne foglalt szűkebb rendszerre is. A mikrorendszer az egyént körbevevő közvetlen környezetet jelenti, melyek direkt hatása van az egyén életére. Részei család, óvoda, iskola, kortársak. A mezorendszer a környezet különböző helyszínei, a mikrorendszerek közötti kapcsolatot foglalja magában,

amit erősen befolyásol az egyén életkora. Az exorendszer olyan élettereket jelent, melynek nem közvetlen résztvevője a gyerek, de direkt vagy indirekt módon befolyásolja a szocializálódó egyén életét. A makrorendszer pedig azok a kulturális, társadalmi értékek, normák, eszmék, ideológiák, melyek az adott társadalomban élők mindennapjainak alapját határozzák meg. Ez tulajdonképpen a társadalom egészét összefogó szociális, gazdaság és politikai intézményrendszer.

Mindezeket túl modelljében olyan alapelveket is ismertet Bronfenbrenner, amelyek hangsúlyozzák egyrészt a család holisztikus jellegét (mint rendszer, többet jelent, mint részeinek összességét); másrészt az interdependenciát (minden tag viselkedése, a rendszer működésének része, és kihat a többiek viselkedésére); harmadrészt a homeosztázist (családi rituálék, szokások segítenek fenntartani az ún. egyensúlyi állapotot, a stabilitást).

A család alrendszerekbe strukturálódik, így megkülönböztetünk házastársi, szülői és gyermeki alrendszert, melyek kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra. Jól elkülöníthető, egyértelmű, világos határok alakulnak ki az egyes alrendszerek között, ez az egészséges családi működés feltétele.

Az egyes alrendszerek más –más feladatot töltenek be. A házastársi alrendszer egyfajta minta a gyermek számára, arra vonatkozóan, hogyan közeledik egymáshoz nő és férfi, hogyan lehet feszültségeket kifejezni, problémákat megoldani egy szimmetrikus kapcsolatban. A szülői alrendszer megmutatja azokat a lehetőségeket a gyermek számára, hogyan lehet létezni, szükségleteket kifejezni, feszültségekkel boldogulni egy asszimetrikus kapcsolatban. A gyermeki alrendszer pedig egy külön egység, fontos, hogy határait tiszteletben tartsák. Ezen alrendszer keretein belül tapasztalja, tanulja meg a gyerek, hogyan tartozhat egy csoportba, miközben önállóságát is megőrzi.

Bármilyen változás, mely az egyes alrendszerek életében bekövetkezik, kihat a többi alrendszer életére, működésére is. A házastársi alrendszer felbomlása esetén létrejön az egyszülős család vagy un.csonka család. Természetesen az egyszülős családdá válás okai között is van különbség. A leggyakoribb, hogy válás miatt esik szét a család, de valamelyik szülő halála, vagy már a gyermek születésekor az apa hiánya is vezethet ahhoz, hogy a gyermek egyszülős családban nevelkedjen.

Az egyszülős családoknak relatíve kisebb százalékát teszik ki az a forma, amikor az apa egyedül neveli gyermekét, hiszen a bírósági gyakorlat szerint, általában az anyának ítélik a gyermekek nevelését és gondozását. Az egyszülős családban nevelkedő gyermekek szocializációjával kapcsolatban felmerül a kérdés, mennyire kerül hátrányosabb helyzetbe az egyszülős családban nevelkedő gyermek a teljes családban nevelkedő gyermekkel szemben?

A válasz nem mindig egyértelmű, hiszen egy teljes, de diszfunkcionálisan működő családban nevelkedett gyerek helyzete lehet sokkal rosszabb, mint pl. az anyával egyedül, de kiegyensúlyozott, biztonságot nyújtó, támogató légkörben élő gyermeké. Azonban mégis vannak olyan területek, amelyek miatt az egyszülős családban élő gyermekek esetleg hátrányos helyzetbe kerülnek. Ezek közül néhányat emeltünk ki:

- Az egyszülős családok gazdasági helyzete, lakáskörülményei általában kedvezőtlenebbek, mint a párkapcsolatban élő gyermekes családoké.
- Hiányzik a szocializációjából az egyik szülői minta (apa vagy az anya szerep), ennek nyomán nem kap teljes képet a gyerek a szülői szerepekről, feladatokról.
- A gyereknek nincs mindkét szülővel rendszeres és érzelmileg bensőséges kapcsolata.
- Sok esetben a hiányzó szülő családjával is megszakad a kapcsolat.

A válások számának növekedésével az egyszülős családok jelenléte társadalmunkban szinte mindennapi jelenséggé vált, amelyet sokan napjaink családmodelljének válságjelenségeként értelmezik (Bodonyi, Hegedűs,2006).

3.2.2. A család funkciói

A család számos funkciót tölt be a társadalomban. A család funkcióinak osztályozása többféle szempont alapján lehetséges. A társadalmi, gazdasági változásoknak köszönhetően ezek a funkciók állandó átalakulásban vannak: míg egyes funkciók elsorvadnak, mások fontosabbakká, hangsúlyosabbakká válnak. Ezek a változások kihatással vannak a családok tevékenységrendszerére, kultúrájára. Befolyásolják norma- és értékrendszerét, valamint befolyásolják a családtagok pszichés, kognitív és szociális fejlődését is.

A család legfontosabb funkciói a következők:

- biológiai
- gazdasági
- érzelmi szükségleteket kielégítő funkció
- társadalmi státus meghatározása
- betegek ellátása, öregekről gondoskodás
- kulturális igény felkeltése
- családtagok életének irányítása, ellenőrzése
- szocializációs, nevelési funkció
- támogató rendszer

Kutatásunk szempontjából a családon belüli támogatás az egyik legfontosabb funkció, de nem elhanyagolható a családtagok életének irányítása és ellenőrzése sem, mely napjainkban a család egyik legellentmondásosabb funkciója. A megváltozott életritmusból, a generációs különbségekből, ellentétekből adódnak ezek az ellenmondások. Egyre inkább tapasztalható, hogy a szülők nem képesek ellenőrizni a gyerek életét, nem ismerik barátait, kortársaikat, a kapcsolattartás formálissá válik, és így nincs tudomásuk azokról a veszélyforrásokról, melyekkel szemben védeniük kellene gyerekeiket. A média által közvetített értékek is ellentmondanak az szülők, és az iskola értékrendjének, ami tovább nehezíti a megfelelő kapcsolat és irányítás kialakítását. A jól működő családokban, ahol ezt a funkciót ellátják, szoros családi kapcsolatok esetén a felnövekvő gyermekeknek vannak életcéljaik, megtanulhatnak olyan probléma és konfliktuskezelési módokat, melyek védettebbé teszik őket a lelki sérülésekkel szemben (Bodonyi, Busi, Vizely, 2006).

Mindemellett a család szocializációs funkciója is fontos. Mivel ezt a színteret a későbbiekben részletesen bemutatjuk, itt csak röviden foglalnánk össze lényegét. Mint a szocializáció elsődleges színtere, itt kezdi elsajátítani, megalapozni a gyerek azokat a normákat, szabályokat, elvárásokat, melyek a későbbiekben szükségesek lesznek a társadalomba való beilleszkedéshez. Bagdy Emőke erről így ír: „A család szocializációs funkciója többszintű. Ellátja a gyermek biológiai gondozását, biztosítja azokat a feltételeket, amelyek az éréshez és fejlődéshez szükségesek, ugyanakkor meghatározott magatartás és szerepmintákat is közvetít. Erre a primer szocializációs alapozásra épül azután a tudatos nevelés, a családi szoktatás, ellenőrzés, tanítás, fegyelmezés, jutalmazás. Így teremődnek meg a családon kívüli nevelés alapjai a személyiségben.” (Bagdy, 1995. 15. p.)

Az alábbiakban részletesen kitérünk és bemutatjuk a legfontosabb családi funkciót, a család támogató szerepét. A család „támogató rendszer” jellegű funkciói G. Caplan (1976) nyomán a következőkben foglalhatóak össze:

1. A világra vonatkozó információk összegyűjtése és terjesztése

A családon kívüli alkalmazkodást sikeresebbé teszi, ha a családtagok átadják mindennapi tapasztalataikat egymásnak, így előkészítik egymást a rájuk váró feladatokra. A család irányt mutat az elfogadható, alkalmazkodást segítő viselkedésre vonatkozóan, meghatározza, hogy a gyerek mire figyeljen a világ történéseiből, információ halmazából, közvetíti számára, hogy mit tart elfogadhatónak, és mit ítél el. Napjainkban azonban a tömegkommunikáció térhódításával a család szerepe e vonatkozásban lecsökkent, módosult, manapság inkább a beérkező információk szervezésében, rendszerezésében nyújt segítséget a családi környezet.

2. Visszajelentő útmutatórendszer

A család lehetőséget nyújt arra, hogy tagjai meg tanulják a másoktól jövő reakciókat kezelni, ezáltal a család egy értékelő, minősítő rendszerként is felfogható. Elfogadó, bátorító légkörével tudja biztosítani az érzelmi biztonságot a személy számára.

3. A világról kialakuló kép és életfilozófia forrása

A család a legfőbb forrása az explicit és implicit módon elsajátított értékeknek, hiedelmek és viselkedési mintázatok megszilárdulásának. Ezek az elsajátított normák útmutatóként is szolgálhatnak a személy számára megfelelő következetes nevelés mellett. A családból hozott stabil értékek és attitűdök segítséget nyújtanak a krízishelyzetek megoldása során, irányítást nyújtanak nehéz döntések meghozatalakor.

4. A problémák megoldásában eligazít és közbenjár.

A családban szerzett ismeretek segítenek abban, hogy a személy mindig tudja, hogy kihez, hová forduljon segítségért, ha nehéz helyzetbe kerül. Azonban a tradicionális megoldásmódokhoz képest manapság már egyre több alternatív megoldás kínálkozik. Pl. serdülőkori problémák, melyek a generációk közötti feszültségekhez vezetnek.

5. Gyakorlati és konkrét segítség forrása.

A generációk közötti segítség kétirányú folyamat. Mind a szülők, mind a gyerekek segítik egymást kölcsönösen, amelynek legfőképp a változások, krízisek idején van nagy jelentősége.

6. A pihenés és regenerálódás színtere.

A családban elengedheti magát az ember, lazíthat, nem kell a teljesítménye miatt szorongania, biztonságban érezheti magát.

7. Referencia és kontrollcsoportként hat.

A családból jövő minősítő megnyilvánulásoknak nagy jelentősége van, mivel a családtagok véleménye, megítélése különösen fontos számunkra, ezért ezek sokkal mélyebben érintenek bennünket, mint a kívülről jövő visszajelzések. A jutalmazó és büntető viselkedések szubkultúráként változnak, de minden esetben kifejezik az egyén számára, mennyire szeretik és fogadják el őt abban a környezetben.

8. Az identitás forrása.

Az egyén énképének, önértékelésének, identitásának stabilitása a családi környezetben kapja meg alapjait. Az egészséges családi szocializáció biztos alapot nyújthat a későbbi nehézségekkel való megküzdés folyamán.

9. Érzelmi teherbírást fokoz.

A családsegítő funkciók közül mentálhigiénés szempontból szinte ez a leglényegesebb funkció, mivel az érzelmi teherbírástól függ, hogy a személy mennyire hatékonyan képes átvészelni a krízishelyzeteket és mennyire konstruktívan képes megoldani problémáit.

Sajnos azonban, a Caplan által leírt funkciók nem mindig működnek tökéletesen. A család, mint támogató rendszer változik maga is, annak érdekében, hogy alkalmazkodni tudjon a külső és belső feltételekhez, mindemellett egységet alkot a külső zavaró hatásokra való fellépésben. Minden olyan tényező, mely a család dinamikus egyensúlyát felborítja, (betegség, munkanélküliség, valamelyik családtag elvesztése, új tag érkezése stb.) beindítja egyben a helyreállító folyamatokat, de nem minden esetben képes az új feltételekhez megfelelő módon alkalmazkodni a család, mint egység. Továbbá meg kell jegyeznünk, hogy a támogató funkciók hatékonyságához elengedhetetlen néhány alapvető tényező. Nyílt kommunikáció megléte a családban, generációk közötti kapcsolat megfelelő működése, kölcsönösségen alapuló interperszonális kapcsolatok a családban, egymásért érzett felelősségérzet kialakulása, bizonyos mértékű egyetértés a család és a társadalmi-kulturális környezet között. Ezek a tényezők sok családban hiányoznak, nem működnek megfelelően, így maga a család is nehezebben tud megküzdeni a felmerülő problémákkal, az egyének szintjén pedig akár deviáns magatartásformák kialakulásához vezethet ez a folyamat (Komlósi, 1989 idézi: Gerevich, 1989).

3.2.3. Családi mintázatok változása

A gyerek számára a család az első és egyben a legfontosabb szocializációs színtér. A család megfelelő terepet kínál ahhoz, hogy a gyerek elsajátíthassa a társadalmilag is elfogadott viselkedésformákat, lehetővé teszi, hogy más, külső csoportokkal is kapcsolatba kerüljön, továbbá megismerje a szociális élet sajátosságait, törvényszerűségeit. A családon belüli szerepek, feladatkörök és az ezekhez kötődő tevékenységek fontosak a szocializáció sikeressége szempontjából. Hosszú időn keresztül ezek a szerepek és feladatok jellegzetesen kapcsolódtak egymáshoz, voltak olyanok, melyek jellegzetesen a nő, anya szerepköréhez, és voltak, melyek a férfi, apa szerepéhez kötődtek hagyományosan.

A XX. században számos átalakuláshoz kellett viszont alkalmazkodnia a családnak. Napjainkban elmondható, hogy az ún. tradicionális család már a múlté, megváltozott a

házasság intézményéről vallott felfogás, de a családon belüli szerepek, a felelősség megosztása is változásokon ment keresztül. Hagyományosan a család egy olyan állandó egységként fogható fel, amely egy házaspárból és gyerekeikből áll. Korábban az a tendencia érvényesült, hogy az apa volt a kenyérkereső, az anya feladata pedig a gyerekek és a háztartás ellátása volt. Azonban ez a helyzet mára jelentősen megváltozott. Manapság egyre nő a válások száma, sok nő egyedül neveli gyermekeit. De a családon belül, a férj- feleség szerep is változik sok esetben, mivel a nőknek is munkába kellett állniuk, a megfelelő életszínvonal fenntartásához. Ezekből következik, hogy ma már a családok sem tekinthetők stabil egységnek, hanem egy olyan életformaként fogható fel, melynek szerkezete állandóan változik (Jámbori, 2004).

A 90-es évektől fogva tapasztalható, hogy megnőtt főleg a nők körében a magasabb iskolai végzettségre, szakképesítésre való törekvés, ami a gyerekek családi szerepét is megváltoztatta. A tanulási idő kitolódott 18-22 éves korig, és a gyerek fő feladat az lett, hogy az iskolára koncentráljon. Ám ez a szülői szerepet és feladatokat is módosította, meghosszabbította. Egyrészt, ha a gyerek jól tanul, az a gyerek és a család szempontjából is előnyössé vált. Mindemellert a tanulmányokat folytató, pálya- és családalapítás előtt álló fiatalok hosszabb ideig szorulnak a szülők segítségére. A meghosszabbodott tanulási, képzési idő következtében, és részben az egyéb társadalmi értékrendbeli változásoknak köszönhetően a családalapítás ideje kitolódott a 20-as évek vége felé. Bár ez nem feltétlenül jelent rosszat, hiszen érettebben, nagyobb felelősséggel tudják nevelni gyermekeiket (Kollega Tarsoly, 1997).

Pongrácz összefoglalói szerint a rendszerváltozás óta időről-időre felmért attitűdök szinte alig változtak az elmúlt 15 évben: a magyarok az európai átlaghoz képest is magasán a családot és a gyermeket tartják a legfontosabbnak, tradicionális munkamegosztást preferálnak, vagyis a nőket inkább a családi, otthoni munkák és a gyermekgondozás körüli feladatkörök elvégzésében, míg a férfiakat a családfői tevékenység, a pénzkereset és a család gazdasági stabilitásának megteremtésében látják pozitívan. Ettől az átlagos nézőponttól csupán a magas iskolai végzettségű nők térnek el némileg, de ők sem tekinthetők egyértelműen munka orientáltak (Pongrácz, 2001, 2005).

3.2.4. A nevelés természete, a szülői nevelési stílus dimenziói

Már korábban említettük, és vizsgálatok sora igazolta, hogy a szülői nevelés lényeges hatással van a gyermek fejlődésére. LeVine (1974 idézi: Schaffer, 1996) különböző nevelési célokat határoz meg:

1. *Túlélési cél* - a szülő motiváltak lesznek arra, hogy a fejlődés szempontjából megfelelő helyzetet, egészségi állapotot alakítsanak ki a gyermekük számára annak érdekében, hogy a jövőben majd ő is szülővé válhasson
2. *Gazdasági cél* – a szülő törekszik arra, olyan háttérrel biztosítson gyermeke számára, mely lehetővé teszi, hogy a gyerek, későbbiekben függetlenül ellássa, fenntartsa magát, családját.
3. *Önmegvalósítási cél* - olyan viselkedésbeli, kulturális képességeket tanítsanak meg, mely később segítik a gyereket az önmegvalósítás folyamatában, alkotóképességének kibontakozásában.

Ezek a célok hierarchikusan épülnek egymásra, a hierarchia alacsonyabb szintjein lévő szükségleteket előbb ki kell elégíteni, hogy a magasabb szintre juthassunk.

A nevelési stílus fogalmát Baldwin vezette be a múlt század 40-es éveiben. Az ő általa említett dimenziók, a nevelésben alkalmazott kontroll mértéke, és a nevelés demokratikus jellege. A két dimenzió kombinációjaként 4 féle kategóriát állított fel:

- erős kontroll – demokratikus kapcsolat
- erős kontroll – autoriter kapcsolat (tekintélyelvű)
- gyenge kontroll – autoriter kapcsolat
- gyenge kontroll – demokratikus kapcsolat.

Baldwin azt figyelte meg, hogy a demokratikusabb nevelés mellett sokkal nyitottabbak, kreatívabbak, érdeklődőbbek voltak a gyerekek, de több nonkonform viselkedést mutattak, mint az autoriter nevelés esetén. Véleménye szerint a legideálisabb kombináció, a demokratikus nevelés erős kontroll gyakorlása mellett (Vajda, Kósa, 2005).

Darling és Steinberg (1993) szerint különbséget kell tenni szülői nevelési stílus és nevelési gyakorlat között. Elképzelésük szerint a szülői nevelési stílus a gyerek felé irányuló attitűdök olyan sajátos konstellációja, amelyeket a szülők gyermekük felé kommunikálnak, így teremtve meg egy olyan érzelmi környezetet, melyben a szülői viselkedés kifejeződik (Cardona, Nicholson és Fox, 2000). A nevelési gyakorlat pedig azokat a specifikus, célorientált viselkedéseket foglalja magában, amelyek segítségével a szülők kifejezhetik

nevelési elveiket. Megállapították továbbá, hogy a szülők által fontosnak tartott értékek és célok, melyeket a gyerek felé továbbítani akarnak, lényeges részei lesznek a nevelésnek. Ezek a szocializációs célok egyrészt különféle specifikus képességeket és viselkedéseket – pl. szociális készségek, tanulmányi képességek –, másrészt globális értékeket – pl. függetlenség, szeretet, kíváncsiság, kritikus gondolkodás – foglalnak magukba. Ezek a célok és értékek közvetlenül hatnak a szülői nevelési stílusra és gyakorlatra (Darling és Steinberg, 1993).

Különbő típusok születtek, amelyek nevelési stílusokat próbáltak meghatározni. A két legfontosabb dimenzió, amelyek mentén leggyakrabban jellemezhetőek a különböző nevelési stílusok, az engedékenység – szigorúság, amely arra utal, hogy mennyi szabadságot biztosítanak a szülők a gyermeküknek; illetve az érzelmi melegség – ellenségesség, amely arra utal, hogy a szülők gyermekük iránt milyen mértékű szeretetet mutatnak.

Az ellenségessé szülő hidegek, közömbösek és hajlamosak lekicsinyelni a gyermeküket, míg a meleg érzelmi légkört teremtő szülők támogatók, biztonságot nyújtanak, nagyfokú érzelmi intenzitással foglalkoznak gyermekükkel, a legideálisabb feltételeket próbálják számukra megteremteni a személyiségfejlődésükhöz.

Ranschburg (1993) négy lehetséges szülői attitűd gyermekekre gyakorolt hatását elemezte. Így megkülönböztetett meleg - engedékeny, meleg - korlátozó, hideg - engedékeny és hideg - korlátozó nevelői stílust. A meleg az elfogadó, szeretetteljes magatartást takarja, míg a hideg az elutasító, távolságtartó attitűdöt. Az engedékeny stílusban rugalmasabbak a szabályok, a korlátozóban mereven és kötelezően betartott szabályok vannak inkább, melyek megszegéséért szankciók járnak (Ranschburg, 1993).

A *hideg- engedékeny* attitűd gyakran antiszociális agresszió kibontakozásához vezet. A szülő egyrészt figyelmen kívül hagyja, vagy éppen elutasítja a gyerek függőségi törekvéseit, miközben engedékeny vele szemben. Az ilyen stílusban nevelők nem nyújtanak modellt a gyermekek számára, mivel a szülői elutasítás nem teszi lehetővé, hogy a gyerek azonosuljon a szülővel, és a szeretetlenség nem vonzó. A legtöbb fiatalkorú bűnöző közülük kerül ki (Ranschburg, 1993).

A *hideg- korlátozó* típusban a szülő érzelmi elutasítása a gyermek felé a fizikai büntetésben, a minimális számú szülő - gyermek interakcióban nyilvánul meg. A gyermeknek az ezek hatására kialakuló agresszió levezetésére nincs lehetősége, hiszen ilyen irányú megnyilvánulásait a szülő keményen bünteti. A szülő próbálja a gyermek iránti hidegségét azzal leplezni, hogy a gyermek iránti odaadó gondoskodását, szeretetét, önfeláldozását hangoztatja. Ez az ambivalencia, ellentmondás büntudatot kelt a gyermekben, megnövekedett agresszióját mivel a külvilág felé nem reagálhatja le, így maga ellen fordítja. Bizalmatlanok

lesznek a felnőttekkel szemben és sok esetben ehhez társul a teljesítményszorongás, ami kudarckerülő személyiség kialakulását eredményezi.

A *meleg - engedékeny* nevelői stílusban a szülők szeretetet, elfogadást kommunikálnak a gyermek felé. Vannak szabályok, megszegésüket helyteleníti a szülő, de szabályok nem merevek, nem válnak a gyermeki tevékenység akadályává. Problémákat meg lehet beszélni családi körben, mind érzelmi, mind intellektuális igényekkel fordulhatnak a szülőhöz, jelzéseikre minden esetben választ kapnak. A gyermekeknek szabad tévedniük, s emellett a gyermekek pozitívan fordulnak a világ felé, kreatívak, aktívak, barátságosak, sikerkeresők. Nyitottak és non-konformitásuk is fokozottabb, abban az értelemben, hogy ezek a gyerekek nagy valószínűséggel védik meg magukat és álláspontjukat.

A *meleg - korlátozó* szülők túlgondozóak, túlvédőek, az általuk nevelt gyermekek konformisták lesznek, mivel a szülő nem engedi önállósodni a gyereket. A családon belüli agresszió bármilyen formáját a szülő bünteti, így az agresszió befelé fordul és szorongásban nyilvánul meg. Megfelelő szabályzórendszerrel (lelkiismereti funkciókkal, moralitással) jellemezhetőek, mindig illedelmesek, de dependensebbek, kevésbé kreatívak és kevésbé szociálisak, sokszor félszegnek tűnnek társaságban (Ranschburg, 1993).

Becker (1964 idézi: Ranschburg, 1975) és Schaefer (1959 idézi: Ranschburg, 1975) két dimenzió mentén jellemezte a szülői nevelési attitűdöket, még pedig a kontroll és az érzelmi melegség dimenziója mentén. A szeretet meglétét vagy annak hiányát, vizsgálatukban a szülők büntetési módozataival hozták összefüggésbe. Bűnöző, agresszív és jól beilleszkedő serdülőkkel készített interjúk alapján különítették el a szülői attitűd érzelmi és kontroll dimenzióit. Az *érzelmi dimenzió* pozitív végpontján az elfogadás, szeretet áll, a negatív végponton állók viszont hatalmukat hangsúlyozzák, érzelmileg elutasítóak. A *kontroll dimenziójának* két végpontján pedig az engedékenység, ami gyakran gátlástalanít és a korlátozás áll, mely viszont különböző fékeket épít be a viselkedésbe. Becker modellje szerint az engedékenység a kreativitás, nyitottság, barátságosság és nonkonformitás kialakulásának kedvez, míg a szerető, de korlátozó szülők gyermekei szintén rendelkeznek megfelelő szabályrendszerrel, de sokkal inkább tekintélytisztelők, dependensek.

Diana Baumrind (1971) megkérdőjelezte Becker és Shaeffer modelljét. Szerinte a szülők gyermekükkel kapcsolatos nézeteit és érzéseit is a nevelési stílus alkotórészének kell tekinteni, nem csak a konkrét nevelői tevékenységeket. Ezért ezt a megközelítést a hiedelmek rendszerének is nevezik (Darling, 1999). Vizsgálatsorozatában a gyerekek óvodában tapasztalható megszokott tevékenységek közbeni viselkedése és a szülők felmért nevelési

stílusa közötti összefüggéseket kutatta. Baumrind (1978) négy fő dimenzióra koncentrál. Ezek a következők:

- kontroll
- gondoskodás
- kommunikáció világossága és a
- gyerekkel szembeni követelmények érettsége.

Ezek alapján három fő nevelési stílust különböztetett meg:

1. *Tekintélyelvű, megkövetelő nevelési stílus*, amely szülői hatalommal és távolságtartó attitűddel jellemezhető. Az ilyen szülő szigorú, megköveteli a szabályok betartását, a tekintélynek való engedelmességre helyezi a hangsúlyt. Inkább utasít, parancsol, irányít, sokszor magyarázat nélkül várja el az utasítások teljesítését, ritkán veszi figyelembe a gyermek véleményét, teljesítményét. Kevésbé érzékeny és figyelmes gyermekével szemben és gyakran büntet, ha a gyerek nem felel meg a normáknak. Az ebben a nevelési stílusban nevelkedő gyermekek zárkózottak, félénkek, sok esetben meghátrálnak a társas érintkezés előtt, ritkán kezdeményeznek. Erkölcsi, de más döntések esetében is gyakrabban fordulnak tekintélyszemélyhez segítségért a helyes döntés meghozatalában, hiányzik belőlük a spontaneitás és intellektuális érdeklődésük is alacsony.
2. *Engedékeny, permisszív nevelési stílus*. A legkevesebb korlátozást alkalmazzák a másik két nevelési stílushoz képest. Egyfajta kettősség jelenik meg a nevelésben. Vagy a gyerek saját tapasztalatszerzését tartja fontosnak, vagy a fegyelmezést tartja tehernek, bajlódásnak és ezért gyakorolnak kevesebb kontrollt. Túlzott mértékben támogatja gyermeke törekvéseit. Bevonja a gyereket a családi döntésekbe, nagyobb szabadságot biztosít a gyerek számára az időbeosztásban, a saját programok szervezésében. Érzelmi tekintetben változóak ezek a szülők. Vannak, akik meleg, elfogadó kapcsolatban vannak gyermekükkel, míg mások hűvösek, zárkózottak. Az így nevelt gyerekek a felelősségvállalás, impulzuskontroll, önállóság, önérvényesítési törekvések, személyiségbeli érettség tekintetében mutatnak hiányokat. Kevésbé érdekli őket a teljesítmény, sok esetben céltalannak tűnnek.
3. *Autoritatív, megkívánó nevelés*. A szülő egyértelmű elvárásokat állít fel a gyerekkel szemben, az életkori sajátosságainak megfelelően. Magas szintű melegség és teljesítmény jellemző az ilyen családokban. Kétirányú kommunikáció jellemzi a szülő-gyerek interakciókat, mely során a szülő elmagyarázza döntéseit, a szabályokat,

azok szükségességét, de kikérik a gyerek véleményét, kész megismerni a gyermek nézőpontját is. Érvel, de a jogokat, kötelességeket is fontosnak tartja. A szülők magas fokú teljesítménymércét állítanak fel és támogatják a gyerek önállósági törekvéseit. A gyerekek nagyobb önállóságot, önkontrollt mutatnak, nyitottabbak, bátrabbak új helyzetekben, társas kapcsolataikban hamarabb megértik és képesek elfogadni a szabályokat köszönhetően a nevelés során kapott otthoni, szülői magyarázatoknak. Készek kooperálni és asszertívan viselkedni.

Baumrind végkövetkeztetése az volt, hogy sem a teljes kontroll, sem annak hiánya nem jó, a kettő kombinációjára van szükség a nevelés megfelelő támogatásához. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy Baumrind elméletét több kritika érte. Ebben azt kifogásolták, hogy a megfigyeléseit csak az amerikai középosztály családjain belül végezte, valamint kritikai észrevétel volt, hogy csak normál, jól működő családok szülői nevelési stílusait vizsgálta. Továbbá megkérdőjelezték azon elképzelését, hogy a szülők nevelési stílusa idézi elő az eltéréseket a gyermeki viselkedésben (Cole és Cole, 1997).

Maccoby és Martin (1983) egy olyan kétdimenziós nevelési sémát alkottak, mely megpróbálta egyesíteni a korábbi, nevelési stílussal kapcsolatos vizsgálatok alapvető sajátosságait. Modelljükbe a szülői nevelési stílust a kontroll és a szülői érzékenység mentén osztályozzák. Az érzékenység a gyermek jelzéseinek figyelembe vételére vonatkozik. Az érzékenység mértéke alapján *gyermekközpontúnak* nevezi a nevelési stílust, ha a szülő figyelembe veszi gyermeke jelzéseit, kétirányú kommunikáció zajlik közöttük. *Szülőközpontúnak* nevezi, ha gyermeke jelzéseire nem reagál a szülő.

A kétdimenziós elmélet szerint négy nevelési attitűd különíthető el, lásd 1. ábra.

	Elfogadó, érzékeny, gyermekközpontú	Elutasító, érzéketlen, szülőközpontú
Parancsoló, kontrolláló	irányító, kölcsönös, túlvédő,	tekintélyelvű, hatalmát érvényesítő
Nem követelő, kevésbé korlátozó	elnéző	gondatlan, elhanyagoló, érdektelen

1. ábra Maccoby és Martin kétdimenziós nevelési modellje

A meleg és engedékeny szülő *elnéző*, a gyermek viszont nem tudja, milyen szabályokhoz tartsa magát. A hideg- engedékeny nevelési stílus *elhanyagolóként* jelentkezik, nem számít, hogy mit csinál a gyermek, még az agresszió is elfogadott. A meleg korlátozó a *túlvédő* szülői magatartást határozza meg, melynél a szülő mindent meghatároz, a gyermek önállóan, behódoló. Az *uralkodó, tekintélyelvű* stílusnál- mely a hideg és korlátozó nevelést jelenti-, a gyermek fél az újszerű helyzetektől, szorongóvá válik (Maccoby és Martin, 1983). Maccoby és Martin munkája nyomán a kutatók számos változót tanulmányoztak, amelyek a szülői támogatás és kontroll dimenziójába tartozik. Ezeket a kategóriákat Slater és Power (1987) egy strukturális modellbe rendezve foglalta össze. Három fontos támogatási dimenzióról számolnak be:

1. gondoskodás
2. a gyermek igényei iránti érzékenység
3. nem büntető szülői attitűd

A gondoskodás a szülő-gyermek közötti érzelmi kapcsolatra utal. Pozitív kapcsolat mutatható ki a gyermek kompetenciájával, önbizalmával és a vele szemben megnyilvánuló szülői engedékenységgel. A gyermek igényei iránti érzékenység a szülők nyitottságát és rugalmasságát fejezi ki, azt, hogy mennyire érzékenyek a gyermek érzéseire és vágyaira. A nem büntető szülői attitűd pedig arra vonatkozik, hogy a szülő mennyire teszi lehetővé, hogy a gyermek szabadon kifejezhesse vágyait, kielégíthesse igényeit, részt vegyen olyan szituációkban, melyben kipróbálhat új dolgokat, valamint új élményekben, tapasztalatokban részesülhet. A szülői kontroll dimenziót további három aldimenzióra bontották. Ezek:

- a kontroll típusa,
- mennyisége,
- éréfoka.

Megemlíti még a nevelés szerkezetét is, mely azt mutatja meg, hogy a szülő mennyire képes bevonódni gyermeke nevelésébe. Fontos része ennek a szülői konzisztens viselkedése, amely arra utal, hogy mennyire jószólható be a szülői nevelés nyomán a gyermek későbbi fejlődése, magatartása, teljesítményei. Továbbá ide sorolható a szülőknek az a képessége, hogy mennyire képesek gyermekük számára rendezett környezetet kialakítani, és olyan nevelési légkört teremteni, mely biztosítja a megfelelő, egészséges személyiségfejlődést. Ez a dimenzió sok esetben sérül, amikor a szülők között tartós konfliktusok alakulnak ki, valamint a válás és különélés helyzetében sem érvényesül gyakran megfelelő módon (Hetherington, 1989).

3.2.5. Az apai és az anyai nevelés közötti különbségek, illetve hasonlóságok

Nemcsak az anyák, hanem az apák is fontos szerepet töltenek be a gyermek pszichés fejlődésében és szocializációjában. Számos tanulmány azt bizonyította, hogy az apák és az anyák eltérő bánásmódot mutatnak a gyerekeikkel szemben. A gyerekek pedig korán megtapasztalják ezeket a különbségeket. Főként a játék tevékenységekben mutatkoznak meg ezek az eltérések. Az apák általában durvább, fizikai játékot játszanak, az anyák viszont sokkal gyengédebben bánnak velük. Mindezek nyomán az anyákat inkább gondozónak tekintik, az apákat pedig inkább játszótársuknak. Lewis (1986, idézi: Schaffer, 1996) vizsgálati eredményei alapján elmondható, hogy ha a gyerek fél, és támaszra, bátorításra van szüksége, akkor az anyához fordul, amikor szórakozni akar, akkor az apa társaságát keresi. Parke (1981, idézi: Schaffer, 1996) megfigyelései azt mutatták, hogy az apák ugyanolyan érzékenységet és gondoskodást mutatnak, és ennek megfelelően reagálnak a gyerek jelzéseire, mint az anyák, amikor etették csecsemőjüket.

Belsky és Rovine (1990) az apák involvációját vizsgálták a gyerekgondozásba, és azt találták, hogy nagyobb mértékű bevonódást mutatnak azok az apák, akiket partnereik autonómnak látnak, illetve akiknek több teret biztosítanak a gyermekkel való interakciókra. A bevonódás kihat arra is, hogyan ítélik meg magukat az apák. Minél nagyobb mértékű az involválódás a gondozásba, annál inkább gondozó, védő szerepben látják magukat az apák, és ezzel párhuzamosan kevésbé csökken házastársi elégedettségük, mint ellenkező esetben (Belsky, Lang, Rovine, 1985).

Több kutatás foglalkozik azzal az összefüggéssel, miszerint a házassági kapcsolat minősége hatással van arra, hogy az apák hogyan viszonyulnak gyerekeikhez. Azokat az apákat, akiknek problémás a házassága, kevésbé szeretett teljes kapcsolat fűzi lányaikhoz, mint azokat, akik elégedettek a házasságukkal, bár ez az összefüggés nem volt jellemző a fiús apákra (Knauth, 2001). Belsky és munkatársai (1991) szerint a házassági kapcsolat minősége nagyobb valószínűséggel hat az apa-gyerek kapcsolat alakulására, mint az anya-gyerekére. Kutatásukban a szerzők azt találták, hogy a problémás házassági kapcsolattal rendelkező apák negatívabb interakciókat folytatnak gyermekeikkel, mint akik egy kiegyensúlyozott kapcsolatban élnek. Feltehetően az apák szerepe egy bevonódott-visszahúzó kontinuum mentén jellemezhető, és kismértékű az elhatárolódás a férj-feleség, illetve az apa-gyerek kapcsolati rendszerek között. Az involválódó apák kielégítőbb házastársi kapcsolattal rendelkeznek, és inkább részt vesznek az otthoni gondozói tevékenységekben, a gyermek

körüli feladatokban, és pozitívabb interakciókat folytatnak gyerekeikkel, ellenben a visszahúzódó apák inkább távol maradnak otthonuktól, feleségüktől és gyerekeiktől is. Ezeket a megfigyeléseket erősítette meg Feldman (2000) vizsgálata is.

Az anyák és az apák szerepe tehát egyaránt fontos a gyermek fejlődésében, egészségi és pszichés jólléte szempontjából. Jones és Asen (2000) tanulmányában a szülői nevelés szerepét vizsgálta serdülő és ifjúkorban. Eredményei azt mutatják, hogy megfelelő anyai elfogadás, kontroll mellett lényegesen csökken a pszichológiai problémák köre a serdülőknél, kevésbé alakul ki depresszió és szorongás azoknál a gyerekeknél, akiknek szoros kapcsolata van az anyjukkal. Tehát az ilyen anyai magatartás csökkenti a problémák internalizálását. Az apai kontroll mértéke csak akkor vetíti előre a bűnözés kialakulását, ha az anyai kontroll alacsony. Az is megfigyelhető serdülőkorban, hogy az apa befolyásoló hatása csak az anya nevelésével együtt érvényesül. Ennek valószínűleg az az oka, hogy ebben a korban a gyerekek kevesebb időt töltenek az apjukkal, mint az anyjukkal (Blair és Hardesty, 1994).

3.2.6. A válás, különélés hatása a gyermekre

A statisztikák azt mutatják, hogy a gyermekek többsége még mindig két szülővel él, tehát apai és anyai mintát is kap, de egyre nagyobb azoknak a családoknak az aránya, ahol ez a stabil és ideális családszerkezet felbomlik. Egyre többet találkozzunk azzal az állásponttal, hogy a házasulandók a konfliktusok legitim megoldási módjának tekintik a válás lehetőségét. Elgondolkodtató tény, hogy a „legfeljebb elválunk” szemlélettel kötődnek házasságok, elfelejtve azt, hogy egy ilyen döntés később már nem csak az ő életüket befolyásolja.

Nehéz igazságosnak lenni a válások kérdésében, hiszen tudjuk, hogy egy család felbomlása, mindig érzelmi feszültséggel jár, minden családtag számára, vannak olyan helyzetek, amikor azt kell mondanunk, hogy jobb, ha a család felbomlik, és a benne élők lehetőséget kapnak arra, hogy új életet kezdjenek.

Válás szinte mindig hosszan elhúzódó folyamat, melyben a két felnőttnek belsőleg is el kell válnia egymástól, hogy újra nyitottak lehessenek majd önálló életük folytatására. A gyerekeknek szintén elszakadást jelent a válás. Elválasztják őket, mégpedig szeretetük egyik tárgyától, amelytől nem akarnak elfordulni, hiszen szükségük van rá további fejlődésükhöz. A felnőttek számára a válás életük újjászervezésének kezdete lehet, a gyerekek számára viszont kínzó apa- vagy anyahiány kezdete.

Annak a gyerekeknek, aki a különválás után az egyik szülővel él, először is a másik elmenetelét kell megtapasztalnia. Már pusztán ez a tapasztalat is bizonytalanságérzetet kelt benne arra vonatkozóan, hogy olykor nyilvánvalóan nem biztos a szülők megmaradása gyerekek mellett. Talán már a vele élő szülő sem egészen biztos pont. És sok esetben elkezdnek attól félni, hogy a másik szülő is el fogja hagyni őket. Az újabb elszakadástól való félelem készteti a gyereket arra, hogy szinte öntudatlanul átvegye az őt nevelő szülő reakció és érzésmintáit, azért, hogy ne tegye meg a vele maradt szülője is azt, amit egyszer már megtapasztalt, hogy elhagyták.

A hetvenes években Wallerstein és Kelly irányításával folyt egy kutatás, mely az egészséges gyerekek a válásra adott reakcióit vizsgálták. Ennek nyomán Wallerstein összefoglalta azokat a feladatokat, melyeket a gyermeknek a válás esetén meg kell oldania annak érdekében, hogy pszichés fejlődése ne szenvedjen károsodást. A gyerekek meg kell tanulnia elfogadni azt a tényt, hogy a szülők házassága felbomlott. Képesse kell válnia, hogy folytassa mindennapi életét úgy, hogy nem köteleződik el a szülői konfliktusokban és feszültségekben. Fel kell dolgoznia azt a veszteséget, ami az egyik szülő elvesztésével együtt jár. Megterhelő, ha haragot és önvádat érez, valamint irreális elvárásai vannak a válás állandóságára vonatkozóan. Valamint képesnek kell lennie, hogy reálisan lássa, hogy a kapcsolat felbomlott, és annak ellenére, hogy szeretné, ha szülei kibékülnének, erre nem feltétlenül van sok esély (Bodnár, Telkes, 1986).

A válásnak vannak rövid és hosszú távú hatásai. Akiknek szülei elváltak, azoknál megfigyelhető, hogy kevésbé elégedettek életükkel (Amato és Booth, 1991), fennáll a veszélye, hogy kapcsolati nehézségek lépnek fel náluk a későbbiekben (Amato, 1996, Feng, Giarrusso, Bengston és Frye, 1999), valamint kisebb mértékű intimitás jellemzi szüleikkel és kortársaikkal való kapcsolatukat (Cooney és Kurz, 1996). Sok esetben nem is magának a válásnak vannak negatív következményei, hanem az azt megelőző, és azt követő családon belüli konfliktusoknak. Ugyanis a gyerek ezekben egyfajta közvetítő szerepet tölt be és ez megnehezíti a megfelelő érzelmi légkört kialakulását, mely az egészséges személyiség fejlődéséhez szükséges, és amely biztosítaná a jó szülő-gyerek kapcsolatot. A gyerek fontos erőforrástól esik el, amely pufferként szolgálhatna a későbbi nehézségekkel való megküzdésben is (Cooney és Kurz, 1996).

Wallerstein és Kelly (1980, idézi: Bodnár, Telkes, 1986) vizsgálata kimutatta, hogy a gyermeknek a válásra adott reakcióit meghatározza, hogy az milyen életkorban következett be. Óvodáskorban leggyakrabban jelentkező érzés a szeparációs félelem, azaz egyik szülő elvesztésétől való félelem. Ebben az időszakban a gyerek nagyobb mértékben igényli a szülő

állandó jelenlétét, nehezen viseli a megszokott eseményektől való eltéréseket, az elválásokat. Gyakran megfigyelhető válásra adott reakció a 3-5 éveseknél a regresszió. A gyermek egész viselkedésében tükröződik, hogy elvesztette biztonságérzetét, mintegy jelzi azt, hogy idő kell az események feldolgozásához számára. Megjelenhetnek halálfantáziák, melyek a szülői ellenségeskedés, és az egyik szülő távozásának a megjelenítése. A fantázia működés másik jellemző megnyilvánulása, az elvesztett szülő visszaszerzésére irányuló fantáziák. Kisiskoláskorban (6-8 éves kor) előtérbe kerül az értelmi szféra, az iskolába lépés, melynek érvényesülését akadályozhatják az érzelmi szféra bizonytalanságai, és megnehezíthetik, késleltethetik a megfelelő alkalmazkodást. Gyakori reakció a szomorúság, félelem. A fiúk sokszor próbálják anyukat újraraházasodásra rábeszélni, mivel az apa kilépésével fontos azonosulási mintát veszítettek. A nagyobb iskolás gyermekek (9-12 év) már érettebben és reálian viszonyulnak a szülők válásához, de sokszor előfordulhat, hogy valamelyik szülő oldalán részt kell venniük a másik ellen folyó küzdelemben. Ez a harc pedig lojalitáskonfliktust eredményezhet. Azok a gyerekek, akik valamelyik szövetségesei lesznek a másikkal szemben, nehezebben alkalmazkodnak a válás utáni helyzethez. A szülők válása megzavarja az ebben az időszakban alakuló identitást és a hozzá kapcsolódó értékrend formálódását. Serdülőkorban (13-18 év) szintén megfigyelhető a válás negatív hatása. A serdülők elkezdik kipróbálni a különböző felnőtt szerepeket. Viszont mind a kipróbáláshoz, mind az elsajátításhoz szüksége van arra, hogy visszatérjen a korábbi biztonságot nyújtó gyermekszerepekbe, annak érdekében, hogy a felmerülő nehézségekkel, kudarcokkal könnyebben meg tudjon küzdeni. Ha nem érzi magát biztonságban a családban, akkor két út áll előtte: vagy nem indul meg, késik az érzelmi leválási folyamat, vagy épp ellenkezőleg, szakít korábbi gyermeki szerepével, és ténylegesen, vagy szimbolikusan elhagyja a családot. A válással megbomlik a család ellenőrző, szabályozó funkciója, és ezért előfordulhat, hogy az érési folyamat túl korán indul meg, és a serdülőkorra jellemző szexuális és agresszív késztetések ellenőrizhetetlenné válhatnak. Saját jövőbeli családjára vonatkozó elképzeléseiben a szülők példájából kiindulva aggódni kezd saját házasságának kimenetele miatt, vagy sosem szeretne megházasodni, vagy gyermeket nem szeretne vállalni.

A fent említett reakciókon túl van egy, amelyik minden életkorban fellép, és ez a bűntudat. A gyerekek úgy érezhetik, hogy az ő viselkedése miatt hagyta el a családot az egyik szülő, miatta váltak el. A válás következtében megfigyelhető viselkedési és érzelmi problémák kiterjednek az élet minden területére. Ezek a problémák a gyermekek iskolai teljesítményében és a társas kapcsolatokban mutatkoznak meg elsősorban. Hetherington (1993, idézi: Dong, Wang és Ollendick, 2002) szerint a különböző viselkedési problémák a

válás után 1-2 évvel kezdődnek és gyakran az anyai befolyás csökkenésével magyarázhatóak. Továbbá megfigyelte, hogy a fiúknál gyakrabban tapasztalható agresszivitás, és viselkedési, iskolai beilleszkedési probléma, mint a lányoknál. A nemi különbségekre vonatkozóan viszont kiderítették, hogy a serdülőkor idején megfordul a helyzet és a lányoknál lehet több viselkedésbeli problémát észlelni (Dong, Wang és Ollendick, 2002).

Az életkori különbségeket elemezve Wallerstein (1987) azt találta, hogy azok a gyerekek, akik kicsik voltak szüleik válásának idején, inkább éreztek büntudatot, és jelentkezett náluk a szülők elvesztésétől való félelem, de 10 évvel a válás után már nem emlékeztek sem a kiváltó konfliktusokra, sem saját reakciójukra. Ezzel szemben a serdülőkorúaknál már inkább az volt megfigyelhető, hogy reálisabban tudták értékelni a problémát és képesek voltak hatékonyabban megküzdeni a vele járó stresszel, és segítette őket a barátok, családon kívüli személyektől kapott támogatás. De nem mindegy, hogy azok, akikhez a serdülő fordul, milyen normákat, értékeket, magatartást képviselnek (Cole, Cole, 1997).

3.2.7. A válás hatása a házassággal kapcsolatos attitűdökre

A válás gyerekekre gyakorolt hatását számos nemzetközi kutatásban vizsgálták, főleg a válást közvetlenül megelőző és követő időszakban, és megállapítható volt, hogy az elvált szülők gyerekeit egész életükön keresztül végigkísérik szüleik válásának következményei. Ezek a hatások befolyásolják azokat az attitűdöket, melyeket a házassággal kapcsolatosan kialakítanak magukban. Teljes családban felnőtt nőknél több pozitív attitűdöt találtak a házassággal kapcsolatban és több negatív attitűdöt a válással kapcsolatban, mint az elvált szülők gyerekei körében (Greenberg, Nay 1982; Kinnaird, Gerrard 1986, idézi: Jámbori, 2004).

A 80-as és 90-es évek elején hazánkban is végeztek olyan vizsgálatokat, melyekben az elvált szülők immáron felnőtt gyermekeit kérdezték arról, mit gondolnak a házasságról, illetve milyen magatartás jellemzi őket a házasság intézményével kapcsolatban. Az eredmények azt mutatták, hogy az ilyen gyerekek fiatalabban és rövidebb ismeretség után kötöttek házasságot, nagyobb arányban voltak azok közöttük, akik hosszabb ideig már együtt éltek a leendő házastársukkal, valamint az átlagosnál nagyobb volt az olyanok nők aránya, akik vagy már rendelkeztek gyerekkel, vagy éppen a házasságkötés idején várták gyermeküket. Jellemző volt, hogy hamarabb kezdték és többségükben már folytattak házasság előtti

szexuális kapcsolatot, továbbá magasabb volt az abortuszok száma is, részben ennek köszönhetően. Az elvált szülők gyerekei általában bizalmatlanabbak voltak a házasság intézményével szemben, többen voltak közöttük, akik csak élettársi kapcsolatban éltek, vagy már maguk is elváltak. Az eredmények azt mutatták, hogy ezek a következmények főleg azoknál a lányoknál jelentkeztek, akik 7-13 évesek voltak saját szülei válásának idején (Kamarás, 1997).

Magának az élettársi kapcsolatnak a preferálása a házasságkötéssel szemben többféle okkal magyarázható. Egyrészt azok, akinek a szülei elváltak, a szülők rossz házasságából kiindulva, kevésbé mernek felvállalni egy olyan kapcsolatot, amit nem lehet bármikor, bárhol felbontani, szemben az élettársi együttélésekkel. Másrészt az elvált szülők gyerekei, hamarabb válnak „felnőtté”, önállóvá, így a párkapcsolati életüket is hamarabb kezdik el kikerülve a szülői kontroll alól, és valószínűleg inkább a lazább, kisebb elköteleződéssel járó élettársi kapcsolatot választják. És magyarázó ok lehet, hogy mivel az elvált szülők gyerekeinek anyagi erőforrásai, induló tőkéje sokszor a teljes családban nevelkedő gyerekekéhez képest kevesebb, rosszabb helyzetük miatt kevésbé „kelendőek”, és emiatt kényszerből választják az élettársi együttélést a házassággal szemben.

Még egy tipikusnak mondható eredmény született, miszerint gyengébb érzelmi bevonódás jellemezte az elvált szülő és gyermekeik kapcsolatát, különösen az apák irányában érvényesült ez a hatás, hiszen főként ők voltak azok, akik a válás utána nem éltek együtt gyermekeikkel (Kamarás, 1997).

A válásnak nem csak negatív hatásai lehetnek, hanem pozitív irányba mutató változásokat is beindíthat. Az egyedülálló anyák kialakíthatnak olyan új megküzdő, stresszkezelő képességeket, melyek segítenek a megváltozott élethelyzet feldolgozásában, és képessé teszik őket arra, hogy pozitívabban forduljanak gyerekeik felé. Függetlenséget, újabb kompetenciák megtapasztalását hozhatja a szülő és a gyerek életébe, és ezek hasznosak lehetnek a későbbi negatív élethelyzetekkel való megbirkózásban (Barber és Eccles, 1992).

3.2.8. A szülői nevelés hatása a serdülők jövő-orientációjára

Azok a változások, melyek a társadalomban végbemennek, a szülők nevelési módozatainak változásait is maguk után vonják. Módosul a szülők nevelési értékrendje, és ezek a megváltozott értékek illetve ezeken keresztül érvényesülő hatások átépítődnek a

fiatalok értékrendjébe is. Részesei lesznek énképüknek és befolyásolják viselkedésüket, attitűdjeiket, alapvetően a világról kialakított elképzeléseiket. Az is tény, hogy a társadalomban bekövetkező változásokat figyelembe kell venni, mert a sikeres alkalmazkodás, a fennálló elvárásoknak, normáknak, értékeknek való megfelelés a társadalomba való hatékony beilleszkedés alapfeltétele.

A szülői nevelés a családi környezet szociális-emocionális és kognitív aspektusán keresztül gyakorol közvetett hatást a gyerek jövő-orientációjára (Laurens és Collins, 2009). A szülők ötleteket adhatnak, irányt mutathatnak abban, hogy a fiatalok milyen jövőbeli célokat, terveket fogalmazzanak meg. Egyes elképzeléseket támogatnak, másokat elvetnek, de a szülői támogatás, segítség megvalósulása mellett konkrétabb, stabilabb képet tudnak a fiatalok kialakítani magukban a jövőjükre vonatkozóan. Ami abból a szempontból különösen fontos, hogy ezekkel a célokkal kapcsolatban pontosabb terveket tudjanak kidolgozni, és mindinkább képesek legyenek ezek megvalósításához igazítani cselekvéseiket, döntéseiket.

Kevés tanulmány foglalkozott eddig konkrétan a szülői nevelés és jövő-orientáció kapcsolatával, de azt már tudjuk, hogy a különböző szülői nevelési stílusok jelentős szerepet játszanak a fiatalok későbbi fejlődésében (Schaffer, 1996). A szülők közötti konfliktusok, a válás szintén befolyásolja a fiatalok jövő-orientált céljait és életpályáját. A válás előrejelzője lehet későbbi nehézségeknek, befolyásolhatja az interperszonális kapcsolatokat, ezekben való sikerességet, kihat az identitás alakulásával kapcsolatos folyamatokra (Johnson, Buboltz és Nichols, 1999).

Pulkkinen (1990) vizsgálatában kimutatta, hogy a serdülők terveinek konkrétsága, kapcsolatban állt a szülők hivatásával és munka feltételeivel. Valamint azok a fiatalok, akik világosabb, egyértelműbb jövőképpel rendelkeztek, sokkal több pozitív emléket tudtak felidézni a családjukról és olyan érdeklődési körrel rendelkeztek, amelyeket a szüleik is preferáltak. Scabini, Lanz és Marta (1999) a családi elégedettség szerepét emelték ki a család jövő-orientációra gyakorolt hatásai közül. Tapasztalataik alapján az úgynevezett elégedett családokban hatékonyabb a kommunikáció a családtagok között, a fontosabb családi történések, döntések esetében egyfajta osztozó- és támogató viselkedéseket azonosítottak. Nurmi (1987) szintén azt állapította meg, hogy azok a serdülők, akik negatív családi környezetben éltek, sokkal kevesebb továbbtanulással kapcsolatos célt határoztak meg, mint támogató környezetben nevelkedő társaik.

Seginer (2009) szerint a szülői nevelés az elfogadás és az autonómia biztosítása révén támogatja a serdülők jövőbeli célkitűzéseit. Shoyer (2006) kutatásában a három komponens modellt véve alapul, azt találta, hogy az anyák hatása egyszerre komponens és terület

specifikus. Bővebben, az anyák és gyermekük jövő-orientációjának motivációs komponense között nincs kapcsolat. A szülő kognitív komponense közvetlen hatást gyakorol a serdülő kognitív komponensére, a munka-karrier, és a házasság-család témájában. Az anya viselkedési komponense befolyásolja a gyerek hasonló komponensét, de csak a munkával és karrierrel kapcsolatos területeken. Továbbá megfigyelhető volt, hogy a gyerek személyes céljai vagy az anyák ötleteit, elképzeléseit fejezik ki, vagy a szülői perspektívát foglalják magukba (Seginer és Shoyer, 2012).

3.3. AZ IGAZSÁGOS VILÁGBA VETETT HIT KONSTRUKTUMA ÉS JELLEMZŐI

3.3.1. Az igazságos világba vetett hit konstruktuma

Az emberek gyakran szembesülnek olyan helyzetekkel, amikor azt érzik, hogy igazságtalanul bántak velük, vagy nem azt kapták, amit szerintük megérdemeltek volna. Az, hogy hogyan reagálnak az elszenvedett igazságtalanságra, egyénileg változó formát ölthet. Van, aki szinte úszik az árral és csak reménykedik abban, hogy a későbbiekben jobbra fordul a sorsa. Mások aktívan hangoztatják jogaikat és érvényt kívánnak szerezni igazuknak. Megint mások egyszerűen tudomásul veszik, hogy ami történt, megtörtént, és tovább kell lépni. Azt lehet mondani, hogy egy idő után mindenkiben kialakul egy reagálási, elintézési mód, amit nagyban befolyásol az, hogy az ember hogyan ítéli meg a méltánytalanságot, mekkora az igazságérzete. Az igazságosság konstruktuma olyan értékrend, világnézet kialakulását feltételezi, mely rövid és hosszú távon is befolyásoló tényezője lehet annak, hogy az emberek hogyan gondolkodnak a világról, és hogyan alkotják meg jövőbeli elképzeléseiket és mennyire hisznek abban, hogy ezek a terveik megvalósulnak.

Az emberek általában szeretik, ha a világ kiszámítható, előrejelezhető, az ellenőrzésük alatt tartható, ha képesek megjósolni egy-egy szituációból várható következményeket, annak érdekében, hogy úgy szembesülhessenek fizikai és szociális környezetükkel, mintha azok stabilak és rendezettek lennének. Ebben segít bennünket, ha egy esemény mögött megtaláljuk annak okát, és az okot és az okozatot összevetve pedig méltányosnak vagy éppen

méltánytalannak ítélnék meg a helyzetet. A méltányosság megítélésének egy eszköze lehet az „igazságos világ” hipotézis, amely szerint mindenki felelős saját jó vagy rossz sorsáért. Ez a hipotézis Lerner (1965) nevéhez fűződik. Szerinte az embereknek szükségük van arra, hogy higgyenek egy olyan világban, amelyben mindenki megkapja, ami neki jár. A jó elnyeri jutalmát és a rossz megkapja méltó büntetését. Ez a viszonyulási mód lehetővé teszi, hogy a világ stabil és bejósolható legyen. A hit abban, hogy a világ igazságos, biztosítja azt, hogy az ember úgy értékelje az őt körülvevő világot, mint ami alapjában véve egy rendezett, biztonságos, kiszámítható hely. Egy ilyen hit nélkül nehéz lenne az embernek arra köteleznie magát, hogy törekedjen céljai elérésére, hogy szabályozza viselkedését vagy a szociálisan és társadalmilag befolyásolt mindennapi életét. Az igazságos világba vetett hit egyfajta motivációként írható le, amely adaptív funkcióval bír (Furnham, 2003). Az emberek vonakodnak lemondani róla a fent említett okokból kifolyólag és nagyon aggasztja őket, ha azzal szembesülnek, hogy a világ nem igazán igazságos mindennek ellenére.

Próbálva megérteni, hogy hogyan reagálnak az emberek, amikor szembesülnek az igazságtalansággal, világossá válik, hogy legtöbbször egyfajta sajátos gondolkodási, értelmezési módot, szociális realitást valósít meg, melyek több vagy kevesebb alkalmazkodási funkciót biztosítanak és megpróbál kiegyezni a világgal. Ezek az általános nézetek, értékrendszerek, kognitív értékelő stílusok és szociális koncepciók részben másoktól átvettek (már gyerekkorunkban megtanulunk bizonyos társadalmi normákat, kialakítunk társas szabályokat), részben az egyén hozza létre őket tapasztalatai alapján és kész megoldásokat nyújtani a felelősség és a szociális okság nehéz és komplex problémáira éppúgy, mint ahogy jelzik, hogy ki a jó és ki a rossz, ki méltó a segítségre és ki érdemel büntetést.

3.3.2. Az igazságosság koncepciója

A pszichológia kétféle úton közelíti meg az igazságosság koncepcióját, írja Sallay (2004). Az egyik tartalomorientált, a másik pedig motivációra irányuló elméleti irány. A tartalomorientált megközelítés esetében annak a tisztázása volt a cél, hogy mi az, amit méltányosnak/igazságosnak, illetve méltánytalannak/igazságtalannak tartunk. Ezzel szemben a motivációra irányuló megközelítés arra keresi a választ, hogy az embereket miért foglalkoztatja az igazságosság kérdése, mennyire erős bennük az igazság iránti vágy és ez a

motívum hogyan befolyásolja viselkedésüket, cselekvéseiket. Ezen megközelítés értelmében az igazságosság egy szubjektív konstruktként fogható fel, és lényegében az egyén életének számos területén szerepet kaphat. Ez a kétfajta megközelítés egymástól viszonylag függetlenül fejlődött ki, s viszonylag ritka azoknak a vizsgálatoknak a száma, melyek ezeket ötvözik (Montada, 1998).

Lerner (2002) kifejtette, hogy hipotézisének megfogalmazásához Freud és mások munkájából indult ki, melyek leírják, a gyermekekben kialakuló késleltetési képesség, pozitív önkontroll funkciók kialakulását. A késleltetési képesség lényege, hogy a gyermek elhalasztja a jelenben vágyainak azonnali kielégítését azért, hogy a későbbiekben még több számára kívánatos jutalomban részesüljön. Tulajdonképpen úgy képzelhető el ez a folyamat, mintha a gyerek egy személyes szerződést kötne magával. Azaz megígéri saját maga számára, hogy a vágyott jövőbeli jutalmat meg fogja kapni, és ennek értékét csak növeli az, hogy mekkora erőfeszítésbe kerül lemondani az azonnali, pillanatnyi kielégülésről. Ez a szerződés azonban nem csak gyerekkorban, hanem a későbbiekben is fontos lesz számára az élet értelmezésében, szervezésében, irányításában. Bármikor, amikor felmerül bennünk az az érzés, hogy megfosztanak bennünket attól, amit méltányosan megérdemelnénk, ez a szerződés illetve ennek hatóereje kérdőjeleződik meg, és ez motivál bennünket arra, hogy megkíséreljük helyreállítani és így fenntartani a személyes szerződésünket.

Fontos szerepet játszanak ebben a folyamatban a fennálló társadalmi normák, melyek előírásokat tartalmaznak arra vonatkozóan, hogyan bánjunk a többiekkel, milyen elvárásoknak kell megfelelnünk. Ha ellentmondással szembesülünk, hajlunk arra, hogy olyan cselekvéseket hajtsunk végre, melyek kifizetődőek számunkra. Nehéz helyzetekben megfigyelhető, hogy az emberek viselkedése a normatív elvárásokkal szemben az igazságosság motívumát követik. Ebből kiindulva Lerner (1998) szerint ezért az emberek kétféle moralitást mutatnak. Az egyik tudatosan hozzáférhető, és olyan normákon alapuló kötelességeket jelent, melyek megszabják mi az, amit az adott szituációban megfelelő és mi az, amit ehhez igazodva tennünk kell. A másik féle moralitás olyan intuíciókat tartalmaz, melyek mintegy automatikusan sugalmazzák, mi az, ami helyes és mi az, ami nem. Adott helyzetben melyik moralitás érvényesül, azt több tényező határozza meg. Pl. mennyire fontos az esemény számunkra, milyen érzelmeket vált ki, jelen vannak-e olyan normák, melyeket figyelembe kell vennünk a reakciók során.

Dalbert (1996) feltételezi, hogy az igazságosság motívum központi jelentőségű az emberek számára több szempontból is. Egyrészt meghatározza az egyén életútjának felépítését és észlelését valamint befolyásolja annak rekonstrukcióját is, másrészt az

igazságosság motivációja szerepet játszik a társas interakciók irányításában. Harmadrészt, az igazságos világba vetett hit erőt ad ahhoz, hogy az emberek könnyebben megküzdjenek gondjaikkal, segít abban, hogy kezelni tudjuk a mindennapi vitákat, csökkenti a lehangoltság érzésének és egyéb stresszhelyzetből fakadó betegségeknek az előfordulási valószínűségét, s végül ez a hit hasznos és fontos megküzdési mód lehet olyan emberek számára, akiket igazságtalanság ért. Mivel alapvető szükségletünk, hogy szeretnénk minél jobban bejósolni az eseményeket, és megérteni mindazt, ami ezekkel az eseményekkel együtt jár, így saját elképzeléseket alakítunk ki a világról és arról, hogyan működik az. Ezek az elképzelések vezérfonalául szolgálnak a jövőbeni események előrejelzésének és értelmezésének. Taylor (1988) szerint azonban az emberek által feltételezett és leírt világ, jövőkép egyfajta pozitív illúzió. Az igazságos világba vetett hit is ennek egy fajtája. Mindemellett meg kell jegyeznünk, hogy az emberekben három alapvető illúzió él. Ezek a kontroll illúziója, önmagunk kihangsúlyozásának hajlama, valamint a jövővel kapcsolatos optimizmus. Ezek általában adaptív funkcióval bírnak, biztosítják az egyén számára a mentális egészséget és a pszichés jólétet. Kutatások jelzik, hogy a legtöbb ember túl pozitívnak értékeli önmagát, eltúlozza azt az észlelését, hogy mekkora befolyást képes gyakorolni az eseményekre és sok esetben megalapozatlanul optimista jövőjével kapcsolatban (Taylor és Brown, 1988).

A mindennapi alkalmazkodás szempontjából is igen fontos az, hogy azt higgyük, mások méltányos bánásmódban részesítenek bennünket, s ilyen értelemben az igazságos világba vetett hit alapvető szerepet tölt be a lelki egészség megóvásában és biztosításában. A korábbi vizsgálatok egyértelműen rámutattak az igazságos világba vetett hit komplex szerepére a társas kapcsolatok keresésében, illetve elkerülésében, az altruizmusban, krízisekkel való megküzdésben. Ezzel szemben mindeddig viszonylag kevés ismeretünk van arról, hogy honnan ered ez a hit, milyen szocializációs tényezők működnek közre kialakulásában.

3.3.3. Az igazságos világba vetett hit fejlődése

Ahhoz, hogy pontosabban megérthessük az igazságos világba vetett hit közvetítő szerepét a mentális és pszichés egészség fenntartásában, a viselkedés alakításában, meg kell vizsgálnunk gyökereit, kialakulását, fejlődésének körülményeit a szocializációs folyamatban és azon túl.

Mesékben, drámákban, hétköznapjainkban is megfigyelhető az igazságosság, méltányosság irányába ható tendencia. Az igazságosságba vetett hit egyfajta norma kialakulását is jelenti az emberekben: úgy kell élni, tenni, cselekedni, hogy az jó, helyes legyen, hiszen az igazságtalanság megbosszulja magát. A törvényesség tudatához hosszú ontogenetikus és filogenetikus fejlődés eredményeként jutunk el. A fejlődéslélektani szakirodalomban elsőként Piaget (1958) foglalkozott azzal, hogy a morális fejlődésnek milyen jellegzetességei vannak, s a gyermekek miképp értelmezik az igazságot hétköznapi életükben. Vizsgálatai alapján az igazságosság három különböző eszméjét különböztette meg. Hat-hét éves korig a gyerekek úgy gondolják, hogy a törvény lényege az alá-fölérendelt viszony, ami azért van, hogy mindenkit érdeme szerint büntessen vagy jutalmazzon. A gyerek ítéleteiben, logikájában a szélsőséges értékeket részesíti előnyben, azaz erkölcsi normáit a jó – rossz ítéletekre való beállítottság jellemzi. A mesék is a jó és a rossz harcáról szólnak és a végkifejlet a jó győzelmét hozza. A gyerekek el is várják, hogy a két ellentétes erő harcában végül az igazság győzzön. Ez az ún. *retributív igazságosság* eszméje. Héttől tíz éves korig a *disztributív igazságosság* értelmében a gyerek már úgy véli, hogy a törvény legfontosabb funkciója az, hogy az egyenlő elosztásról gondoskodjék. Ezt nevezi Piaget *ekvitás*nak. De a gyerek az egyenlőséget teljesen objektíven értelmezi, vagyis nem mérlegeli a motívumot, szándékot, enyhítő körülményt. Csak tíz éves kor után figyelhető meg az olyan ekvitás, melynek során már képes mások indítékait, szándékait és motívumait tekintetbe venni. Erre a fejlődési szintre Piaget szerint nem feltétlenül jut el mindenki. Külön foglalkozott a heteronóm erkölcs idején megfigyelhető, ún. *immanens igazságosság* kérdéskörével. Ennek lényege, hogy a gyermek úgy véli, a környezetében előforduló tárgyak, jelenségek automatikus büntetőerővel rendelkeznek. Ez a sajátosság hat-hét éves kor után megszűnik, de jelentősége mégis nagy, mert legalább olyan fontos jellemzője ez a gyermeki világnak, mint a realizmus. Hátterében felfedezhető a felnőttek autoriter szerepe. Az immanens igazságosság egyrészt a kognitív fejlődésnek köszönhetően tűnik el, másrészt azért, mert a gyerek egyre inkább felismeri a felnőttek által hangoztatott igazságok tökéletlenségét. A fejlődés későbbi időszakában a gyerek az autonóm erkölcs szakaszába lép, és az immanens igazságosság átadja helyét az igazságos világba vetett hitnek. Az igazságos világba vetett hit megjelenése a kognitív fejlődés eredménye, melynek kialakulása szükségszerű. A gyerekek lépésről lépésre, fokozatosan felismerik, hogy a világ nem feltétlenül igazságos hely, s nem mindenki kapja meg méltó jutalmát vagy büntetését úgy, mint ahogyan ezt a mesében tapasztaltuk. Sok esetben a véletlenek vagy balszerencse is közrejátszhat abban, hogy ki milyen sorsra jut (Sallay, 2004).

3.3.4. Az igazságos világ dimenziói

Furnham és Procter (1989) véleménye szerint az igazságos világ hipotézis egy többdimenziós fogalomként fogható fel. Az első dimenzió az ún. „világ-típusokat” tartalmazza. Ezen belül három típust megkülönböztethetünk meg. Ezek a következők:

1. Egy igazságos világ, melyben az erkölcsös viselkedést jutalmazzák, a rosszat pedig büntetik.
2. Egy igazságtalan világ, melyben az erkölcsöst büntetik, a rosszat jutalmazzák.
3. Egy véletlenszerű világ, ahol a jó és a rossz eredmények függetlenek az egyén cselekvésétől.

A második dimenzió az ún. „kontroll-helyekre” vonatkozik. Tulajdonképpen itt történnek az igazságról szóló döntések. Ez a dimenzió három részterületből áll:

- személyes,
- interperszonális és
- politikai.

Ez utóbbi nézet arra vonatkozik, hogy minél személyesebb az igazságtalanság élménye, annál fenyegetőbbnek fogjuk találni, s következésképpen annál határozottabban fogjuk elutasítani. Tehát inkább hajlunk arra, hogy alátámasszuk a személyes, mint az általános igazságosságba vetett hitünket.

3.3.4.1. Az általános és a személyes igazságos világba vetett hit

A kutatások során fény derült arra, hogy az igazságos világba vetett hit egyénileg változó diszpozíció, ami megfelelő skálákkal pontosan mérhető. Az újabb eredmények pedig egyértelműen azt bizonyították, hogy az általános igazságos világba vetett hitet el kell különíteni a személyes igazságos világba vetett hittől. Egyrészt asszimetria van abban, ahogy az embere az igazságtalanságot észlelik. Másképp ítélik meg, mi az igazságos és mi nem, saját maguk, illetve mások tekintetében (Dalbert, 1999; Lipkus, Dalbert és Siegler, 1996). Az emberek egy eljárást vagy végeredményt igazságosnak tartanak addig, amíg érdekeiket szolgálja, de mások esetében esetleg nem feltétlenül gondolkodnak így. Sokszor tagadják a személyes hátrányt, bár ők maguk is egy előnytelen helyzetben lévő vagy egy diszkriminált csoporthoz tartoznak. Másrészt az emberek másokhoz képest hozzájuk hasonlóan ítélik meg egy végeredmény igazságosságát.

Minél személyesebb az igazságtalanság élménye és minél jobban fenyegeti az egyén pszichés stabilitását, annál inkább motivált lesz az igazság pszichés helyreállítására. Az igazságos világba vetett hit és a valóság közötti ellentmondás helyreállításának egyik kognitív módja pl. az, hogy az áldozatot hibáztatjuk a problémaért (Bulman és Wortman, 1977), megpróbálunk nem rágódni az igazságtalanságon (Dalbert, 1997), megbocsátjuk azt (Strelan, 2007). Ezen mechanizmusok révén, pozitív kapcsolat alakul ki az igazságos világba vetett hit és az igazságosság megítélése között az élet különböző területein.

Számos vizsgálat igazolta, hogy az emberek inkább hisznek abban, hogy az életük eseményei igazságosak, mint abban, hogy a világ úgy általában igazságos hely. A személyes igazságosságban való hit jobb előrejelzője az adaptív következményeknek, mint pl. a szubjektív jóllétnek, valamint konzisztensen a depresszív tünetek, a stressz csökkenésével és az étellel való elégedettség növekedésével áll (Dalbert, Katona-Sallay, 1996). Az általános igazságosság pedig pl. a szigorú szociális attitűdök jobb előrejelzője (Bégue és Muller, 2006). Továbbá pozitív kapcsolatot találtak az általános igazságosság és a vallásosság (Dalbert és Katona-Sallay, 1996), valamint a tekintélyelvűség (Furnham és Procter, 1989) között.

Azt is megfigyelték, hogy az iskolában és a családban tapasztalt igazságosság hatással van a személy igazságos világba vetett hitre (Dalbert és Stoeber, 2006), és olyan faktorok, mint a monoton munka, munkahelyi mobbing (Cubela Adoric és Kwartuc, 2007; Dzuka és Dalbert, 2007; Otto és Schmidt, 2007: idézi Dalbert, 2009) negatívan hatnak a személyes igazságosságra.

Végző soron azonban mind a személyes, mind általánosságban az igazságos világba vetett hit, együttesen adják meg számunkra azt a lehetőséget, hogy a világot értelemmel teli világgként éljük meg, ahol az elnyert jutalmak és büntetések nem a véletlen, hanem saját, kiérdemelt sorsunk, cselekvésünk következménye. Éppen ezért az egyénnek törekednie kell viselkedésében, tetteiben az igazságosságra, különben saját igazságtalan viselkedése önértékelése csökkenéséhez vezet. Ezt azoknál az embereknél figyelték meg főként, akik erősen hisznek a személyes igazságosságban (Dalbert és Katona-Sallay, 1996).

3.3.4.2. Az igazságtalan világ

Az általános igazságos világba vetett hittől megkülönböztettek egy általános hitet abban, hogy a világ igazságtalanul működik (Dalbert, Lipkus, Sallay és Goch, 2001). Aki úgy

élik meg, hogy a világ egy alapjában véve igazságtalan hely, azt gondolják, hogy csak a törvények kijátszásával, tisztességtelen úton lehet boldogulni az életben. Sőt, sokszor úgy érzik, hogy még a fontos döntések is igazságtalanok. Több vizsgálat is kimutatta, hogy azok az emberek, akik úgy hiszik, hogy a világban a dolgok általában igazságtalanul történnek, kevésbé vannak megelégedve életükkel, kevesebb örömet találnak az életben és nagyobb stresszről számolnak be. Ez negatív módon kihat énképükre, önértékelésükre is (Sallay, 2004).

Deutsch (1982) rámutatott, hogy kevés adat van arról, hogy milyen érzelmek követik az igazságtalanság észlelését és arra vonatkozóan is, hogy az igazságtalanság milyen kognitív folyamatokat hív elő. Mikula (1986) vizsgálatában ezt a jelenségekört többek között igazságtalan eseményekről szóló beszámolókkal elemezte, melyekkel a személyek ténylegesen találkoztak. Az elemzés során feltárult, hogy a személyek az igazságtalan kifejezést sokkal általánosabban használták, mint azt általában a társadalomtudósok. A leggyakrabban említett igazságtalan események a következők voltak:

- meglapozatlan vád,
- elismerés hiánya,
- ígérek és
- megállapodások megszegése.

Emellett előfordult még igazságtalan büntetés, csalás, jogok visszavonása, teljesíthetetlen követelések, nem megfelelő hangnemű utasítás, és durva, jogtalan visszaélés a hatalommal. a vizsgálati személyek az érzelmek széles skáláján mozogtak reakcióik során. Düh, harag, csalódottság, megbántottság, passzivitás. Az érzelmi reakciókon túl négy különböző viselkedési választ lehetett elkülöníteni az igazságtalan eseménnyel kapcsolatban.

1. Az igazság helyreállítása saját beavatkozás vagy mások segítségével.
2. Az igazságtalanság kezdeményezőinek megbüntetése aktív módon vagy passzív ellenállás segítségével.
3. Kilépcs a helyzetből.
4. Belenyugvás.

Külön kategóriát alkotott a cselekvéshiány, azaz a személy nem tesz semmit, mert lehetetlennek vagy reménytelennek látták azt, hogy szembeszálljanak az igazságtalansággal. Úgy vélték, hogy az esemény igazságtalan volt, de nem akartak fellépni vele szemben. Így a sorsukba való belenyugvás egy alternatíva lehet az igazságosság kognitív torzításokkal való helyreállításával szemben.

3.3.4.3. A véletlen világba vetett hit

Néhány kutatás eredménye alapján (Janoff-Bulman, 1989; Furnham és Procter, 1989) megállapították, hogy létezik egy, az általános és személyes igazságosságtól független hiedelem. Ez a véletlen világba vetett hit.

Egy véletlen világban a dolgok kiszámíthatatlanok, nem következetesen történnek. A jót néha megjutalmazzák, máskor figyelembe sem veszik, vagy éppen megbüntetik. A rossz cselekedetek után sem következik mindig büntetés. Egy véletlen világban tehát a tettek következményei általában bejósolhatatlanok, viszont ez a pszichés egészségre nézve veszélyes lehet. Az a személy, aki szerint a világban történt dolgok kiszámíthatatlanok, nagyobb stressznek van kitéve, gyakrabban szorong, gyakrabban érez félelmet, így kevésbé képes kontrollálni az eseményeket.

3.3.5. Az igazságos világba vetett hit szocializációs háttere

Az igazságos világba vetett hit kialakulásának szempontjából a legfontosabb szocializáló ágenseket a család, az iskola és a kortársak jelentik. Elsősorban a családi környezet, a szülői nevelés és ezek nyomán belsővé vált szülői normák, világról kialakított nézetek és értékek azok, melyeknek jelentős hatása van a későbbi viselkedésre, beleértve az életesemények méltányosságának és igazságosságának értékelését.

A családi nevelésnek három, egymástól független dimenzióját különíthetjük el. A gondoskodást, a korlátozást - beleértve a kontrollt, a szabályorientáltságot és a büntetést -, valamint az autonómia biztosítását (Sallay, Münnich, 1999). A korlátozás olyan családi klímára utal, ahol a nevelési cél a konformitás, szigorú szabályok érvényesülnek, melyek betartása kötelező érvényű. Az ilyen nevelés sok esetben konfliktusokkal terhelt. Ezzel szemben az érzelemorientált, szereteten, támogatáson alapuló családban harmonikus légkör alakul ki, ahol a szülők a gyereket nem manipulálják, elveikben következetesek és nevelési attitűdjükben is a támogatói jelleg uralkodik. A kétféle családi légkör másféle hatással lehet az igazságos világba vetett hit alakulására. Az a nézet, hogy az igazságos világban élünk, ahol mindenki azt kapja, amit érdemel, akkor erősödhet meg, ha a személyes tapasztalatok is ezt igazolják. Az is tény, hogy az igazságosságot sok esetben a szabályok támasztják alá, s ha valaki megszegi a szabályokat, igazságtalannak értékeljük. Ezekből következően, ha valaki olyan családban nevelkedik, ahol méltányosan kap jutalmakat és büntetéseket, ez a személyes

élmény hozzájárulhat az igazságos világba vetett hit kialakulásához. S minél egyértelműbbek a családban a szabályok, annál könnyebb követni őket, ami segítheti a hit formálódását. Dalbert és Radant (2004) megerősítette ezt az elgondolást. Egy harmonikus, kevésbé manipulatív és konfliktusos családi légkörben, ahol az igazságosság családi szinten megtapasztalható, erősebb személyes igazságos világba vetett hitet eredményez. Míg a szigorú szabályokat előíró, és betartató nevelés, ahol a szabálysértésnek averzív következményei vannak, épp ellenkező módon hat a személyes igazságosságra. Ebből következik, hogy az igazságos világba vetett hit kialakulását inkább az igazságosságba vetett bizalom segíti elő, és nem az elfogadott szociális szabályok megtanulása.

3.3.6. Az igazságos világba vetett hit és a külső-belső kontroll attitűd kapcsolata

Az igazságos világba vetett hit más személyiség dimenziókkal való kapcsolatát vizsgálva, többször megfigyelték, hogy az igazságos világ és a belső kontrollhely dimenzió között pozitív kapcsolat van és feltételezték, hogy a két konstrukció között átfedés lehet (Furnham és Procter, 1989). A személyes irányításban való hit összhangban van az igazságos világba vetett hittel, amíg az igazságosság elve megfelel a méltányossági normának. Az igazság megítélésének már verziói pl. az egyenlőség elve, vagy az Isteni igazságban való hit, nem kapcsolódik a belső kontroll attitűdhez.

Oppenheimer (2006) szintén azt találta, hogy a belső kontrollhit és a magasabb fokú igazságos világba vetett hit között összefüggés van. Mindkét dimenzió egyfajta megküzdési mechanizmusként működik, és segíthet abban, hogy könnyebben el tudjuk fogadni a velünk és másokkal történő igazságtalanságokat, valamint fenn tudjuk tartani annak a reményét, hogy a kellemetlenségekért előbb-utóbb valamilyen kárpótlást kap mindenki. Bierhoff és mtsai (1991) vizsgálatukban azt kutatták, milyen reagálás módokat produkálnak az emberek egy autóbalesetről hallott beszámolóra. Azt találták, hogy a belső kontrollhit és az igazságosság nagyobb foka mellett több empátiát mutattak, segítőkészebbek voltak, mint a külső kontrollhitűek, és akik kevésbé hittek az igazságosságban.

Az igazságosság az életkor előrehaladtával csökken, a világot kevésbé észleljük igazságosnak, kiszámíthatónak (Oppenheimer, 2006). A kontrollhit esetében pedig az internális felé való elmozdulás tapasztalható, főként akkor, ha nem történnek olyan események, melyek a kontrollvesztéshez vezetnek (Crandall és mtsai, 1965).

3.3.7. Az igazságosság élményének hatása a mentális egészségre

Ha az igazságos világba vetett hit következményeire összpontosítunk, akkor foglalkoznunk kell azzal is, hogy milyen szerepet tölt be a mentális egészség megőrzésében és fenntartásában ez a hitünk. Dalbert (2001) szerint az igazságos világba vetett hit és a mentális egészség között két különböző, indirekt összefüggés írható le. Az egyik szerint - mely a hétköznapi életben tevékenykedő emberekre érvényes - az igazságos világba vetett hit egy stabil, személyes diszpozícióként értelmezhető, ami tükrözi, hogy az emberek saját cselekvéseikben az igazságosságra törekednek, de egyben bíznak abban is, hogy mások is hasonlóképpen fognak velük szemben viselkedni. Ez a bizalom - az igazságosságba vetett bizalom -, mint egy személyes erőforrás, egyfajta puffer szerepet tölt be, és a mentális egészség megőrzését szolgálja a legkülönbözőbb élethelyzetekben (Dalbert, 2009). A másik összefüggés – mely az előzőtől eltérően, főként a kritikus életesemények áldozataira érvényes - az igazságos világba vetett hit funkcióival jár együtt. Eszerint bármikor, amikor valami veszély fenyegeti az igazságos világba vetett hitet, az egyének erősen motiváltak lesznek arra, hogy ezt a hitüket megvédjék. Az igazságos világba vetett hitet így veszélyezteti minden olyan szituáció, eset, amelyben méltánytalanságot, igazságtalanságot élünk át. Ilyen helyzetet képviselhetnek olyan kritikus életesemények, mint pl. a munkanélkülivé válás, a sérült gyermek születése. Minél erősebb az igazságos világba vetett hit, annál erősebb lesz a motiváció a hit védelmére, és ennek köszönhetően mindent megteszünk annak érdekében, hogy az adaptív, megküzdési módok működésbe lépjenek. Mindkét megközelítés lényege az, hogy igazságos világba vetett hit az ütköző szerepét tölti be mind a hétköznapi életben, mind a kritikus élethelyzetekben, amikor valaki a sors áldozatává válik, csak az igazságos világba vetett hit és mentális egészség közötti összefüggést más és más tényezők közvetítik és moderálják egyik illetve a másik esetben.

A szakirodalom megkülönbözteti azokat a vizsgálatokat, amelyekben kritikus élethelyzetekbe került áldozatok, illetve hétköznapi események szereplői vesznek részt. Lényegesen kevesebb azoknak a kutatásoknak a száma, amelyekben hétköznapi élet szereplői vettek részt. Schmitt és Maes (2000) egy 2500 fős német mintán vizsgálódva szignifikáns negatív kapcsolatot találtak a depresszió és az igazságos világba vetett hit között. Lipkus, Dalbert és Siegler (1996) egyetemisták körében végzett vizsgálatában azt az eredményt kapták, hogy azok az egyetemisták, akik erősen hittek az igazságos világban, kevesebb depresszív tünetet mutattak és életükkel elégedettebbek voltak, mint azok, akik kevésbé hittek az igazságos világban.

Kritikus életeseményeket átélt személyekkel, jóval több vizsgálat folyt. Lerner és Somers (1992) munkanélkülivé vált egyénekké vált egyénekké végeztek kérdőíves felmérést a személyes nézetek, szubjektív jóllét és az igazságos világba vetett hit tekintetében. Azok a munkanélkülivé vált dolgozók, akik jobban hittek abban, hogy a világ igazságos, szubjektíven sokkal kellemesebben érezték magukat. Ez teljes mértékben érthető, hiszen áldozatként, inkább szükségük volt egy olyan plusz mentális erőforrásra, mint az igazságos világba vetett hit, annak érdekében, hogy megőrizzék vagy fenntartsák szubjektív jólétüket. Számos kutatás (Dalbert, 1999; Schöps és Hoyer, 2006; Shutton és Douglas, 2005) azt mutatta, hogy a személyes igazságos világba vetett hit az általános igazságos világba vetett hittel szemben sokkal erősebben korrelál a szubjektív jóléttel, így a mentális egészséggel is (Dalbert, 2009).

Sallay (2004) vizsgálatában rámutatott arra, hogy főiskolai, egyetemi végzős hallgatók mentális egészségi állapotát jelentősen befolyásolják az elhelyezkedési lehetőségek. A tapasztalható gazdasági és társadalmi változások következményeként a fiataloknak egyre növekvő félelmeik vannak azzal kapcsolatban, hogy sikerül-e jól fizető, karrierlehetőséget biztosító, a választott pályának megfelelő állást találniuk. A munkanélküliség fenyegetése jelentős terhet róhat a pályakezdő fiatalokra. Egy ilyen társadalmi- gazdasági-politikai kontextusban az igazságos világba vetett hitnek adaptív szerepe lehet a helyzethez való alkalmazkodásban, és megküzdő mechanizmusként is szolgálhat egyén számára. Így akiknek sikerült már végzés előtt munkát találniuk, azoknak a mentális egészsége sokkal jobb, mint azoknak, akik a munkahelykeresés folyamatában vannak. Az igazságos világba vetett hit olyan mentális erőforrást képviselhet, melyek a munkanélküliség fenyegetettségével szemben segítséget jelenthetnek.

3.3.8. Az igazságos világba vetett hit és a jövőbe való befektetés

Az igazságos világba vetett hit, hogy mindenki azt kapja, amit megérdemel, arra ösztönzi az egyéneket, hogy befektessenek a jövőbe. Azok viszont, akik nem hisznek az igazságosságban, kétségbe vonják ezeknek a beruházásoknak az értékét, mivel bizonytalan, hogy meg fogják-e térülni. Hafer (2000) szerint, ahhoz, hogy az egyén erőteljesebben védje a fenyegetéseket szemben az igazságosságba vetett hitét, hinnie kell egy jobb jövőben. Későbbi kutatások (Otto és Dalbert, 2005; Sutton és Winnard, 2007) azt mutatták, hogy a személyes igazságos világba vetett hit pozitív kapcsolatban van a jövőben elérni kívánt személyes célokkal.

3.4. KÜLSŐ-BELSŐ KONTROLLHELY ATTITÚD JELLEMZŐI ÉS SZEREPE

3.4.1. A külső-belső kontroll attitúd

A külső-belső kontrollhely fogalmát elsőként Rotter (1966) körvonalazta és fogalmazta meg. Véleménye szerint, belső kontrollosnak nevezhető az a személy, aki egy adott helyzetben úgy gondolja, hogy ami történt, történik vagy történni fog, az közvetlen kapcsolatban van azzal, amit ő az adott szituációban ténylegesen tett, tesz vagy tenni fog. Ha sikeresen oldja meg a szituációt, azt úgy éli meg, hogy azért alakultak így a dolgok, mert ő mindent megtett. Keményen dolgozott, vagy ügyességének és felkészültségének köszönhetően saját viselkedésével érte el az események ilyen irányú alakulását. Ugyanakkor a rossz vagy kellemetlen kimenetelű események bekövetkezésére szintén úgy tekint, hogy azok is az ő viselkedésének a következtében álltak elő. Ha összpontosítja erőfeszítéseit, megpróbálkozik a feladattal és kudarcot vall, akkor arra a következtetésre jut, hogy nem tett meg mindent, nem dolgozott elég keményen, nem volt elég ügyes, nem a megfelelő utat választotta, azaz ő maga a felelős a múlt, a jelen és a jövő kudarcral végződő eseményeiért. Ebből következően a személy képessé válik arra, hogy a továbbiakban is aktívan keresse azokat a lehetőségeket, melyek kielégüléshez vezethetnek és képes lesz kontroll alatt tartani viselkedését, kiválasztani az alternatívák közül azt, amelyik eredményes, helyes lesz, így megfelelő módon tud alkalmazkodni a különböző szituációkhoz.

Külső kontroll attitúddal jellemezhető ezzel szemben az a személy, aki úgy véli, hogy bármi, ami az adott helyzetben vele kapcsolatban történik, az nincs összefüggésben azzal, amit ő abban a helyzetben cselekszik. Azt gondolja, hogy a szerencsének, a sorsnak, vagy más embereknek köszönhetően alakultak adott módon a történések. A vele kapcsolatos események általában valamilyen, számára érthetetlen vagy kontrollálhatatlan erők irányítása alatt állnak. Ennek következtében a kudarcot nem magának, hanem egy külső tényezőnek tulajdonítja. Végso soron a külső kontroll attitúd kialakítja azt a hitet, hogy nincs értelme a saját erőfeszítésnek, mert ami történt, történik, az nem függ az egyén aktivitásától, tevékenységétől.

A kontrollhely nem egy tipológiai fogalom sokkal inkább egy kontinuumként lehet elképzelni, és az emberek e kontinuum mentén foglalnak helyet (Littunen és Storhammar, 2000). Általában a könnyebbség kedvéért külső és belső kontrollhitű emberekről beszélünk, de hangsúlyozni kell, hogy egy ember magatartását valamely adott szituációban sok

konvergencia, egymásra ható tényező határozza meg. De maga a külső-belső kontrollhely várakozás is, az egyéni belüli internalitás és externalitás sajátos keveréke (Torun és April, 2006).

3.4.2. A külső-belső kontroll és a környezeti kontroll viszonya

Kutatásunk szempontjából fontos megvizsgálni, milyen összefüggés áll fenn a kontrollhely hitek, a pszichológiai állapot, és az alkalmazkodás között. Az alkalmazkodás szempontjából a szélsőségesen belső kontrollal rendelkező emberek sokszor rigidek, jellemző rájuk a szubjektív szempontok előtérbe helyezése, a szélsőséges külső kontroll esetében a passzivitás, a bizonytalanság, dependens életszemlélet mellett a szorongás és az inkompetencia érzésének megnövekedése dominál. Azok a személyek, akik külső-belső kontinuum közepén helyezkednek el, annak ellenére, hogy sokszor úgy élik meg, hogy nem képesek megváltoztatni környezetüket, mégis aktívabban viszonyulnak a világhoz, ennek köszönhetően megtalálják azokat a lehetőségeket, melyek kielégüléshez vezethetnek. Sokszor opportunistának, konformistának tűnnek, miközben szoronganak is attól, hogy meg tudnak-e felelni a társadalmi elvárásoknak, szerepeknek és normáknak. A megnövekedett büntudat alkalmazkodási zavarokhoz vezethet (Oláh, 1982).

Az erőteljesebb belső kontrollt mutató személyek viszont abban bíznak, hogy saját erőfeszítéseiknek köszönhetően képesek megváltoztatni a környezetüket. Ambiciózusak, kreatívak, és sok esetben nonkonformisták. Az igazi felfedezők, újítók, a kreatív alkotásokat létrehozók általában közülük kerülnek ki.

A depresszió és a kontrollhely összefüggéseire vonatkozóan Phares (1972) szerint mindkét kontrolltípus esetében megjelenhetnek depressziós tünetek. A belső kontrollal rendelkezőknél a nagyobb mértékű felelősségérzetből, a külső kontrollal rendelkezőknél pedig az alacsony önirányítási elvárásokból és a tehetetlenségérzésből kifolyólag alakulhat ki depressziós reakció a kudarcok, vagy más negatív életesemények következtében. Ez az utóbbi nézetet igazolta Seligman (1975) álláspontja is, mely szerint a depresszió tulajdonképpen a passzivitás egyik fajtája. A pszichés, mentális egészség szempontjából lényeges továbbá, hogy a kudarc, illetve a negatív események okozta szorongás hogyan befolyásolja az egyéni megküzdési módokat. A belső kontrollal rendelkezőknél is megfigyelhető, hogy a kudarc bizonyos törést okoz a magatartásban, de ennek ellenére, mégis nagyobb motivációt és ehhez kapcsolódóan nagyobb erőfeszítést mutatnak a helyzet kezelésére, mint a külső kontrollal rendelkezők, és mindezek

következtében a szorongás csökkenését érik el. A kudarc okozta szorongás, negatív érzések csökkentését is többféle úton lehet elérni. Ilyen lehet pl. azoknak a céloknak a mesterséges lebecsülése, melyeket nem tudunk elérni, vagy a felelősség elhárítása (Phares, 1989).

Későbbi kutatások eredményei azt mutatták, hogy a külső kontroll attitűd kapcsolatban áll a pszichés distressz magasabb szintjével (Holder és Levi, 1988), a depresszióra való hajlammal (Ganellen és Blaney, 1984), a depresszióval, erőtlenséggel (Marks, 1998; Torun és April, 2006), a reménytelenséggel (Kobler és Scotland, 1964 idézi: April, Dharani és Peters, 2012), a tehetetlenséggel és a tanult tehetetlenséggel (Conolly, 1980; Peterson és mtsai, 1993, Cohen és mtsai, 1976 idézi: April, Dharani és Peters, 2012). Azokban a kultúrákban, ahol gyakoribb a külső kontroll attitűd, az öngyilkosságok száma is magasabb (Marks, 1998). Ezzel szemben, az internálisok boldogabbak a munkában, kevesebbet hiányoznak, kevésbé jellemzi őket a munka környezettől való elidegenedés, és képesebbek bevonódni a munkájukba, mint az externálisok (Carrim, Basson és Coetzee, 2006, idézi: April, Dharani és Peters, 2012).

April és munkatársai (2012) kutatásukban a kontrollhely dimenziók hatását vizsgálták a szubjektív jólléti állapotra vonatkozóan. Eredményeik szerint az alacsony internalitással gyenge pozitív, a magas externalitással erősebb negatív kapcsolat mutatható ki a szubjektív jólléti állapot esetében.

Más kutatások olyan faktorok esetében mutatták ki a külső kontrollhely hatását, mint alacsonyabb iskolai teljesítmény, depresszió és bűncselekmények magasabb száma (McClun és Merrel, 1998; Gizir és Aydin, 2009 idézi: Farbstein, 2011). Az iskolai teljesítmény és a kontrollhely viszonylatában Gordon (1977) és Gizi és Aydin (2009) szerint a belső kontrollhely együttjár a magasabb szintű tudományos eredmények elérésével és növeli az egyén önbecsülését (Farbstein, 2011). Egy másik kutatás megerősítette a tudományos teljesítményt fokozó hatást, valamint megállapította, hogy pozitív emocionális állapot és a bűncselekmények alacsonyabb szintjét vonta maga után a belső kontroll (McClun és Merrel, 1998).

3.4.3. A kontrollhely családi és társadalmi meghatározói

A kontrollhely kialakulása szempontjából fontos szocializációs hatások közül főként a szülői-nevelői magatartás szerepét hangsúlyozzák. Mind a hideg, érzelmileg elutasító, korlátozó, mind a meleg, szeretetteljes, de túlóvó anyai attitűd egyaránt a külső kontroll

kialakulásának kedvez. A közös pont a kétfajta nevelői attitűdben a korlátozás, az, hogy a szülő nem engedi az önálló tapasztalatszerzést, nem támogatja azokat a szituációkat, melyekben kipróbálhatná, és megmutathatná kompetenciáját, hatékonyságát a gyerek, így az ezekből származó motiváló erő sem érvényesülhet. Ezzel szemben a meleg, elfogadó, demokratikus nevelés, valamint a szülők következetessége gyakrabban tapasztalható belső kontrollható személyeknél. Vizsgálatok is azt mutatják, hogy a szülői megerősítés, fegyelmezés és a normarendszer következetessége a belső kontroll kialakulását támogatja, főként fiúknál (David és Phares, 1969; Levenson, 1963; MacDonald, 1971 idézi: Phares, 1989). Az előbb született gyermekek általában valamivel belső kontrollalabbak, de az effektusok gyakran gyengék, nemi hovatartozástól függőek és változó megjelenési formájúak (Chance, 1965; MacDonald, 1971; Marks, 1973, idézi: Phares, 1989).

Rotter (1966) szerint a belső kontrollhellyel bíró emberek olyan családban nőttek fel, ahol a belső kontrollt erősítik. Shultz és Shultz (2005 idézi: Farbstein, 2011) megfigyelték, hogy azokat a gyerekeket, akik belső kontroll attitűdöt alakítottak ki, olyan családból származtak, ahol a szülők támogatták őket, és igazodtak a gyerek igényeihez a nevelésben. De ha a gyerek szülei külső kontrollalabbak voltak, akkor a gyerekek inkább külső okokkal magyarázták sikereiket és kudarcaikat.

A tekintélyelvű és permisszív szülői nevelési stílus negatívan hathat a szociális- emocionális fejlődésre. Azok a diákok, akik szüleik nevelését tekintélyelvűnek érzelték, a legmagasabb külső kontrollhely orientációval bírtak. Az olyan szülői viselkedés, mint a gondoskodás, támogatás, odafigyelés, autonómia biztosítás, és a kontroll egy bizonyos foka, pozitív szocio-emocionális fejlődést von maga után (McClun és Merrel, 1998).

3.5. DEPRESSZIÓ, A MENTÁLIS EGÉSZSÉGROMLÁS LEGTÍPIKUSABB FORMÁJA

3.5.1. A depresszió általános tünetei

A főiskolás hallgatók életük tervezésének azon szakaszában vannak, amikor egyrészt az oktatási rendszeren belül a lehetséges utakat keresik, ezzel párhuzamosan a szülőktől való elszakadás, új, szociális környezetbe való beilleszkedés, intim kapcsolatok kiépítése és a

jövőről való egyre aktívabb, realisztikusabb gondolkodás, tervezés zajlik. Pozitív, megfelelő, motiváló erejű jövőképnek, megvalósítható célok kitűzésének és az azokért való küzdelemnek fontos előfeltétele, a megfelelő mentális, pszichés egészségi állapot. A lelki egészséget, pszichés sérülékenységet és labilitást az ezt kifejező depresszivitás felől közelítettük meg. Nagy figyelmet kell fordítani ennek feltérképezésére, hiszen egy olyan betegségről van szó, mely a WHO becslései szerint 2020-ra a második helyet fogja elfoglalni a szív- és érrendszeri betegségeket követve a tartós munkanélküliséghez és a halálhoz vezető betegségek körében (Szádóczy, 2001a).

Tudjuk, hogy az egészséges ember is átél hangulatingadozásokat, de hangulatának változásait képes kontroll, ellenőrzés alatt tartani. Hangulatzavarok esetében viszont a hangulati élet intenzitásában és minőségében is eltér az egészséges embernél megfigyelhető reakcióktól, viselkedés és magatartásmódtól. A depresszió általános tünetei érzelmi, motivációs, kognitív, viselkedésbeli valamint szomatikus területeken jelentkeznek általában (Szádóczy, 2001a; Margitics, 2006).

Érzelmi élet területén a hangulati nyomottság mindig jellemző, bár nem minden esetben szembetűnő tünet. Az egyént anhedónia – az örömeztet, a pozitív érzelmek átélésének, az érdeklődésnek alacsonyabb szintje – mellett a büntudat jellemzi amiatt, hogy valamit rosszul tett, esetleg saját etikai, morális értékei ellen vétett. Továbbá szégyenérzet, hogy mások szemében nevetségessé válik tettei miatt, vagy butának, gyengének tekintik, valamit különböző mértékű szorongás jellemzi esetleges bekövetkező katasztrófák miatt.

A *motivációs területen* általánossá válhat, hogy az egyén nem képes még a legegyszerűbb feladatokat sem elvégezni, és sokszor mivel egy-egy feladat elvégzése nem okoz kielégülést semmilyen téren, így nem csak a rutin, hanem a konstruktív megoldásokat igénylő feladatokat, tevékenységeket is igyekszik elkerülni. Fokozott mértékű regresszív dependenciát mutat, ami az alkalmatlanság érzéséből, az önbizalomhiányból fakad, és ennek következtében a mindennapi tevékenysége elvégzéséhez, vagy olyan feladatokhoz is mások segítségét kéri, amiket maga is el tudna végezni.

Kognitív területeken a percepció zavara mellett - unalmasnak, színtelennek látja a világot és környezetének főként negatív aspektusait észleli –, gyakran döntésképtelennek tűnnek. Szeretné visszaforgatni az idő kerekét, mert attól várhatóan problémái is megszűnnének, és depressziója is elmúlna. Nem bíz abban, hogy helyes döntéseket hoz, és szeretne teljesen bizonyos lenni abban, hogy a döntése helyes, releváns. Hajlamos, hogy a negatív következményeket vetítse elő (amiket megmásíthatatlannak is tekint), valamit sokkal több nehézséget kapcsol a problémához, mint amennyi valójában létezik, és sok esetben kevés

lehetőséget lát arra, hogy cselekedjen, épp ebből kifolyólag sokszor nem is tesz semmit. Információfeldolgozása egysíkú, ennek köszönhetően túláltalánosítás jellemzi, gyakran összemosza a különbségeket, tapasztalatait unidimenzionális, abszolutisztikus jelentésű kategóriákba rendezi. Továbbá koncentrációs problémái vannak, ez főként a figyelem fókuszálását érinti, azaz nehezen tudja lekötni az, amire figyelnie kellene, mert saját problémáján rágódik. Hézagos az emlékezete, főleg a szomorúságot okozó vagy sikertelenül végződő eseményekre emlékszik, egyfajta negatív szűrőn keresztül szemléli, figyel, és rögzíti a valóságot.

Viselkedésére a passzivitás, inaktivitás fásult, apatikus, minden életörömet nélkülöző viselkedés jellemző. Nehezen tudja rávenni magát, hogy valamibe belevágjon, és sokszor félbehagyja megkezdett tevékenységeit. Kimerültnak, enerváltnak érzi magát ezért nem képes eleget tenni mindennapi kötelességeinek. Mindezen viselkedésbeli jellemzőkön túl gyakran számolnak be étvágytalanságról, alvászavarról és a szexus zavarairól. (Szádóczky, 2001a; Beck és mtsai, 2001)

Akár a hazai viszonylatokat nézzük (Kopp és mtsai, 1997; Szádóczky, 2001a) akár a fejlett ipari országokban folytatott vizsgálatokat (Comer, 2003), azt láthatjuk, hogy a nők kétszer olyan gyakran élnek át súlyos unipoláris depressziót, mint a férfiak.

3.5.2. A depresszió kognitív nézőpontból való megközelítése

A depresszió kialakulásának magyarázatára számos pszicho-szociális elmélet született. Ezeken belül is elkülöníthetőek a pszichodinamikus, a kognitív, a tanuláselméleti és a szocio-kulturális elgondolások. Kutatásunk szempontjából az utóbbi három elméletcsoport lehet lényeges a szubklinikus depressziós tünetegyüttes kialakulásának magyarázatában.

A kognitív nézőpont szerint az, hogy milyen események kapnak negatív értékelés, melyek lesznek stressz kiváltó hatásúak, egyáltalán mely szituációkat észlelünk konfliktusosnak, ez egyén kognitív folyamataitól, értékelő rendszerétől függ sok esetben. Beck, a depresszióról alkotott kognitív teóriájában a depresszió alapját a maladaptív attitűdök, a kognitív triád, a gondolkodási hibák, valamint az automatikus gondolkodás együttesen alkotják. A maladaptív, negatív attitűdök olyan kognitív sémákba merevedtek, melyekhez az egyén a tapasztalatait igazítja. Ezek az attitűdök a szocializáció folyamatában alakulnak ki, családi kapcsolatokon, és a környezetben élők ítéletein, vélekedésein alapulnak. Így elmondható, hogy a depresszióra való hajlam gyerekkorban alakul ki, a szülők és a

környezet negatív értékeléseinek, valamint ezekkel való azonosulásnak köszönhetően (Beck és mtsai, 2001).

A kognitív triád szintén gyerekkorban kialakuló negatív fogalmi struktúra, mely három alapvető kognitív mintából áll, ezek készítetik a személyt arra, hogy saját élményeit, önmagát, valamint a jövőt negatívan szemlélje. A triád középpontjában az önértékelés csökkenése áll. A depressziós énképe negatív, saját magát értéktelennek, inadekvátnak, alkalmatlannak látja, így hajlamosá válik önmaga kritizálására, alábecsülésére. Környezetét akadályozónak, elutasítónak, ellenségesnek értelmezi, elvárásait áthidalhatatlannak látja, hajlamos akkor is félreértelmezni egy szituációt, ha rendelkezésre állnak alternatív értelmezési keretek is. Jövőjére úgy tekint, mint ami tele van kudarcokkal, nehézségekkel, és úgy érzi, problémáitól sohasem fog tudni megszabadulni. A jövő reménytelen, és szinte előre bejósolható negatív dolgok tárháza. Minden jó valami rossznak az előjele, és bármi is történik, bárhogy is alakul, minden egyre csak rosszabb lesz.

A depressziós egyént jellemzik továbbá szisztematikus gondolkodási hibák is. Kialakulnak olyan alapfeltevései (én értéktelen vagyok, rajtam nem lehet segíteni, engem senki sem ért meg, aki nincs velem, az ellenem van stb.), melyek meghatározzák önmagához és a világhoz való viszonyát, és képtelen különválasztani a valós környezetből származó jelzéseket azoktól, melyek az alapfeltevéseiből erednek.

Tringer (2000) átgondolva Beck elméletét, a depresszív kognitív struktúrát egy piramis alakú, hierarchikus rendszerben képzei el. A piramis csúcsán az általános, mindenre kiterjedő hatású negatív élménymód áll, mely főként örömképtelenségként realizálódik az egyén életében. A Beck által leírt kognitív triádot Tringer tovább differenciálta és kognitív tetrádnak nevez. Ezekhez a kategóriákhoz az énnel, az én és a másikkal, a valósággal és a jövővel kapcsolatos depresszív sémák tartoznak. Az énnel kapcsolatos információkhoz negatív értékelést kapcsol, betegség értelmezést ad a mindennapi élethelyzetekkel együttjáró testi állapotoknak, hibáknak, valamint jellemzi egy sajátos globális differenciálatlan személypercepció, melynek megfelelően vagy magát éli meg másnak, különbözőnek, vagy az embereket tartja annak.

Az én és a másik tetrád elemhez kapcsolódnak azok az alapfeltevések, melyek a depressziós szociális környezetével kapcsolatosak és meghatározzák a szociális térben való mozgását, azaz engem nem lehet szeretni – a szeretetkapcsolatok szétrombolásával jár; az, aki nincs velem, az ellenem van – bizalmatlanságot jelent, mindenkiben ellenséget látó viszonyulásmódot mutat; a meg nem értés – a félreértéstől való félelem érzését, a megértés hiányát, mint alapfeltevést jelenti.

A valósággal kapcsolatos attitűdjei a tárgyi világgal, a társadalommal, és általában az emberekkel kapcsolatos viszonyát határozzák meg a depressziósnak. Ennek az alapbeállítódásnak megfelelően a világban minden rossz, értelmetlen, az emberekhez való viszonyát a mizantropikus beállítódás írja le a legteljesebben. Ami a jövőképét illeti, általánosságban jellemző, hogy a depressziós jövőképe reménytelen, negatív. Számára minden jó a rossz előjele, minden, csak egyre rosszabb lesz, és a jövő bizonytalanságának elkerülése érdekében az egyén a 100%-osan a rosszat várja, ami megfelel annak az igényének, hogy biztonságra vágyik.

3.5.3. A személy és környezete közötti viszony hatása a depresszióra: a tanuláselméleti nézőpont

A depressziós tünetegyüttes megjelenése visszavezethető a személy és a környezete közötti nem megfelelő, nem jutalomértékű interakciókra. Közelebbről a tanuláselmélet hangsúlyozza a viselkedés és a környezeti tényezők egymásra hatását a depresszió kialakulásának folyamatában. Seligman (1972) óta tudjuk, hogy ha a személy hosszantartó, és elkerülhetetlen traumáknak van kitéve, akkor arra nagy valószínűséggel, passzivitással fog reagálni. Ez a későbbiekben generalizálódhat az eredetihez hasonló helyzetekre is, még azokban az esetekben is, ha az utóbbi elkerülhető lenne. Ennek lehet a következménye, hogy a személy nem is képes megtanulni olyan új helyzetek befolyásolását, melyek egyébként a valóságban befolyásolhatóak lennének (Atkinson és mtai, 1995).

Taylor és Fiske (1984) véleménye szerint az egyén önértékelése és énképe meghatározásának szempontjából lényeges az, hogy mennyire érzi úgy, hogy kontrollálni tudja azt, illetve mennyire érzi magát hatékonnak egy adott szituációban. A kontroll észlelése pedig befolyásolja, hogyan viselkedik az egyén az adott helyzetben. Azok, akik a kontrollvesztés okát belső, stabil és globálisan (mindig mindent elrontok, amit csak csinálok) az életük számos területére kiható okoknak tulajdonítják, inkább hajlamosak a depresszióra, mint azok, akik kevésbé pesszimisták (Atkinson és mtai, 1995).

Abramson, Metalsky és Alloy (1989) hozzáteszik a fenti gondolatmenethez, hogy nem az a lényeg, hogy valaki hogyan értelmezi a negatív eseményeket, hanem, hogy mennyire hisz abban, hogy kontrollálni, ellenőrizni tudja saját életét. A megküzdő képességbe vetett hit megnöveli a depresszióval szembeni ellenállást, kevésbé folytatnak a belső kontrollal

rendelkező emberek pesszimista attribúciót, és ennek nyomán kevésbé jellemzi őket a depresszív működésmód.

3.5.4. A depresszió szocio-kulturális nézőpontból való megközelítése

A szocio-kulturális nézőpont szerint viszont a normálistól eltérő viselkedést a szocio-kulturális modell alapján magyarázhatjuk. A modell lényege, hogy az emberi viselkedés társadalmilag meghatározott, és a rendellenes viselkedéseket az egyénre ható szociális és kulturális tényezők függvényében érthetjük meg. Comer (2003) szerint azok a normák, szabályok, értékek, szerepek, elvárások, melyeket a társadalom támaszt a személyekkel szemben, ugyanúgy befolyásolják annak viselkedését, mint a biológiai és pszichológiai mechanizmusok.

Ezen modell elképzeléseivel vág egybe Pikó (2002) elgondolása is, mely szerint a depresszió a mai modern társadalom kórtünete. A modern társadalom egyik sajátossága, hogy az individualizmust hirdeti, támogatja, mint legfőbb értéket. Hangsúlyozza az egyéni autonómiát és önmegvalósítást, melyek az egyén választási szabadság alapulnak. A társadalom a teljesítményt ismeri el, így az önmegvalósítás is egyfajta teljesítmény kategória. Mivel az egyén szabadon választhat, a választás felelőssége is az övé, ennek megfelelően a kudarcokért is ő a felelős. A teljesítmény nem megfelelő szintje, hiánya sokszor szorongást kelt az egyében, éppen ezért Pikó szerint a depresszió tulajdonképpen az önmegvalósítás deficitje. Ugyanakkor az individualizmus mellett a másik sajátossága a társadalmaknak, hogy hangsúlyossá teszi az énközpontúságot. Ennek köszönhetően egyre felszínesebbek lesznek az emberi kapcsolatok, az interperszonális zavarok, az elidegenedés pedig az egóba való belesüllyedést jelenti, és mindezek következményeként jelenik meg a depresszió. Harmadik sajátosságként pedig a konfliktusok megnövekedett számát kell megemlíteni. A megfelelő alkalmazkodáshoz viszont azokat a stratégiákat támogatja a konfliktuskezelésben, melyek minél gyorsabb megküzdést, a negatív események gyors kiiktatását eredményezik.

3.5.5. A szociális hatások kapcsolata a depresszióval

Számos kutatás vizsgálta a depresszió kialakulása és a személy szociális helyzete közötti kapcsolatot, és a tapasztalatok azt mutatják, hogy habár nem mutatható ki közvetlen

kapcsolat, az alacsonyabb iskolai végzettség és az alacsonyabb jövedelem gyakrabban társul depresszióval.

Kopp és munkatársai által végzett 1997-es kutatás is kimutatta, hogy a rossz szociális helyzet nem egyértelműen kapcsolódik a magasabb mentális megbetegedési arányokkal. Maga a rosszabb szociális helyzet, a gazdasági lemaradás a depressziós tünete együttes közvetítésével hat a rosszabb megbetegedési arányokra.

Az egyén élete szempontjából lényeges életesemények (korai tapasztalatok, családi légkör, a nevelés módjai, a családon belüli pszichiátriai betegségek, negatív események, melyek a depressziós epizódot megelőzik) befolyásolják, hogy a személyiség hogyan alakul, affektív betegségekre hajlamos lesz-e a későbbiekben (Szádóczy, 2001a).

A családi szerkezet különbségeiből kiindulva, a csonka családban való nevelkedés, a szocializáció szempontjából fontos és stabil nevelőfigurák hiánya kapcsolatban áll a rosszabb mentális egészségi állapottal, mint ahogy a család alacsonyabb szocio-ökonómiai státusza is. Pozitív kapcsolat mutatható ki a szülői nevelési módszerek és a depresszió között, elsősorban az elutasító és büntető szülői nevelési módok (Richter és mtsai, 1994), a következetlenség, az elfogadás hiánya, az elhanyagolás és az ellenségesség esetében (Csorba és Huszár, 1991). Továbbá a bizalmatlan családi légkör, amelyben a szülők kevésbé hisznek a stabil és kiegyensúlyozott családi életben, valamint abban, hogy a család alapvető védő funkcióval bír a gyerek életében esetében mutattak ki szignifikáns különbségeket a pszichés distresszben szenvedő serdülők és a kontrollcsoport között (Margitics, 2005).

De talán ennél is lényegesebb, hogy a gyerek személyiségfejlődése szempontjából nem is az a fontos, hogy a szülők mennyire rendelkeznek előnyös vagy előnytelen tulajdonságokkal, hanem az, hogy a gyerek milyen képet alakít ki magában a szülőkről. Kashani (1987) pszichés zavarban szenvedő és jól alkalmazkodó serdülőket vizsgált, és különbséget talált a két csoport között abban, hogy pszichés zavarban szenvedőknél a szülőkről kialakított kép negatív.

Természetesen az sem mindegy, milyen kiterjedt és működő szociális kapcsolatrendszerrel rendelkezik a személy. A társas támogatás egyfajta pufferként szerepelhet a stresszel való megküzdés folyamatában, ezen keresztül szerepe van a szomatikus és mentális betegségek megelőzésében. Különösen fontossá válhatnak a társas kapcsolatok a megterhelő, krízist jelentő életesemények után, főként akkor, ha jó minőségűek, és pozitív befolyással bírnak. Így ezek védelmet nyújthatnak a depresszió kialakulásával szemben is. Az is igazolást nyert, hogy nem a mennyiségen, hanem a

kapcsolatok minőségén van a hangsúly, illetve azok szubjektív megélésén, értékelésén (Pikó, 1996).

A fent említett szociális, társadalmi, környezeti hatások egybevágnak és megerősítik Brown és Harris (1986) által kidolgozott vulnerabilitás elméletet, mely szerint a depresszió az egyén és környezete közötti kölcsönhatásban jön létre. Ehhez kapcsolódóan Herr (2001) szerint az életesemények és a vulnerabilitás kapcsolatát illetően el lehet különíteni prediszponáló, provokáló és modifikáló faktorokat. Prediszponáló faktornak tekinti a 16 éves kor előtti negatív életeseményeket (pl. szeparáció, szülő halála, bántalmazás). Provokáló hatásúak lehetnek olyan felnőttkori, de nem feltétlenül negatív életesemények, mint a válás, munkahely elvesztése, haláleset stb.. A modifikáló tényezők közé pedig az egyéni pszichés alkat, megküzdési stratégiák, énerősítő funkciók, és a szociális támaszt sorolja. Véleménye szerint sem a prediszponáló, sem a provokáló tényezők nem okoznak önmagukban depressziót. A külső és belső okok együttjárása, az egyén és környezete közötti kölcsönhatás határozza meg a betegség megjelenését, lefolyását, súlyosságát (Herr, 2001).

3.5.6. Főiskolai és egyetemi hallgatók mentális egészségi állapotának jellemzői

A fiatal korosztály mentális állapotának, státuszának elemzése része volt nagyobb léptékű egészségfelméréseknek (Hungarostudy 2002, 2006), ifjúságkutatásoknak (Ifjúság 2004, 2008) de azt kell látnunk, hogy ezek a kutatások nem különítik el a felsőoktatásban tanulók csoportját. Ezek a felmérések is jelezték viszont, a depressziós tünetek súlyosbodását az időben előre haladva. Ha csak a Hungarostudy 2002-es vizsgálatának eredményeit vesszük alapul, amíg 1988-ban a fiatalok körében az önvádolás és a pesszimizmus volt a vezető tünet, hét évvel később már a testi tünetek között szereplő fáradtságot emelték ki a fiatalok a lelki, szubjektív tünetek mellett. 2002-ben pedig a depressziós tünetegyüttes vezető tünete a fáradtság és az alvászavarok lettek és megduplázódott a szociálisan visszahúzódnók aránya. Ezek a tünetek mindkét nemre jellemzőek voltak, nemi különbséget előfordulási gyakoriságában a vegetatív tünetek és az önértékelés terén találtak. Nagyobb számban számoltak be nők fáradtságról és alvásproblémákról (Susánszky, 2009).

Susánszky és Szántó (2008) összefoglaló tanulmányában írja, hogy 2002-ben a fiatal felnőttek 17%-a mutatott depresszív tüneteket, míg a súlyos klinikai depressziósok aránya

1,4% volt. 2006-ra a depresszív tüneteket mutatók aránya csökkent 15%-ra, a súlyos depressziósoké viszont a duplájára nőtt.

Kiss (2009) debreceni egyetemi hallgatók körében végzett felmérésében azt találta, hogy 4,4%-uk súlyos, 6,8%-uk középsúlyos, 26,96%-uk enyhe, míg 61,76%-uk normális tartományba esik a szubklinikus depressziós tüneteket figyelembe véve.

Murányi 2010-ben szintén debreceni felmérésében a válaszadók fele (48-52%) lehangoltságról, tanulási nehézségekről, feszültség és szorongásérzésről számolt be. A minta harmadánál életvezetési, önértékelési, párkapcsolati problémák, magányosság, unalom érzése is megjelent. Saját kutatásunk szempontjából fontos eredmény volt továbbá, hogy a hallgatók 27%-ánál az életcél hiánya, egyötödüknél különböző kapcsolati zavarok jelentettek problémát. Ebben a vizsgálatban is inkább a lányokra volt jellemző a depresszió, amit korábbi kutatások (Kopp, 2008; Aszmann, 2008) is kimutattak.

Bugán és Margitics (2006) kutatási eredményei alapján elmondható, hogy a fáradtság, elégedetlenség, büntudat érzése mellett a reménytelenség, munkaképtelenség és döntésképtelenség jellemző a főiskolai hallgatókra. Továbbá a konstruktív problémamegoldás, hibás megküzdési mechanizmusok, diszfunkcionális attitűdökön belül a külső kontrollosság, alacsony teljesítményigény melletti magas perfekcionizmus jellemezte a hallgatókat. Mindezek következtében az átélt kudarcok csökkentették az igényszintet, ami azt jelenti, hogy a fiatalok a jelenben való túlélésre hajtanak, és háttérbe szorul a jövő tervezése.

3.5.7. A mentális egészségi állapot hatása a jövőkép alakulására

A jövő-orientáció szempontjából nézve a jövőre irányulás a célirányos viselkedés tervezésében, a problémák, nehézségek megoldásában való fokozottabb készenlétben és a pszichés jólléti állapot meghatározásában is fontos lehet. A depressziósokra jellemzőbb az idői távlatok kezelésének hiánya, a negativisztikus beállítódás miatt a jövőben is inkább negatív események bekövetkezésével számolnak, és mivel a negatív eseményeket is sokszor úgy értékelik, melyek saját képességeik hiánya miatt következnek be, ez igazolja az értéktelenség érzését. (CASA, 2003 idézi: Kiss, 2009)

Susánszky és Szántó (2008) már említett tanulmányukban elemezték a fiatalok anómiára utaló vélekedésének alakulását is. Azt az aggasztó eredmény kapták, hogy amíg 2002-ben kismértékű azonosulást tapasztaltak a perspektívatlansággal, 2006-ra erősödött a jövőtlenség érzése, bár még mindig nem érte el az értékek meggyengülésével, a világban való eligazodás

bizonytalanságával és a szabályok áthágásával való érvényesülés kijelentéseinek szintjét. Megállapítható tehát, hogy az értékvesztés, jövőkép nélküliség jelentős emelkedést mutatott. Az a kijelentés, miszerint „aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon” a két időszak között 80%-ról 84%-ra nőtt. Ezt az eredményt némileg enyhíti, hogy a szabályszegő magatartás egészségvédő faktorként jelent meg, így elmondható, hogy bizonyos szabályok áthágása a túlélést segíti. De az értékvesztés, kilátástalanság faktorai inkább az egészségi állapot és az életminőség romlásával kapcsolódott össze. Az olyan kijelentések, miszerint „az ember egyik napról a másikra él, nincs értelme előre terveket szőni” vagy „minden olyan gyorsan változik, hogy az ember azt sem tudja miben higgyen” nagyobb számban szerepeltek 2006-ban az értékítéletek között.

A 2008-as Ifjúságkutatás (Szabó, Bauer 2009) szintén azt mutatta, hogy a 15-29 évesek jövőorientációja romlott. 2004-ben még 45%-uk úgy gondolta, hogy javulni fog személyes helyzetük a jövőben, 2008-ra már csak 28%-uk jelezte ezt. Tovább elemezve ezen kutatás eredményeit azt láthatjuk, hogy a fiatalok számára a legnagyobb problémát a materiális problémák (létbizonytalanság, pénztelenség és munkanélküliség) és a bizonytalan jövőorientáció (céltalanság, kilátástalanság) okozza.

Dickson és munkatársai (2011) vizsgálata depressziós és nem depressziós egyének célorientációját kutatva kimutatták, hogy a depressziós egyének is megfogalmaztak értékes, kívánatos célokat, de pesszimistábbak voltak annak megítélésben, mennyire valósíthatóak meg ezek a célok, illetve mekkora kontrollt tudnak gyakorolni felettük. Tehát nem a célkitűzések számát befolyásolta, hanem inkább megvalósíthatóságukra hatott a mentális egészségi állapot.

Longitudinális (Salmela-Aro, Nurmi, 1997) és keresztmetszeti vizsgálatok (Emmons, 1991) is azt mutatták, hogy azok a fiatal felnőttek, akiknek személyes céljai a családhoz és az oktatáshoz kapcsolódtak, a szubjektív jóllét magasabb szintjét, és kevesebb depressziós tünetet mutattak. Továbbá, a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos elképzelések kapcsolatban állnak az étellel való elégedettséggel (Little és Chambers, 2004).

A fent említett kutatási eredményekből kiindulva fontosnak tartottuk feltérképezni a főiskolai hallgatók mentális egészségi állapotát és ez hogyan befolyásolja a jövő-orientált célok kialakítását. Ha azt szeretnénk, hogy értékes, előrevivő célokat tűzzenek ki maguk elé szakmai és magánéleti szempontból, fontos tudnunk, hogyan alakul a világról való elképzelésük, értékrendjük, valamint lelki egészségük. Számunkra, főiskolai oktatók számára pedig lényegesek lehetnek ezek az eredmények, hogy tudatosabban tervezhessük oktató-nevelő munkánkat, hozzásegítve a fiatalokat ahhoz, hogy elképzeléseiket megvalósíthassák.

IV. A JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ HÁTTÉRTÉNYEZŐINEK VIZSGÁLATA FŐISKOLAI HALLGATÓK KÖRÉBEN

4.1. PROBLÉMAFELVETÉS, CÉLKITŰZÉS

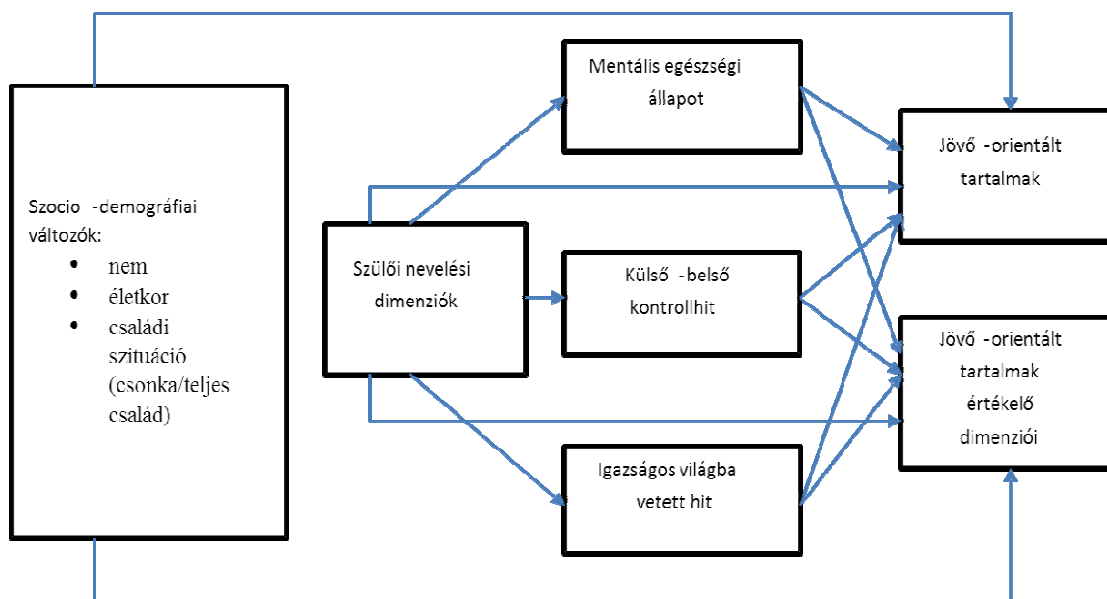
Az eddigi kutatások eredményei azt mutatják, hogy a jövő-orientáció alakulásában számos tényező szerepet játszhat. A hazai kutatások között viszont nagyon kevés jövő-orientációval kapcsolatos vizsgálatot találunk, ezek nagy része pedig főként a serdülőkorúak populációjára vonatkozóan tartalmaz vizsgálati eredményeket.

A serdülőkor és ifjúkor határa ma már nem válik el élesen, sőt egyre gyakrabban tapasztalható, hogy a serdülőkort meghatározó személyiségbeli, szociális, kognitív változások bekövetkezése az ifjúkor időszakára tevődik át. Olyan döntéseket kell meghozniuk az életük különböző területein – pályaválasztás, párkeresés, baráti kapcsolatok erősítése, elköteleződés bizonyos nézetek, értékek és ideológiák mentén – melyek rövid és hosszú távon is befolyásolhatják viselkedésüket, magatartásukat, jövőre vonatkozó célkitűzéseiket, terveiket, következményeiket tekintve pedig kihathatnak egész későbbi felnőtt életükre. Motivációs erővel bírnak probléma és konfliktushelyzetekkel való megküzdésben, befolyásolják interperszonális kapcsolataikat, a jövőbeli tervek fontosságát, konkrétságát, kihathatnak a teljesítmény motiváció alakulására, az egyén kompetencia érzésére, és általánosságban az élettel való elégedettségre, a szubjektív pszichés-szociális jóllétre is.

A jövő-orientáció alakulásában számos tényező szerepet játszhat feltételezésünk szerint. A családi szocializációs hatások, a családi légkör, a szülői nevelési célok és módszerek, a szülői bánásmód támogató vagy büntető volta; a személyes konstruktumokon belül az egyén igazságos világba vetett hite; a külső –belső kontroll attitűd valamint az egyén mentális egészségi állapota befolyásolja, hogy milyen jövőbeli elképzeléseket alakít ki a fiatal. Emellett fontos lehet kideríteni, a tapasztalható társadalmi, gazdasági változások hogyan hatottak azokra az értékekre, normákra, melyeket a szocializációs közegek közvetítésével sajátít el az egyén, milyen értékeket tettek hangsúlyossá, és ezek hogyan hatnak a jövő-orientációs célkitűzésekre.

Célkitűzésünk, hogy feltárjuk, hogy a fent említett tényezők hogyan befolyásolják a fiatalok jövőképét, valamint bemutassuk, átfogóbb képet adjunk azokról a szocializációs hatásokról, személyes diszpozíciókról és szocio-demográfiai változókról melyek közvetlenül vagy

közvetve hatással lehetnek a hosszú távú személyes jövőbeli célok alakulására. Előzetes elképzeléseinket a következő elméleti modell mutatja (2. ábra):

2. ábra Elméleti modell

4.2. VIZSGÁLATI HIPOTÉZISEK

Nemi különbségekkel kapcsolatban feltételezzük, hogy:

1. A lányok gyakrabban és konkrétan említenek jövőbeli családi életükkel kapcsolatos célokat a szocializációs hatásokkal (Trommsdorff, 1983) és a társadalmi sztereotípiákkal összhangban (Eagly, Steffen, 1984), míg a fiúk esetében a hivatás, karrier és a birtokolt tárgyak, javak kerülnek az előtérbe.
2. A szülők kevésbé szigorúak és jobban bátorítják a fiúkat önállósági törekvéseikben, a lányoknak pedig nagyobb mértékű anyai támogatásban van részük, az anyai bánásmódot inkább jellemzi a szeretet-törődés, mivel az anya-lánya kapcsolatra inkább jellemző a melegség, nyitottság, intimitás.
3. A lányok gyakrabban számolnak be depressziós tünetekről, mint a fiúk (Szádóczky, 2001a).

Életkori különbségekre vonatkozóan feltételeztük, hogy:

4. Az idősebb korosztályoknál a munkahely és családi élet, és az önálló élet elkezdésének fontossága figyelhető meg a jövő-orientációs tartalmakban, mivel ők már közelebb állnak ezekhez a döntéshez, míg a fiatalabbak számára a tanulmányokkal kapcsolatos tervek megvalósítása fontosabb (Salmela-Aro, Nurmi, 2007).
5. Az idősebb korosztálynál szorosabb összefüggés mutatható ki a jövő-orientációs tartalmak időbeli kiterjedése és bekövetkezésük kontrollálhatósága között, hiszen ők már konkrétabb tervekkel rendelkeznek a jövőbeli céljaik megvalósítására vonatkozóan.

A családi szituáció hatására vonatkozóan feltételeztük, hogy:

6. A csonka családban felnőtt fiatalok gyakrabban említenek jövőbeli családi étellel kapcsolatos célokat, mivel jövőképüknek hangsúlyosabb eleme a harmonikus, boldog családi élet.
7. A csonka családban felnőtt fiatalok konfliktusosabbnak érzik családi környezetüket (Rutter, 1996, idézi: Jámbori, 2004), míg a teljes családban felnőtt fiatalok családi környezetére inkább a szabályorientáltság és következetesség jellemző.
8. A csonka családban felnőtt fiatalok kevésbé hisznek az általános és személyes igazságos világban, jellemzőbb rájuk a külső kontroll attitűd, ebből következően nagyobb az előfordulási valószínűsége a depressziós tünetegyüttesnek.

A jövő-orientációban szerepet játszó családi szocializáció és személyes diszpozíciókkal való összefüggésre vonatkozóan feltételeztük, hogy:

9. A szabályorientált légkörben nevelkedő fiatalok inkább hisznek az igazságos világban, jellemző rájuk a belső kontroll attitűd, és jobb mentális egészségi állapottal rendelkeznek, így az ilyen légkör segíti az iskoláztatással, jövőbeli családdal és munkával kapcsolatos remények kialakulását, valamint konkrétabb célok megfogalmazását teszi lehetővé, mivel ez a légkör pontosabb célorientációt eredményez.

10. A konfliktusos, korlátozó családi légkörben nevelkedett fiatalok inkább hisznek a véletlen igazságosságban, jellemzőbb rájuk a külső kontrollhit, nagyobb mértékű depresszióról számolnak be, így ezen nevelési légkör esetében, inkább a félelmek lesznek túlsúlyban a tanulmányokkal, a jövőbeli családdal és a munkával kapcsolatban; valamint kevésbé tartják megvalósíthatónak ezeket a jövőbeli céljaikat, mivel kevesebb szülői támogatást kapnak célkitűzéseik megvalósításához.

4.3. VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK

A jövő-orientáció vizsgálata

A serdülők jövő-orientációját a Jövő-Orientáció Kérdőívvel (Nurmi, Poole és Seginer, 1995) mértük. Arra lértük a főiskolai hallgatókat, hogy sorolják fel, milyen hosszú távú céljaik vannak a jövőjükkel kapcsolatban. Mi az, amit szeretnének elérni, illetve elkerülni a jövőjükben, az élet különböző területein. Stöber (2002) nyomán a leírt célokat értékelniük kellett egy hétfokú Likert skálán, megjelölve, hogy szerintük mennyire támogatják őket céljaik elérésében a szülők, illetve az iskola, mennyire konkrétan fogalmazódtak meg már bennük ezek a célok, mennyire látják annak esélyét, hogy céljaik megvalósulnak, és mennyire fontos számukra ezeknek a céloknak a teljesülése, valamint le kell írniuk azt is, hogy szerintük a felsorolt lehetőség hány éves korukban fog bekövetkezni.

A jövő-orientált reményeiket és félelmeiket, egy már előre kidolgozott kategória rendszer mentén tartomelemeztek. A kódolás kategóriáinak kialakításához a Nurmi és munkatársai (1992, idézi: Jámbori, 2007) által kidolgozott és Jámbori Szilvia (2004, 2007) által kipróbált kategóriarendszert használtuk fel.

A főbb kategóriák a következők:

- 1) **Oktatás, tanulmányok:** ide tartoznak a tanulmányok folytatásával, újabb diploma megszerzésével, nyelvtanulással, jogosítvány megszerzésével kapcsolatos tartalmak.
- 2) **Munka, munkahely:** ide tartoznak a munkába állással, a munka típusával, a munka és a munkahely jellegével kapcsolatos tartalmak.
- 3) **Párkapcsolat, házasság, saját gyermek:** a párkapcsolattal, házassággal, saját család létesítésével, saját gyermekkel kapcsolatos tartalmakat foglalja magába.

- 4) **Kapcsolat a szülőkkel és más családtagokkal:** a szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartására, a tőlük való függetlenedésre, a családtagokkal való kapcsolattartásra és a családtagok segítésére irányuló célok.
- 5) **Barátok:** a régi barátokkal való kapcsolattartást, az új barátok szerzésére irányuló célokat, a körültekintőbb barátválasztás gondolatát tartalmazza.
- 6) **Életkörülmények:** a kívánt életkörülményekkel kapcsolatos tartalmak.
- 7) **Birtokolt tárgyak és javak:** az ide sorolható tartalmak a lakás, ház, autó, gazdagság tárgykörhöz tartoznak.
- 8) **Szabadidő:** az ide tartozó kategóriák a bulik, zene és sport, utazás, hobbi tárgykörhöz tartoznak.
- 9) **Egészséggel kapcsolatos gondolatok:** magába foglalja a saját és családtagok egészségével, valamint a jövőbeli saját gyermek egészségével kapcsolatos gondolatokat.
- 10) **Globális és kollektív jövő:** a politikával, ország sorsával kapcsolatos elképzeléseket és mások segítéséhez fűződő célokat tartalmazza.
- 11) **Self-releváns, nézetekkel és világnézettel kapcsolatos gondolatok:** az élet minőségével, milyenségével és a saját gondolkodással kapcsolatos tartalmak.
- 12) **Jövővel kapcsolatos érzelmek:** a jövővel kapcsolatos negatív, pozitív és vegyes érzelmek.
- 13) **Háború és béke**
- 14) **Egyéb**

A kódolás során minden tartalmat besoroltuk egy fő- és alkategóriába, illetve ha mód volt rá egy kisebb elemzési szintbe is. Ezután összeszámoltuk, hogy az egyes fő- és alkategóriák hány esetben fordulnak elő. Az így kapott adatok képezték a későbbi statisztikai elemzés alapját. A fő- és alkategóriákat, valamint a kisebb elemzési szinteket a 2. melléklet tartalmazza. A tartalomelemzést két független bíráló végezte a megnevezett célok tartalma szerint, a közöttük lévő egyetértés magas volt ($r=0,89$, $p\leq 0,001$).

A családi szocializáció vizsgálata

A családi szocializáció kérdőív

A főiskolai hallgatók családról és a szülői nevelésről kialakított percepcióit a Családi Szocializáció Kérdőív magyar változatával (Dalbert és Goch, 1997) vizsgáltuk, melyet Sallay és Dalbert (2002), valamint Sallay és Krotos (2004) sikeresen alkalmazott kutatásai során. A kérdőív a családi klímát, nevelési célokat, attitűdöket és stílusokat méri fel. A vizsgálati

személyeket arra kérik, hogy emlékezzenek vissza fiatal serdülőkorukra, arra az időszakra, amikor 12-14 éves serdülők voltak és annak megfelelően válaszoljanak a kérdésekre, ahogy visszaemlékeznek a családjukra és szüleik nevelésére ebben az időben. A kérdőív a családi szocializáció következő dimenzióit írja le:

A családi légkör típusa

- szabályorientált családi légkör
- konfliktusorientált családi légkör.

A nevelési célok

- önállóságra nevelés (autonómia, mint nevelési cél)
- konformitásra nevelés (konformitás, mint nevelési cél)

A nevelési attitűdök

- támogatás (támogatói nevelői attitűd)
- manipuláció (manipulatív nevelési attitűd)

Nevelési stílus.

- inkonzisztencia (inkonzisztens nevelési stílus)
- következetesség (következetes nevelési stílus)
- szemrehányás, dorgálás (büntető nevelési stílus)

A 47 tételes kérdőív minden skálájában az anyai és az apai szülői viselkedésre vonatkozóan hasonló számú és fajtájú kérdések sorakoznak. A kitöltő személyeknek az állítások alapján, hatfokú skálán kell értékelni a családon belüli történéseket, az egyáltalán nem jellemző és a teljesen jellemző intervallumban. A skála a következő válaszlehetőségeket tartalmazza: egyáltalán nem jellemző (1) kicsit jellemző (2) inkább nem jellemző, mint jellemző (3) inkább jellemző, mint nem jellemző (4) nagyon jellemző (5) teljes mértékben jellemző (6).

A csonka családok esetében (ahol egyedül az apa vagy az anya nevelte a gyerekeket), az ilyen családokban nevelkedett személyek csak azokra a kérdésekre válaszoltak, melyek az őket nevelő szülőt jellemezték.

Szülői bánásmód kérdőív

A Szülői Bánásmód Kérdőív (Parker és mtsai, 1979) magyar változatát Tóth és Gervai (1999) publikálta. Három fő skálája van a kérdőívnek:

- szeretet- törődés (12 item)
- túlvédés (7 item)

- korlátozás (6 item)

Az önkitöltős kérdőívben a vizsgált személyek 25 állítást értékelnek egy négyfokú skálán annak megfelelően, hogy ezt mennyire tartották jellemzőnek anyjuk, illetve apjuk viselkedésére életük első 16 évében. A skála a következő válaszlehetőségeket tartalmazza: egyáltalán nem igaz, nem jellemző (0) alig jellemző (1) általában igaz, jellemző (2) nagyon jellemző (3).

Igazságos világba vetett hit vizsgálata

Az igazságos világba vetett hitet az Általános Igazságos Világba Vetett Hit Skálával mértük (Dalbert, Montada és Schmitt, 1987). A skála magyar változatát már sikeresen alkalmazták (Dalbert és Katona-Sallay, 1996). A skálához 5 item tartozik (itemek: 2, 5, 7, 27, 33 pl. Biztos vagyok benne, hogy az igazságosság mindig győzedelmesen felülkerekedik.)

A személyes igazságosság motívumát a 7 állítást tartalmazó Személyes Igazságos Világba Vetett Hit Skála magyar változatával mértük (Dalbert, Katona-Sallay, 1996). (itemek: 4, 6, 8, 11, 15, 20, 31, pl. Úgy vélem, hogy azok a fontos döntések, melyek rám vonatkoznak rendszerint igazságosak.)

A véletlen világba vetett hitet a Véletlen Világba Vetett Hit Skála magyar változatával mértük (Dalbert, 1993). A skála 3 itemet tartalmaz (itemek: 1, 10, 17, pl. A világ folyását leginkább a véletlen irányítja)

A kérdőív vallásossággal kapcsolatos állításokat is tartalmazott (itemek: 9, 13, 18, 23, 30, 32, pl. Nehéz helyzetben az jelent számomra segítséget, ha hiszek Istenben.)

A munkahelyi igazságosságra vonatkozóan a skála 5 állítást tartalmazott (itemek: 12, 16, 19, 22, 28; pl. Az tud jól érvényesülni a munkahelyén, aki tisztességesen elvégzi a rá bízott feladatokat.)

Az igazságtalan világba vetett hitre vonatkozóan a kérdőív 3 itemet tartalmaz (itemek: 21, 26, 29; pl. Úgy vélem, gyakran még a fontos döntések is igazságtalanok.)

Külső-belső kontroll attitűd vizsgálata

A külső-belső kontroll attitűd vizsgálatát a Rotter (1966) által publikált Külső-Belső Kontroll Kérdőívvel végeztük. A kérdőívet Rupp és Kulcsár fordította magyarra 1972-ben. A kérdőív azt vizsgálja, hogy bizonyos események hogyan befolyásolják az egyént. 29 tételpárt

tartalmaz, és mindegyik tételpárból (a-val vagy b-vel jelölt választási lehetőség) választania kell a vizsgálati személynek egyet, melyről azt gondolja, hogy a leginkább egybevág a véleményével, amelyik alternatívát igazabbnak véli.

A külső kontrollt jelző kérdések mindegyike 1 pontot ér. Ezek a következők: 2a, 3b, 4b, 5b, 6a, 9b, 10b, 11b, 12b, 13b, 15b, 16a, 17a, 18a, 20a, 21a, 22b, 23b, 25a, 26b, 28b, 29a.

A külső kontroll értéke 7-8 körül van.

a) Az alacsony KK (3-4 alatti) irreális mértékű kompetencia igényt fejez ki magas teljesítmény és magas igény szint mellett.

b) A magas KK (11-12 között) azt fejezi ki, hogy a személy tehetetlen saját vágyainak, szándékainak megvalósításában, nem hatékony, nem sikeres a megítélése szerint. A magas KK neurotikusoknál gyakori.

Mentális egészség, depresszió vizsgálata

A Beck-féle Depresszió Kérdőívet 1961-ben dolgozták ki Beck és munkatársai, a depresszióban szenvedő betegek tüneteinek és viselkedésének a klinikai megfigyelése alapján (Beck és mtsai, 1961). Az önkítöltős kérdőív 21 tétele átfogja a depresszió az érzelmi, kognitív, motivációs és szomatikus területeken megjelenő tüneteit (Rózsa és mtsai, 2001). Ezek a következők:

- szomorúság, reménytelenség, kudarcok, elégedetlenség, értéktelenség, önbüntetés, önutálat, öngyilkossági gondolatok, sírás, ingerlékenység, visszahúzódás, döntésképtelenség, testképzavar, munkaképtelenség, álmatlanság, fáradtság, étvágytalanság, súlycsökkenés, hipochondria, a szexuális élet zavara.

A pontozás négy választási lehetőség szerint 0-3 pontig történik, ahol a magasabb pontszám a depressziós tünetek súlyosságát jelzi. A vizsgálati személy egy tételen belül több állítás pontszámát is megjelölheti, ilyenkor a legsúlyosabbat vesszük figyelembe. Az eredeti 21 tétel teljes kérdőív pontértékei a következőképpen felelnek meg az egyes diagnosztikai kategóriáknak:

0-9 pontig	normál, azaz nincs depresszió
10-18 pontig	enyhe depresszió
19-25 pontig	középsúlyos depresszió
25 -	súlyos depresszió

Kutatásunkhoz a Beck-féle depressziós skála rövidített, 13 tételes szűrőváltozatát (Beck és Beck, 1972) használtuk. A 13 tételes változat és a kérdőívben elért pontszámok határértékei magyar nyelven a Szádóczy Erika (2001b) által lektorált háziorvosi és pszichiátriai gyakorlatban alkalmazott „Depresszió, szorongás, pontozóskálák” című kiadványban hozzáférhető. A rövidített kérdőív a depressziós tünetegyüttes következő összetevőit vizsgálta:

- szomorúság, reménytelenség, kudarcok, elégedetlenség, értéktelenség, önbüntetés, öngyilkossági gondolatok, érdektelenség, döntésképtelenség, énkép, munkaképtelenség, fáradtság, étvágytalanság.

Az empirikus kutatások szerint a rövidített Beck-féle kérdőív mérési eredményei 0,93 mértékben korreláltak az eredeti teszttel. A rövidített Beck-féle skálán kapott pontszámokat a következő módon számíthatjuk át diagnosztikai kategóriákba:

0-5 pont	normál, azaz nincs depresszió
6-11 pont	enyhe depresszió
12-15 pont	középsúlyos depresszió
15-	súlyos depresszió

Az eddigi kutatások szerint (Vredenburg és mtsai, 1985; Volk és mtsai, 1993 idézi: Margitics, 2006) a rövidített, 13 tételes változat két dimenzióra bontható: testi és nem szomatikus tünetekre. A testi tüneteket a munkaképtelenség, fáradtság és étvágytalanság alkotják.

Háttér Kérdőív

A Háttér Kérdőívben kérdeztünk rá szociodemográfiai jellemzőkre, mint nem, életkor, testvérek száma, szülők legmagasabb iskolai végzettsége és alkalmazási minősége, a szülők együttélésére, válás esetén kivel élt együtt és mióta, valamint rákérdeztünk a főiskolai szakra és a lakóhelyre is.

A vizsgálatban használt kérdőíveket az 1. melléklet tartalmazza.

4.4. MINTAVÉTEL

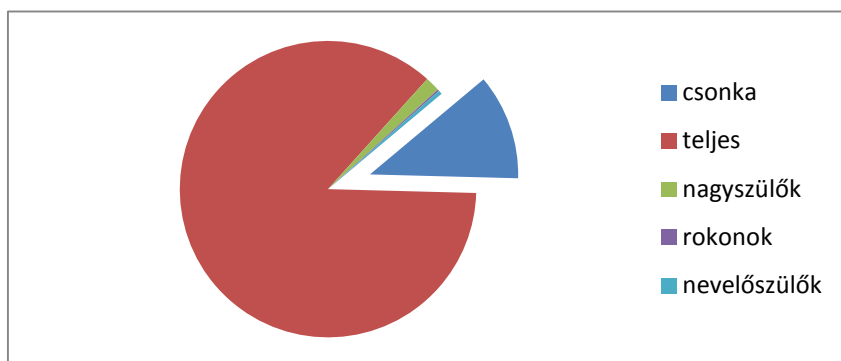
Az adatgyűjtés az egri Eszterházy Károly Főiskola hallgatóinak körében történt. A kutatásban való részvétel önkéntes volt, az adatgyűjtés személyenként történt önkitöltős kérdőívek segítségével. A tesztsomag kitöltési átlagideje egy óra volt, a leggyorsabb hallgató 48perc, a leglassúbb 1 óra 37perc alatt végzett a tesztek kitöltésével. A vizsgálatokat 2010. február, március és június hónapjaiban végeztük.

4.4.1. A vizsgálati minta jellemzői

A vizsgálatban 520 hallgató vett részt, közülük 493 főnek volt értékelhető a kitöltött kérdőíve (388 lány, 105 fiú). A hallgatók átlagéletkora 21,72 év volt (szórás 3,217, medián értéke 21 év volt).

Életkoruk alapján a kvartilisek figyelembe vételével, négy csoportba soroltuk be a főiskolai hallgatókat. A 18-19 évesek alkották az első csoportot (N=127), a 20-22 évesek a második (N=195) a 23-26 évesek a harmadik (N=123) és a 26 év felettiak alkották a negyedik csoportot (N=40). Ezek a korcsoportok képezték az alapját a későbbi elemzéseknek.

A vizsgálati személyek családi szituáció szerinti megoszlását a 3. ábra mutatja be. Csonka családban nőtt fel 57 fő. Ebből csak anya nevelt 50 főt (fiú:11fő, lány:39fő), csak apa nevelt 7főt (fiú: 1fő, lány: 6fő). Teljes családban nőtt fel 427fő (fiú: 92fő, lány: 335fő) nagyszülők neveltek 6főt, nevelőszülőknél nevelkedett 2fő (mind a nyolcan lányok voltak), és rokonok neveltek 1 főt.

3. ábra A vizsgálati személyek családi szituáció szerinti megoszlása

A szülők iskolai végzettségére vonatkozóan a következő eloszlást kaptunk:

Iskolai végzettség	általános iskola		szakmunkásképző		érettségi		főiskola/egyetem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Apa	14	2,8	253	52,4	136	28,3	80	16,6
Anya	27	5,6	118	24,3	210	43,3	131	27
Összesen	41	8,4	371	76,7	346	71,6	211	43,6

A szülők alkalmazási minőségére vonatkozóan a következő eloszlást kaptuk:

Alkalmazási minőség	Apa		Anya	
	N	%	N	%
vezető beosztás	31	6,4	39	8,6
egyéb szellemi	53	11	160	35,4
önálló vállalkozó	74	15,3	30	6,6
szakmunkás	211	43,7	145	32,1
segédmunkás	18	3,7	12	2,7
nyugdíjas	79	16,4	31	6,9
munkanélküli	17	3,5	35	7,7

4.5. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK

A vizsgálatokat SPSS 13.0 programcsomag segítségével végeztük el. Az eredmények bemutatásának lépései:

- faktoranalízis segítségével feltárjuk a szülői nevelési dimenziók struktúráját a nemek, életkorok és családi szituáció (elvált vagy teljes családban nevelkedés) szerint
- átlagos különbségek a szülői nevelési dimenziókban, igazságos világba vetett hitben, külső-belső kontroll attitűdben, mentális egészségi állapotban és a jövő-orientációban a nemek, korcsoportok és a családi szituáció szerinti összehasonlításban
- személyes diszpozíciók és a mentális egészségi állapot összefüggései a nevelési dimenziókkal és a jövő-orientációval
- többváltozós lineáris regresszió-elemzéssel tárjuk fel a lehetséges kapcsolatokat, a főiskolai hallgatók személyes diszpozícióinak, és mentális egészségi állapotának alakulásában, majd a jövő-orientált célok megfogalmazásában és értékelésében

szerepet játszó szocializációs tényezők és személyes jellemzők szerepét vizsgáltuk, egy teljesebb kép kialakítása érdekében.

A jövő-orientált félelmek értékelése nagyon sok esetben hiányzott, így az ezekkel kapcsolatos vizsgálatokat kihagytuk az elemzésekből, mivel úgy gondoltuk, nem lehetne általánosabb következtetéseket levonni belőlük.

4.5.1. A szülői nevelési dimenziók struktúráldása

Másodrendű faktoranalízissel tártuk fel a családi szocializációs hatások közül a családi légkörnek, a szülők nevelési céljainak, a szülők nevelői attitűdjeinek és nevelési stílusának hatásait a vizsgálati mintában. A másodrendű faktoranalízis lehetővé tette a szülői nevelési dimenziók mintázatának leírását, megmutatva a dimenziók mögöttes struktúráldását. Az elemzés során a kétfaktoros megoldás tűnt a legmegfelelőbbnek (saját érték: 1: 3,301, 2: 2,789) ezek a varianciának mintegy 38%-át magyarázzák (lásd 1. táblázat). Az első faktor, amely a variancia 20%-át magyarázza, a szabályorientált családi klímát mutatja be, amit a szülők részéről a konformitás, mint nevelési cél hangsúlyozása, büntető attitűdje és a következetes attitűdök dominanciája szemléltet. A második faktor, mely a variancia további 17%-át magyarázza, a konfliktusorientált családi légkört mutatja, amit a szülők manipulatív stílusa, inkonzisztens attitűdje, a támogatás hiánya, és az autonómia, mint nevelési cél tagadása jellemez.

1. táblázat Másodrendű faktoranalízis a szülői nevelési dimenziókra ($l > 0,30$)

Szülői nevelési dimenziók	1. faktor	2. faktor
Apai nevelési cél: konformitás	,741	
Anyai nevelési cél: konformitás	,715	
Anyai következetes nevelési stílusa	,623	
Apai büntető nevelési stílusa	,609	
Anyai büntető nevelési stílusa	,597	
Apai következetes nevelési stílusa	,562	
Szabályorientált családi légkör	,549	
Apai támogató nevelői attitűd		-,719
Anyai támogató nevelői attitűd		-,655
Konfliktusorientált családi légkör		,626
Apai inkonzisztens nevelési stílusa		,583
Apai nevelési cél: autonómia		-,558
Anyai nevelési cél: autonómia		-,519
Apai manipulatív nevelési attitűdje	,344	,450
Anyai manipulatív nevelési attitűdje	,376	,386
Anyai inkonzisztens nevelési stílusa		,341

Nemek szerinti struktúra

Fiúk esetében egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legideálisabbnak, mely a variancia 60,7%-át magyarázza. Az első dimenzió (saját érték: 2,887) egy szabályorientált léggört ír le, mely a variancia 18%-át magyarázza, és amelyben az anyai következetes nevelési stílus mellett a szülők konformitásra törekvő nevelési célja és az anyai büntető nevelési stílusa jellemző. A második dimenzió (saját érték:2,417) egy olyan léggört mutat, melyben az apai büntető nevelési stílus és következetes nevelési stílus mellett az inkonzisztencia és a manipulatív nevelési attitűd érvényesül, 15%-kal növelve a varianciát. A harmadik dimenzió (saját érték:2,397) a variancia további 14,9%-át magyarázza és egy konfliktusos léggört ír le, melyben az anyai inkonzisztens nevelési stílus és manipulatív attitűd jellemző. A negyedik dimenzióban (saját érték: 2,011) pedig az önállóságra nevelés, mint nevelési cél jelenik meg a szülők támogatása is ebben a környezetben figyelhető meg, a variancia 12,5%-át magyarázva.

Lányok esetében szintén négy faktor mentén strukturálódtak a nevelési dimenziók, melyek együttesen a variancia 57,4%-át magyarázzák. Az első dimenzió (saját érték:2,681) egy szabályorientált léggört ír le, a fiúkhoz hasonlóan, a variancia 16,7%-át magyarázva. A második dimenzióra (saját érték:2,359) az apai inkonzisztens nevelési stílus mellett a büntető, manipulatív és következetes stílus jellemző, a variancia további 14,7%-át magyarázva. A harmadik dimenzió (saját érték:2,153) egy önállóságra nevelő léggört mutat, melyben a szülők autonómiára törekvő nevelési célja mellett az apai támogató attitűd érvényesül, a variancia 13,4%-át magyarázva. A negyedik dimenzió (saját érték:1,996) pedig egy konfliktusorientált léggört mutat a fiúk harmadik dimenziójához hasonlóan, de itt az anyai támogatás hiányával egészül ki a nevelés, a variancia további 12,5%-át magyarázva (lásd 2. táblázat).

2. táblázat A szülői nevelési dimenziók faktorai a nemekre vonatkozóan ($l > 0,40$)

Szülői nevelési dimenziók	1. faktor		2. faktor		3. faktor		4. faktor	
	F	L	F	L	F	L	F	L
Anya következetes nevelési stílusa	,744	,744						
Anya nevelési cél:konformitás	,721	,706						
Anya büntető nevelési stílusa	,665	,682						
Apai nevelési cél: konformitás	,656	,525						
Szabályorientált családi légkör	,574	,633						
Apa büntető nevelési stílusa			,792	,636				
Apa következetes nevelési stílusa			,751	,656				
Apa inkonzisztens nevelési stílusa			,679	,747				
Apa manipulatív nevelési attitűdje			,653	,629				
Anya inkonzisztens nevelési stílusa					,860			,488
Anya manipulatív nevelési attitűdje					,711			,787
Konfliktusorientált családi légkör					,699			,620
Apa nevelési cél: autonómia						,849	,757	
Apa támogató nevelői attitűd						,621	,740	
Anya nevelési cél: autonómia						,777	,650	
Anya támogató nevelői attitűd							,599	-,556

Korcsoportok szerinti struktúra

A **18-19 évesek korcsoportjánál** egy négyfaktoros struktúra bizonyult a legjobbnak a variancia 59,3%-át magyarázva együttesen. Az első dimenzió (saját érték: 2,671) egy szabályorientált nevelési légkört ír le, melyben a szülők konformitást elváró nevelése dominál. A második faktor (saját érték: 2,427) pedig egy konfliktusos nevelési légkört mutat, melyet az anyai inkonzisztens, büntető, de manipulatív nevelés határoz meg leginkább a variancia 15,1%-ban. A harmadik faktor (saját érték: 2,342) egy önállóságra nevelést mutat, az apai büntető stílussal, és a szülői támogatással párosulva. A negyedik faktor (saját érték: 2,063) pedig az apai manipulatív és inkonzisztens nevelést foglalja magába, a következetességgel kiegészülve, a variancia 12,9%-ban.

A **20-22 évesek korcsoportjánál** szintén egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, a variancia 59,3%-át magyarázva együttesen. Az első faktor (saját érték: 2,842) egy szabályorientált nevelési légkört ír le, hasonlóan a 18-19 évesek korcsoportjához, de itt az anyai következetes és büntető nevelés egészül ki mindkét szülő konformitást váró nevelési céljával, a variancia 17,7%-ban. A második faktor (saját érték: 2,329) a támogató és önállóságra nevelő attitűdjét foglalja magában a szülők nevelési módjainak. A harmadik faktor (saját érték: 2,328) egy következetes, büntető nevelési konstellációt mutat, melyben az

apai ilyen irányú nevelés a domináns, kiegészülve az apa inkonzisztens, olykor manipulatív nevelési stílusával, a variancia 14,5%-át magyarázva. A negyedik faktor (saját érték:1,996) pedig egy konfliktusos nevelési légkört mutat, melyben az anyai manipulatív és inkonzisztens nevelés a hangsúlyos.

A **23-26 évesek korcsoportjánál** egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, melyek együtt a variancia 60,9%-át magyarázzák. Az első faktor (saját érték:2,892) egy szabályorientált nevelési légkört ír le, melyben az anya következetes és büntető nevelése mellett mindkét szülő konformitásra törekvő nevelési célja is érvényesül. A második faktor (saját érték: 2,728) egy olyan nevelési konstellációt ír le, melyben az apai manipulatív és inkonzisztens nevelés mellett megjelenik a következetes, konformitást elváró nevelés is, de az előzőek nagyobb hangsúlyt kapnak, a variancia 17%-át magyarázva. A harmadik faktor (saját érték: 2,420) egy konfliktusorientált légkört ír le, melyben az anyai inkonzisztens és manipulatív nevelés a támogatás hiányával párosul. A negyedik faktor (saját érték: 1,704) pedig egy tisztán autonómiát erősítő nevelést jelent, mindkét szülő önállósodást támogató nevelése jellemzi ezt a dimenziót, a variancia 10,4%-át magyarázva.

A **26 év feletti korcsoportnál** egy háromfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, melyek együttesen a variancia 53%-át magyarázzák. Az első dimenzió (saját érték:3,352) egy következetes, szabályozott, de támogató és autonómiát is biztosító nevelést ír le, melyben elsősorban az apa ilyen irányú nevelése érvényesül, a variancia 20,9%-ban. A második dimenzió (saját érték:2,760) egy szabályorientált nevelési légkört ír le, melyben az anyai büntető és következetes nevelés párosul mindkét szülő konformitás irányába mutató nevelési céljával. A harmadik dimenzió (saját érték:2,373) pedig egy konfliktusorientált légkört ír le, melyre az anyai manipulatív viselkedés és a támogatás hiánya jellemző, a variancia 14,8%-ban. Lásd 3. táblázat.

3. táblázat A szülői nevelési dimenziók faktorai a korcsoportok esetében ($l > 0,40$)

Szülői nevelési dimenziók	18-19 éves				20-22 éves				23-26 éves				26 év felett		
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3
Anya nevelési cél:konformitás	,72				,73				,67					,82	
Apa nevelési cél: konformitás	,72				,64				,50	,65			,65	,59	
Szabályorientált családi légkör	,66				,57				,67					,45	
Anya következetes nevelési attitűdje	,61				,68				,80					,62	-,52
Apa következetes nevelési attitűdje	,57			,60			,72			,63			,61		
Anya inkonzisztens nevelési stílusa		,85						,57			,83				
Apa inkonzisztens nevelési stílusa				,69			,70			,80			-,57		
Anya büntető nevelési stílusa		,66			,72				,72	,49				,83	
Apa büntető nevelési stílusa			,60				,72						,76		
Apa manipulatív nevelési attitűdje		,62		,77			,55			,68					
Anya manipulatív nevelési attitűdje								,71			,78				,70
Konfliktusorientált családi légkör		,57						,58			,70				,79
Apa nevelési cél: autonómia			,73			,82						,83	,72		
Anya nevelési cél: autonómia			,70			,77						,82	,54		
Apa támogató nevelési stílusa			,59	-,41		,72				-,42			,75		
Anya támogató nevelési stílusa			,44			,54		-,52			-,52				-,71

Családi szituáció szerinti struktúra

Csonka családban nevelkedett fiatalok esetében egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, melyek együttesen a variancia 62,1%-át magyarázzák. Az első dimenzió (saját érték: 2,949) egy szabályorientált léggört ír le, melyben az anya következetes nevelési stílusa mellett a büntető és inkonzisztens nevelési stílus és konformitás irányába mutató nevelési cél érvényesül, a variancia 18,4%-át magyarázva. A második dimenzió (saját érték: 2,543) az önállóságra nevelést helyezi előtérbe, az apa támogató attitűdje és konformitás irányába mutató nevelési célja mellett, további 15,8%-kal növelve a varianciát. A harmadik faktorban (saját érték: 2,430) az apai inkonzisztens nevelése a domináns, valamint az apa következetes és manipulatív nevelési attitűdje mellett a büntetés érvényesül, a variancia 15,2%-át magyarázva. Az utolsó, negyedik faktor (saját érték: 2,017) egy konfliktusorientált léggört ír le, az anyai manipulatív nevelési attitűd és a támogatás hiánya is ebben a környezetben mutatkozik meg leginkább, a variancia 12,6%-át magyarázva.

Teljes családban felnőtt fiatalok esetében szintén egy négyfaktoros modell magyarázza együttesen a variancia 58,1%-át. Az első faktor (saját érték: 2,941) egy szabályorientált léggört ír le, majdnem a csonka családéhoz hasonlóan, de itt mindkét szülő konformitás irányába mutató nevelési célja megjelenik, a variancia 18,3%-át magyarázva. A második faktor (saját érték: 2,387) egy konfliktusorientált léggört jelez, hasonló nevelési stílusokkal és attitűdökkel, mint a csonka családnál kimutatott harmadik dimenzió, további 14,9%-kal növelve a varianciát. A harmadik faktor (saját érték: 2,149) az önállóságra nevelést írja le, a szülők támogató nevelői attitűdjével társulva, a variancia 13,4%-ban. Az utolsó, negyedik faktorban (saját érték: 1,820) pedig az anyai inkonzisztens és manipulatív attitűd jelenik meg, a variancia 11,3%-át magyarázva (lásd 4. táblázat)

4. táblázat A szülői nevelési dimenziók faktorai a családi szituáció (teljes/csonka családban nevelkedett) esetében ($l > 0,30$)

Szülői nevelési dimenziók	1. faktor		2. faktor		3. faktor		4. faktor	
	CS	T	CS	T	CS	T	CS	T
Anya következetes nevelési stílusa	,820	,692						
Anya büntető nevelési stílusa	,802	,614						
Szabályorientált családi légkör	,659	,655						
Anya inkonzisztens nevelési stílusa	,642							,780
Anya nevelési cél: konformitás	,620	,737						
Apa támogató nevelői attitűdje			,886			,604		
Apa nevelési cél: autonómia			,800			,823		
Apa nevelési cél: konformitás		,714	,619					
Anya nevelési cél: autonómia			,350			,816		
Apa inkonzisztens nevelési stílusa				,825	,870			
Apa következetes nevelési stílusa				,524	,667			
Apa manipulatív nevelési attitűdje				,662	,569			
Apa büntető nevelési stílusa				,526	,565			
Anya támogató nevelői attitűdje						,537	-,808	
Konfliktusorientált családi légkör				,585			,741	
Anya manipulatív nevelési attitűdje							,661	,695

CS-csonka család; T-teljes család

Összegzés

A fiúk és a lányok esetében a konfliktusorientált, szabályorientált, az önállóságra nevelés és egy apai büntető, inkonzisztens, manipulatív és következetes nevelési stílus konstellációját mutató dimenzió rajzolódott ki, nagyfokú hasonlóságot mutatva a két nem esetében. Fontos különbség volt viszont, hogy az apai és az anyai támogatás elvált egymástól és más-más faktorban jelent meg a lányoknál. Hasonlóan alakult a csonka családoknál is a szülők támogató attitűdjének megjelenése. A teljes családban nevelkedetteknél az önállóságra nevelést erősítette, míg a csonka családban nevelkedetteknél csak az apai támogatás jelent meg az autonómia mellett, az anyai támogatás hiánya a konfliktusorientált légkört jellemezte, mint ahogy az anyai manipulatív és inkonzisztens nevelés is. A korcsoportok esetében a szabályorientált légkör a legfiatalabbaknál konformitással, a többiekénél az anyai büntető és következetes neveléssel is kiegészült. A konfliktusorientált nevelési légkört az anyai manipuláció és inkonzisztens nevelés erősítette, de a két idősebb korcsoportnál az anyai támogatás hiánya is jellemezte. Az önállóságra nevelés a fiatalabbaknál a szülők támogatásával párosult, a 23-26 éveseknél csak az autonóm nevelést tartalmazta, a legidősebeknél pedig az apai következetességgel, támogatással és konformizmussal együtt jelent meg.

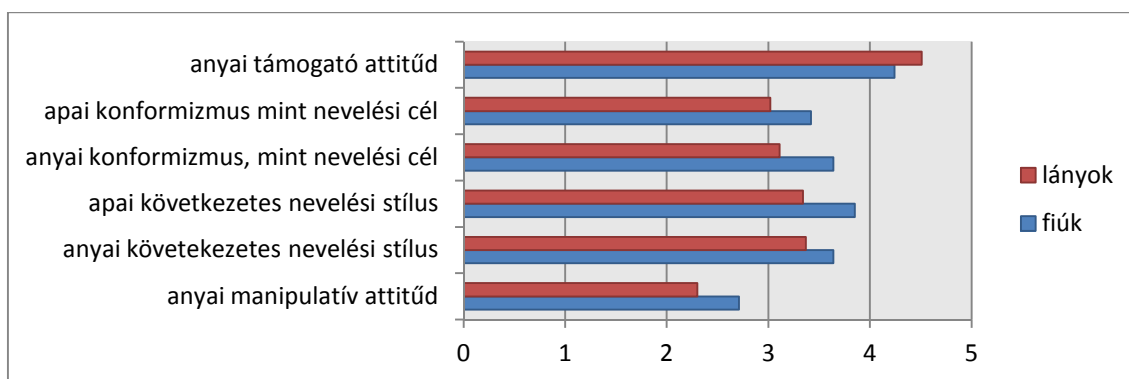
4.5.2. Általános különbségek

4.5.2.1. Nemi különbségek

Valamennyi, a jövő-orientációt befolyásoló háttértényező (szülői nevelés, igazságos világba vetett hit, külső-belső kontroll attitűd, depresszió), valamint a jövő-orientált tartalmi kategóriák és értékelő szempontok mentén elvégeztük a nemek szerinti összehasonlítást. A statisztikai elemzés során csak a szignifikáns eredményeket mutatjuk be.

4.5.2.1.1. Általános különbségek a szülői nevelési dimenziókban a nemek között

Minden egyes szülői nevelési dimenzióra (családi légkör, nevelési célok, nevelési attitűdök, nevelési stílus, szülői bánásmód) vonatkozóan megvizsgáltuk, mely esetekben találunk szignifikáns eltérést a fiúk és a lányok között. Az összehasonlító statisztikai elemzés alapja egyszempontos variancia-analízis volt. Eredményeinket a 4. ábra mutatja be:

4. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei a nemek között

Eszerint különbséget találtunk az anyai manipulatív nevelési attitűd ($F=9,382$; $p\leq 0,002$), az anyai ($F=4,509$; $p\leq 0,034$) és apai ($F=10,863$; $p\leq 0,001$) következetes nevelési stílus; az anyai ($F=22,161$; $p\leq 0,000$) és az apai ($F=8,998$; $p\leq 0,003$) konformitásra nevelési cél, valamint az anyai támogató nevelési attitűd ($F=4,330$; $p\leq 0,038$) dimenziókban.

A fiúk szignifikánsabban manipulatívabbnak tartották az édesanyjukat ($M_{fiú}=2,71$; $SD_{fiú}=1,29$; $M_{lány}=2,30$; $SD_{lány}=1,15$), következetesebbnek észlelték az anyát ($M_{fiú}=3,64$; $SD_{fiú}=1,10$; $M_{lány}=3,37$; $SD_{lány}=1,17$) és az apát ($M_{fiú}=3,85$; $SD_{fiú}=1,23$; $M_{lány}=3,34$; $SD_{lány}=1,39$) nevelési stílusát, valamint konformitásra törekvőnek mind az anyát ($M_{fiú}=3,64$; $SD_{fiú}=0,87$;

$M_{\text{lány}}= 3,11$; $SD_{\text{lány}}=1,03$) mind az apa ($M_{\text{fiú}}=3,42$; $SD_{\text{fiú}}=1,13$; $M_{\text{lány}}= 3,02$; $SD_{\text{lány}}=1,20$) nevelési célját, mint a lányok. A lányok viszont nagyobb támogatásról számoltak be az anya részéről ($M_{\text{fiú}}=4,24$; $SD_{\text{fiú}}=1,22$; $M_{\text{lány}}= 4,51$; $SD_{\text{lány}}=1,12$).

4.5.2.1.2. Általános különbségek a depressziós tünetekben a nemek között

Egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel a depressziós tünetek mentén kimutatható különbségeket a fiúk és a lányok között. A nemi különbségeket vizsgálva megállapítottuk, hogy szignifikáns különbség van a két nem között ($F=4,395$; $p\leq 0,037$) a depresszió mértékében. A lányok nagyobb mértékű depresszióról számoltak be ($M_{\text{lány}}=1,736$; $SD_{\text{lány}}=0,909$), mint a fiúk ($M_{\text{fiú}}=1,528$; $SD_{\text{fiú}}=0,847$), ami egybevág korábbi kutatások eredményeivel.

Megvizsgáltuk továbbá azt is, hogy az egyes tünetek mentén milyen különbség mutatkozik a két nem között. Eredményeinket az 5. táblázat foglalja össze.

5. táblázat A depressziós tünetek különbségei a nemek között

Depressziós tünetek	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
szomorúság	,250	,535	,355	,563
reménytelenség	,490	,668	,572	,652
kudarok	,307	,608	,283	,544
elégedetlenség	,519	,682	,628	,727
értéktelenség	,750	,720	,799	,788
önbüntetés	,557	,536	,523	,636
öngyilkossági gondolatok	,182	,553	,229	,571
éreléktelenség *	,298	,605	,347	,614
döntésképtelenség*	,432	,650	,672	,742
énkép	,326	,729	,554	,937
munkaképtelenség	,451	,761	,530	,701
fáradtság *	,471	,682	,664	,712
étvágytalanság	,413	,691	,469	,788

* $p\leq 0,05$

A kudarcok és az önbüntetés tüneteit kivéve a szubklinikus depressziós tünetek megjelenése jellemzőbb volt a lányokra, mint a fiúkra. Továbbá az összehasonlító statisztikai vizsgálatok eredményei azt mutatták, hogy az éreléktelenség ($F=9,008$, $p\leq 0,003$), döntésképtelenség ($F= 5,255$, $p\leq 0,022$) és a fáradtság ($F= 6,177$, $p\leq 0,013$) tüneteiben szignifikáns különbség

mutatható ki a két nem között. A lányok nagyobb mértékű érdektelenségről, döntésképtelenségről számoltak be, valamint fáradtabbnak érezték magukat a fiúknál. Össességében elmondható, hogy a lányok nem csak gyakrabban érintettek a depressziós tüneteket nézve, de intenzívebben is jelentkeznek náluk a tünetek, a fiúkhoz képest.

4.5.2.1.3. Általános különbségek a jövő-orientáció tartalmi kategóriáiban a nemek között

A vizsgálati személyek által megfogalmazott jövő-orientált célok tartalomelemzését a megadott kategóriarendszer alapján két független kódoló végezte. A két kódoló között igen magas szignifikáns egyezés volt ($r=0,89$, $p\leq 0,001$). A vizsgálati személyek legnagyobb százaléka munkával, családdal és oktatással kapcsolatos célokat fogalmazott meg. Több mint egyharmaduknál jelent meg a selffel és egészségi állapottal kapcsolatos célok tartalma. Közel harmaduknál fogalmazódtak meg életkörülményekkel és a családtagokkal való kapcsolattartással összefüggő célkitűzések. A vizsgálati minta százalékos megoszlását az egyes tartalmi kategóriákra vonatkozóan a 3. 1. melléklet tartalmazza.

A következő részben ismertetjük, hogy a különböző kategóriák milyen gyakorisággal fordultak elő általában, valamint, hogy milyen különbségek adódtak a két nem között a jövő-orientált célok tekintetében.

Az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei

6. táblázat Az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Oktatás, tanulmányok	,69	,904	1,36	1,056
Tanulmányok folytatása, továbbtanulás	,46	,542	,87	,745
Jogosítvány megszerzése	,01	,098	,05	,221
Nyelvvizsga, nyelvtanulás	,10	,338	,24	,461
Sikeres vizsgák, jó jegyek	,03	,167	,11	,316
Egyéb	,10	,295	,10	,323

Az *oktatással, tanulmányokkal* kapcsolatos tervek az egyik leggyakrabban említett célok az egész minta esetében. A fiúk és a lányok csoportja között szignifikáns különbség

mutatkozott az oktatással kapcsolatos célok gyakoriságában, miszerint a lányoknál gyakrabban jelent meg a tanulmányokkal kapcsolatos terv a jövő-orientált elképzelések között ($F=35,082$ $p\leq 0,000$)

A *tanulmányok folytatásával, továbbtanulással* kapcsolatos elképzeléseknél a lányok szignifikánsabban gyakrabban említették célkitűzéseik között a tanulmányaik folytatását, újabb diploma megszerzését, MA képzésbe való bekerülést, mint a fiúk ($F=28,292$ $p\leq 0,000$).

A *jogosítvány* megszerzésének céljaiban nem találtunk szignifikáns eltérést. *Nyelvtanulással, nyelvvizsga megszerzésével* kapcsolatos elképzeléseknél a lányok gyakrabban fogalmaztak meg célokat ebben az alkategóriában ($F=7,558$ $p\leq 0,006$). A *jó jegyek szerzésének, a vizsgák sikeres teljesítésének* terve a szintén a lányoknál jelent meg gyakrabban ($F=5,800$ $p\leq 0,016$). Lásd 6. táblázat.

A munkával kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei

7. táblázat A munkával kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Munka	1,45	1,193	1,47	1,033
Munka típusa	,47	,760	,53	,731
Munka jellege, munkahely	,89	,880	,83	,809
Egyéb	,10	,326	,12	,396

Az összes vizsgálati személy esetében az első helyen a *munkával, munkahellyel kapcsolatos célok* álltak a jövőbeli tervek között. A fiúk és a lányok csoportja között sem a munka főkategóriában, sem az egyes alkategóriákban nem találtunk szignifikáns eltérést.

A családdal kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei

8. táblázat A családdal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Család	0,93	,775	1,37	1,044
Párkapcsolat	,14	,403	,21	,438
Házasság	,62	,526	,70	,625
Saját gyerek	,13	,369	,38	,592
Egyéb	,04	,192	,07	,275

A *család* tartalmi kategória az egész minta esetében a harmadik leggyakrabban említett kategória. A két csoport között szignifikáns különbség van a családdal kapcsolatos (párkapcsolattal, házassággal, saját családdal és gyermekekkel kapcsolatos) tervek gyakorisága tekintetében ($F=15,804$ $p\leq 0,000$), miszerint a lányok gyakrabban említettek családdal kapcsolatos terveket a jövő-orientációs tartalmakban.

Párkapcsolattal összefüggő tartalmak és a *házasság és saját családot alapítás céljaiban* nem találtunk szignifikáns különbséget a két nem között. Egyetlen jelentős különbség a *saját gyermekhez főződő tervek* esetén fedezhető fel. A lányok szignifikánsan gyakrabban említettek saját gyermekkel kapcsolatos jövőbeli célokat, mint a fiúk ($F=17,009$ $p\leq 0,000$). Lásd 8. táblázat.

A családtagokkal való kapcsolattartás jövőbeli tervei közötti különbségek

9. táblázat a családtagokkal való kapcsolattartás jövőbeli céljainak különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Szülőkkel és más családtagokkal való kapcsolattartás	,16	,419	,40	,677
Eddigi kapcsolat fenntartása	,01	,098	,04	,187
Függetlenedés	,08	,300	,15	,414
Rendszeres kapcsolattartás	,02	,137	,05	,265
Segíteni a családtagokon	,03	,167	,06	,246
Egyéb	,03	,167	,09	,332

A *szülőkkel és más családtagokkal való kapcsolattartás* kategória megjelenésének gyakoriságában jelentős eltérés mutatkozott a fiúk és a lányok csoportja között. A lányok szignifikánsan gyakrabban említették a szüleikkel, családtagjaikkal való kapcsolatot, mint a fiúk ($F=11,403$ $p\leq 0,001$). Lásd 9. táblázat.

Egyetlen alkategória esetében sem találtunk szignifikánsan kimutatható különbséget a nemek között.

Az életkörülményekkel kapcsolatos jövőbeli célok különbségei

10. táblázat Az életkörülményekkel kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Életkörülmények, megélhetés	,48	,735	,30	,555
Megélhetéshez szükséges életkörülmények	,43	,633	,29	,536
Eltérő életkörülmények	,01	,098	,01	,072
Megegyező életkörülmények	,02	,137	,00	,000
Egyéb	,02	,137	,01	,088

Az *életkörülményekkel, megélhetéssel* kapcsolatos jövőbeli terveknél szignifikáns különbség volt a nemek között. A fiúk gyakrabban említettek ide tartozó célokat, mint a lányok ($F=7,261$ $p\leq 0,007$). A fiatalok közül a fiúk csoportja említette gyakrabban, hogy a jövőben a *megélhetéshez, igények kielégítéséhez szükséges életkörülményeket* szeretnék biztosítani ($F=5,386$ $p\leq 0,021$), mint a lányok.

A *korábbtól eltérő életkörülmények* esetében nem, *a korábbival megegyező* életkörülmények kialakításának céljaiban szignifikáns eltérést találtunk a nemek között. A fiúk említettek csak ide vonatkozó tartalmat ($F=7,503$ $p\leq 0,006$). Lásd 10. táblázat.

A self-releváns jövőbeli célokkal kapcsolatos különbségek

11. táblázat A self-releváns jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Self-releváns célok	,40	,702	,53	,899
Élet minőségével kapcsolatos célok	,21	,454	,24	,514
Új életet kezdeni	0	0	,02	,133
Megválni	0	0	,01	,101
Megbecsülve lenni	,03	,167	,03	,213
Egyéb	,16	,483	,23	,597

A *self-releváns jövőbeli célok főkategóriájában*, és *a megélhetéshez, az igények kielégítéséhez szükséges körülmények*, a *korábbtól eltérő, új életkörülmények*, a *változás, másképp gondolkodás* és a *megbecsült, mások tiszteletétől övezett élet* alkategóriáiban sem találtunk szignifikáns különbséget a nemek között.

A birtokolt javakkal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei

12. táblázat A birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Birtokolt tárgyak, javak	,33	,630	,35	,676
Autó	,03	,167	,08	,268
Ház, lakás	,18	,387	,22	,419
Pénz, gazdagság	,06	,233	,01	,072
Egyéb birtokolt javak	,07	,286	,05	,239

Birtokolt tárgyakkal, javakkal kapcsolatos jövőbeli célok és a *lakás és ház*, valamint az *autó* alkategóriában nem találtunk szignifikáns különbséget. Egyedül a *pénz, gazdagsággal* kapcsolatos célokban volt szignifikánsan kimutatható, hogy a fiúk több ezekkel kapcsolatos célt fogalmaztak meg ($F=14,342$ $p\leq 0,000$). Lásd 12. táblázat.

A saját és családtagok egészségével kapcsolatos jövőbeli célok különbségei

13. táblázat Az egészségi állapottal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Saját és családtagok egészsége	,31	,609	,39	,720
Saját egészség	,20	,425	,20	,452
Család egészsége	,07	,286	,11	,330
Gyermek egészsége	,00	,000	,01	,101
Egyéb	,05	,214	,06	,241

A *saját és a családtagok egészségével* kapcsolatos tartalmak főkategóriájában és alkategóriáiban nem volt kimutatható szignifikáns különbség a nemek között.

A barátokkal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei

14. táblázat A barátokkal kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Barátok	,09	,281	,21	,459
Régi barátok megtartása	,04	,192	,13	,349
Megszakítani a barátságot	,00	,000	,00	,051
Új barátság	,03	,167	,04	,205
Egyéb	,02	,137	,03	,159

Barátokkal kapcsolatos jövőbeli elképzelésekben a fiúk és a lányok csoportjai között szignifikáns eltérés volt. A lányok gyakrabban említettek baráti kapcsolatokhoz fűződő célkitűzést ($F=6,607$ $p\leq 0,010$). A *régi barátokkal való kapcsolat megszakítása*, és *új barátok szerzésére* irányuló tervek tekintetében nem volt kimutatható különbsége a nemek között. A *barátokkal való kapcsolat megtartásának* alkategóriában viszont szignifikáns eltérés jelentkezett. A lányok gyakrabban említettek a kapcsolat megtartásával összefüggő elképzeléseket, mint a fiúk ($F=7,338$ $p\leq 0,009$). Lásd 14. táblázat.

A szabadidővel kapcsolatos jövőbeli célok különbségei

15. táblázat A szabadidővel, hobbival kapcsolatos jövőbeli célok különbségei a nemek között

Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Szabadidő	,25	,533	,25	,535
Buli	0	0	0	,051
Sport	,10	,354	,04	,193
Zene	0	,000	,01	,113
Hobbi	,03	,167	,03	,159
Utazás	,12	,331	,17	,415
Egyéb	,01	,098	,04	,235

A *szabadidő* eltöltésével kapcsolatos jövőbeli tervek főkategóriájában és az *utazással*, *hobbikkal*, *zenével* kapcsolatos tartalmak gyakoriságában nem volt kimutatható különbsége a nemek között. Egyedül a különböző *sport* tevékenységek, valamilyen sport űzése, mint cél mentén volt különbség a nemek között, miszerint az ilyen irányú elképzelések gyakrabban jelentek meg a fiúknál, mint a lányoknál ($F=4,729$ $p\leq 0,030$). Lásd 15. táblázat.

A globális jövővel kapcsolatos célok különbségei

16. táblázat A globális jövővel kapcsolatos célok különbségei a nemek között

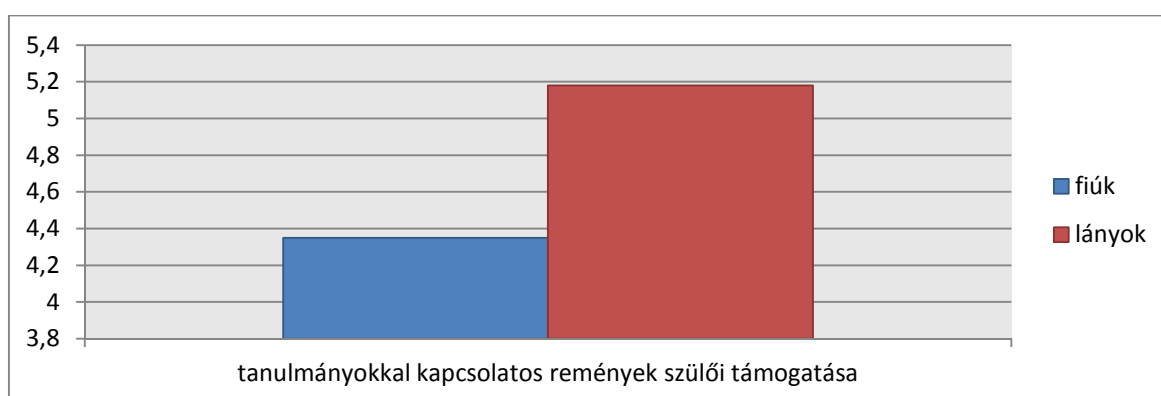
Kategória	Fiúk		Lányok	
	M	SD	M	SD
Globális és kollektív jövő	,10	,308	,05	,216
Másokon segíteni	,07	,251	,01	,113
Politikával, az ország sorsával kapcsolatos gondolatok	,04	,192	,01	,072
Vikág alakulás	,00	,000	,02	,124
Egyéb	,00	,000	,02	,124

A *globális és kollektív jövő* kategóriába tartozó tartalmak mentén kimutatható különbséget találtunk a nemek között. A fiúk több ide vonatkozó célt fogalmaztak meg, mint a lányok ($F=4,524$ $p\leq 0,034$. *Másokon* szeretne *segíteni* a jövőben, céljaiban ($F=10,232$ $p\leq 0,001$) és a *politikával, az ország sorsával kapcsolatos gondolatok* terén ($F=7,542$ $p\leq 0,006$) szintén a fiúknál jelentek meg inkább ide tartozó célok, mint a lányoknál. Lásd 16. táblázat.

4.5.2.1.4. Általános különbségek a jövő-orientált tartalmak értékelésének dimenzióiban a nemek között

A főiskolai hallgatókkal megbecsültettük különböző szempontok mentén, hogyan értékelik a megfogalmazott céljaikat. Ezek a szempontok a fontosság, a megvalósulás esélye, konkrétság (mennyire világos, egyértelmű elképzelései vannak a cél megvalósításáról), a szülők/iskola támogatása valamint az az életkor, amelyben megvalósulni látja a jövőbeli célját. Minden fő kategóriára vonatkozóan kiszámoltuk ezeket az értékelési dimenziókat, és egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel, milyen különbségek mutatkoznak a fiúk és a lányok csoportja között ezen dimenziók mentén.

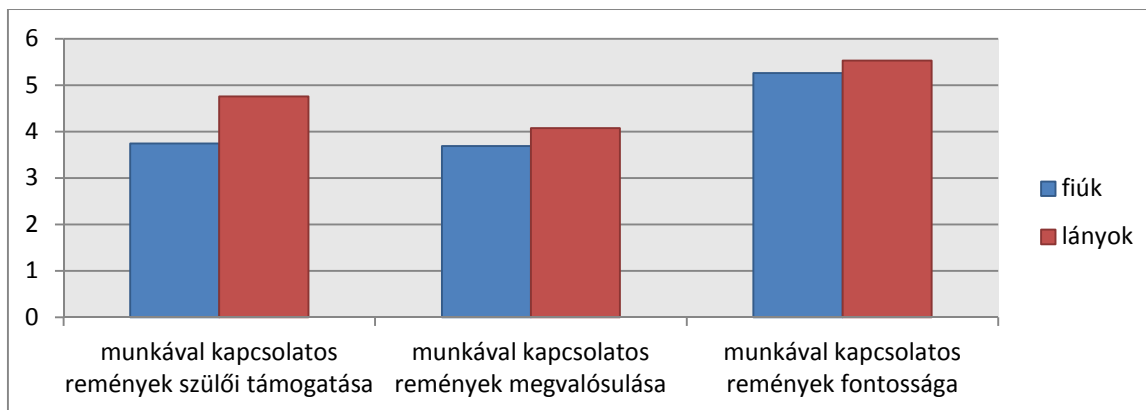
Az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos remények esetében egy esetben a szülői támogatás megítélésében mutatkozott szignifikáns különbség ($F=11,918$; $p\leq 0,001$) a két nem között (lásd 5. ábra).

5. ábra A tanulmányokkal kapcsolatos remények értékelésének különbségei a nemek között

A lányok ($M_{\text{lány}}=5,18$; $SD_{\text{lány}}=1,429$) nagyobb szülői támogatásról számoltak be a jövőbeli tanulmányi terveikkel kapcsolatban, mint a fiúk ($M_{\text{fiú}}= 4,35$; $SD_{\text{fiú}}=2,109$).

A munkával kapcsolatos reményeknél már több értékelési dimenzióban különbséget találtunk a nemek között (lásd 6. ábra). A jövőbeli munkájukkal kapcsolatos reményeik szülői támogatása ($F=21,744$; $p\leq 0,000$), megvalósulási esélye ($F=7,601$; $p\leq 0,006$) és fontosságának ($F=7,859$; $p\leq 0,005$) megítélésében tértek el a nemek egymástól.

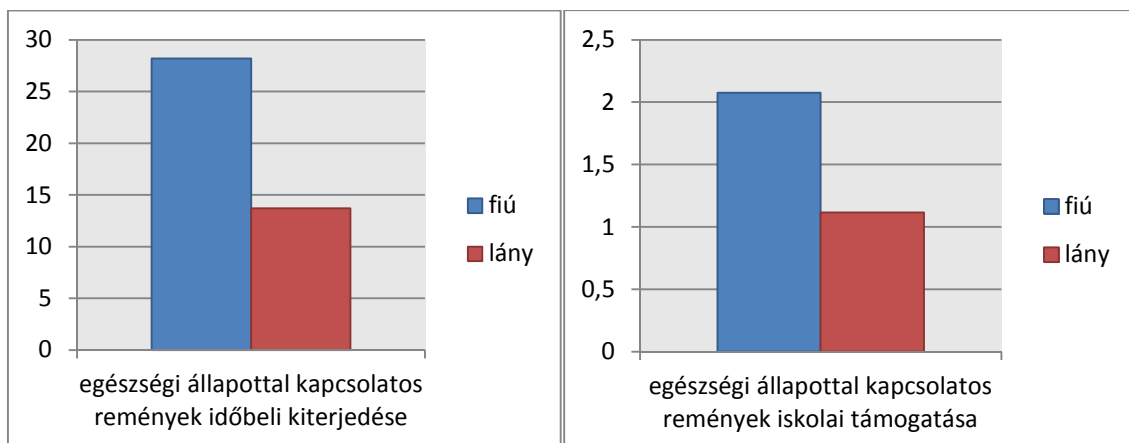
6. ábra A jövőbeli munkával kapcsolatos remények értékelő dimenzióinak különbségei a nemek között

A lányok nagyobb támogatásról számoltak be a szülők részéről, mint a fiúk ($M_{fiú}= 3,744$; $SD_{fiú}=2,135$; $M_{lány}=4,754$; $SD_{lány}=1,667$), pozitívabbnak látták a célok megvalósulási esélyeit, mint a fiúk ($M_{fiú}= 3,691$; $SD_{fiú}=1,375$; $M_{lány}=4,076$; $SD_{lány}=1,075$), valamint fontosabbnak értékelték a jövő-orientált céljaik között a munkára vonatkozó terveket, mint a fiúk ($M_{fiú}= 5,260$; $SD_{fiú}=1,105$; $M_{lány}=5,527$; $SD_{lány}=0,675$).

A jövőbeli családdal kapcsolatos remények esetében a célok iskolai támogatásának megítélésében találtunk különbséget ($F=7,288$; $p\leq 0,007$). A fiúk érezték úgy inkább, hogy az iskola támogatni tudja párkeresési, családalapítási terveik megvalósítását ($M_{fiú}= 2,190$; $SD_{fiú}=2,107$; $M_{lány}=1,115$; $SD_{lány}=1,618$).

A jövőbeli életkörülményeikkel kapcsolatos remények iskolai támogatásának ($F=9,341$; $p\leq 0,003$) megítélésében hasonló különbséget találtunk. A fiúk gondolták úgy inkább, hogy a vágyott életkörülményeik, egzisztenciájuk megteremtéséhez az iskola támogatást tud nyújtani ($M_{fiú}= 3,608$; $SD_{fiú}=1,692$; $M_{lány}=2,464$; $SD_{lány}=2,025$).

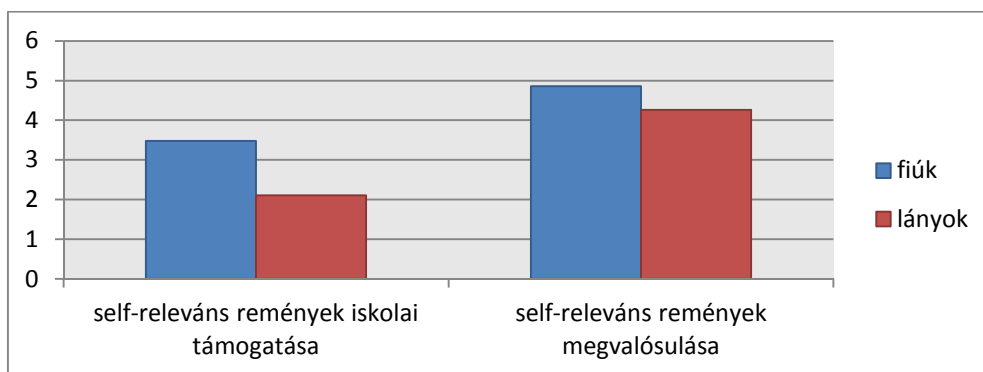
A jövőbeli egészségi állapottal kapcsolatos remények esetében a célok időbeli kiterjesztésének ($F=10,802$; $p\leq 0,001$) és iskolai támogatásnak ($F=6,715$; $p\leq 0,011$) értékelésében találtunk különbséget. Lásd 7. ábrán:

7. ábra A jövőbeli egészségi állapottal kapcsolatos remények értékelő dimenzióinak különbségei a nemek között

Az egészségi állapotukkal kapcsolatos elképzelések bekövetkezési idejeként közelebbi időpontot jelöltek meg a lányok, mint a fiúk ($M_{fiú}= 28,192$; $SD_{fiú}=28,915$; $M_{lány}=13,696$; $SD_{lány}=17,200$), valamint kevésbé tartották fontosnak az iskola támogatását ezekkel a célokkal kapcsolatban, mint ahogyan azt a fiúk értékelték ($M_{fiú}= 2,076$; $SD_{fiú}=1,787$; $M_{lány}=1,117$; $SD_{lány}=1,533$).

A self-releváns remények tekintetében ezirányú célok iskolai támogatásának ($F=11,579$; $p\leq 0,001$), és megvalósulási esélyének megítélésében ($F=5,560$; $p\leq 0,02$) találtunk különbséget a két nem között. (lásd 8. ábra).

8. ábra A jövőbeli selffel kapcsolatos remények értékelő dimenzióinak különbségei a nemek között

A fiúk inkább gondolták azt, hogy az iskola iskolai pályafutásuk befolyásolja majd, hogy milyen életminőséget érnek el a jövőben, mint a lányok ($M_{fiú}= 3,476$; $SD_{fiú}=1,998$; $M_{lány}=2,112$; $SD_{lány}=1,993$), és a fiúk jobban bíztak abban, hogy a self-releváns céljaik megvalósulnak, mint a lányok ($M_{fiú}= 4,860$; $SD_{fiú}=1,269$; $M_{lány}=4,261$; $SD_{lány}=1,260$). Továbbá kimutatható különbség volt a két nem között a birtokolni kívánt javak megszerzésének idejében ($F=7,164$, $p\leq 0,008$) is. A fiúk későbbre tették annak idejét, hogy a

remélt birtokolt javakra vonatkozó elképzeléseiket meg tudják valósítani ($M_{\text{fiú}}= 9,107$; $SD_{\text{fiú}}=5,606$; $M_{\text{lány}}=6,285$; $SD_{\text{lány}}=4,710$).

Összegzés

A szülői nevelői hatásokkal, bánásmóddal kapcsolatban azt tapasztaltuk, hogy a fiúkat következetesebben nevelik a szülők, sokkal inkább elvárják tőlük a családi szabályok betartását, a lányok pedig nagyobb támogatásról számoltak be az anya részéről. A külső belső kontroll attitűdben és az igazságosság dimenziókban nem, de különbséget találtunk a mentális egészségi állapotban a két nem között. A lányok nagyobb mértékű depresszióról számoltak be, mint a fiúk és intenzívebben élték meg a tüneteket. Főként az érdektelenség, döntésképtelenség és a fáradtság tüneteiben volt kimutatható különbség. A jövő-orientált tartalmi kategóriákban a tanulmányokkal, családdal, családtagokkal való kapcsolattartás, önálló élet elkezdése, valamint a barátokkal kapcsolatos célok a lányoknál, míg az életkörülményekkel és birtokolt javakkal kapcsolatos célok a fiúknál jelentek meg gyakrabban. A jövő-orientált célok értékelő dimenziójánál a lányok jobban bíztak abban, hogy a tanulmányokkal és a jövőbeli munkával kapcsolatos céljaik megvalósításában a szüleik támogatni fogják őket. A fiúk viszont inkább abban reménykedtek, hogy az iskola fogja segíteni, támogatni őket céljaik elérésében, elsősorban a családdal, vágyott életkörülményekkel, jövőbeli selfjükkal és egészségi állapotukkal kapcsolatos célok esetében. Valamint a fiúk időben távolabbra helyezték vágyott céljaik megvalósulási idejét a munkával, birtokolni kívánt javakkal és az egészségi állapottal kapcsolatban.

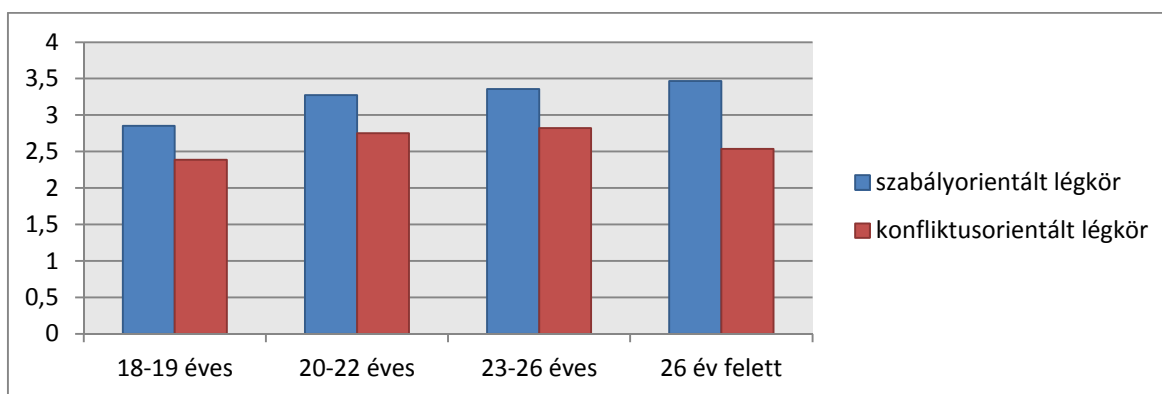
4.5.2.2. Korcsoportok szerinti különbségek

Életkoruk alapján a kvartilisek figyelembe vételével, négy csoportba soroltuk be a főiskolai hallgatókat. A 18-19 évesek alkották az első csoportot ($N=127$), a 20-22 évesek a második ($N=195$) a 23-26 évesek a harmadik ($N=123$) és a 26 év felettiek alkották a negyedik csoportot ($N=40$). Valamennyi, a jövő-orientációt befolyásoló háttértényező (szülői nevelés, igazságos világba vetett hit, külső-belső kontroll attitűd, depresszió), valamint a jövő-orientált tartalmi kategóriák és értékelő szempontok mentén elvégeztük a korcsoportok

szerinti összehasonlítást. A statisztikai elemzés során csak a szignifikáns eredményeket mutatjuk be.

4.5.2.2.1. Általános különbségek a szülői nevelési dimenziókban az életkori csoportok szerint

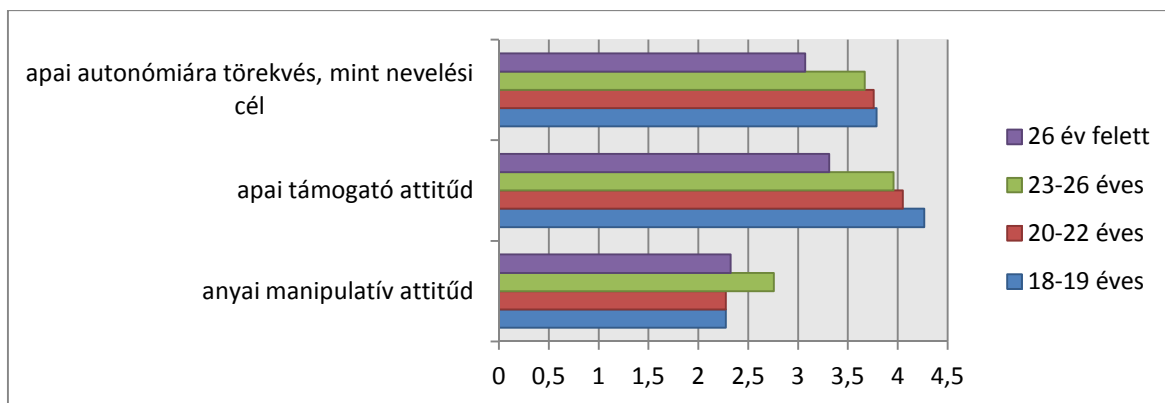
A szülői nevelési dimenziók és az életkori csoportok közötti kapcsolatokat egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel. A családi nevelési légkör esetében mind a szabályorientált ($F=7,148$; $p \leq 0,000$) mind a konfliktusorientált családi légkör ($F=4,206$; $p \leq 0,006$) esetében kimutatható különbségeket találtunk az egyes életkori csoportok között (lásd 9. ábra).

9. ábra A családi nevelési légkör különbségei a korcsoportok között

Leginkább a 26évnél idősebbek észlelték úgy, hogy anno a családban a szabályok uralkodtak ($M_4=3,467$; $SD_4=1,062$), utánuk a 23-26 évesek csoportja ($M_3=3,355$; $SD_3=1,063$), majd a 20-22 évesek következnek ($M_2=3,273$; $SD_2=1,024$), legkevésbé a 18-19 évesek gondolták úgy, hogy az ő családjukban mindenki pontosan tudta, mi a feladata, és a szabályok betartása fontos volt ($M_1=2,854$; $SD_1=0,919$). A 23-26 évesek tartották leginkább konfliktusoktól terheltnek a családi klímát ($M_3=2,820$; $SD_3=1,162$), őket a 20-22 évesek korcsoportja ($M_2=2,753$; $SD_2=1,044$), és a 26évnél idősebb korosztály követte ($M_4=2,537$; $SD_4=1,208$). Legkevésbé a 18-19 évesek gondolták úgy, hogy náluk otthon konfliktusos lett volna a családi légkör ($M_1=2,387$; $SD_1=1,022$).

A szülői nevelési dimenziók közül az anyai manipulatív attitűd ($F=4,893$; $p \leq 0,002$), az apai támogató ($F=4,479$; $p \leq 0,004$) és autonómiára törekvő ($F=3,006$; $p \leq 0,030$) nevelési stílus esetében találtunk szignifikáns különbséget a korcsoportok között. Eredményeinket a 10. ábra mutatja be.

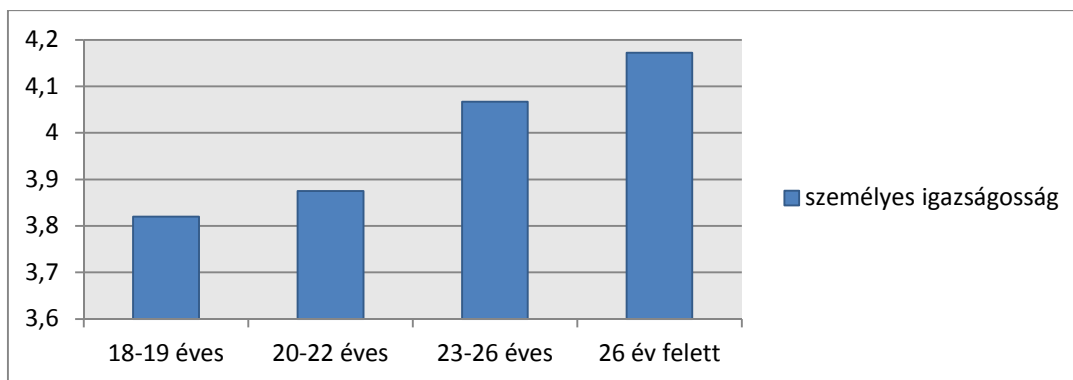

10. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei a korcsoportok között

A 23-26 évesek tartották leginkább manipulatívnak az édesanyjukat a nevelésben ($M_3=2,757$; $SD_3=1,275$), őket követte a 26évnél idősebbek csoportja ($M_4=2,324$; $SD_4=1,622$), viszonylag kis különbséget mutatott ebben a dimenzióban a 18-19 évesek ($M_1=2,276$; $SD_2=1,072$) és a 20-22 évesek ($M_2=2,274$; $SD_2=1,089$) korcsoportja. Legnagyobb mértékű apai támogatásról a legfiatalabbak, a 18-19 évesek számoltak be ($M_1=4,266$; $SD_1=1,340$), a többi életkori csoportban fokozatosan csökkent a támogatás megítélése ($M_2=4,052$; $SD_2=1,354$; $M_3=3,958$; $SD_3=1,359$), a legkevesebb apai támogatást a 26 évnél idősebbek jelezték ($M_4=3,313$; $SD_2=1,433$). Hasonló tendenciát mutatott az apai autonómia, mint nevelési cél megítélése. A 18-19 évesek gondolták leginkább úgy, hogy az édesapjuk azt akarta, hogy önállóan döntsenek bizonyos helyzetekben ($M_1=3,787$; $SD_2=1,340$), őket követte a 20-22 évesek ($M_2=3,760$; $SD_2=1,290$) illetve a 23-26 évesek korcsoportja ($M_3=3,669$; $SD_3=1,340$), a legkevésbé a 26évnél idősebbek érezték úgy, hogy édesapjuk támogatta volna önállósági törekvéseiket ($M_4=3,072$; $SD_4=1,575$).

4.5.2.2.2. Általános különbségek az igazságos világba vetett hit dimenzióiban az életkori csoportok szerint

Az életkori különbségeket vizsgálva egyszempontos variancia-analízist végeztünk, minden egyes igazságos világba vetett hitre vonatkozóan. Életkori különbségek tekintetében egyetlen szignifikáns fő hatást találtunk, a személyes igazságosság megítélésben ($F=3,230$, $p \leq 0,022$). Lásd 11. ábra

11. ábra A személyes igazságosságra vetett hit különbségei a korcsoportok között

A 26évnél idősebbek hittek leginkább abban, hogy az személyes életük alapvetően igazságos ($M_4=4,172$; $SD_4=0,829$), a legkevésbé pedig a 18-19 éves korosztály hite volt erős ($M_1=3,820$; $SD_1=0,694$). Tőlük nagyobb mértékben hittek a személyes igazságosságban a 20-22 évesek ($M_2=3,875$; $SD_2=0,833$), a 23-26 éveseknél pedig kisebb mértékű volt ez a hit ($M_3=4,067$; $SD_3=0,876$) a legidősebb korosztályhoz viszonyítva.

4.5.2.2.3. Általános különbségek a jövő-orientáció tartalmi kategóriáiban az életkori csoportok szerint

Megvizsgáltuk, hogy az életkor szerinti hovatartozás hogyan befolyásolta a jövő-orientált célok megfogalmazását, előfordulási gyakoriságukat a remények és a félelmek esetében. Minden egyes korcsoport esetében összesítettük, hogy milyen gyakran jelent meg az adott tartalmi kategóriába sorolható remény illetve félelem, aggodalom. A jövő-orientált tartalmak reményei és félelmei alapján az életkori csoportok százalékos megoszlását és átlagos gyakoriságát a 3.2. és 3.3. melléklet mutatja be. A jövő-orientált tartalmak mentén néhány esetben találtunk szignifikáns különbséget az egyes korcsoportok között. A tanulmányokkal kapcsolatos remények ($F=16,900$ $p \leq 0,000$), a birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos remények ($F=4,061$ $p \leq 0,007$), és a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos remények ($F=2,646$ $p \leq 0,048$) megfogalmazásában különböztek egymástól az életkori csoportok. Lásd 17. táblázat.

17. táblázat A jövő-orientált tartalmak átlagos gyakoriságának különbségei a korcsoportok között

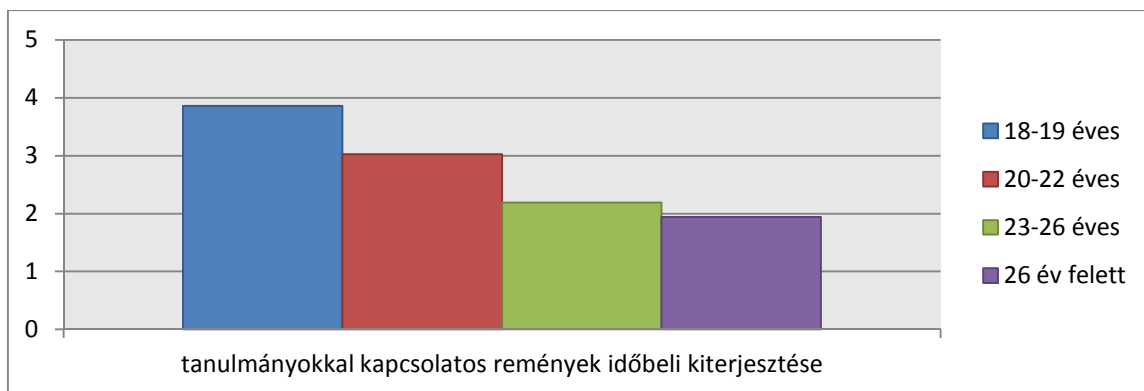
Tartalmi kategóriák	18-19 év		20-22 év		23-26 év		26év felett	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Tanulmányok	1,53	1,075	1,42	1,075	,86	,908	,58	,741
Birtokolt javak	,48	,744	,34	,658	,32	,669	,08	,267
Szabadidős tevékenységek	,35	,609	,18	,398	,25	,567	,25	,588

Eszerint a legtöbb tanulmányokkal és oktatással kapcsolatos tartalmat a legfiatalabbak foglalmazták meg, őket követte a 20-22 éves korcsoport, majd a 23-26 évesek csoportja, legkevésbé a 26 év felettieket foglalkoztatta ez a téma. A jövőben birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos célkitűzések hasonló módon jelentek meg a korcsoportok között. Legtöbbet a 18-19 évesek, legkevesebbet a 26 év felettiek foglalkoztak a témával. A 20-22 évesek és a 23-26 évesek között nem található lényegesen nagyobb különbség. A szabadidős tevékenységekre vonatkozó remények szintén a legfiatalabb korcsoportra volt jellemzőbb, legkevésbé a 20-22 éveseket foglalkoztatta, hogyan töltik szabadidejüket majd a jövőben. A 23-26 évesek és a legidősebbek korcsoportjába tartozók közül ugyanannyian írtak ide vonatkozó tartalmat.

4.5.2.2.4. Általános különbségek a jövő-orientált tartalmak értékelő dimenzióiban az életkori csoportok szerint

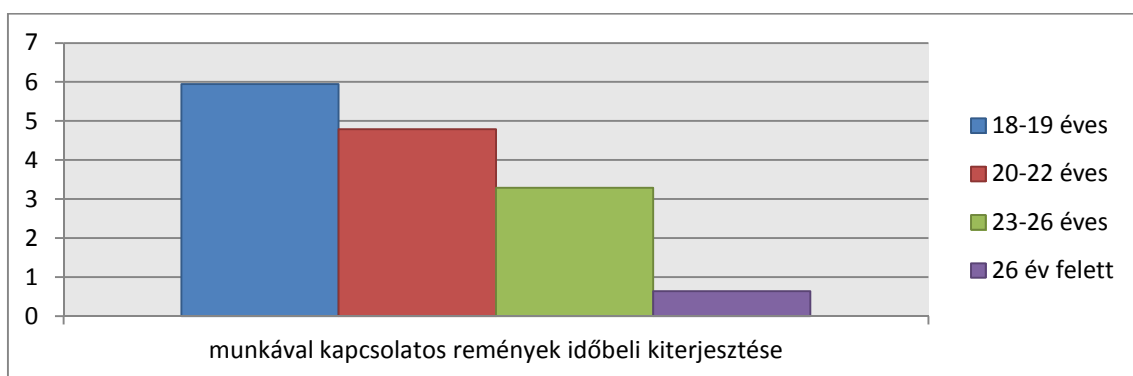
Az életkori csoportok és a jövő-orientációs célok értékelési dimenziója közötti összefüggéseket egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel. Elsősorban a megfogalmazott célok időbeli kiterjesztésnél és szülői támogatásának megítélésénél találtunk szignifikáns különbséget a korcsoportok között.

Az oktatással kapcsolatos célok időbeli kiterjesztése a korcsoportok között ($F=4,459$; $p \leq 0,004$) azt a különbséget hozta, hogy a 18-19 évesek ($M_1=3,858$; $SD_1=3,093$) távolabbra helyezték azt az időt, amikor remélik, céljaik megvalósulnak, mint a 20-22 évesek ($M_2=3,026$; $SD_2=3,336$), a 23-26 évesek ($M_3=2,188$; $SD_3=3,511$) vagy a 26 évnél idősebbek ($M_4=1,944$; $SD_4=2,154$) csoportja. Lásd 12. ábrán.

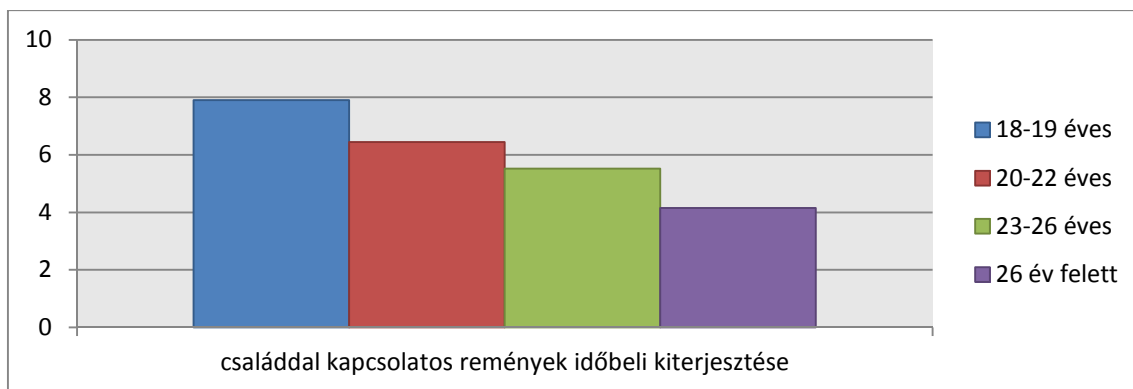
12. ábra A tanulmányokkal kapcsolatos remények időbeli kiterjesztésének különbségei a korcsoportok között

A munkával kapcsolatos remények időbeli kiterjesztésénél ($F=17,406$; $p\leq 0,000$) hasonló különbségeket találtunk: a 18-19 évesek csoportja ($M_1=5,949$; $SD_1=3,843$) időben távolabb időpontot jelölt meg a jelen állapothoz képest, mint a 20-22 évesek ($M_2=4,786$; $SD_2=3,402$), a 23-26 évesek ($M_3=3,285$; $SD_3=4,336$), vagy a 26 évnél idősebbek ($M_4=0,640$; $SD_4=2,870$) korcsoportja. Lásd 13. ábrán.

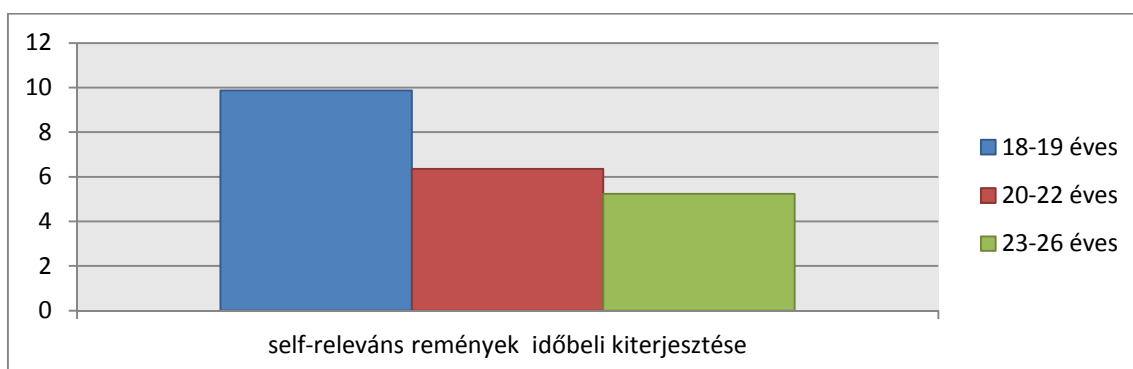
13. ábra A munkával kapcsolatos remények időbeli kiterjesztésének különbségei a korcsoportok között

A jövőbeni családra vonatkozó tervek időbeli kiterjedése ($F=9,465$; $p\leq 0,000$) esetén a 18-19 évesek időben távolabbra tették a célok megvalósulásának remélt idejét ($M_1=7,903$; $SD_1=3,822$), mint a 20-22 évesek ($M_2=6,442$; $SD_2=3,304$), a 23-26 évesek, ($M_3=5,521$; $SD_3=4,317$) vagy a 26 évnél idősebbek ($M_4=4,148$; $SD_4=4,833$) csoportja. Lásd 14. ábrán.

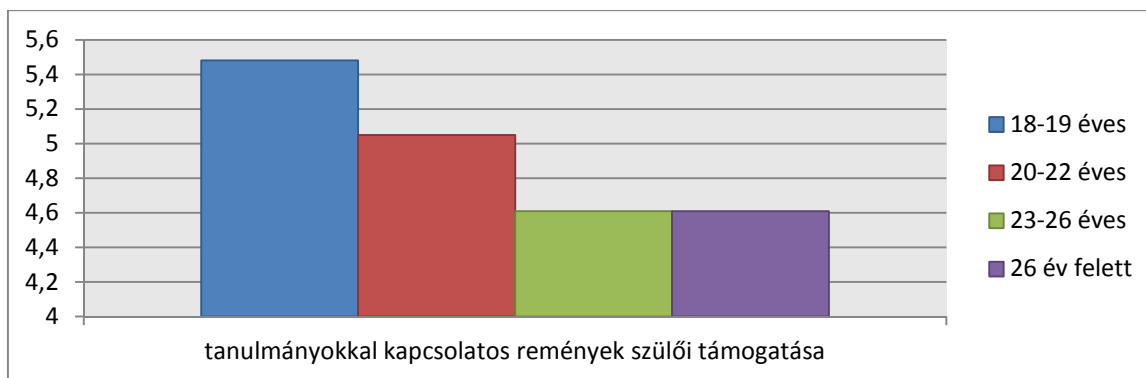
14. ábra A családdal kapcsolatos remények időbeli kiterjesztésének különbségei a korcsoportok között

A self-releváns remények megvalósulásának időbeli kiterjedése ($F=5,740$; $p \leq 0,001$) esetében a 18-19 évesek ($M_1=9,871$; $SD_1=9,633$) lényegesen távolabbra helyezték reményeik megvalósulási idejét, mint a 20-22 évesek ($M_2=6,352$; $SD_2=7,992$) és a 23-26 évesek ($M_3=5,239$; $SD_3=5,692$) csoportja. A 26évnél idősebbeknél, nem találtunk eltérést a jelenlegi életkorhoz viszonyítva ($M_4=0,000$; $SD_4=8,093$). Lásd 15. ábrán.

15. ábra A self-releváns remények időbeli kiterjesztésének különbségei a korcsoportok között

A jövőbeni tanulmányokkal kapcsolatos célok szülői támogatásának megítélése ($F=5,289$; $p \leq 0,001$) a 18-19 éveseknél volt a legmagasabb ($M_1=5,48$; $SD_1=0,903$), őket követi a 20-22 évesek csoportja ($M_2=5,05$; $SD_2=1,576$), a 23-26 évesek ($M_3=4,61$; $SD_3=1,994$) és a 26évnél idősebbek ($M_4=4,61$; $SD_4=2,004$) között nem volt különbség a támogatás megítélésében, feltehetően annak köszönhetően, hogy már kevésbé érzik a család befolyását a döntéseikre vonatkozóan, esetleg már függetlenedtek is családjuktól. Lásd 16. ábra.

16. ábra A tanulmányokkal kapcsolatos remények szülői támogatásának különbségei a korcsoportok között

A jövőbeli munkájukkal kapcsolatos remények szülői támogatása tekintetében az egyszempontos variancia-analízis nem mutatott szignifikáns különbséget a korcsoportok között ($F=2,248$; $p \leq 0,082$). Csak az első két korcsoport között volt kimutatható különbség ($t=1,979$; $p \leq 0,049$). Eszerint a 18-19 évesek ($M_1=4,881$; $SD_1=1,517$) számoltak be nagyobb szülői támogatásról a 20-22 évesek korcsoportjával ($M_2=4,452$; $SD_2=1,876$) szemben.

Összegzés

A családon belüli nevelési légkört vizsgálva, megfigyelhető volt, hogy minden életkori csoportban a szabályorientált klíma volt a jellemzőbb. Mindemellett megjelenő konfliktusosabb nevelési klímáról inkább a két középső korcsoport (20-22 és 23-26 évesek) számolt be. A szülői nevelési dimenzióknál azt tapasztaltuk, hogy az apai autonómiát erősítő és támogató attitűd az idősebb korcsoportok felé haladva fokozatosan csökkent, míg az anyai manipuláció észlelése nagyjából hasonló mértékű volt a két szélső korcsoportnál, viszont kiugróan kiemelkedett a 23-26 évesek körében. Az igazságosság dimenziókban egyedül a személyes igazságosság mentén találtunk különbséget, méghozzá a két idősebb korcsoportban erősebb volt a hit, mint a fiatalabbak esetében. Sem a mentális egészségi állapotban, sem a külső-belső kontroll attitűdben nem találtunk szignifikáns különbséget a korcsoportok között.

A jövő-orientált tartalmak kategóriáiban a tanulmányok, szabadidős tevékenységek és a birtokolni kívánt kategóriáiban találtunk szignifikáns különbséget, miszerint az életkor előrehaladtával egyre kevesebben fogalmaztak meg ide vonatkozó célokat. A fiatalabbaknál ezek az említett témák jelentek meg leginkább. A középső korosztályok a munka, család, szabadidő tartalmi kategóriájában, a legidősebbek pedig a vágyott életkörülmények,

egészségi állapot és globális célokra vonatkozóan fogalmaztak meg inkább tartalmakat. A jövő-orientált célok értékelő dimenzióinál elsősorban a célok időbeli kiterjesztését befolyásolta az, hogy melyik korcsoportba tartozott a fiatal. Megfigyelhető volt, hogy szinte minden tartalmi kategóriában a legfiatalabbak tendenciaszerűen távolabbra helyezték a célok megvalósulási idejét, valamint optimistábbak voltak annak megítélésében, hogy szülei mennyire fogják őket támogatni a tanulmányokkal és a jövőbeli munkával kapcsolatos terveik megvalósításában.

4.5.2.3. A családi szituáció szerinti különbségek

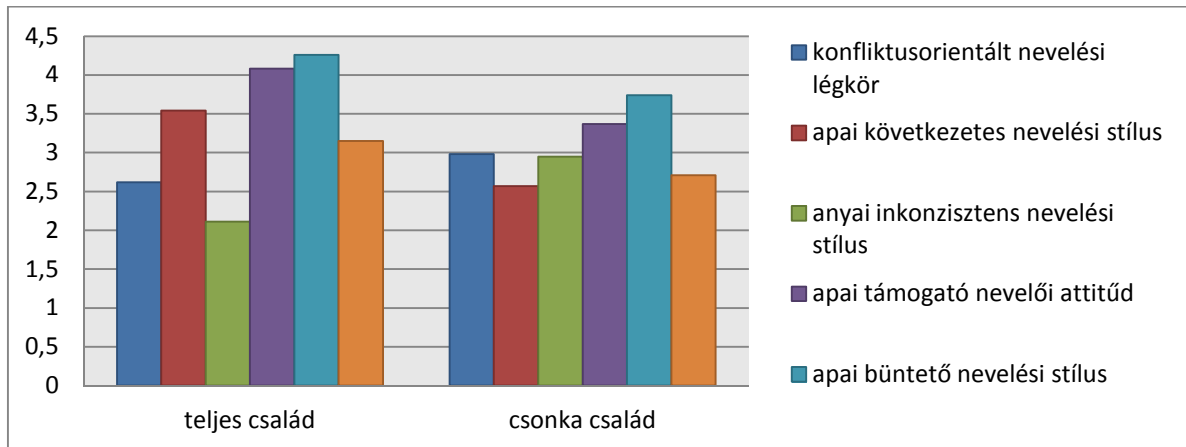
Először a családi szituációt vizsgáltuk meg, hogy milyen típusú családban nevelkedett a vizsgálati személy gyerekkorában. A vizsgálati személyek közül csonka családban nőtt fel 57 fő. Ebből csak anya nevelt 50 főt (fiú:11fő, lány:39fő), csak apa nevelt 7főt (fiú: 1fő, lány: 6fő). Teljes családban nőtt fel 427fő (fiú: 92fő, lány: 335fő) nagyszülők neveltek 6főt, nevelőszülőknél nevelkedett 2fő (mind a nyolcan lányok voltak), és rokonok neveltek 1 főt. Az összehasonlító statisztikai elemzéseknél csak a teljes és a csonka családban nevelkedettek csoportjait vizsgáltuk, mivel a nagyszülők, illetve rokonok által neveltek kis létszáma miatt nem tudnánk általánosabb következtetéseket levonni.

Valamennyi, a jövő-orientációt befolyásoló háttértényező (szülői nevelés, igazságos világba vetett hit, külső-belső kontroll attitűd, depresszió), valamint a jövő-orientált tartalmi kategóriák és értékelő szempontok mentén elvégeztük a családi szituáció szerinti összehasonlítást. A statisztikai elemzés során csak a szignifikáns eredményeket mutatjuk be.

4.5.2.3.1. Általános különbségek a szülői nevelési dimenziókban a családi szituáció alapján

A szülői nevelési dimenziók és a családi szituáció közötti összefüggéseket egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel. Hat esetben találtunk szignifikáns különbséget a családi szituációk között a nevelési dimenziók mentén: a konfliktusorientált nevelési légkör ($F=3,464$; $p\leq 0,032$), az apai következetes nevelési stílus ($F=10,485$;

$p \leq 0,000$), támogató nevelői attitűd ($F=5,500$; $p \leq 0,004$), büntető nevelési stílus ($F=3,314$; $p \leq 0,037$) és konformitásra nevelési cél ($F=3,048$; $p \leq 0,048$), valamint az anyai inkonzisztens nevelési stílus ($F=4,343$; $p \leq 0,012$) megítélésében. (lásd 17. ábra)

17. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei a családi szituáció alapján

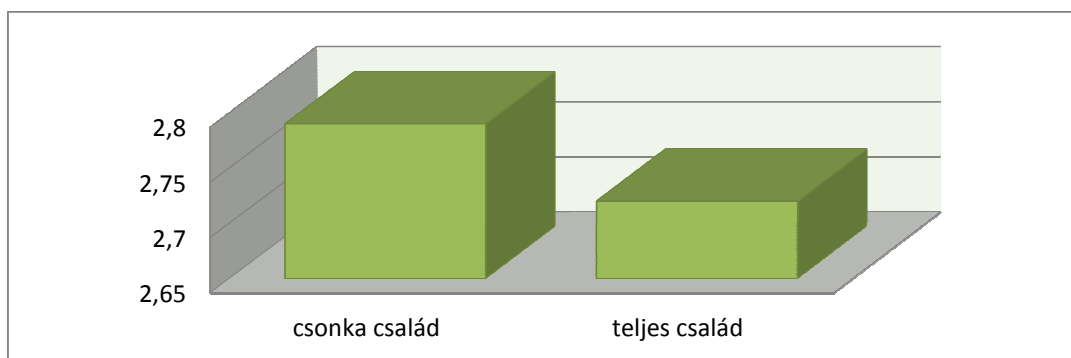
Eszerint a csonka családban nevelkedett személyek (csak anya vagy csak apa nevelte gyerekkorában) konfliktusosabbnak tartották a családi légkört ($M_{\text{csonka}}=2,98$; $SD_{\text{csonka}}=1,27$; $M_{\text{teljes}}=2,62$; $SD_{\text{teljes}}=1,06$), mint a teljes családban felnőttek. A teljes családban felnőttek édesapjukat következetesebbnek ($M_{\text{csonka}}=2,57$; $SD_{\text{csonka}}=1,43$; $M_{\text{teljes}}=3,54$; $SD_{\text{teljes}}=1,34$) találták a nevelésben, nagyobb támogatást észleltek az apa részéről ($M_{\text{csonka}}=3,37$; $SD_{\text{csonka}}=1,71$; $M_{\text{teljes}}=4,08$; $SD_{\text{teljes}}=1,32$), büntetőbbnek ($M_{\text{csonka}}=3,74$; $SD_{\text{csonka}}=1,50$; $M_{\text{teljes}}=4,26$; $SD_{\text{teljes}}=1,37$) valamint konformitásra törekvőbbnek, szabályokat támasztó és elváró szülőnek ($M_{\text{csonka}}=2,71$; $SD_{\text{csonka}}=1,43$; $M_{\text{teljes}}=3,15$; $SD_{\text{teljes}}=1,17$) ítélték meg, mint a csonka családban nevelkedettek. Az anyai nevelési dimenziók közül csak az inkonzisztens nevelési stílusban találtunk különbséget. Eszerint a csonka családban felnőtt személyek inkonzisztensebbnek vélték édesanyjukat, mint a teljes családban nevelkedettek ($M_{\text{csonka}}=2,95$; $SD_{\text{csonka}}=3,65$; $M_{\text{teljes}}=2,10$; $SD_{\text{teljes}}=1,67$).

4.5.2.3.2. Általános különbségek a külső-belső kontroll attitűdben a családi szituáció alapján

A külső-belső kontroll attitűd alapján a következőképpen oszlottak meg a vizsgálati személyek a családi szituációk között:

Külső-belső kontroll attitűd	Családi szituáció	
	teljes család (N)	csonka család (N)
KK alacsony	4	0
KK átlagos	113	12
KK magas	309	44

Egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel, hogy a családi szituáció esetében milyen hatások mutathatóak ki a külső-belső kontroll attitűdre vonatkozóan. Lásd 18. ábra:

18. ábra A külső-belső kontroll attitűd különbségei a családi szituáció alapján

A családi szituáció alapján megállapítható, hogy a csonka családokban nevelkedett fiataloknál valamivel nagyobb mértékű a külső kontroll hit erőssége ($F=5,591$; $p \leq 0,004$) a vizsgálati személyek esetében, mint a teljes családban nevelkedetteknél ($M_{\text{csonka}}=2,79$; $SD_{\text{csonka}}=0,414$; $M_{\text{teljes}}=2,72$; $SD_{\text{teljes}}=0,472$).

4.5.2.3.3. Általános különbségek a jövő-orientáció tartalmi kategóriáiban a családi szituáció alapján

Megvizsgáltuk, hogy a családi szituáció hogyan befolyásolta a jövő-orientált célok megfogalmazását, előfordulási gyakoriságukat a remények és a félelmek esetében. Mind a teljes, mind a csonka családban nevelkedett fiatalok esetében összesítettük hány százalékuk írt az adott tartalmi kategóriába sorolható célt, illetve átlagosan milyen gyakran jelent meg remény illetve félelem, aggodalom, az adott kategóriában. Eredményeinket a 3.4. melléklet foglalja össze.

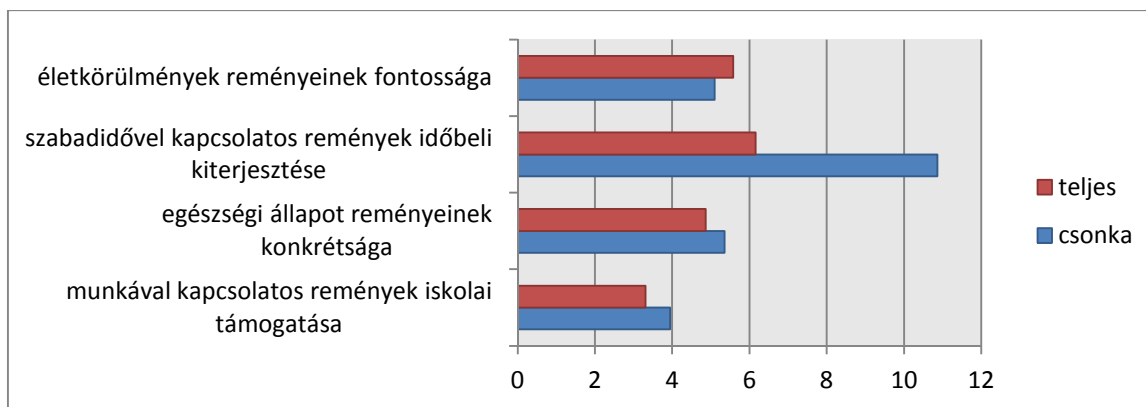
A jövőbeli tanulmányokkal, munkával, self-releváns jellemzőkkel, egészségi állapottal, barátokkal, és a világgal kapcsolatos remények a teljes családban nevelkedettek nagyobb százalékánál és gyakrabban jelent meg a megfogalmazott célok között. A csonka családban nevelkedettek nagyobb százaléka írtak olyan terveket, melyekre vágnak, hogy megvalósuljanak az életkörülményekre, a családtagokkal való megfelelő kapcsolat kialakítására, a birtokolni kívánt javakra és a szabadidős tevékenységekre vonatkozóan. A családdal kapcsolatos remények a teljes családban élők többségénél megjelent, de átlagos gyakoriságát tekintve a csonka családban nevelkedetteknél volt jellemzőbb. A félelmek esetében a tanulmányok, a jövőbeli életkörülmények, self-releváns jellemzők, barátok, és globális célok mentén több aggodalomról számoltak be azok a fiatalok, akik csonka családban nevelkedtek.

A jövő-orientált tartalmak közül, egyedül a munkával kapcsolatos remények terveiben találtunk szignifikáns különbséget a csonka/teljes családban nevelkedettek között ($F=3,202$ $p\leq 0,042$). A csonka családban nevelkedett fiatalok tervei között ritkábban szerepelt a jövőbeli munkával, munkahellyel kapcsolatos remény, mint a teljes családban nevelkedetteknél ($M_{\text{csonka}}=1,19$; $SD_{\text{csonka}}=0,743$; $M_{\text{teljes}}=1,52$; $SD_{\text{teljes}}=1,103$).

4.5.2.3.4. Általános különbségek a jövő-orientált tartalmak értékelő dimenzióiban a családi szituáció alapján

Megvizsgáltuk minden egyes jövő-orientációs tartalmi kategória értékelésére vonatkozóan, hogy milyen különbségek mutathatóak ki a családi szituáció alapján.

A remények esetében négy tartalmi kategóriában találtunk kimutatható szignifikáns különbséget a csonka/teljes családban nevelkedett fiatalok csoportja között. A jövőbeli munka iskolai támogatásának megítélésében ($F=3,016$ $p\leq 0,05$), az életkörülményekkel kapcsolatos célok fontosságában ($F=3,413$ $p\leq 0,036$), az egészségi állapottal kapcsolatos remények konkrétságában ($F=3,817$ $p\leq 0,025$) valamint a szabadidős tevékenységek megvalósulási idejének megítélésében ($F=3,440$ $p\leq 0,036$). Lásd 19. ábra.

19. ábra A jövő-orientált remények értékelő dimenzióinak különbségei a családi szituáció alapján

Azok a fiatalok, akik csonka családban nevelkedtek, fontosabbnak tartották az iskola támogatását munkával kapcsolatos terveik megvalósításában ($M_{\text{csonka}}=3,947$; $SD_{\text{csonka}}=1,772$; $M_{\text{teljes}}= 3,308$; $SD_{\text{teljes}}=1,789$), konkrétabb célkitűzésekkel éltek az egészségi állapotukra vonatkozóan ($M_{\text{csonka}}=5,357$; $SD_{\text{csonka}}=0,988$; $M_{\text{teljes}}=4,863$; $SD_{\text{teljes}}=1,193$) és időben távolabbra tették különböző szabadidős tevékenységeik (főként az utazások) megvalósulási idejét ($M_{\text{csonka}}=10,866$; $SD_{\text{csonka}}=11,121$; $M_{\text{teljes}}= 6,161$; $SD_{\text{teljes}}=5,737$). Jövőbeli vágyott életkörülmények, egzisztencia megteremtése viszont a teljes családban nevelkedett fiatalok számára volt fontosabb ($M_{\text{csonka}}=5,095$; $SD_{\text{csonka}}=1,220$; $M_{\text{teljes}}= 5,578$; $SD_{\text{teljes}}=0,702$).

Összegzés

A családi szocializációs hatásokra vonatkozóan a csonka családban nevelkedettek konfliktusosabbnak észlelték a családi légkört, valamint az anya viselkedését inkonzisztensebbnek érezték és kevésbé volt érezhető az apa következetes, szigorú, szabályok betartását elváró, de egyben támogató nevelési stílusa. Továbbá a csonka családban nevelkedőkre jellemzőbb volt a külső kontroll attitűd, de az igazságosság dimenziókban és a mentális egészségi állapot terén nem találtunk különbségeket.

A jövő-orientált tartalmi kategóriákra vonatkozóan megfigyelhető volt, hogy a tanulmányokkal, munkával, jövőbeli selffel, egészségi állapottal, barátokkal és globális célokkal kapcsolatban a teljes családban nevelkedett fiatalok gyakrabban fogalmaztak meg ide vonatkozó célkitűzéseket. Az életkörülményekkel, családtagoktól való függetlenedés, kapcsolattartás, szabadidős tevékenységek és a család témái a csonka családban nevelkedettekre volt jellemzőbb, náluk jeltek meg gyakrabban. A jövő-orientált célok

értékelő dimenzióinál azt találtuk, hogy a csonka családban nevelkedett fiatalok inkább bíznak abban, hogy az iskola támogatni fogja őket a munkával kapcsolatos terveik megvalósításában, konkrétabb célokat fogalmaztak meg az egészségi állapot megőrzésére vonatkozóan és később gondolják megvalósulni szabadidős terveiket. A teljes családban élők számára viszont a vágyott életkörülmények, egzisztencia megteremtése volt fontosabb.

4.5.3. A háttértényezők mentén kimutatható kapcsolatok, különbségek

A következőkben, elméleti modellünkben kiindulva a szülői nevelési dimenzióknak a személyes diszpozíciókkal (igazságos világba vetett hit, kontrollhely attitűd) és a mentális egészségi állapottal való összefüggéseit, valamint ezeknek a háttértényezőknek a jövő-orientációval való kapcsolatát tártuk fel.

4.5.3.1. A szülői nevelési dimenziók és a jövő-orientáció összefüggései

A szülői nevelési dimenziók strukturálódását korábban már feltártuk. Így csak a jövő-orientált személyes célok, és azok értékelő dimenzióinak kapcsolatát mutatjuk be erre a háttértényezőre vonatkozóan.

4.5.3.1.1. A szülői nevelési dimenziók és a jövő-orientált tartalmak kapcsolata

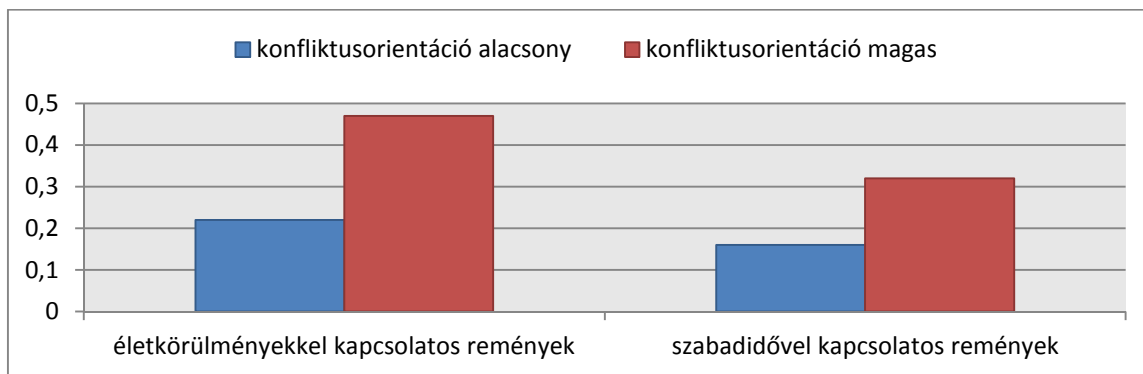
A szülői nevelési dimenziók és a jövő-orientált tartalmak összefüggéseit vizsgálva feltártuk, milyen célok megfogalmazására volt hatással az, hogy az egyén milyen családi légkörben, nevelési stílusok mellett nevelkedett. A csoportok kialakításánál azt vettük figyelembe, hogy a melyik kvartilisbe estek a vizsgálati személy értékelési pontjai.

Családi nevelési légkör	alacsony (1. kvartilis)		magas (4. kvartilis)	
	N	M<	N	M≥
szabályorientált légkör	115	2,5	133	4,0
konfliktusorientált légkör	86	1,75	130	3,5

A magas (a negyedik kvartilis) és alacsony (első kvartilis) szintű szabályorientáció illetve konfliktusorientáció esetében a jövő-orientált tartalmak megoszlását a vizsgálati mintában illetve az átlagos előfordulási gyakoriságokat a 3.5. és 3.6. melléklet tartalmazza.

A szabályorientáció és a konfliktusorientáció alacsony és magas fokának és az egyes jövő-orientált tartalmak reményeinek kapcsolatát egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel. A szabályorientáció esetében a jövőben birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos reményeknél ($F=4,370$, $p\leq 0,013$), a barátokkal kapcsolatos remények ($F=4,154$, $p\leq 0,043$) esetében találtunk szignifikáns eltérést. Azok a fiatalok, akik kevésbé szabályozottnak észlelték az otthoni nevelési légkört több olyan célkitűzéssel éltek, amelyek a jövőben birtokolni kívánt javakra vonatkoztak ($M_{\text{alacsony}}=0,50$; $SD_{\text{alacsony}}=0,810$; $M_{\text{magas}}=0,32$; $SD_{\text{magas}}=0,656$), továbbá több jövőbeli baráti kapcsolattal összefüggő célt fogalmaztak meg ($M_{\text{alacsony}}=0,26$; $SD_{\text{alacsony}}=0,516$; $M_{\text{magas}}=0,14$; $SD_{\text{magas}}=0,411$).

A konfliktusorientáció esetében pedig az életkörülményekkel ($F=8,210$ $p\leq 0,005$), a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos remények ($F=4,043$, $p\leq 0,046$) terén volt kimutatható szignifikáns különbség a magas és az alacsony konfliktusorientáció mentén. (lásd 20. ábra).

20. ábra A jövő-orientált remények gyakoriságának különbségei a konfliktusorientáció foka alapján

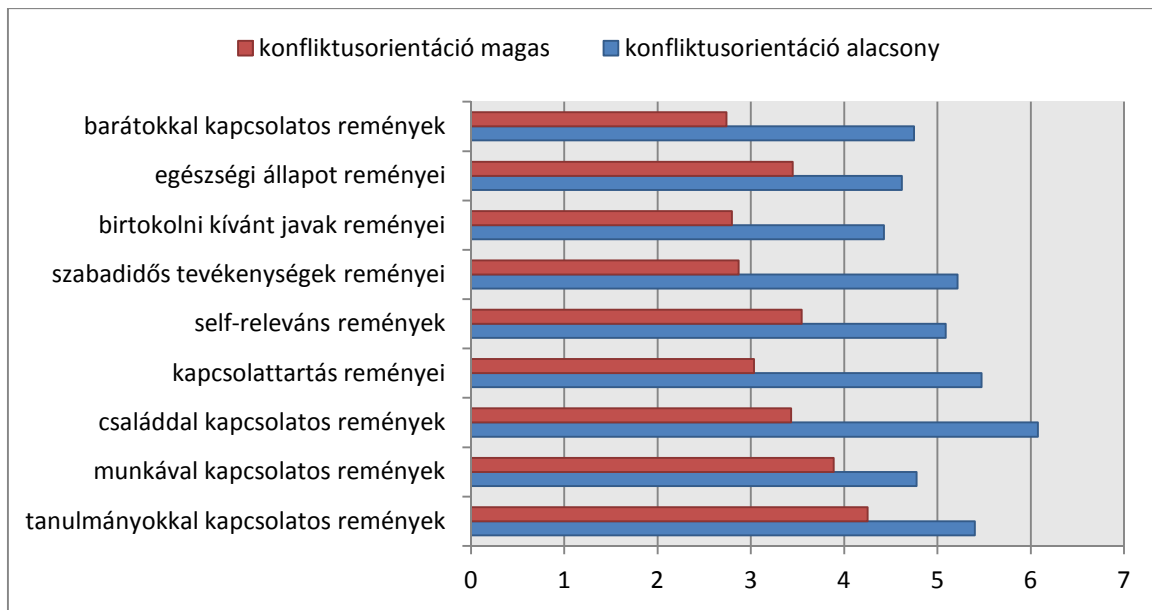
Mindegyik esetben a magas konfliktus észlelés a családon belül, megnövelte a vágyott életkörülményekre ($M_{\text{alacsony}}=0,22$; $SD_{\text{alacsony}}=0,518$; $M_{\text{magas}}=0,47$; $SD_{\text{magas}}=0,684$), a szabadidővel kapcsolatos reményekre ($M_{\text{alacsony}}=0,16$; $SD_{\text{alacsony}}=0,430$; $M_{\text{magas}}=0,32$; $SD_{\text{magas}}=0,610$) vonatkozó célok gyakoriságát.

4.5.3.1.2. A szülői nevelési dimenziók és a jövő-orientált célok értékelő dimenzióinak kapcsolata

A családi nevelési légkör és a jövő-orientált tartalmak értékelő dimenziói közötti kapcsolatot, egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel. Megfigyelhető volt, hogy a szabályorientáció magas/alacsony volta csak néhány esetben mutatott hatást a tartalmak értékelő dimenzióira, főleg a családtagokkal való kapcsolat reményeinek konkrétságát ($F=10,373$ $p\leq 0,002$), az egészségi állapot ($F=6,032$ $p\leq 0,017$) és a baráti kapcsolatok ($F=5,494$ $p\leq 0,024$ fontosságát befolyásolta).

A családtagokkal való kapcsolattartás reményeinél azok a fiatalok, akik kevésbé észlelték szabályozottnak a családi nevelési légkört, nem rendelkeztek konkrét tervekkel arra vonatkozóan, hogy milyen kapcsolatra vágnak a családtagjaikkal, és azokat hogyan képzelik megvalósíthatónak ($M_{\text{alacsony}}=4,069$; $SD_{\text{alacsony}}=1,629$; $M_{\text{magas}}=5,109$; $SD_{\text{magas}}=1,075$), kevésbé tartották fontosnak az egészségi állapottal kapcsolatos céljaikat ($M_{\text{alacsony}}=5,422$; $SD_{\text{alacsony}}=0,866$; $M_{\text{magas}}=5,833$; $SD_{\text{magas}}=0,507$), de a baráti kapcsolatokkal összefüggő vágyaikat fontosabbnak vélték ($M_{\text{alacsony}}=5,52$; $SD_{\text{alacsony}}=0,699$; $M_{\text{magas}}=4,941$; $SD_{\text{magas}}=0,899$).

A konfliktusorientáció magas/alacsony foka főleg a jövő-orientált célok szülői támogatottságának és megvalósulási esélyének megítélését befolyásolta. A konfliktusorientáció foka hatással volt a tanulmányokkal kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=15,087$, $p\leq 0,000$); a munkával kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=8,487$, $p\leq 0,004$); a jövőbeli családdal kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=11,120$, $p\leq 0,001$) és megvalósulási esélyének ($F=8,931$, $p\leq 0,003$); a családdal való kapcsolattartás reményeinek szülői támogatásának ($F=20,628$, $p\leq 0,000$) és megvalósulási esélyének ($F=4,884$, $p\leq 0,031$) valamint fontosságának ($F=4,456$ $p\leq 0,039$); a self-releváns remények szülői támogatásának ($F=10,512$, $p\leq 0,002$) és iskolai támogatásának ($F=6,517$, $p\leq 0,013$); a szabadidővel kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=16,971$, $p\leq 0,000$); a birtokolni kívánt javak szülői támogatásának ($F=8,510$, $p\leq 0,005$); az egészségi állapottal kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=4,136$, $p\leq 0,047$); valamint a barátokkal való kapcsolat reményeinek szülői támogatásának ($F=7,324$, $p\leq 0,010$) megítélésére. A szülői támogatás megítélésének különbségeit a 21. ábra mutatja be.

21. ábra A jövő-orientált remények szülői támogatásának különbségei a konfliktusorientáció foka alapján

A magas konfliktusorientációjú családban nevelkedett fiatalok úgy érezték, szüleik kevésbé fogják őket támogatni tanulmányaikkal kapcsolatos céljaik elérésében ($M_{\text{alacsony}}=5,40$; $SD_{\text{alacsony}}=1,212$; $M_{\text{magas}}=4,25$; $SD_{\text{magas}}=2,095$). Sőt megfigyelhető volt, hogy tendenciaszerűen kevésbé voltak optimisták arra vonatkozóan, hogy szüleik támogatására számíthatnak a munkával kapcsolatos célok ($M_{\text{alacsony}}=4,776$; $SD_{\text{alacsony}}=1,597$; $M_{\text{magas}}=3,888$; $SD_{\text{magas}}=2,170$), a jövőbeli családjukkal kapcsolatos vágyak ($M_{\text{alacsony}}=6,076$; $SD_{\text{alacsony}}=7,351$; $M_{\text{magas}}=3,432$; $SD_{\text{magas}}=2,150$), a függetlenedési törekvéseik ($M_{\text{alacsony}}=5,472$; $SD_{\text{alacsony}}=0,775$; $M_{\text{magas}}=3,032$; $SD_{\text{magas}}=2,217$), vágyott jövőbeli selfjük ($M_{\text{alacsony}}=5,089$; $SD_{\text{alacsony}}=1,685$; $M_{\text{magas}}=3,544$; $SD_{\text{magas}}=2,195$), szabadidős tevékenységeik ($M_{\text{alacsony}}=5,214$; $SD_{\text{alacsony}}=0,974$; $M_{\text{magas}}=2,870$; $SD_{\text{magas}}=2,024$), birtokolni kívánt javaik ($M_{\text{alacsony}}=4,426$; $SD_{\text{alacsony}}=2,123$; $M_{\text{magas}}=2,797$; $SD_{\text{magas}}=1,901$), egészségi állapotuk területén megfogalmazott célok esetében ($M_{\text{alacsony}}=4,618$; $SD_{\text{alacsony}}=1,922$; $M_{\text{magas}}=3,448$; $SD_{\text{magas}}=2,114$), valamint kevésbé bíztak abban, hogy baráti kapcsolataikat támogatni fogják szüleik ($M_{\text{alacsony}}=4,75$; $SD_{\text{alacsony}}=1,422$; $M_{\text{magas}}=2,740$; $SD_{\text{magas}}=2,379$).

Továbbá azt tapasztaltuk, hogy a konfliktusosabb családban nevelkedettek pesszimistábbak a jövőbeli családjukkal ($M_{\text{alacsony}}=4,98$; $SD_{\text{alacsony}}=0,788$; $M_{\text{magas}}=4,386$; $SD_{\text{magas}}=1,383$) és jelenlegi családjukkal való kapcsolatra vonatkozó elképzeléseik ($M_{\text{alacsony}}=4,777$; $SD_{\text{alacsony}}=1,003$; $M_{\text{magas}}=3,902$; $SD_{\text{magas}}=1,554$) megvalósulását illetően, de ez utóbbi célokat fontosabbnak tartották ($M_{\text{alacsony}}=5,166$; $SD_{\text{alacsony}}=1,248$; $M_{\text{magas}}=5,63$; $SD_{\text{magas}}=0,521$), mint azok, akik kevésbé konfliktusos légkörben nevelkedtek. A szülői

támogatás mellett fontosnak tartották az iskola támogatását is azok a fiatalok, akik kevésbé konfliktusokkal terhelt családi légkörben éltek, a self-releváns célok tekintetében ($M_{\text{alacsony}}=3,31$; $SD_{\text{alacsony}}=2,050$; $M_{\text{magas}}=2,106$; $SD_{\text{magas}}=1,964$). Továbbá a jövőbeli egészségi állapotukkal kapcsolatos reményeiknél ($F=4,206$ $p\leq 0,046$) időben távolabbra helyezték a vágyak megvalósulását, akik kevésbé konfliktusos családban nőttek fel ($M_{\text{alacsony}}=17,35$; $SD_{\text{alacsony}}=19,137$; $M_{\text{magas}}=8,034$; $SD_{\text{magas}}=12,706$).

4.5.3.2. Az igazságos világba vetett hit dimenzióinak összefüggései

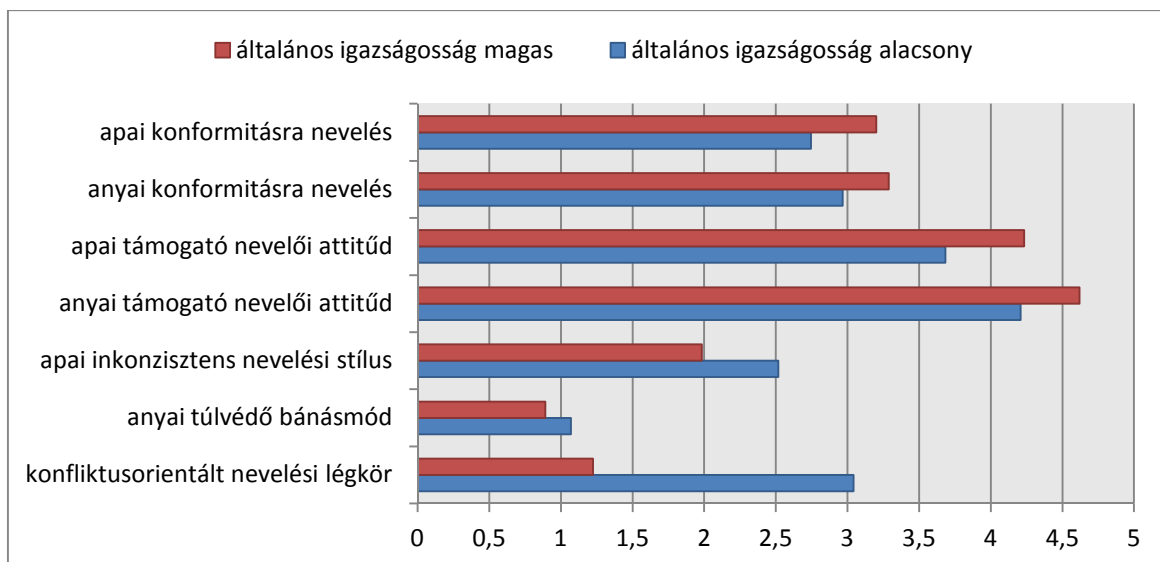
4.5.3.2.1. Az igazságosság dimenziók kapcsolata a szülői neveléssel

Az igazságosság dimenziók mentén kimutatható különbségek leíró statisztikai elemzésénél elkülönítettük egymástól az adott igazságos világba vetett hit mértéke alapján a vizsgálati személyeket. A csoportok kialakításának szempontja az volt, hogy melyik kvartilisbe estek a vizsgálati személy értékelési pontjai. Az egyes dimenziókon belüli alacsony (első kvartilis) és magas (a negyedik kvartilis) szintű igazságosságérzet alapján a következőképpen oszlottak meg a főiskolai hallgatók az egyes igazságosság dimenziókban:

Igazságosság dimenziók	alacsony (1. kvartilis)		magas (4. kvartilis)	
	N	M<	N	M≥
általános igazságosság	88	2,8	132	4
személyes igazságosság	108	3,42	123	4,57
véletlen igazságosság	102	2	168	3,66
munkahelyi igazságosság	93	3	145	4
igazságtalan világ	104	3	127	4,33
vallásosság	115	2,16	125	4,5

Az így kialakított két-két csoport összefüggéseit tártuk fel a szülői nevelési dimenziókkal kapcsolatban.

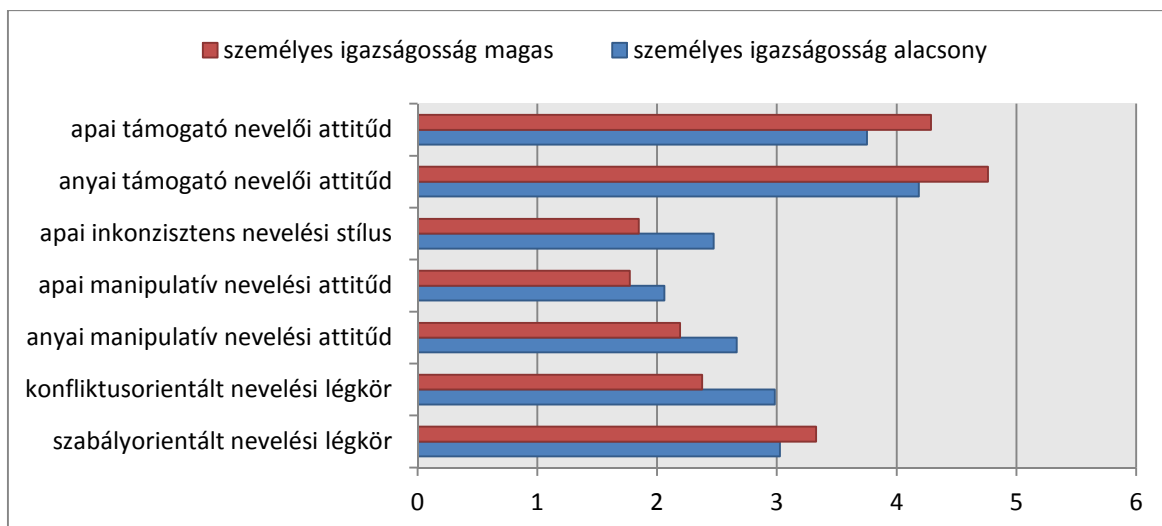
Az általános igazságosság magas /alacsony foka alapján különbséget találtunk a konfliktusos nevelési légkör ($F=13,048$ $p\leq 0,000$), az anyai túlvédő bánásmód ($F=4,472$ $p\leq 0,036$), az apai inkonzisztens nevelési stílus ($F=8,556$ $p\leq 0,004$), az anyai ($F=6,693$ $p\leq 0,010$) és az apai ($F=8,066$ $p\leq 0,005$) támogató nevelői attitűd, és az anyai ($F=4,924$ $p\leq 0,028$) és apai ($F=7,947$ $p\leq 0,005$) konformitásra nevelő stílusban. Eredményeinket a 22. ábra mutatja be.

22. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei az általános igazságos világba vetett hit foka alapján

Azok a fiatalok, akik inkább hisznek a világ igazságos voltában, kevésbé észlelték konfliktusosnak a családi nevelési légkört ($M_{\text{alacsony}}=3,042$; $SD_{\text{alacsony}}=1,223$; $M_{\text{magas}}=2,496$; $SD_{\text{magas}}=1,004$), kevésbé érezték anyjukat túlzottan védelmezőnek ($M_{\text{alacsony}}=1,07$; $SD_{\text{alacsony}}=0,722$; $M_{\text{magas}}=0,89$; $SD_{\text{magas}}=0,566$), apjukat pedig inkonzisztensnek a nevelésben ($M_{\text{alacsony}}=2,517$; $SD_{\text{alacsony}}=1,635$; $M_{\text{magas}}=1,938$; $SD_{\text{magas}}=1,259$). A támogató és a konformista nevelésnél az ellenkezőjét figyelhettük meg. Az általános igazságosságban való hit magasabb fokával bíró fiatalok támogatóbbnak érezték mind anyjuk ($M_{\text{alacsony}}=4,208$; $SD_{\text{alacsony}}=1,316$; $M_{\text{magas}}=4,620$; $SD_{\text{magas}}=1,036$), mind apjuk ($M_{\text{alacsony}}=3,683$; $SD_{\text{alacsony}}=1,427$; $M_{\text{magas}}=4,233$; $SD_{\text{magas}}=1,330$) nevelését és úgy gondolták szabálykövetőbb, konform viselkedést várnak el tőlük az anyjuk ($M_{\text{alacsony}}=2,967$; $SD_{\text{alacsony}}=1,139$; $M_{\text{magas}}=3,288$; $SD_{\text{magas}}=0,965$) és az apjuk ($M_{\text{alacsony}}=2,746$; $SD_{\text{alacsony}}=1,095$; $M_{\text{magas}}=3,201$; $SD_{\text{magas}}=1,163$) egyaránt.

A személyes igazságos világba vetett hit dimenziója mentén mind a szabályorientált ($F=5,059$ $p \leq 0,025$), mind a konfliktusorientált ($F=17,520$ $p \leq 0,000$) nevelési légkör; az anyai ($F=8,455$ $p \leq 0,004$) és az apai ($F=4,453$ $p \leq 0,036$) manipulatív nevelési attitűd; az apai inkonzisztens nevelési stílus ($F=11,291$ $p \leq 0,001$); az anyai ($F=14,563$ $p \leq 0,000$) és az apai ($F=7,931$ $p \leq 0,005$) támogató nevelői attitűd; az anyai korlátozó ($F=8,757$ $p \leq 0,003$) és túlvédő bánásmód ($F=5,676$ $p \leq 0,018$); valamint az apai szerető ($F=5,778$ $p \leq 0,017$) és korlátozó bánásmód ($F=9,410$ $p \leq 0,002$) esetében mutattunk ki szignifikáns különbségeket a hit magas /alacsony foka között. Lásd 23. ábra.

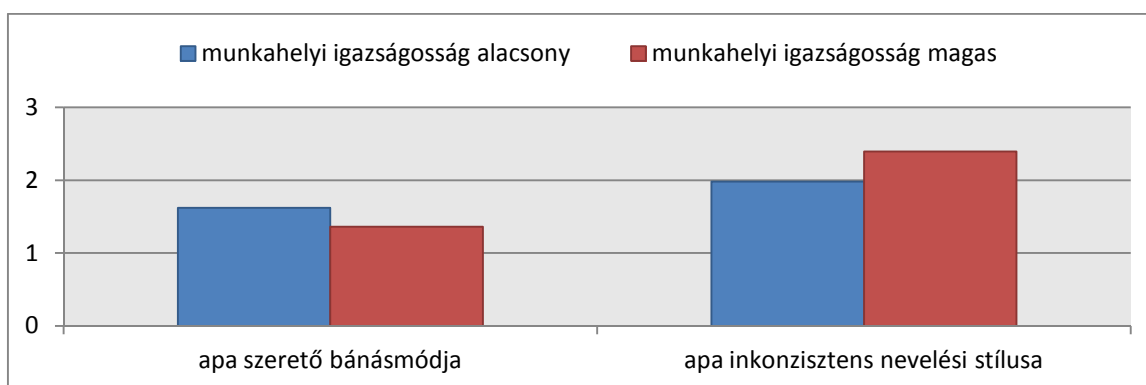
23. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei a személyes igazságos világra vetett hit foka alapján

Akik úgy gondolják, személyes életükben méltányosan bánnak velük, azok szabályozottabbnak ($M_{\text{alacsony}}=3,025$; $SD_{\text{alacsony}}=0,946$; $M_{\text{magas}}=3,327$; $SD_{\text{magas}}=1,076$) és kevésbé észlelték konfliktusokkal terheltnek ($M_{\text{alacsony}}=2,983$; $SD_{\text{alacsony}}=1,175$; $M_{\text{magas}}=2,375$; $SD_{\text{magas}}=1,030$) a nevelési légkört a családjukban. Továbbá úgy ítélték meg, hogy sem anyjuk ($M_{\text{alacsony}}=2,666$; $SD_{\text{alacsony}}=1,167$; $M_{\text{magas}}=2,191$; $SD_{\text{magas}}=1,284$) sem apjuk nem volt manipulatív velük szemben ($M_{\text{alacsony}}=2,061$; $SD_{\text{alacsony}}=1,021$; $M_{\text{magas}}=1,772$; $SD_{\text{magas}}=1,035$) a nevelés során valamint kevésbé érezték apjuk nevelését inkonzisztensnek ($M_{\text{alacsony}}=2,472$; $SD_{\text{alacsony}}=1,546$; $M_{\text{magas}}=1,847$; $SD_{\text{magas}}=1,242$). Akik inkább hisznek a személyes igazságosságban, nagyobb támogatást észleltek mind anyjuk ($M_{\text{alacsony}}=4,187$; $SD_{\text{alacsony}}=1,215$; $M_{\text{magas}}=4,764$; $SD_{\text{magas}}=1,066$), mind apjuk részéről ($M_{\text{alacsony}}=3,752$; $SD_{\text{alacsony}}=1,399$; $M_{\text{magas}}=4,287$; $SD_{\text{magas}}=1,420$) a nevelésben, valamint úgy érezték konformabb viselkedést várt el tőlük mind az anyjuk ($M_{\text{alacsony}}=3,141$; $SD_{\text{alacsony}}=1,148$; $M_{\text{magas}}=3,219$; $SD_{\text{magas}}=1,020$), mind az apjuk ($M_{\text{alacsony}}=2,990$; $SD_{\text{alacsony}}=1,247$; $M_{\text{magas}}=3,125$; $SD_{\text{magas}}=1,298$).

Ezt erősíti az is, hogy a szülők bánásmódját korlátozóbbnak élték meg az anya ($M_{\text{alacsony}}=1,72$; $SD_{\text{alacsony}}=0,597$; $M_{\text{magas}}=1,98$; $SD_{\text{magas}}=0,720$) és az apa részéről is ($M_{\text{alacsony}}=1,70$; $SD_{\text{alacsony}}=0,544$; $M_{\text{magas}}=2,08$; $SD_{\text{magas}}=1,152$). Ugyanakkor az anya bánásmódját kevésbé érezték túlvédőnek ($M_{\text{alacsony}}=1,13$; $SD_{\text{alacsony}}=0,677$; $M_{\text{magas}}=0,89$; $SD_{\text{magas}}=0,822$), az apáét viszont szeretőbb, támogatóbbnak ítélték meg ($M_{\text{alacsony}}=1,26$; $SD_{\text{alacsony}}=0,252$; $M_{\text{magas}}=1,54$; $SD_{\text{magas}}=1,186$).

A vallásosság dimenziójában egyedül az apai szerető bánásmódban ($F=7,091$ $p\leq 0,008$) találtunk különbséget a hit magas/alacsony foka mentén. Azok a fiatalok, akik hisznek Istenben, vallásosak, szeretőbbnek, támogatóbbnak érezték apjuk bánásmódját ($M_{\text{alacsony}}=1,27$; $SD_{\text{alacsony}}=0,229$; $M_{\text{magas}}=1,57$; $SD_{\text{magas}}=1,176$).

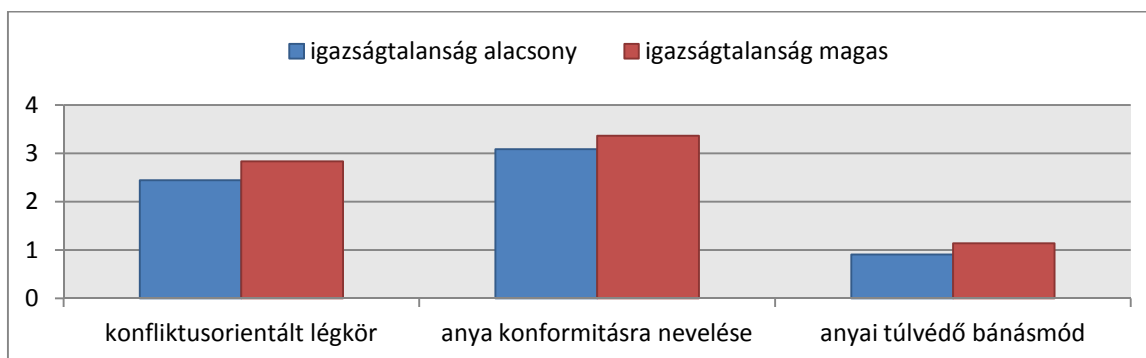
A munkahelyi igazságosság dimenziójában az apa szerető bánásmódjában ($F=4,073$ $p\leq 0,045$) és inkonzisztens nevelési stílusában ($F=4,830$ $p\leq 0,029$) találtunk különbséget a hit magas/alacsony foka között (lásd 24. ábra).

24. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei a munkahelyi igazságosság foka alapján

Azok a fiatalok, akik inkább hittek abban, hogy a munkahelyen igazságosan bánnak az emberekkel, azok kevésbé érezték apjuk bánásmódját szeretetteljesnek ($M_{\text{alacsony}}=1,62$; $SD_{\text{alacsony}}=1,344$; $M_{\text{magas}}=1,36$; $SD_{\text{magas}}=0,556$), mindemellett inkonzisztensebbnek ítélték az apa nevelési stílusát ($M_{\text{alacsony}}=1,983$; $SD_{\text{alacsony}}=1,218$; $M_{\text{magas}}=2,394$; $SD_{\text{magas}}=1,484$).

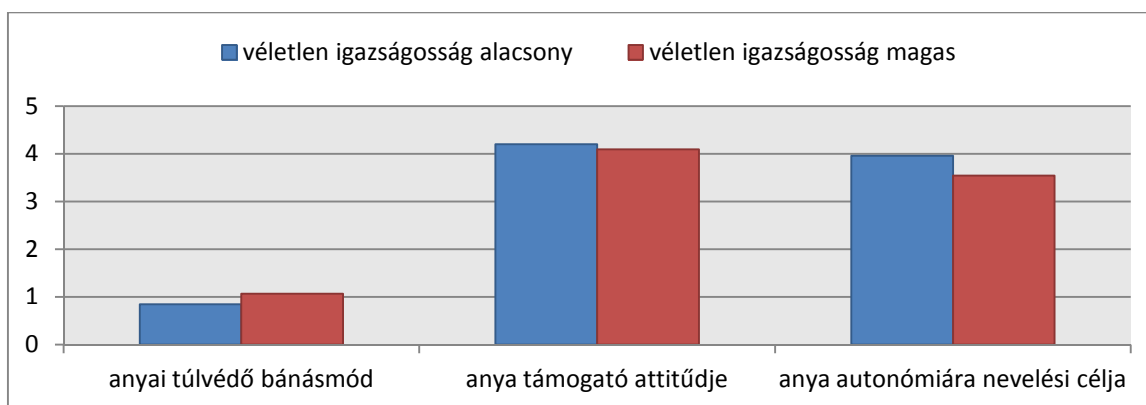
Az igazságtalanságba vetett hit dimenziójában a konfliktusorientált nevelési légkör ($F=7,677$ $p\leq 0,006$), az anyai konform nevelési stílus ($F=4,651$ $p\leq 0,032$) és túlvédő szülői bánásmód ($F=8,810$ $p\leq 0,003$) mentén találtunk szignifikáns különbséget a hit magas/alacsony foka között. Lásd 25. ábra.

25. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei az igazságtalanságba vetett hit foka alapján

Az igazságtalanságba vetett hit magasabb foka együttjár a konfliktusos nevelési légkörrel ($M_{\text{alacsony}}=2,444$; $SD_{\text{alacsony}}=1,089$; $M_{\text{magas}}=2,839$; $SD_{\text{magas}}=1,062$). Valamint akik abban, hittek, hogy az emberekkel méltánytalanul bánnak a világban, azok konformabbnak érezték anyjuk nevelési stílusát ($M_{\text{alacsony}}=3,085$; $SD_{\text{alacsony}}=0,965$; $M_{\text{magas}}=3,369$; $SD_{\text{magas}}=1,008$), és aránytalanul túlzónak, önállósági törekvéseket gátlónak az anya bánásmódját ($M_{\text{alacsony}}=0,91$; $SD_{\text{alacsony}}=0,588$; $M_{\text{magas}}=1,14$; $SD_{\text{magas}}=0,604$).

A véletlen világba vetett hit dimenziójában az anyai túlvédő bánásmód ($F=8,655$ $p\leq 0,004$), az anya támogató ($F=8,148$ $p\leq 0,005$) és autonómiára törekvő nevelési célja ($F=4,199$ $p\leq 0,041$) mentén találtunk különbséget a hit magas/alacsony foka között. Lásd 26. ábra.

26. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei a véletlen igazságosság foka alapján

Azok a fiatalok, akik inkább hittek abban, hogy a véletlenek irányítják a világot, kevésbé érezték támogatónak ($M_{\text{alacsony}}=4,206$; $SD_{\text{alacsony}}=1,381$; $M_{\text{magas}}=4,097$; $SD_{\text{magas}}=1,400$) és autonómiát erősítőnek anyjuk nevelési stílusát ($M_{\text{alacsony}}=3,963$; $SD_{\text{alacsony}}=2,136$; $M_{\text{magas}}=3,544$; $SD_{\text{magas}}=1,199$). Sőt inkább úgy érezték anyjuk akadályozza önállósági törekvéseiket túlzott védelmező bánásmódjával ($M_{\text{alacsony}}=0,85$; $SD_{\text{alacsony}}=0,595$; $M_{\text{magas}}=1,07$; $SD_{\text{magas}}=0,591$).

4.5.3.2.2. Az igazságosság motívumok kapcsolata a jövő-orientációs tartalmakkal

Az igazságosság dimenziók és a jövő-orientált tartalmak összefüggéseit vizsgálva feltártuk, hogy a különböző célok megfogalmazására milyen hatással volt az, hogy az egyén mennyire hisz abban, hogy általában véve illetve személyes élete mennyire igazságos, a

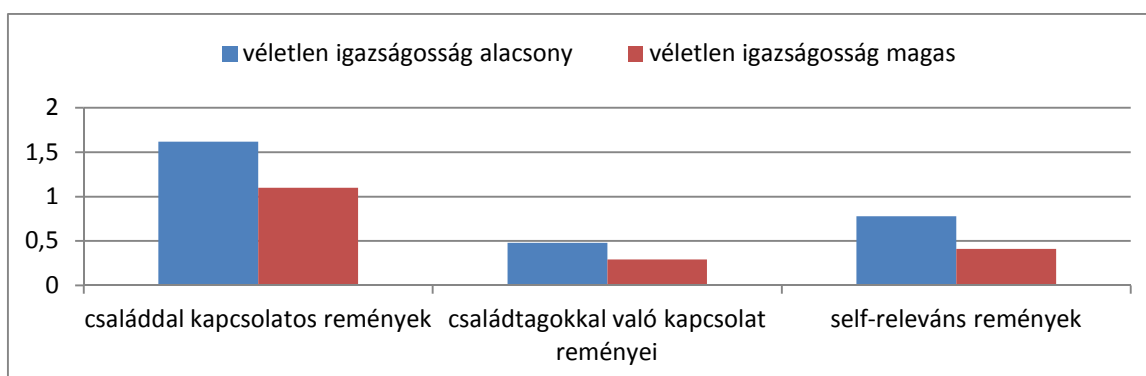
véletlenek és az igazságtalanság milyen mértékben jellemzi az életét, és mennyire hisz abban, hogy a munkahelyeken méltányosan bánnak az emberekkel, és hogyan alakul vallásos meggyőződése. A magas (a negyedik kvartilis) és az alacsony (első kvartilis) szintű igazságosság érzet alapján a jövő-orientált tartalmak mentén a vizsgálati minta megoszlását illetve az átlagos előfordulási gyakoriságokat a 3.9 - 3.12. melléklet tartalmazza.

Megvizsgáltuk minden egyes igazságosság dimenzió és a jövő-orientált remények kapcsolatát. Az igazságosság mértéke mentén kialakított csoportok közötti különbségeket az egyes tartalmi kategóriákra nézve egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel.

Az általános igazságosság foka és a self-releváns remények ($F=4,651$ $p\leq 0,032$) és a jövőbeli vágyott életkörülmények ($F=4,048$ $p\leq 0,045$) esetében szignifikáns különbséget találtunk. Azok a fiatalok, akik kevésbé hittek abban, hogy a világ alapvetően igazságosan működik, több self-releváns reményt ($M_{\text{alacsony}}=0,63$; $SD_{\text{alacsony}}=0,975$; $M_{\text{magas}}=0,39$; $SD_{\text{magas}}=0,615$), és több életkörülménnyel kapcsolatos vágyat ($M_{\text{alacsony}}=0,45$; $SD_{\text{alacsony}}=0,757$; $M_{\text{magas}}=0,27$; $SD_{\text{magas}}=0,581$) fogalmaztak meg.

A munkahelyi igazságosság terén azt találtuk, hogy a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos remények ($F=4,277$, $p\leq 0,040$) esetében azoknál a fiataloknál, akik kevésbé hittek abban, hogy a munkahelyeken igazságosan bánnak a dolgozókkal, több szabadidő eltöltéssel kapcsolatos cél jelent meg ($M_{\text{alacsony}}=0,39$; $SD_{\text{alacsony}}=0,626$; $M_{\text{magas}}=0,23$; $SD_{\text{magas}}=0,550$).

A véletlen világba vetett hit esetében pedig, a családdal ($F=17,526$ $p\leq 0,000$), a családtagokkal való kapcsolatok ($F=4,942$ $p\leq 0,027$) és a self-releváns reményekkel ($F=11,529$, $p\leq 0,001$) kapcsolatban mutatkozott eltérés a magas és az alacsony véletlen igazságosságban hívő egyének között. Lásd 27. ábra.

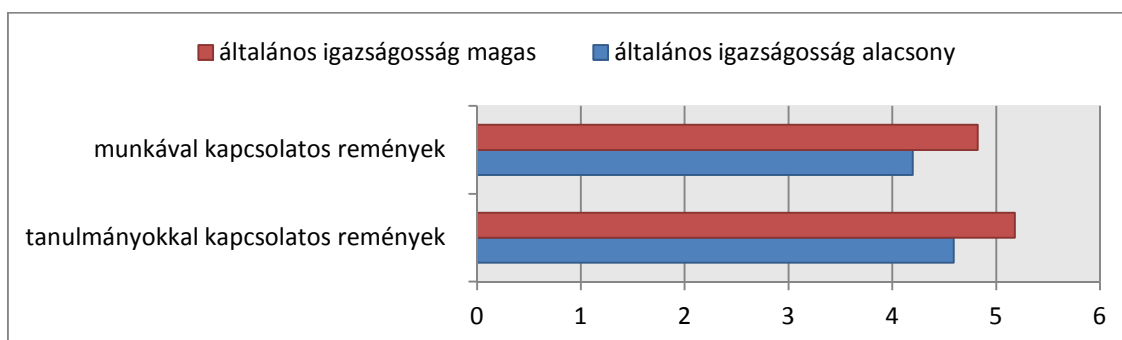
27. ábra A jövő-orientált tartalmak gyakoriságának különbségei a véletlen igazságosság foka alapján

A családdal, párkapcsolattal, gyerekvállalással ($M_{\text{alacsony}}=1,62$; $SD_{\text{alacsony}}=1,081$; $M_{\text{magas}}=1,10$; $SD_{\text{magas}}=0,929$), az önálló életvitel kialakítása, a családtagok segítése ($M_{\text{alacsony}}=0,48$; $SD_{\text{alacsony}}=0,717$; $M_{\text{magas}}=0,29$; $SD_{\text{magas}}=0,641$) és a jövőbeli selffel kapcsolatos elképzelések ($M_{\text{alacsony}}=0,78$; $SD_{\text{alacsony}}=1,068$; $M_{\text{magas}}=0,41$; $SD_{\text{magas}}=0,737$) esetében több oda tartozó célt írtak azok, akik kevésbé hittek abban, hogy a világot a véletlenek irányítják.

4.5.3.2.3. Az igazságosság motívum kapcsolata a jövő-orientációs célok értékelő szempontjaival

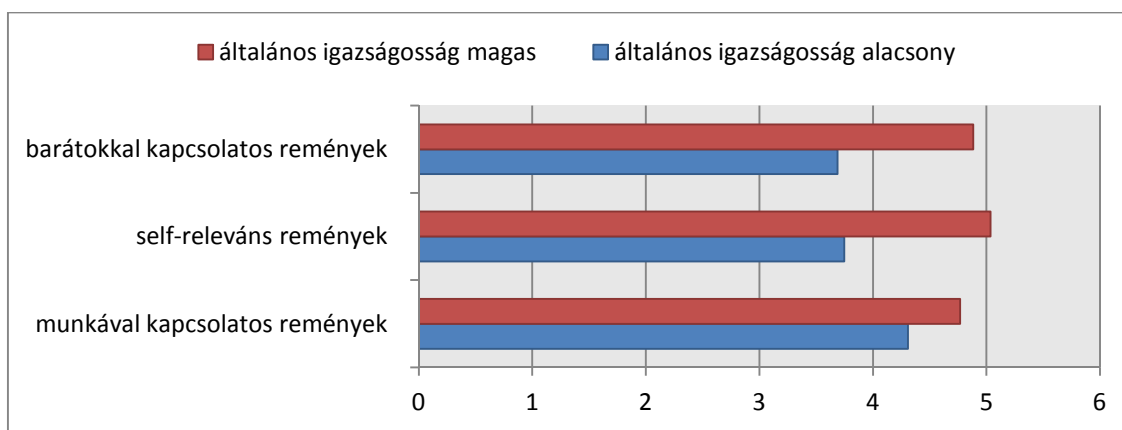
Megvizsgáltuk, hogy az igazságosság dimenziók és a tartalmi kategóriák értékelő dimenziói között milyen összefüggések mutathatóak ki. Egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel a különbségeket.

Az általános igazságosság hite mentén különbséget találtunk a hit alacsony/magas foka alapján az oktatással kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=4,092$, $p\leq 0,028$), és megvalósulási esélyének ($F=5,700$, $p\leq 0,018$); a munkával kapcsolatos remények szülői támogatásának ($F=5,256$, $p\leq 0,023$), megvalósulási esélyének ($F=6,452$, $p\leq 0,012$) és konkrétságának ($F=5,639$, $p\leq 0,019$); a családdal kapcsolatos vágyak megvalósulási esélyének ($F=7,890$, $p\leq 0,005$) és időbeli kiterjesztésének ($F=4,254$, $p\leq 0,041$); a self-releváns remények konkrétságának ($F=13,775$, $p\leq 0,000$), megvalósulási esélyének ($F=9,780$, $p\leq 0,003$) és iskolai támogatásának ($F=4,092$, $p\leq 0,047$); az életkörülményekkel kapcsolatos remények megvalósulási esélyének ($F=6,703$, $p\leq 0,012$) és a barátokkal kapcsolatos vágyak konkrétságának ($F=6,792$, $p\leq 0,013$) és megvalósulási esélyének ($F=8,549$, $p\leq 0,006$) megítélésében. A szülői támogatás értékelésében mutatkozó különbségeket a 28. ábra mutatja be.

28. ábra A jövő-orientált remények szülői támogatásának különbségei az általános igazságos világba vetett hit foka alapján

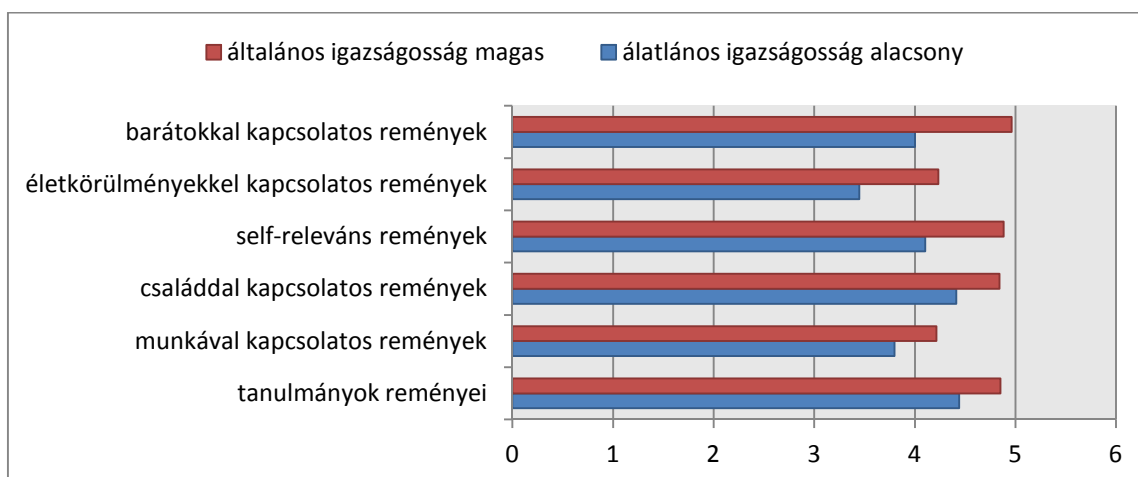
Azok a fiatalok, akik inkább hittek egy igazságosan működő világban, jobban bíztak abban, hogy a jövőbeli tanulmányokkal kapcsolatos elképzeléseiket ($M_{\text{alacsony}}=4,59$; $SD_{\text{alacsony}}=2,017$; $M_{\text{magas}}=5,18$; $SD_{\text{magas}}=1,351$) és a jövőbeli munkára vonatkozó céljaikat ($M_{\text{alacsony}}=4,195$; $SD_{\text{alacsony}}=2,193$; $M_{\text{magas}}=4,822$; $SD_{\text{magas}}=1,533$) támogatni fogják szüleik.

29. ábra A jövő-orientált remények konkrétságának különbségei az általános igazságos világba vetett hit foka alapján

Valamint a jövőbeli munkájukra, munkahelyükre ($M_{\text{alacsony}}=4,307$; $SD_{\text{alacsony}}=1,521$; $M_{\text{magas}}=4,767$; $SD_{\text{magas}}=1,115$), a jövőben elérni kívánt selfre ($M_{\text{alacsony}}=3,747$; $SD_{\text{alacsony}}=1,845$; $M_{\text{magas}}=5,035$; $SD_{\text{magas}}=1,160$) és baráti kapcsolataikra ($M_{\text{alacsony}}=3,687$; $SD_{\text{alacsony}}=1,740$; $M_{\text{magas}}=4,884$; $SD_{\text{magas}}=1,253$) vonatkozóan konkrétabb célokat tűztek ki maguk elé. Lásd 29. ábra.

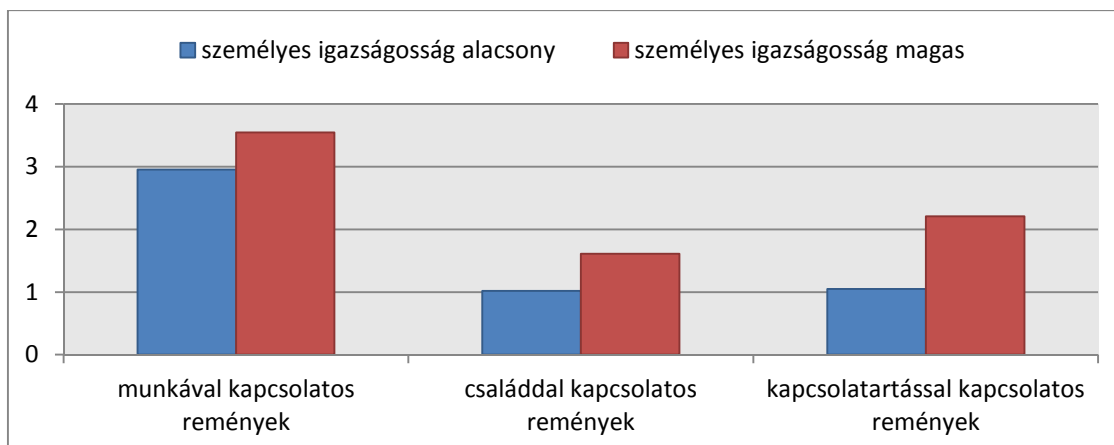
Tendenciaszerűen megfigyelhető volt, hogy azok, akik inkább hittek abban, hogy a dolgok alapvetően igazságosak, optimistábbak voltak a tanulmányokkal ($M_{\text{alacsony}}=4,44$; $SD_{\text{alacsony}}=1,020$; $M_{\text{magas}}=4,85$; $SD_{\text{magas}}=0,870$); jövőbeli munkával ($M_{\text{alacsony}}=3,797$; $SD_{\text{alacsony}}=1,315$; $M_{\text{magas}}=4,215$; $SD_{\text{magas}}=1,067$); családdal ($M_{\text{alacsony}}=4,413$; $SD_{\text{alacsony}}=1,397$; $M_{\text{magas}}=4,841$; $SD_{\text{magas}}=1,057$); jövőbeli selfjükkal ($M_{\text{alacsony}}=4,102$; $SD_{\text{alacsony}}=1,498$; $M_{\text{magas}}=4,883$; $SD_{\text{magas}}=0,973$); életkörülményeikkel ($M_{\text{alacsony}}=3,447$; $SD_{\text{alacsony}}=1,545$; $M_{\text{magas}}=4,234$; $SD_{\text{magas}}=0,920$) és barátaikkal ($M_{\text{alacsony}}=4,000$; $SD_{\text{alacsony}}=1,318$; $M_{\text{magas}}=4,961$; $SD_{\text{magas}}=0,958$) kapcsolatos reményeik, terveik meg fognak valósulni (lásd 30. ábra).

30. ábra A jövő-orientált remények megvalósulási esélyének különbségei az általános igazságos világba vetett hit foka alapján

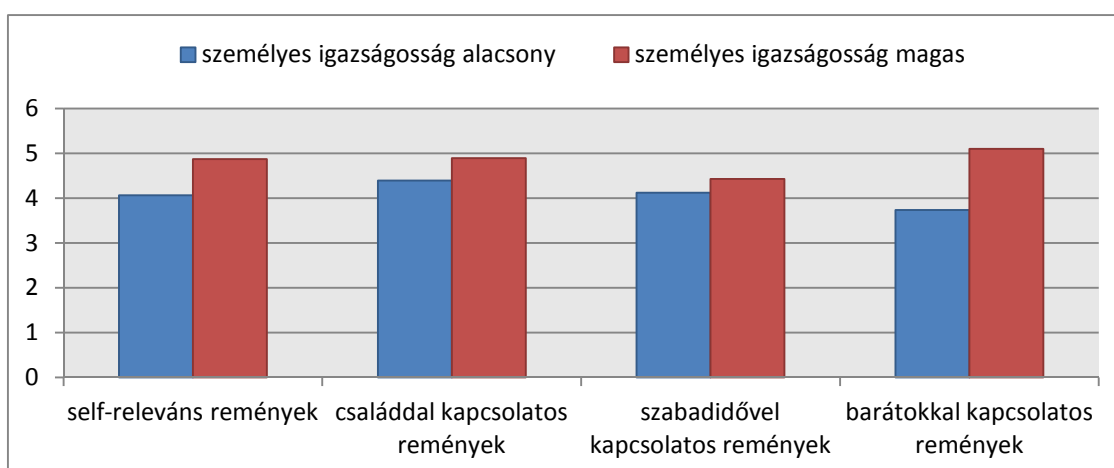
Azok, akik inkább hisznek egy igazságos világban, időben távolabbra helyezték családalapítási terveik megvalósítását ($M_{\text{alacsony}}=5,415$; $SD_{\text{alacsony}}=3,477$; $M_{\text{magas}}=6,673$; $SD_{\text{magas}}=3,956$), és inkább bíztak abban, hogy self-releváns reményeik megvalósításában az iskola támogatására számíthatnak ($M_{\text{alacsony}}=1,838$; $SD_{\text{alacsony}}=2,029$; $M_{\text{magas}}=2,845$; $SD_{\text{magas}}=2,256$).

A személyes igazságos világba vetett hit esetében a munkával ($F=5,404$, $p \leq 0,021$), a családdal kapcsolatos remények ($F=4,711$ $p \leq 0,031$) és családtagokkal való kapcsolattartás ($F=6,781$, $p \leq 0,012$) reményeinek iskolai támogatásának; a családdal kapcsolatos remények ($F=7,689$ $p \leq 0,006$), a self-releváns remények ($F=8,917$, $p \leq 0,004$); szabadidős tevékenységek reményeinek ($F=4,343$, $p \leq 0,015$) és barátokkal kapcsolatos remények ($F=14,240$, $p \leq 0,001$) megvalósulási esélyének valamint a családdal ($F=11,010$ $p \leq 0,001$), a családtagokkal való kapcsolattartás ($F=14,444$, $p \leq 0,000$), az életkörülményekre vonatkozó remények ($F=5,551$ $p \leq 0,022$) és a barátokkal kapcsolatos remények ($F=7,026$ $p \leq 0,012$) szülői támogatásának megítélésében találtunk különbséget az alacsony/magas hittel rendelkező egyének között.

31. ábra a jövő-orientált remények iskolai támogatásának különbségei a személyes igazságos világba vetett hit foka alapján

Az erősebb személyes igazságos világba vetett hittel rendelkező fiatalok inkább remélték, hogy a jövőbeli munka, elhelyezkedési terveik ($M_{\text{alacsony}}=2,95$; $SD_{\text{alacsony}}=1,822$; $M_{\text{magas}}=3,545$; $SD_{\text{magas}}=1,759$), a párkeresés, családalapítási terveik ($M_{\text{alacsony}}=1,020$; $SD_{\text{alacsony}}=1,693$; $M_{\text{magas}}=1,610$; $SD_{\text{magas}}=1,877$) és a családtagokkal való kapcsolattartás, az önálló élet elkezdésének reményeinek ($M_{\text{alacsony}}=1,05$; $SD_{\text{alacsony}}=1,464$; $M_{\text{magas}}=2,218$; $SD_{\text{magas}}=2,007$) megvalósulásában az iskola támogatni fogja őket. (lásd 31. ábra).

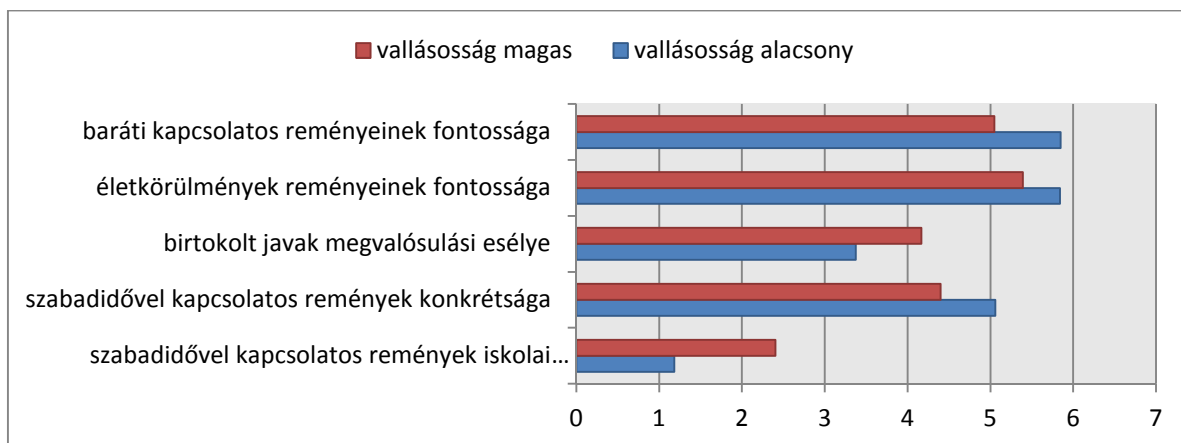
32. ábra a jövő-orientált remények megvalósulási esélyének különbségei a személyes igazságos világba vetett hit foka alapján

Az erősebb személyes igazságosság hittel rendelkező fiatalok optimistábbak voltak abban, hogy a családdal ($M_{\text{alacsony}}=4,396$; $SD_{\text{alacsony}}=1,391$; $M_{\text{magas}}=4,896$; $SD_{\text{magas}}=1,021$), a self-releváns, jövőbeli selfjükre vonatkozó elképzeléseik ($M_{\text{alacsony}}=4,064$; $SD_{\text{alacsony}}=1,487$; $M_{\text{magas}}=4,875$; $SD_{\text{magas}}=1,052$), a szabadidő eltöltésével (utazás, zene, hobbi) ($M_{\text{alacsony}}=4,125$; $SD_{\text{alacsony}}=1,396$; $M_{\text{magas}}=4,432$; $SD_{\text{magas}}=1,165$) és barátokkal kapcsolatos

($M_{\text{alacsony}}=3,736; SD_{\text{alacsony}}=1,228; M_{\text{magas}}=5,105; SD_{\text{magas}}=0,994$) reményeik meg fognak valósulni a jövőben (lásd 32. ábra).

Végül akik inkább hisznek abban, hogy igazságosan bánnak velük saját életükben, azok jobban bíztak abban, hogy a családdal kapcsolatos céljaik ($M_{\text{alacsony}}=4,111; SD_{\text{alacsony}}=2,045; M_{\text{magas}}=4,993; SD_{\text{magas}}=1,511$), vágyott életkörülmények megteremtésében ($M_{\text{alacsony}}=3,73; SD_{\text{alacsony}}=2,145; M_{\text{magas}}=4,882; SD_{\text{magas}}=1,642$) és barátaikkal való kapcsolataikban ($M_{\text{alacsony}}=3,21; SD_{\text{alacsony}}=2,070; M_{\text{magas}}=4,763; SD_{\text{magas}}=1,494$) szüleik segítségére számíthatnak, és támogatni fogják önállósodási törekvéseiket, megfelelő kapcsolatot fognak tudni kialakítani velük a jövőben is ($M_{\text{alacsony}}=3,35; SD_{\text{alacsony}}=2,323; M_{\text{magas}}=5,156; SD_{\text{magas}}=1,364$).

A vallásosság mértéke alapján, a szabadidővel kapcsolatos vágyak iskolai támogatásának ($F=7,021, p \leq 0,010$) és konkrétságának ($F=6,315, p \leq 0,015$); a birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos remények ($F=5,208, p \leq 0,026$) megvalósulási esélyének; valamint az életkörülményekkel kapcsolatos vágyak ($F=8,189, p \leq 0,006$) és a barátokkal kapcsolatos remények fontosságának ($F=5,720, p \leq 0,023$) megítélésében találtunk különbséget az alacsonyabb és magasabb vallásos hittel rendelkezők között. Lásd 33. ábra.

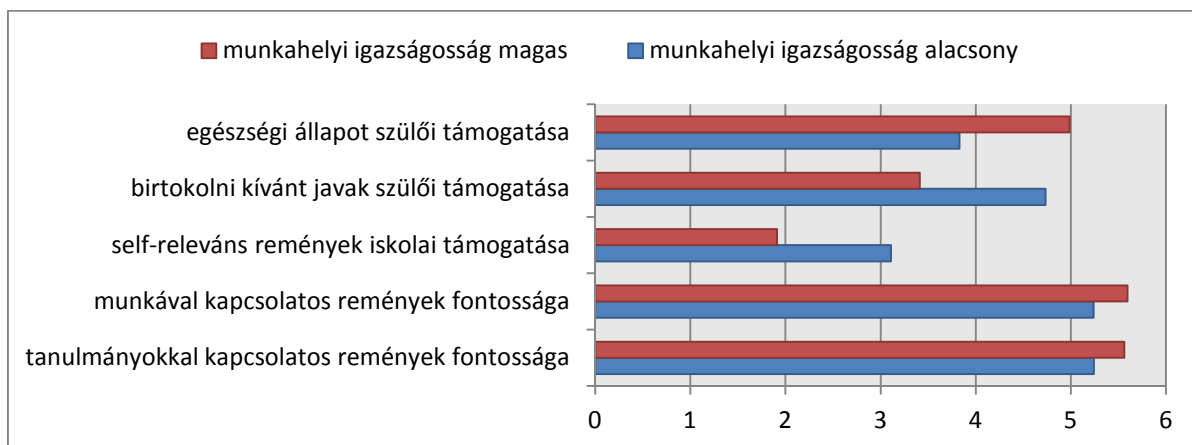

33. ábra A jövő-orientált remények értékelő dimenzióinak különbségei a vallásosság foka alapján

Akik erősebb vallásos beállítottságúak, azok jobban bíztak abban, hogy az iskola segíti őket majd szabadidős tevékenységeik megvalósításában ($M_{\text{alacsony}}=1,184; SD_{\text{alacsony}}=1,395; M_{\text{magas}}=2,403; SD_{\text{magas}}=1,951$), de nem rendelkeztek konkrét tervekkel ezekre vonatkozóan ($M_{\text{alacsony}}=5,06; SD_{\text{alacsony}}=0,869; M_{\text{magas}}=4,399; SD_{\text{magas}}=1,216$). Akik inkább hisznek Istenben, optimistábban ítélték meg a birtokolni kívánt javakra vonatkozó céljaik megvalósulását ($M_{\text{alacsony}}=3,375; SD_{\text{alacsony}}=1,636; M_{\text{magas}}=4,166; SD_{\text{magas}}=1,204$), viszont

kevésbé tartották fontosnak az életkörülményekkel kapcsolatos ($M_{\text{alacsony}}=5,838$; $SD_{\text{alacsony}}=0,439$; $M_{\text{magas}}=5,393$; $SD_{\text{magas}}=0,788$) és barátaikkal való kapcsolatokra vonatkozó reményeiket ($M_{\text{alacsony}}=5,846$; $SD_{\text{alacsony}}=0,554$; $M_{\text{magas}}=5,047$; $SD_{\text{magas}}=1,116$).

A munkahelyi igazságosság tekintetében különbséget találtunk az alacsony és magas hitűek csoportja között a tanulmányokkal kapcsolatos remények ($F=7,056$, $p\leq 0,009$) és a munkával kapcsolatos vágyak ($F=8,321$, $p\leq 0,004$) fontosságának; a családdal kapcsolatos vágyak ($F=4,834$, $p\leq 0,029$) és a birtokolni kívánt javak ($F=4,052$, $p\leq 0,048$) megvalósulási esélyének; a self-releváns remények ($F=7,352$, $p\leq 0,008$) és a birtokolni kívánt javak ($F=5,672$, $p\leq 0,020$) iskolai támogatásának; a birtokolni kívánt javak céljainak ($F=3,469$, $p\leq 0,034$) és az egészségi állípottal összefüggő vágyak ($F=5,777$, $p\leq 0,019$) szülői támogatásának, valamint az életkörülményekkel kapcsolatos remények időbeli kiterjesztésének ($F=5,730$, $p\leq 0,020$) megítélésében. Lásd 34. ábra.

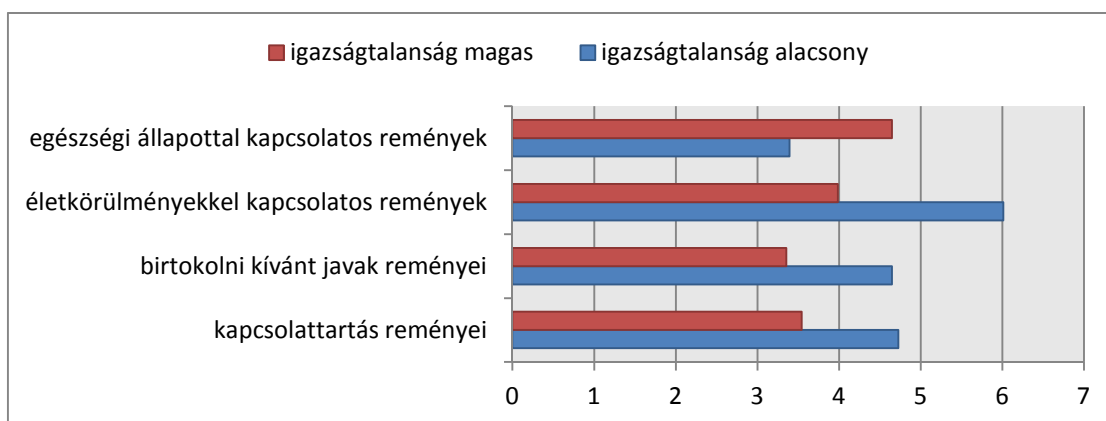
34. ábra A jövő-orientált remények értékelő dimenzióinak különbségei a munkahelyi igazságosság foka alapján

Azok a fiatalok, akik úgy gondolták, hogy a munka világában méltányosan bánnak az emberekkel, fontosabbnak tartották a tanulmányokkal ($M_{\text{alacsony}}=5,24$; $SD_{\text{alacsony}}=0,789$; $M_{\text{magas}}=5,56$; $SD_{\text{magas}}=0,751$) és jövőbeli munkájukkal ($M_{\text{alacsony}}=5,237$; $SD_{\text{alacsony}}=1,149$; $M_{\text{magas}}=5,594$; $SD_{\text{magas}}=0,611$) kapcsolatos céljaikat, de kevésbé bíztak abban, hogy a családdal kapcsolatos terveiket ($M_{\text{alacsony}}=4,81$; $SD_{\text{alacsony}}=0,989$; $M_{\text{magas}}=4,44$; $SD_{\text{magas}}=1,213$) és a birtokolni vágyott javakkal kapcsolatos terveiket ($M_{\text{alacsony}}=4,252$; $SD_{\text{alacsony}}=1,340$; $M_{\text{magas}}=3,487$; $SD_{\text{magas}}=1,566$) meg fogják tudni valósítani. Továbbá megfigyelhető volt, hogy akik nem hisznek abban, hogy a munka világában igazságosan bánnak az emberekkel, azok kevésbé bíztak abban, hogy az iskola támogatni fogja őket self-releváns reményeik elérésében ($M_{\text{alacsony}}=3,108$; $SD_{\text{alacsony}}=2,115$; $M_{\text{magas}}=1,913$; $SD_{\text{magas}}=2,030$) és a vágyott javak megszerzésében ($M_{\text{alacsony}}=1,76$; $SD_{\text{alacsony}}=2,046$; $M_{\text{magas}}=0,810$; $SD_{\text{magas}}=1,143$). Végül

akik kevésbé hittek a munkahelyi igazságosságban, azok nagyobb fokú szülői támogatást reméltek a birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos céljaik elérésében ($M_{\text{alacsony}}=4,732$; $SD_{\text{alacsony}}=1,160$; $M_{\text{magas}}=3,412$; $SD_{\text{magas}}=1,994$), de kevésbé érezték azt, hogy az egészséggel kapcsolatos célok elérésében a szülőkre számíthatnak, főként szüleik egészsége miatt aggódtak jobban, látva, hogy nem kezelik őket méltányosan a munkahelyükön ($M_{\text{alacsony}}=3,83$; $SD_{\text{alacsony}}=2,220$; $M_{\text{magas}}=4,987$; $SD_{\text{magas}}=1,681$).

Továbbá a munkahelyi igazságosság alacsonyabb foka együtt járt az elérni kívánt életkörülmények megvalósulási idejének távolabbra helyezésével ($M_{\text{alacsony}}=9,133$; $SD_{\text{alacsony}}=5,380$; $M_{\text{magas}}=6,131$; $SD_{\text{magas}}=4,932$).

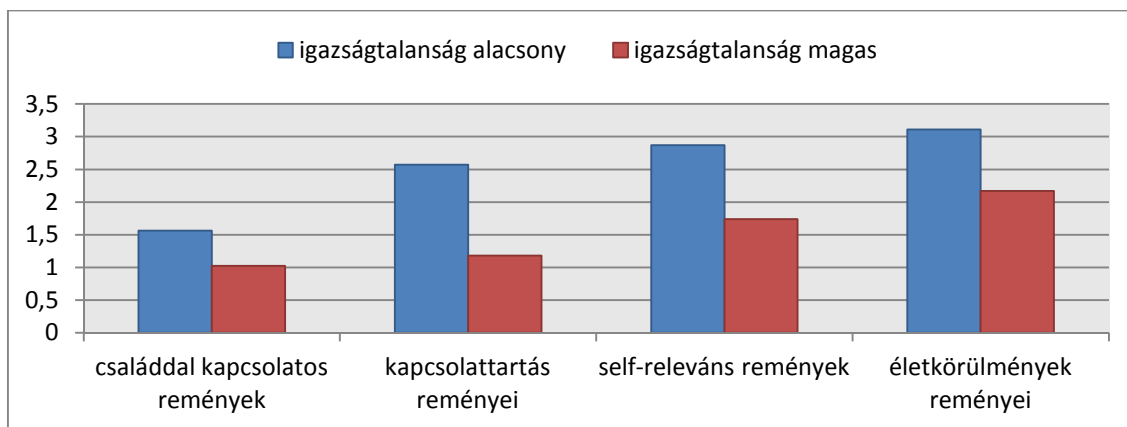
Az igazságtalan világba vetett hit mentén a családtagokkal való kapcsolattartás ($F=5,571$, $p \leq 0,021$); a birtokolni kívánt javak reményeinek ($F=6,527$, $p \leq 0,013$); az egészséggel kapcsolatos remények ($F=4,984$, $p \leq 0,029$); és az életkörülményekkel kapcsolatos remények ($F=3,707$, $p \leq 0,027$) szülői támogatásának; a családalapítási terveik ($F=4,513$, $p \leq 0,035$), a családtagokkal való kapcsolat ($F=9,805$, $p \leq 0,003$) és a self-releváns remények ($F=6,664$, $p \leq 0,012$) és az életkörülményekre vonatkozó tervek ($F=4,015$, $p \leq 0,050$) iskolai támogatásának; a barátokkal kapcsolatos remények ($F=3,631$, $p \leq 0,031$) megvalósulási esélyének megítélésében találtunk különbségeket.

35. ábra A jövő-orientált remények szülői támogatásának különbségei az igazságtalan világba vetett hit foka alapján

Azok a fiatalok, akik kevésbé hittek abban, hogy a világ egy igazságtalan hely, ahol nem méltányolják az egyén cselekedeteit, jobban bíztak abban, hogy a családtagokkal való kapcsolattartásban ($M_{\text{alacsony}}=4,724$; $SD_{\text{alacsony}}=1,735$; $M_{\text{magas}}=3,541$; $SD_{\text{magas}}=2,201$), a birtokolni kívánt javak megszerzésében ($M_{\text{alacsony}}=4,646$; $SD_{\text{alacsony}}=1,656$; $M_{\text{magas}}=3,354$; $SD_{\text{magas}}=2,082$) és a vágyott életkörülmények megteremtésében ($M_{\text{alacsony}}=6,011$; $SD_{\text{alacsony}}=5,589$; $M_{\text{magas}}=3,985$; $SD_{\text{magas}}=2,197$) szüleik támogatni, segíteni fogják őket. Az

egészségi állapottal kapcsolatos céloknál viszont ellenkező irányú kapcsolatot találtunk, akik igazságtalanabbnak tartották a világot, azok remélték inkább, hogy a szülők mellettük fognak állni, még hosszú ideig, egészségben, és támogatásukat élvezik még sokáig, valamint elkerülik a komolyabb betegségeket ($M_{\text{alacsony}}=3,392$; $SD_{\text{alacsony}}=2,500$; $M_{\text{magas}}=4,647$; $SD_{\text{magas}}=1,883$). Lásd 35. ábra.

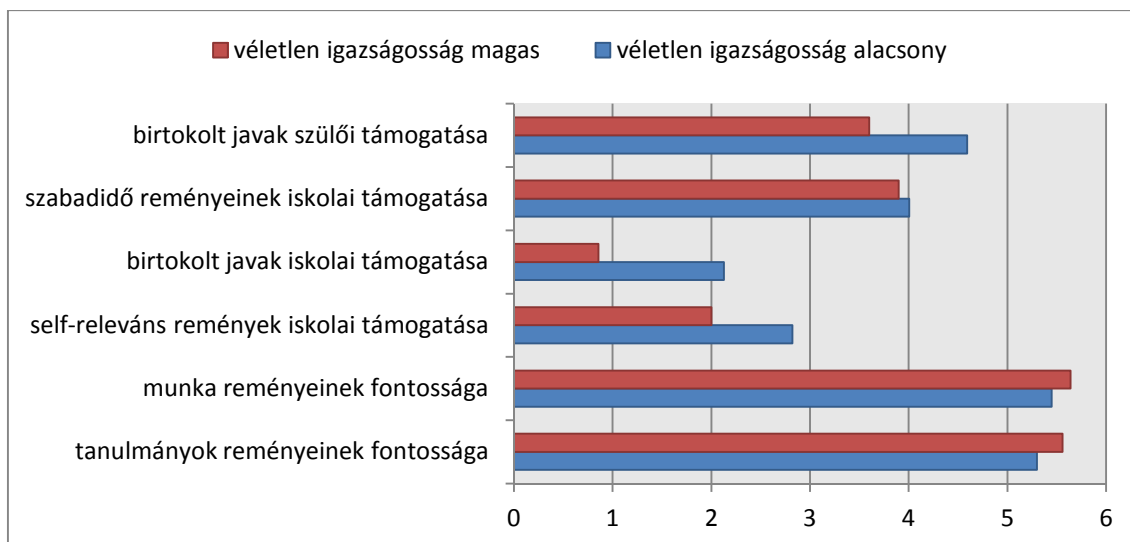

36. ábra A jövő-orientált remények iskolai támogatásának különbségei az igazságtalan világba vetett hit foka alapján

Azok a fiatalok, akik igazságosabbnak gondolták a világot, inkább remélték, hogy a párkeresés, családalapítás céljainak elérésében ($M_{\text{alacsony}}=1,564$; $SD_{\text{alacsony}}=1,846$; $M_{\text{magas}}=1,025$; $SD_{\text{magas}}=1,534$), az önállósodási terveik ($M_{\text{alacsony}}=2,569$; $SD_{\text{alacsony}}=1,935$; $M_{\text{magas}}=1,180$; $SD_{\text{magas}}=1,639$), a jövőben elérni kívánt selfjük megvalósításához ($M_{\text{alacsony}}=2,868$; $SD_{\text{alacsony}}=1,926$; $M_{\text{magas}}=1,741$; $SD_{\text{magas}}=2,073$) és a vágyott életkörülmények megteremtéséhez ($M_{\text{alacsony}}=3,111$; $SD_{\text{alacsony}}=1,846$; $M_{\text{magas}}=2,171$; $SD_{\text{magas}}=1,818$) több támogatást kapnak iskolájuktól (lásd 36. ábra).

Végül azok, akik inkább hittek az igazságtalan világban, kevésbé bíztak abban, hogy a barátaikkal kapcsolatos céljaikat ($M_{\text{alacsony}}=5,357$; $SD_{\text{alacsony}}=$; $M_{\text{magas}}=4,315$; $SD_{\text{magas}}=$) meg fogják tudni valósítani.

A véletlen igazságosságba vetett hit alapján különbséget találtunk az alacsony és magas hitűek csoportja között a tanulmányokkal ($F=5,403$ $p \leq 0,021$), a munkával kapcsolatos célok ($F=4,904$, $p \leq 0,008$) fontosságának; a self-releváns célok ($F=4,141$ $p \leq 0,044$), birtokolni kívánt javak ($F=9,852$ $p \leq 0,002$), a szabadidővel kapcsolatos tervek ($F=7,430$, $p \leq 0,008$) iskolai támogatásának és a birtokolni kívánt javak szülői támogatásának ($F=5,081$, $p \leq 0,027$) megítélésében. Lásd 37. ábra.

37. ábra A jövő-orientált remények értékelő dimenzióinak különbségei a véletlen igazságosság világba vetett hit foka alapján

Azok a fiatalok, akik inkább úgy gondolták, hogy a véletlenek irányítják a világot, fontosabbnak tartották a tanulmányokkal kapcsolatos terveik megvalósítását ($M_{\text{alacsony}}=5,30$; $SD_{\text{alacsony}}=0,707$; $M_{\text{magas}}=5,56$; $SD_{\text{magas}}=0,780$), és a jövőbeli munkájukkal kapcsolatos céljaikat ($M_{\text{alacsony}}=5,457$; $SD_{\text{alacsony}}=0,757$; $M_{\text{magas}}=5,640$; $SD_{\text{magas}}=0,578$). Megfigyelhető volt, hogy a véletlen világba vetett hit erősödésével kevésbé bíztak abban, hogy a jövőbeli selfjükkal kapcsolatos reményeiket ($M_{\text{alacsony}}=2,826$; $SD_{\text{alacsony}}=1,801$; $M_{\text{magas}}=2,00$; $SD_{\text{magas}}=2,229$), birtokolni kívánt javak terveit ($M_{\text{alacsony}}=2,129$; $SD_{\text{alacsony}}=2,010$; $M_{\text{magas}}=0,857$; $SD_{\text{magas}}=1,341$) és szabadidős tevékenységeiket, hobbijukat az iskola támogatja ($M_{\text{alacsony}}=4,004$; $SD_{\text{alacsony}}=1,887$; $M_{\text{magas}}=3,900$; $SD_{\text{magas}}=1,987$), valamint kevésbé bíztak abban, hogy a kívánatos javak megszerzésében a szüleik támogatni fogják majd őket ($M_{\text{alacsony}}=4,592$; $SD_{\text{alacsony}}=1,802$; $M_{\text{magas}}=3,60$; $SD_{\text{magas}}=1,805$).

Összegzés

Akik kevésbé hittek az általános igazságosságban, konfliktusosabb családi légkörben nevelkedtek, és jellemzőbb volt a túlvédő és inkonzisztens viselkedés a szülők részéről. A támogató, de egyben konformitást is elváró nevelési stílus viszont az általános igazságosságban inkább hívó fiatalok szüleire volt jellemzőbb nevelési stílus. Hasonlóan alakult az személyes igazságosságba vetett hit háttérében kimutatható nevelési dimenziók köre is, de ott a szülők manipulatív nevelői attitűdje is megjelent az alacsonyabb személyes igazságosság háttérében. A túlvédő anyai bánásmód megjelent az igazságtalanságba és a

véletlen világba vetett hitnél is. Az előzőnél az anyai konfomításra törekvés és alapvetően konfliktusosabb klíma is jellemezte a nevelési háttérrel, az utóbbinál megfigyelhető volt az önállóságot biztosító, támogató nevelés háttérbe szorulása. Az apai támogató attitűd és a szülők szerető bánásmódja jellemezte azok családját, akik vallásos beállítottságúak voltak, és a szerető, kiszámítható nevelési mód érvényesült azok nevelésében, akik inkább hittek a munkahelyi igazságosságban.

A jövő-orientált tartalmak közül, akik inkább hittek az igazságos világban, azok közül többen fogalmaztak meg vágyott életkörülményekkel kapcsolatos és self-releváns célokat. Ez utóbbi tartami kategória a családdal és az önállósodással kapcsolatos tervek mellett jellemző volt azokra is, akik kevésbé gondolták úgy, hogy a világot a véletlenek irányítják. Végül a szabadidővel kapcsolatos elképzelések inkább megjelentek azoknál, akik jobban hittek a munkahelyi igazságosságban.

A jövő-orientált célok értékelő dimenzióinál megfigyelhető volt, hogy főként a célok szülői és iskolai támogatásának, fontosságának és megvalósulási esélyének megítélésében találtunk különbséget az igazságosság dimenziók mentén. Azok, akik inkább hisznek az igazságosságban, azok optimistábban abban, hogy a szülők támogatni fogják tanulmányi és munkával kapcsolatos céljaikat, ezen célok és jövőbeli selfjükre és életkörülményeikre vonatkozó elképzeléseik megvalósíthatóbbak lesznek, és konkrétabb terveket szöttek a munkájukkal és selfjükkel kapcsolatban. A személyes igazságosság mentén, az inkább hívők jobban bíztak munkával, a családdal kapcsolatos és önállósodási terveik iskolai támogatásában, valamint, abban, hogy a szülők segíteni fognak nekik az önálló élet elkezdésében, a vágyott életkörülmények megteremtésében, és baráti kapcsolataik fenntartásában. Ez utóbbi valamint a családi, a selfre vonatkozó és a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos céljaikat megvalósíthatóbban tartották azok, akik hittek abban, hogy a személyes életükben a dolgok méltányosan történnek. Aki inkább a véletlenekben hisznek, azok kevésbé tartották fontosnak tanulmányaikkal és munkájukkal kapcsolatos elképzeléseiket. Jövőbeli selfjükkel, szabadidős tevékenységeikkel kapcsolatos célok megvalósításában az iskola, a birtokolni kívánt javakra vonatkozó terveknél mind az iskola, mind a szülők támogatására számítanak. A tanulmányok és a munka fontosabb azok számára, akik hisznek a munkahelyi igazságosságban, de kevésbé bíznak abban, hogy családi, birtokolt javakra vonatkozó céljaikat meg fogják valósítani. Ez utóbbiak iskolai és szülői támogatásának megítélése is kedvezőtlenebb volt. Vágyott életkörülmények megvalósulásának idejét pedig közelebbre teszik a jelenhez képest. Azok a fiatalok, akik úgy

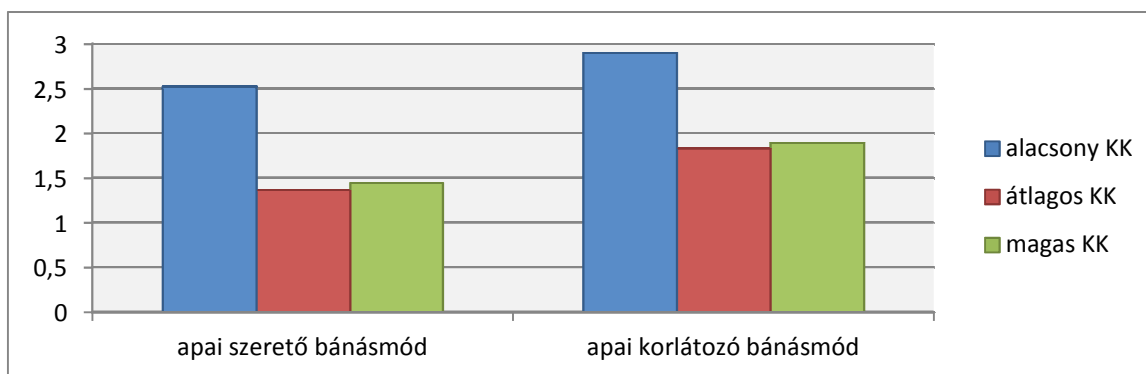
gondolják, a világ igazságtalanul működik, remélik, hogy önálló életük elkezdésében, megfelelő életkörülmények és a birtokolni kívánt javak megteremtésében szüleik támogatni fogják őket. Akiknél alacsonyabb ez a hit, azok a családdal, önállósodással, selffel, és az egzisztenciával kapcsolatos elképzeltéseikben az iskola segítségére számítanak, és remélik, hogy megvalósulnak barátokkal kapcsolatos terveik is. Végül, akik kevésbé vallásosak, fontosabbnak tartották egzisztenciális és baráti céljaikat, konkrétabb tervekkel rendelkeznek a szabadidejükre vonatkozóan, de nem várják ebben az iskola támogatását, és a vágyott javak megszerzésében is kevésbé bíznak.

4.5.3.3. A külső-belső kontrollhely összefüggései

4.5.3.3.1. A külső-belső kontrollhely kapcsolata a szülői nevelési dimenziókkal

A külső-belső kontrollhit alapján alacsony, átlagos és magas külső kontrollt (KK) mutató hallgatók csoportjait különíthettük el. Alacsony KK csoportba kerültek azok, akinek a pontszáma 4 alatti volt (N=5), átlagos KK csoportba tartoznak azok, akiknek a pontszáma 5 és 10 közé esett (N=130), és magas KK csoportba soroltuk azokat a hallgatókat, akiknél a mutató értéke 11 pont fölé esett (N=356).

A szülői nevelési dimenziókra vonatkozóan csak két esetben találtunk szignifikáns különbséget a KK csoportok között. Az apai szeretet (F=4,448 p=0,012) és korlátozás (F=3,323 p=0,037) esetében. Lásd 38. ábra.

38. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei az egyes KK csoportok között

Az alacsony KK csoport tagjai érezték úgy leginkább, hogy az édesapjuk szereti ($M_{\text{alacsony}}=2,52$; $SD_{\text{alacsony}}=2,509$; $M_{\text{átlagos}}=1,36$; $SD_{\text{átlagos}}=0,572$; $M_{\text{magas}}=1,44$; $SD_{\text{magas}}=0,904$), de korlátozza is őket ($M_{\text{alacsony}}=2,90$; $SD_{\text{alacsony}}=2,509$; $M_{\text{átlagos}}=1,83$; $SD_{\text{átlagos}}=0,721$; $M_{\text{magas}}=1,89$; $SD_{\text{magas}}=0,942$). Az átlagos és a magas KK csoport tagjainak átlaga alig tér el egymástól.

4.5.3.3.2. A külső-belső kontrollhely és a jövő-orientációs tartalmak kapcsolata

A külső-belső kontrollhit alacsony, átlagos és magas szintje valamint a jövő-orientált tartalmak reményeinek és félelmeinek megoszlását a vizsgálati mintában, és átlagos előfordulási gyakoriságát a 3.7. melléklet foglalja össze.

A tanulmányokkal, és szabadidővel kapcsolatban az átlagos KK értékűek, a munkával, családdal, életkörülményekkel, selffel, birtokolt javakkal barátokkal és a globális jövővel kapcsolatban az alacsony KK értékű személyek, a családtagokkal való kapcsolattartással, és az egészségi állapottal a magas KK értékű fiatalok fogalmaztak meg többet az adott tartalmi kategóriába tartozó reményeket. A félelmek esetében a családdal, tanulmányokkal, családtagokkal való jövőbeli kapcsolat és a baráti kapcsolatok aggodalmait jelentek meg inkább az átlagos KK értékűeknél. Az alacsony KK értékű fiatalok egyedül a munkával kapcsolatos félelmeket, a magas KK értékűek pedig életkörülményekkel, selffel, és egészségi állapottal kapcsolatos tartalmakat írtak főként.

A külső-belső kontrollhely és a jövő-orientációs célok tartalmi kategóriáinak előfordulási gyakorisága között egy esetben találtunk szignifikáns összefüggést egyszempontos variancia-analízissel. Az egészségi állapottal kapcsolatos remények ($F=3,532$; $p \leq 0,030$) esetében a magas KK értékű egyének fogalmaztak meg több reményt arra vonatkozóan, hogy egészségesek szeretnének lenni, és családtagjaiknál is erre vágnak ($M_{\text{átlagos}}=0,25$; $SD_{\text{átlagos}}=0,663$; $M_{\text{magas}}=0,42$; $SD_{\text{magas}}=0,710$). Az alacsony KK értékűek nem írtak ide vonatkozó célokat az egészségi állapot tartalmi kategóriájában.

4.5.3.3. A külső-belső kontrollhely és a jövő-orientációs célok értékelő dimenzióinak kapcsolata

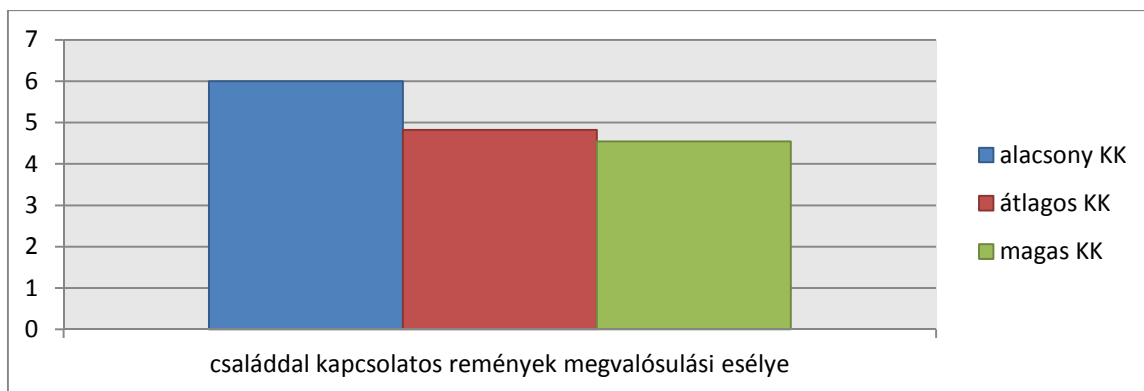
Az értékelő dimenziókkal való kapcsolatokat vizsgálva, az egyszempontos varianciaanalízis néhány esetben jelzett szignifikáns hatást a kontrollhely és az egyes tartalmak értékelő dimenziói között.

A jövőbeli családdal kapcsolatos remények időbeli kiterjedésének ($F=3,757$; $p\leq 0,024$) és megvalósulási esélyének ($F=4,927$; $p\leq 0,008$), valamint a kollektív jövővel kapcsolatos remények konkrétságának ($F=4,161$; $p\leq 0,026$) megítélésében találtunk különbséget a különböző kontrollhely dimenziók között. A családdal kapcsolatos tervek megvalósulására vonatkozóan (lásd 39. ábra), az átlagos és a magas KK értékű vizsgálati személyek jelölnek meg távolabbi időpontokat, mint az alacsony KK értékűek ($M_{\text{alacsony}}=5,000$; $SD_{\text{alacsony}}=2,828$; $M_{\text{átlagos}}=7,347$; $SD_{\text{átlagos}}=4,894$; $M_{\text{magas}}=6,072$; $SD_{\text{magas}}=3,559$).

39. ábra A jövő-orientált remények időbeli kiterjesztésének különbségei az egyes KK csoportok között

A remények megvalósulási esélyeit vizsgálva az egyes csoportok esetében azt találtuk, hogy sokkal inkább hisznek abban, hogy a családdal kapcsolatos reményeik megvalósulnak az alacsony KK értékűek, legkevésbé pedig az átlagos KK értékkel rendelkező egyének értékelték úgy, hogy ezen céljaik megvalósulásának van esélye ($M_{\text{alacsony}}=6,000$; $SD_{\text{alacsony}}=0,000$; $M_{\text{átlagos}}=4,819$; $SD_{\text{átlagos}}=1,004$; $M_{\text{magas}}=4,541$; $SD_{\text{magas}}=1,215$). Lásd 40. ábra.

40. ábra A jövő-orientált remények megvalósulási esélyének különbségei az egyes KK csoportok között

Végül a kollektív jövővel kapcsolatos remények konkrétan, egyértelműbben fogalmazódnak meg az alacsony és az átlagos, mint a magas KK értékűeknél ($M_{\text{alacsony}}=6,000$; $SD_{\text{alacsony}}=.$; $M_{\text{átlagos}}=5,400$; $SD_{\text{átlagos}}=0,699$; $M_{\text{magas}}=3,700$; $SD_{\text{magas}}=1,922$).

Összegzés

A szülői nevelési dimenzióknál csak néhány esetben találtunk különbséget a három (alacsony, átlagos, magas) KK értékű csoport között. Azt tapasztaltuk, hogy szülők, elsősorban az apai bánásmód szeretetteljes és korlátozó volta a legalacsonyabb az átlagos KK értékűeknél, a legmagasabb pedig az alacsony KK értékűek csoportjában volt.

A jövő-orientált tartalmak esetében az egészségi állapottal kapcsolatos célok a magas KK értékűeknél fordultak elő nagyobb arányban, az alacsony KK csoportnál nem írtak ide vonatkozó célt.

A jövő-orientált célok értékelő dimenzióinál a családdal kapcsolatos céljaikat kevésbé tartották megvalósíthatónak a magas KK értékű fiatalok, a célok megvalósulásának idejét pedig távolabbra helyezték, mint az alacsony KK értékűek, bár ebben az esetben az átlagos KK csoport jelölt meg távolabbi időpontot.

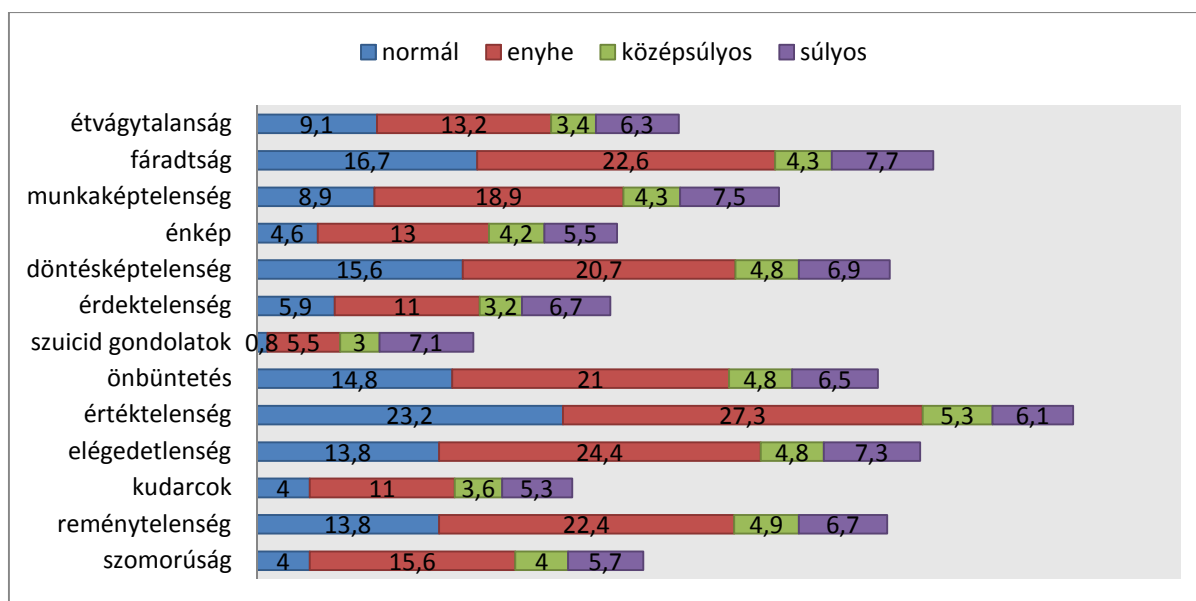
4.5.3.4. A mentális egészségi állapot különbségei, kapcsolatai

4.5.3.4.1. A mentális egészségi állapot általános jellemzői

A vizsgálati személyek (N=491, fiúk:104, lányok:387) megoszlása a depresszió súlyosságát tekintve a következőképpen alakult:

Depresszió súlyossága	Összesen		Fiú		Lány	
	%	N	%	N	%	N
normál	52,5	258	63,4	66	49,6	192
enyhe	33,6	165	26,9	28	35,4	137
középsúlyos	5,9	29	2,8	3	6,7	26
súlyos	7,9	39	6,7	7	8,3	32

Az egyes tünetek, mintán belüli százalékos előfordulási arányát a 41. ábra mutatja be:

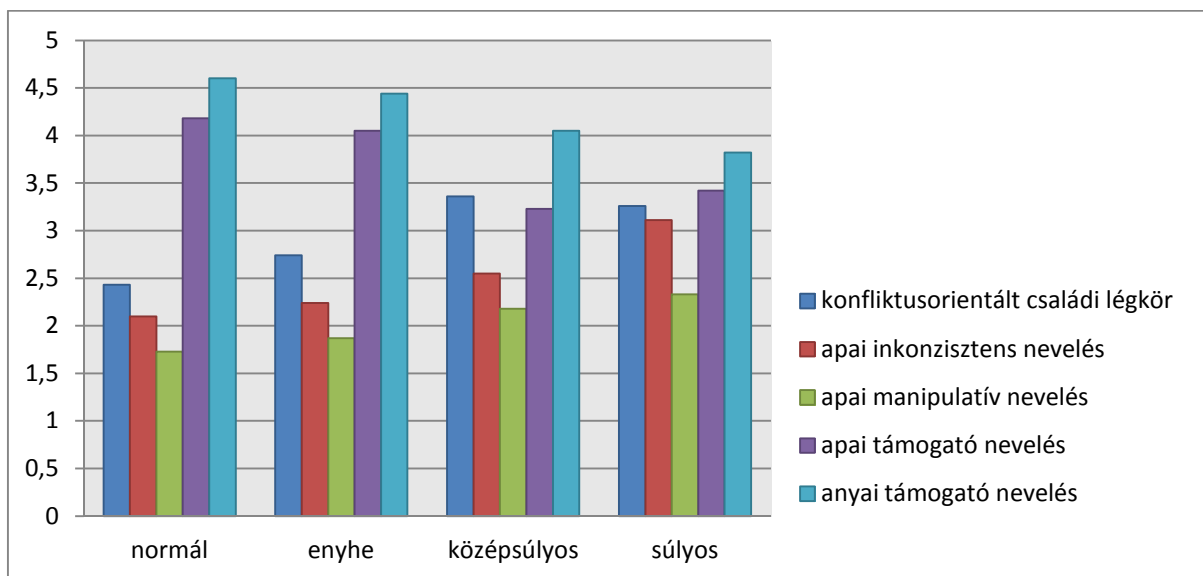
41. ábra A depressziós tünetek százalékos előfordulási aránya az egyes depressziós csoportokban

A 41. ábrából kitűnik, hogy a főiskolás fiatalokra a depresszió tünetei közül leginkább az értéktelenség volt jellemző (61,9%). Fáradtságra (51,3%) és elégedetlenségre (50,3%) is több mint a felük panaszkodott. Ezt a döntésképtelenség (48%), a reménytelenség érzése (47,8%), az önbüntetés (47,1%) követték. A tünetek közül a legkevésbé a szuicid gondolatok (16,4%) és a kudarcok (23,9%) érzése jellemezte őket.

Ha a depressziós tünetek súlyosságát nézzük (a közepsúlyos és súlyos megjelenési formákat együtt) akkor az elégedetlenség állt az első helyen, a főiskolai hallgatók 12,1%-a panaszkodott arra, hogy nem okoznak számukra elégedettséget a dolgok. A fáradtság (12%), a munkaképtelenség (11,8%), a döntésképtelenség (11,8%) a reménytelenség érzése (11,7%), az értéktelenség (11,4%) és az önbüntetés (11,3%) gondolata, érzése szintén túl sok hallgatóra volt jellemző.

4.5.3.4.2. Depresszió kapcsolata a szülői nevelési dimenziókkal

Egyszempontos variancia-analízissel tártuk fel a szülői nevelési dimenziók és a depresszió kapcsolatát. Öt esetben találtunk szignifikáns különbséget a depresszió súlyossági fokát tekintve. A konfliktusorientált nevelési légkör ($F=12,722$; $p \leq 0,000$), az apai inkonzisztens ($F=6,119$; $p \leq 0,000$) nevelési stílus és manipulatív ($F=4,862$; $p \leq 0,002$) nevelési attitűd, valamint mind az apai ($F=6,703$; $p \leq 0,000$), mind az anyai ($F=6,774$; $p \leq 0,000$) támogatás mentén különbségek adódtak a depresszió mértéke alapján elkülöníthető csoportok között. Lásd 42. ábra.

42. ábra A szülői nevelési dimenziók különbségei az egyes depressziós csoportok között

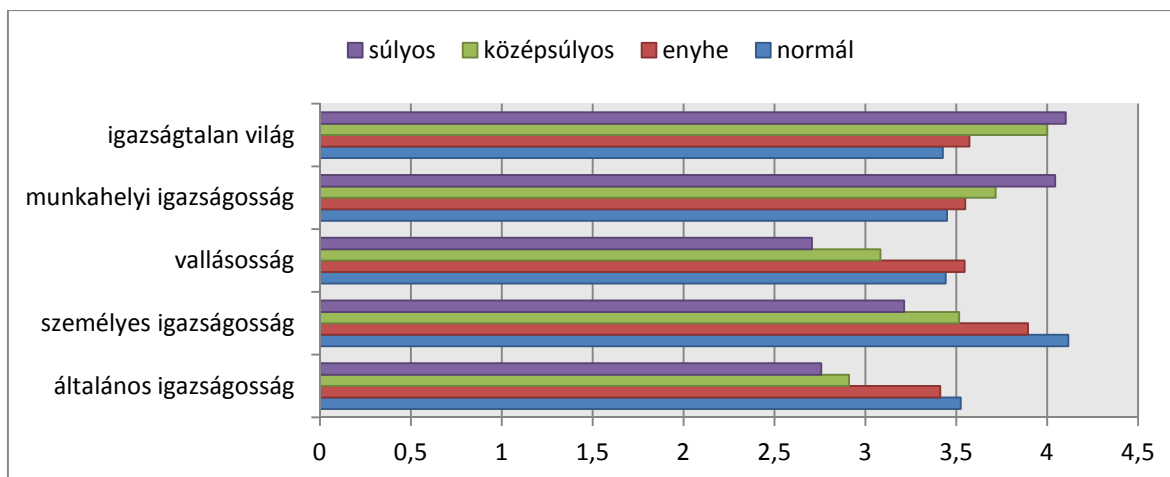
Minél konfliktusosabbnak ítélték meg a főiskolai hallgatók a család nevelési légkörét, amelyben felnevelkedtek, annál súlyosabb depressziós tünetekről számoltak be ($M_{\text{normál}}=2,433$; $SD_{\text{normál}}=0,987$; $M_{\text{enyhe}}=2,747$; $SD_{\text{enyhe}}=1,141$, $M_{\text{ksúlyos}}=3,366$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,200$, $M_{\text{súlyos}}=3,269$; $SD_{\text{súlyos}}=1,051$). Az apák nevelési stílusának inkonzisztens és

manipulatív volta hasonló tendenciát hozott létre. Minél inkább úgy értékelte a vizsgálati személy, hogy az édesapja manipulatív módon viszonyult hozzá ($M_{\text{normál}}=1,735$; $SD_{\text{normál}}=0,940$; $M_{\text{enyhe}}=1,877$; $SD_{\text{enyhe}}=1,024$, $M_{\text{ksúlyos}}=2,185$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,318$, $M_{\text{súlyos}}=2,333$; $SD_{\text{súlyos}}=1,256$) és a nevelési stílusa inkonzisztens, kiszámíthatatlan volt ($M_{\text{normál}}=2,109$; $SD_{\text{normál}}=1,336$; $M_{\text{enyhe}}=2,240$; $SD_{\text{enyhe}}=1,416$, $M_{\text{ksúlyos}}=2,553$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,685$, $M_{\text{súlyos}}=3,115$; $SD_{\text{súlyos}}=1,628$), annál több vagy súlyosabb depressziós tünetről számolt be. Továbbá akik kevésbé érezték támogónak az édesanyjuk viselkedését fontos döntések, feladatok, célok teljesítésekor, súlyosabb depressziós tünetekről számoltak be ($M_{\text{normál}}=4,603$; $SD_{\text{normál}}=1,095$; $M_{\text{enyhe}}=4,444$; $SD_{\text{enyhe}}=1,108$, $M_{\text{ksúlyos}}=4,057$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,315$, $M_{\text{súlyos}}=3,820$; $SD_{\text{súlyos}}=1,283$). Hasonló eredményt hozott apai támogató attitűd hiánya is ($M_{\text{normál}}=4,187$; $SD_{\text{normál}}=1,411$; $M_{\text{enyhe}}=4,058$; $SD_{\text{enyhe}}=1,198$, $M_{\text{ksúlyos}}=3,234$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,616$, $M_{\text{súlyos}}=3,429$; $SD_{\text{súlyos}}=1,392$).

A szülői bánásmód tekintetében egyetlen esetben találtunk szignifikánsan kimutatható kapcsolatot a bánásmód és a depresszió súlyossága között, az anyai túlvédő magatartás esetében ($F=7,910$, $p \leq 0,000$). A súlyosabb depressziós tüneteket mutató fiatalok érezték azt leginkább, hogy az édesanyjuk túlzottan óvta őket mindentől, és túlzott mértékben irányítani akarta őket. A depresszió mértékének csökkenésével arányban kevésbé észlelték úgy az egyéneket, hogy az anya gátolta volna őket abban, hogy önálló felnőtté váljanak ($M_{\text{normál}}=0,95$; $SD_{\text{normál}}=0,608$; $M_{\text{enyhe}}=1,07$; $SD_{\text{enyhe}}=0,623$; $M_{\text{ksúlyos}}=1,38$; $SD_{\text{ksúlyos}}=0,668$; $M_{\text{súlyos}}=1,42$; $SD_{\text{súlyos}}=1,106$).

4.5.3.4.3. A depresszió kapcsolata az igazságos világba vetett hit dimenzióival

A depresszió súlyossága és az igazságosság dimenziói közötti összefüggéseket egyszempontos variancia-analízissel tárukt fel. Öt esetben találtunk szignifikáns különbséget az egyes depressziós csoportok között. Az általános igazságos világba vetett hit ($F=14,468$; $p \leq 0,0009$, a személyes igazságos világba vetett hit ($F=17,577$, $p \leq 0,000$), a vallásosság ($F=3,421$, $p \leq 0,017$), a munkahelyi igazságosság ($F=6,913$, $p \leq 0,000$) és az igazságtalan világba vetett hit ($F=7,813$; $p \leq 0,000$) mentén. Eredményeinket a 43. ábra mutatja be.

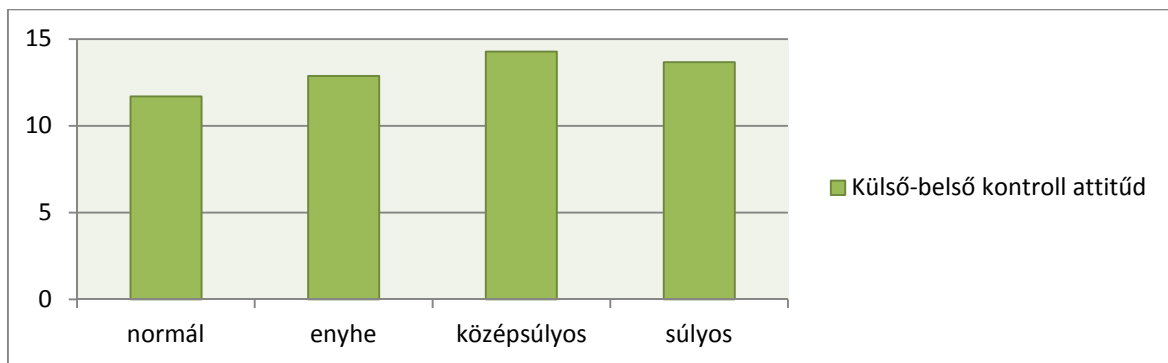

43. ábra Az igazságosság dimenziók különbségei az egyes depressziós csoportok között

Az általános igazságosságba vetett hit a normál és az enyhe depressziós szint esetén erősebb, mint a közepsúlyos, súlyos mértéknél ($M_{\text{normál}}=3,526$; $SD_{\text{normál}}=0,760$; $M_{\text{enyhe}}=3,412$; $SD_{\text{enyhe}}=0,803$; $M_{\text{ksúlyos}}=2,911$; $SD_{\text{ksúlyos}}=0,789$; $M_{\text{súlyos}}=2,757$; $SD_{\text{súlyos}}=0,745$), azaz minél enyhébb fokú a depresszió, annál inkább úgy gondolják a vizsgálati személyek, hogy a világban általában igazságosan történnek a dolgok. A személyes igazságos világba vetett hittel kapcsolatban azt találtuk, hogy minél súlyosabb a depresszió mértéke, annál kevésbé hisz az egyén abban, hogy a saját élete alapján véve igazságosan zajlik, hogy a legtöbb dolgok, ami vele történik, az méltányos ($M_{\text{normál}}=4,116$; $SD_{\text{normál}}=0,752$; $M_{\text{enyhe}}=3,895$; $SD_{\text{enyhe}}=0,788$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,516$; $SD_{\text{ksúlyos}}=0,679$; $M_{\text{súlyos}}=3,214$; $SD_{\text{súlyos}}=0,910$). A vallásosság az enyhén depressziós személyeknél volt a legerősebb, legkevésbé a súlyos depressziós tüneteket mutató fiatalok hisznek Istenben, érzik azt, hogy vallásos hitük értelmet ad az életüknek ($M_{\text{normál}}=3,443$; $SD_{\text{normál}}=1,474$; $M_{\text{enyhe}}=3,546$; $SD_{\text{enyhe}}=1,696$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,083$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,633$; $M_{\text{súlyos}}=2,706$; $SD_{\text{súlyos}}=1,431$). A munkahelyi igazságossággal kapcsolatban szintén szignifikáns különbségeket találtunk a depresszió mértékét tekintve. Minél enyhébb fokú a depresszió, annál kevésbé hisz az egyén abba, hogy a munkahely beváltja a hozzá fűzött reményeket, valamint hogy méltányosan, igazságosan bánnak majd vele a főnökei ($M_{\text{normál}}=3,449$; $SD_{\text{normál}}=0,711$; $M_{\text{enyhe}}=3,550$; $SD_{\text{enyhe}}=0,789$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,717$; $SD_{\text{ksúlyos}}=0,747$; $M_{\text{súlyos}}=4,045$; $SD_{\text{súlyos}}=0,931$). Az igazságtalan világba vetett hit esetében azt az összefüggést találtuk, hogy a depresszió mértékének növekedésével arányban egyre inkább úgy gondolja az egyén, hogy a világ alapvetően egy igazságtalan hely, ahol az emberek nem kapnak kárpótlást az elszenvedett igazságtalanságokért ($M_{\text{normál}}=3,426$; $SD_{\text{normál}}=0,929$; $M_{\text{enyhe}}=3,573$; $SD_{\text{enyhe}}=0,979$; $M_{\text{ksúlyos}}=4,000$; $SD_{\text{ksúlyos}}=0,854$; $M_{\text{súlyos}}=4,102$; $SD_{\text{súlyos}}=1,124$).

4.5.3.4.4. A depresszió kapcsolata a külső-belső kontroll attitűddel

A depresszió súlyossága és a külső-belső kontroll attitűd közötti összefüggéseket egyszempontos variancia-analízissel táruuk fel. Eszerint azt találtuk, hogy szignifikánsan kimutatható különbség van az egyes depressziós csoportok között abban, hogy mennyire külső vagy belső kontrollhitűek ($F=11,682$ $p\leq 0,000$). Lásd 44. ábra.

44. ábra A külső-belső kontroll attitűd különbségei az egyes depressziós csoportok között

A normál csoport KK értéke az átlagos tartományba esik, ennél kicsit magasabb az enyhe tüneteket mutatók csoportja. Megfigyelhető, hogy a tünetek súlyosbodásával a külső kontrollosság is jellemzőbb lesz. A legmagasabb értéket a középsúlyos tüneteket mutatók csoportjánál találtunk. ($M_{\text{normál}}=11,70$; $SD_{\text{normál}}=2,989$; $M_{\text{enyhe}}=12,87$; $SD_{\text{enyhe}}=3,090$; $M_{\text{ksúlyos}}=14,28$; $SD_{\text{ksúlyos}}=2,776$; $M_{\text{súlyos}}=13,67$; $SD_{\text{súlyos}}=3,519$).

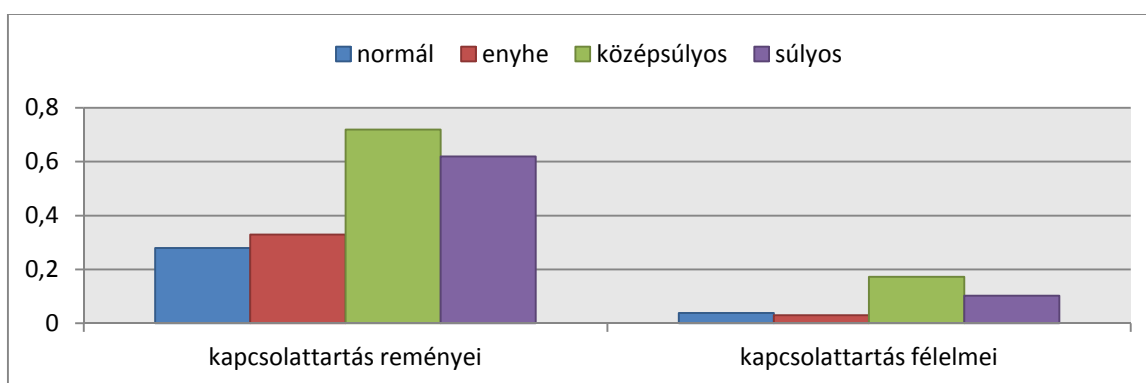
4.5.3.4.5. A depresszió kapcsolata a jövő-orientációs tartalmakkal

A depresszió súlyossága és a jövő-orientált célok közötti összefüggések feltárásának első lépéseként megnéztük, hogyan alakul az egyes tartalmi kategóriák eloszlása a depressziós tünetek súlyossága alapján kialakított csoportokban. Megvizsgáltuk, hogy a különböző depresszió szintekre besorolt főiskolai hallgatók hány százalékánál jelentek meg az egyes tartalmi kategóriák és milyen gyakorisággal fogalmaztak meg a fiatalok abba a kategóriába tartozó célkitűzéseket. Eredményeinket a 3.8. táblázat foglalja össze.

A jövő-orientált remények esetében a munkával, családdal és a tanulmányokkal kapcsolatos terveket fogalmaztak meg a legtöbben mind a négy csoportban. A jövőbeli munkával, életkörülményekkel, selffel és birtokolt javakkal kapcsolatos remények a súlyos tüneteket mutatók, a tanulmányokkal, családdal, egészségi állapottal, a családtagokkal való

kapcsolattartással, önállósodási törekvésekkel, valamint a szabadidős és barátokkal kapcsolatos remények a középsúlyos tünetekkel jellemezhető fiatalok nagyobb százalékánál jelent meg. A megfogalmazott félelmekre vonatkozóan láthatjuk, hogy a tünetek súlyosbodásával arányban általában az aggodalmak is jellemzőbbek voltak szinte minden egyes tartalmi kategóriában.

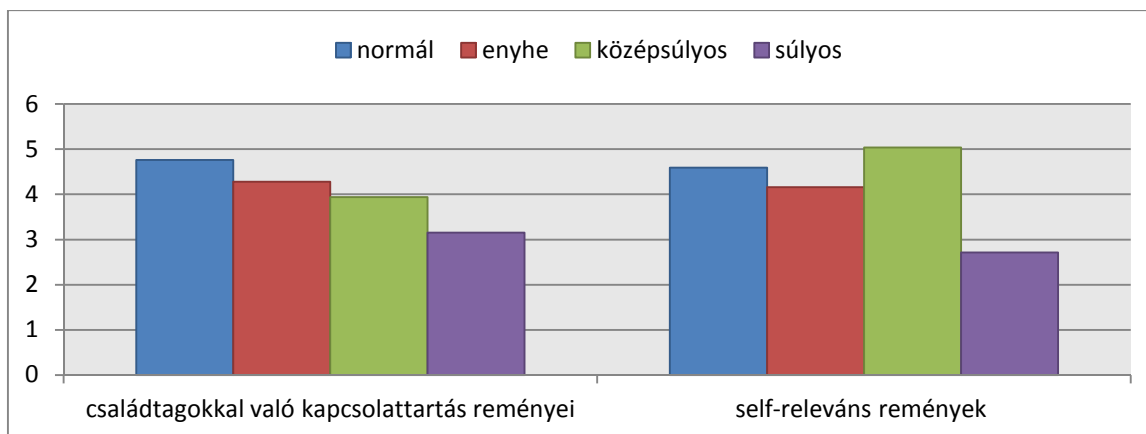
A depresszió mértékének és a jövő-orientációs tartalmak kapcsolatára vonatkozóan csak két esetben találtunk szignifikáns összefüggést egyszempontos variancia-analízissel. A családtagokkal való jövőbeli kapcsolat reményeinek ($F=7,015$; $p\leq 0,000$) és félelmeinek ($F=3,676$; $p\leq 0,012$) esetében a középsúlyos tüneteket mutatók csoportja fogalmazott meg több elérendő célt és aggodalmat, őket követte a súlyos depressziós tüneteket mutatók csoportja. A másik két csoportnál legkevesbé a normál csoport tagjai aggódtak azon, hogy a jövőben nem fognak tudni olyan kapcsolatot kialakítani a családtagjaikkal, amelyet szeretnének. Az enyhe depressziós tüneteket mutató fiatalok viszont több reményt fogalmaztak meg a normál csoporthoz viszonyítva (lásd 45. ábra).

45. ábra A jövő-orientált tartalmak előfordulási gyakorisága az egyes depressziós csoportok között

4.5.3.4.6. A depresszió kapcsolata a jövő-orientált tartalmak értékelő dimenzióival

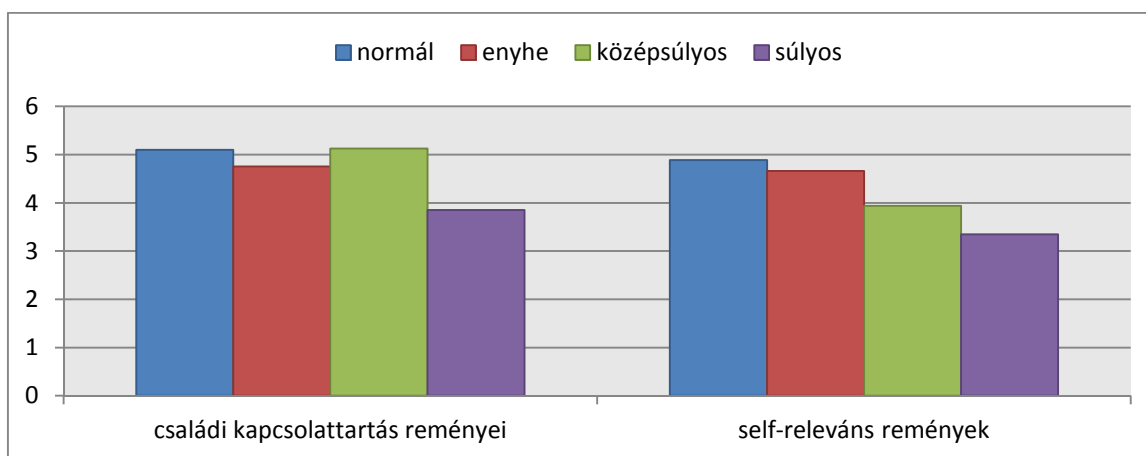
A jövő-orientált tartalmak értékelő dimenzióival kapcsolatban több esetben sikerült szignifikáns különbséget feltárni. A családtagokkal való kapcsolat reményeinek ($F=3,460$; $p\leq 0,018$;) és a self-releváns remények ($F=5,977$; $p\leq 0,001$;) szülői támogatásában esetében találtunk különbségeket a csoportok között (lásd 46. ábra).

46. ábra A jövő-orientált remények szülői támogatásának különbségei az egyes depressziós csoportok között

Legnagyobb szülői támogatást a normál, tüneteket nem produkáló csoport tagjai remélték ($M_{\text{normál}}=4,763$; $SD_{\text{normál}}=1,706$; $M_{\text{enyhe}}=4,219$; $SD_{\text{enyhe}}=2,018$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,937$; $SD_{\text{ksúlyos}}=2,482$; $M_{\text{súlyos}}=3,150$; $SD_{\text{súlyos}}=2,207$). A self-releváns reményekkel kapcsolatban a középsúlyos tüneteket mutatók csoportja gondolta azt, hogy a szülei támogatása fontos a jövőbeli életük minőségére vonatkozó céljaik elérésében, legkevésbé pedig a súlyos tüneteket produkálóak csoportja hitt a szülők támogatásának meglétében ($M_{\text{normál}}=4,593$; $SD_{\text{normál}}=1,760$; $M_{\text{enyhe}}=4,162$; $SD_{\text{enyhe}}=1,825$; $M_{\text{ksúlyos}}=5,031$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,198$; $M_{\text{súlyos}}=2,716$; $SD_{\text{súlyos}}=2,040$).

A jövőbeli családi kapcsolatok reményeinek ($F=6,160$; $p \leq 0,001$, és a self-releváns célok ($F=7,388$; $p \leq 0,000$;) konkrétsága terén hasonló hatást találtunk (lásd 47. ábra).

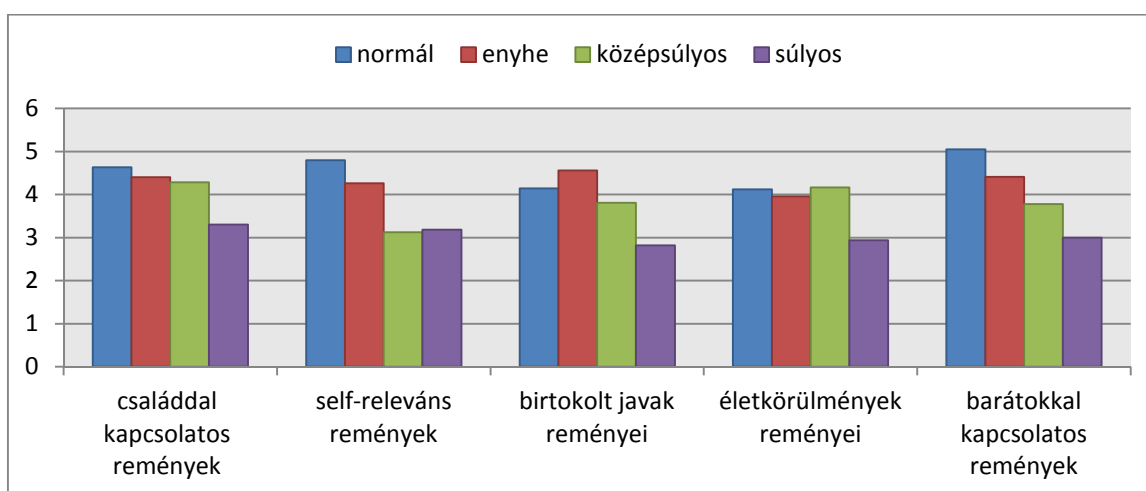

47. ábra a jövő-orientált remények konkrétságának különbségei az egyes depressziós csoportok között

A középsúlyos depressziós tüneteket mutató személyek csoportja rendelkezett a legkonkrétabb, egyértelműbb célokkal a családra vonatkozóan, őket a normál és az enyhe

tünetekkel bíró csoport tagjai követték, legkevésbé a súlyos tünetekről beszámolók rendelkeztek konkrét tervekkel ($M_{\text{normál}}=5,096$; $SD_{\text{normál}}=0,961$; $M_{\text{enyhe}}=4,756$; $SD_{\text{enyhe}}=1,073$; $M_{\text{ksúlyos}}=5,125$; $SD_{\text{ksúlyos}}=0,957$; $M_{\text{súlyos}}=3,850$; $SD_{\text{súlyos}}=1,821$). A self-releváns remények konkrétan fogalmazódtak meg a normál csoportban, legkevésbé kidolgozottak az erre vonatkozó tervek a súlyos tüneteket mutató csoport tagjainak esetében voltak ($M_{\text{normál}}=4,886$; $SD_{\text{normál}}=1,174$; $M_{\text{enyhe}}=4,662$; $SD_{\text{enyhe}}=1,246$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,937$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,898$; $M_{\text{súlyos}}=3,350$; $SD_{\text{súlyos}}=1,886$).

A jövőbeni családdal való kapcsolatok ($F=4,780$; $p \leq 0,003$;) a self-releváns célok ($F=13,514$; $p \leq 0,000$;) a birtokolni kíván javakkal kapcsolatos elképzelések ($F=3,686$; $p \leq 0,014$;) a jövőbeli életkörülményekkel kapcsolatos célok ($F=5,058$; $p \leq 0,002$;) és a barátokra vonatkozó célkitűzések ($F=7,201$; $p \leq 0,000$;) megvalósulási esélyeinek megítélésében is különbségeket találtunk a depressziós szintek között (lásd 48. ábra).

48. ábra a jövő-orientált remények megvalósulási esélyének különbségei az egyes depressziós csoportok között

Minél erősebb depressziós tünetekről számoltak be a vizsgálati személyek, annál kevésbé látták annak esélyét, hogy a jövőben családot alapítanak, gyerekeket nevelnek, boldog párkapcsolatban élnek ($M_{\text{normál}}=4,631$; $SD_{\text{normál}}=1,377$; $M_{\text{enyhe}}=4,402$; $SD_{\text{enyhe}}=1,304$; $M_{\text{ksúlyos}}=4,281$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,139$; $M_{\text{súlyos}}=3,300$; $SD_{\text{súlyos}}=1,584$). Hasonló tendenciát mutatott a self-releváns elképzelések megvalósulási esélyének értékelése, bár ebben az esetben a súlyos depressziós tünetekről beszámolók csoportja valamivel nagyobb megvalósulási valószínűségről számolt be ($M_{\text{normál}}=4,800$; $SD_{\text{normál}}=0,952$; $M_{\text{enyhe}}=4,264$; $SD_{\text{enyhe}}=1,246$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,125$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,642$; $M_{\text{súlyos}}=3,183$; $SD_{\text{súlyos}}=1,486$). A normál és az enyhe tünetekkel bíró csoport tagjai jobban bíztak abban, hogy megszerzik azokat a javakat,

melyeket céljaikban megfogalmaztak, mint a középsúlyos, súlyos tünetekkel bíró csoport tagjai ($M_{\text{normál}}=4,146$; $SD_{\text{normál}}=1,202$; $M_{\text{enyhe}}=4,561$; $SD_{\text{enyhe}}=1,496$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,812$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,602$; $M_{\text{súlyos}}=2,818$; $SD_{\text{súlyos}}=1,721$). A jövőbeli életkörülményekkel kapcsolatban leginkább a középsúlyos tüneteket mutatók csoportja bízott abban, hogy az ezzel kapcsolatos reményeiket sikerül megvalósítaniuk, őket követte a normál és az enyhe tünetekkel rendelkezők csoportja, legkevésbé a súlyos tüneteket mutatóak látták az esélyét annak, hogy a jövőben meg tudják valósítani azokat az életkörülményeket, melyeket remélnék ($M_{\text{normál}}=4,120$; $SD_{\text{normál}}=0,921$; $M_{\text{enyhe}}=3,958$; $SD_{\text{enyhe}}=1,129$; $M_{\text{ksúlyos}}=4,166$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,940$; $M_{\text{súlyos}}=2,941$; $SD_{\text{súlyos}}=1,477$). Végül a barátokkal való jó kapcsolat, új barátok szerzésében legjobban a normál csoport tagjai bíztak, legkevésbé pedig a súlyos tüneteket mutatók csoportja hitt abban, hogy a jövőben is rendelkeznek majd olyan baráti kapcsolatokkal, melyek kielégítőek számukra ($M_{\text{normál}}=5,047$; $SD_{\text{normál}}=0,955$; $M_{\text{enyhe}}=4,409$; $SD_{\text{enyhe}}=0,959$; $M_{\text{ksúlyos}}=3,777$; $SD_{\text{ksúlyos}}=1,394$; $M_{\text{súlyos}}=3,000$; $SD_{\text{súlyos}}=2,160$).

Összegzés

A súlyosabb depressziós tüneteket mutatókra jellemzőbb volt a konfliktusos családi klíma, inkonzisztensebb és manipulatívabb apai nevelés, kevesebb támogatásról számoltak be a szülők részéről, és túlságosan védő volt az anyai bánásmód. Megfigyelhető volt továbbá, hogy a depressziós tünetek súlyosbodásával csökkent az általános és a személyes igazságosságba vetett hit, a munkahelyi igazságosság, és az igazságtalanságba vetett hit viszont emelkedett. A vallásosság inkább a normál és az enyhe tüneteket mutatók csoportjára volt jellemző. A külső-belső kontroll attitűdre vonatkozóan azt találtuk, hogy a középsúlyos és súlyos tüneteket mutatóknál magasabb volt a KK érték.

A jövő-orientált tartalmak esetében egyedül a kapcsolattartás reményei és félelmei mentén találtunk szignifikáns különbséget. A középsúlyos és súlyos tüneteket mutatóknál nagyobb gyakorisággal jelentek meg ezek a tartalmak, mint az enyhe és normál csoportnál.

A jövő-orientált célok értékelő dimenzióinál a családtagokkal való kapcsolattartás, az önálló életvitel célkitűzéseinek és a jövőbeli selffel kapcsolatos célok szülői támogatottsága csökken a tünetek súlyosbodásával (a self-releváns céloknál a középsúlyos tüneteket mutatóknál a legmagasabb), és megfigyelhető, hogy ezekben a témákban konkrét célokat fogalmaznak meg a normál és az enyhe csoport tagjai (az önállósodási törekvéseknél középsúlyos csoport tagjainál a legmagasabb) a súlyos csoporthoz képest. Továbbá a

rosszabb mentális egészségi állapotban lévő fiatalok kevésbé tartották megvalósíthatónak céljaikat, főként a családdal, selfel, birtokolni kívánt javakkal vágyott életkörülményekkel és barátokkal kapcsolatos témákban.

4.5.4. Összefüggések feltárása

4.5.4.1. Az igazságosság motívum dimenzióit befolyásoló tényezők, összefüggések

Megvizsgáltuk, hogyan befolyásolják az egyes háttértényezők a különböző igazságosság dimenziókat. Minden egyes igazságosság dimenzió esetében többváltozós lineáris regresszió-elemzéssel tártuk fel a mögöttes összefüggéseket. A független változók a kor, nem, családi szituáció (első blokk), a családi nevelési környezet dimenziói és a KB kontroll attitűd (második blokk) voltak. Eredményeinket a 18. táblázat mutatja be.

18. táblázat Az igazságosság dimenziók összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Általános igazságosság világba vetett hit (F=11,050 p≤0,000)						
KB kontroll attitűd	,262	,068	-,461	-,266	-5,456	,000
Konfliktusorientált klíma	,306	,094	-,108	-,142	-2,638	,009
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	,339	,115	,139	,204	3,791	,000
Apa következetes nevelési stílusa	,366	,134	-,094	-,156	-2,869	,004
Anya támogató nevelői attitűdje	,379	,144	,091	,129	2,461	,014
Anya manipulatív nevelői attitűdje	,393	,155	,085	,117	2,198	,029
konstans			4,264			
Személyes igazságosság világba vetett hit (F=14,410 p≤0,000)						
KB kontroll attitűd	,266	,071	-,396	-,231	-4,857	,000
Apa korlátozó bánásmódja	,346	,120	,201	,169	3,414	,001
Konfliktusorientált klíma	,398	,159	-,095	-,124	-2,310	,021
Anya támogató nevelői attitűdje	,414	,171	,077	,107	2,111	,035
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	,427	,182	-,071	-,121	-2,308	,022
Szabályorientált klíma	,438	,192	,085	,100	2,112	,035
konstans			4,439			

Véletlen igazságos világba vetett hit (F=1,161 p≤0,000)						
KB kontroll attitúd	,207	,043	,499	,200	3,981	,000
Anya támogató nevelői attitúdja	,236	,056	-,120	-,115	-2,299	,022
konstans			2,119			
Vallásosság (F=6,406 p≤0,002)						
KB kontroll attitúd	,152	,023	-,483	-,148	-2,885	,004
Anya szerető bánásmódja	,183	,033	,858	,102	2,003	,046
konstans			3,478			
Munkahelyi igazságosság (F=8,332 p≤0,000)						
KB kontroll attitúd	,224	,050	,324	,208	4,146	,000
Anya túlvédő bánásmódja	,259	,067	,209	,169	2,974	,003
Anya korlátozó bánásmódja	,283	,080	,208	,152	2,710	,007
Apa szerető bánásmódja	,302	,091	-,283	-,238	-2,981	,003
Apa túlvédő bánásmódja	,319	,102	,154	,172	2,088	,038
konstans			2,329			
Igazságtalan világba vetett hit (F=19,011 p≤0,000)						
KB kontroll attitúd	,255	,065	,506	,248	5,017	,000
Konfliktusorientált klíma	,305	,093	,153	,167	3,380	,001
konstans			1,799			

Az általános igazságos világba vetett hitet a KB kontroll attitúd, a konfliktusos családi légkör apai inkonzisztens és következetes nevelés és az anyai támogató de manipulatív nevelés befolyásolta, ezek együttesen a variancia 15,5 %-át magyarázzák. A belső kontrollhit, mellett egy konfliktusoktól kevésbé zavart családi légkör, melyben az apa következetlen, az anya támogató, de emellett manipulatív nevelése befolyásolja az általános igazságosságban való hit kialakulását. A személyes igazságosság érzését a belső kontroll hit, a kevésbé konfliktusorientált inkább szabályozott családi klíma mellett az apai korlátozó, de következetesebb nevelés és az anyai támogatás magasabb foka növeli azt a hitet az egyénben, hogy minden, ami vele történik, alapvetően kiszámítható és igazságos. A befolyásoló tényezők együttesen a variancia 19,2%-át magyarázzák. A véletlen világba vetett hitet a KB kontroll attitúd és az anyai támogatás hiánya befolyásolta, a variancia 5,6%-át magyarázva. A vallásosság háttérében két főhatást találtunk, ezek együttesen a variancia 3,3%-át magyarázzák. Minél inkább szeretettel nevelik az egyént valamint gyengébb a külső kontroll érzete, annál erősebb az a hit, hogy a nehéz helyzetekben segít, egyfajta plusz erőforrás az Istenbe vetett hit. A munkahelyi igazságosságot az erősebb külső kontroll hit, az anya és az apa részéről tapasztalat túlzott védelem, aggodás, de korlátozó nevelés, az apák kevésbé szeretetteljes, de túlvédő bánásmódja befolyásolta, együttesen a variancia 10,2%-át magyarázva. Végül az igazságtalan világba vetett hit esetében, a KB kontroll hit és a konfliktusos családi légkör jelentkezett főhatásként, együtt a variancia 9,3% -át magyarázva.

4.5.4.2. A Külső-belső kontroll attitűdöt befolyásoló tényezők, összefüggések

Megvizsgáltuk, hogy az egyes háttértényezők hogyan befolyásolják a kontrollhely attitűdöt. Többváltozós lineáris regresszió-elemzéssel tártuk fel a mögöttes összefüggéseket. A független változók a kor, nem, családi szituáció (első blokk), a családi nevelési környezet, és az igazságosság dimenziói (második blokk) voltak. Eredményeinket a 19. táblázat foglalja össze.

19. táblázat Rotter-féle KB kontroll attitűdöt befolyásoló tényezők regressziós elemzése

	<u>R</u>	<u>R²-változás</u>	<u>b</u>	<u>β</u>	<u>T</u>	<u>p</u>
Rotter-féle KB kontroll attitűd (F=10,942 p≤0,000)						
Igazságtalan világba vetett hit	,265	,070	,073	,153	2,700	,007
Általános igazságosság	,310	,096	-,107	-,187	-3,507	,001
Véletlen igazságosság	,335	,112	,053	,136	2,580	,010
konstans			2,667			

A KB kontroll attitűd alakulását öt tényező befolyásolta, ezek együttesen a variancia 11,2%-át magyarázzák. Inkább jellemző a magasabb külső kontrollhit azokra, akik kevésbé hisznek abban, hogy általában véve igazságos a világ, sőt, inkább úgy vélik, hogy az emberekkel általában igazságtalanul bánnak, és sok esetben a szerencsének, a véletleneknek tudhatják be, ha méltányosan történnek velük a dolgok.

4.5.4.3. A depressziót befolyásoló tényezők és összefüggések

Végül megvizsgáltuk, hogyan befolyásolják az egyes háttértényezők a depresszió mértékét. Többváltozós lineáris regresszió-elemzéssel tártuk fel a mögöttes összefüggéseket. A független változók a kor, nem, családi szituáció (első blokk), a családi nevelési környezet dimenziói, és a személyes diszpozíciók voltak (második blokk), azaz minden egyes igazságosság dimenzió, és a külső-belső kontroll attitűd. Eredményeinket a 20. táblázat mutatja be.

20. táblázat A depressziót befolyásoló tényezők regresszió-elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Depresszió mértéke (F=17,403 p≤ 0,000)						
Személyes igazságosság	,344	,118	-,235	-,227	-4,182	,000
Konfliktusorientált klíma	,398	,158	,134	,169	3,270	,001
Anya túlvédő bánásmódja	,421	,177	,241	,168	3,248	,001
Szabályorientált klíma	,444	,197	-,123	-,142	-2,836	,005
Igazságtalan világba vetett hit	,454	,206	,092	,105	1,986	,048
konstans			2,055			

A depresszió háttérben több főhatás jelentkezett. Az igazságos világba vetett hit két skálája, és a nevelési légkör mellett az anya részéről tapasztalt túlvédő bánásmód befolyásolta a depresszió mértékét, melyek együttesen a variancia 20,6%-át magyarázzák. Legerősebb hatást a személyes igazságosság hite gyakorolta, önmagában a variancia 11,8%-át magyarázva. Minél kevésbé hisz abban, hogy azok a dolgok, amik vele történnek méltányosak, inkább alapvetően igazságtalannak tartja a világot, amelyben él, ráadásul erőteljesebben konfliktusorientált, kevésbé szabályozott, kiszámítható családi légkörben nevelkedett az egyén, ahol az anya részéről túlzott, az önállósági törekvéseit gátló védelmet tapasztalat, annál nagyobb mértékű depressziót mutat.

4.5.4.4. A jövő-orientált remények háttérben kimutatható összefüggések, befolyásoló hatások

Az utolsó elemzésben a jövő-orientációt befolyásoló szocializációs és személyes diszpozíciók közötti összefüggéseket próbáltuk feltárni regressziós elemzéssel. A vizsgálati személyeknek - a vizsgálati eszközök között már bemutatott- jövő-orientációt felmérő kérdőívben kellett minden egyes megnevezett reményüket jövőjükkel kapcsolatban értékelniük egy hatfokú skálán, a konkrétság, fontosság, megvalósulási esélyének és idejének, valamint a szülőtől és az iskolától kapott támogatás mértékének alapján. Ezek a dimenziók képezték a többváltozós lineáris regresszió-elemzés függő változóit. A független változók a kor, nem, családi szituáció (első blokk), a családi nevelési környezet dimenziói, valamint a személyes diszpozíciók, mint igazságos világba vetett hit dimenziói, külső-belső kontroll attitűd (második blokk) és a mentális egészségi állapot (harmadik blokk) voltak.

Külön-külön megvizsgáltuk a remények, valamint minden egyes értékelő dimenzió esetében a mögöttes összefüggéseket. A regresszió-elemzés eredményeit a 4. melléklet tartalmazza.

4.5.4.5. Az összefüggések modelljei az egyes tartalmi kategóriákban

Az egyes tartalmi kategóriák reményeinek és értékelő dimenzióinak megjelenését befolyásoló hatások, összefüggések feltárása után, összegyűjtöttük az egyes kategóriákat befolyásoló tényezőket annak érdekében, hogy egy teljes képet kaphassunk a befolyásoló hatásokról. Az összefüggések bemutatásánál a kapcsolatokat a regressziós elemzés β értékei mutatják.

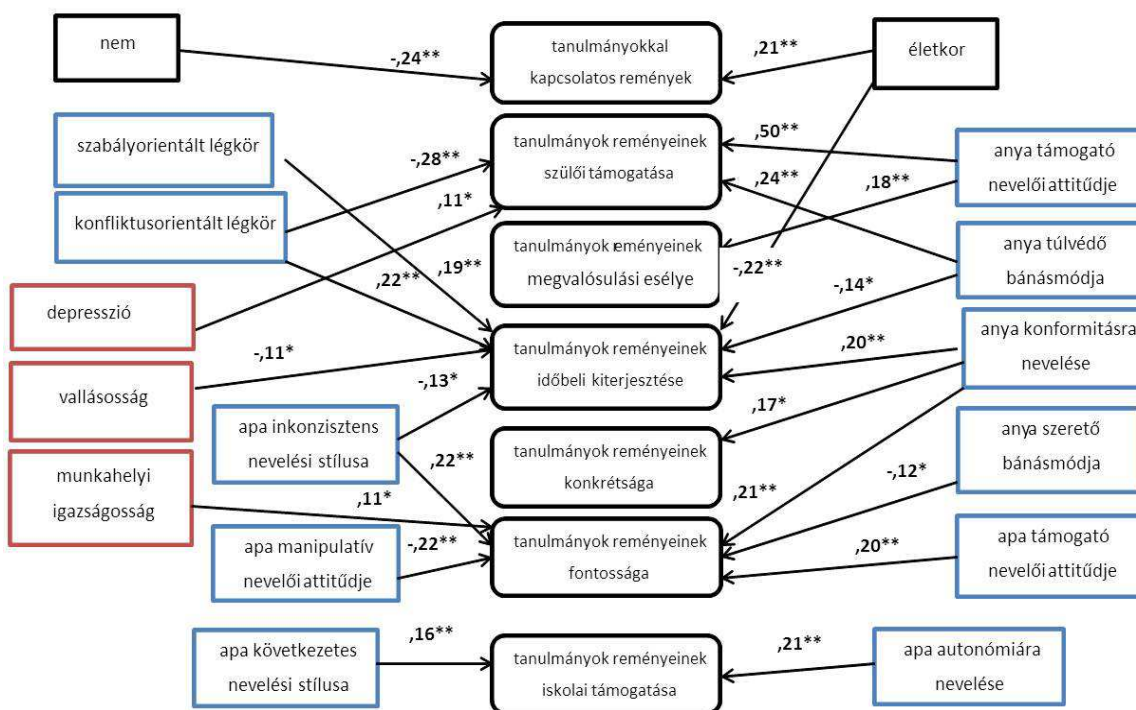
4.5.4.5.1. Az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A statisztikai elemzés bebizonyította, hogy a tanulmányokkal kapcsolatos célok alakulására nézve a családi szocializációs hatások az elsődlegesek, valamint néhány személyes diszpozíció szerepét lehet még kiemelni.

A fiatalabb korcsoportokba tartozó fiatalokra, főként a lányokra jellemzőbb volt, hogy jövőbeli tanulmányaikkal, képzésekkel kapcsolatos célokat fogalmazzanak meg,

Megfigyelhető, hogy akik édesanyjuk támogatását élvezték, megvalósíthatóbbnak vélték céljaikat. Azt, hogy ezen céljaik megvalósításához mekkora szülői támogatást észleltek, az anyai támogató és túlvédő bánásmódú neveléssel kombinálódó családi nevelési légkör befolyásolta. Minél konfliktusosabbnak ítélték meg az otthoni nevelési légkört a fiatalok, és kedvezőtlenebb mentális egészségi állapotban voltak, annál kevésbé észlelték úgy, hogy szüleik segíteni fogják őket céljaik elérésében. A családi nevelési légkör hatással volt arra is, hogy a hallgatók mikorra tették céljail megvalósulási idejét. Minél fiatalabbak voltak, és úgy észlelték, anyjuk elvárja a szabályok betartását, kevésbé korlátozza őket önállóságukban, apjuk pedig következetesebb volt a nevelésben, és vallásos beállítottságuk kisebb mértékű volt, annál távolabbra helyezték céljaik megvalósulásának idejét. Az anya konformitásra törekvő nevelése konkrétabb célmeghatározást vont maga után, és kihatott a célok fontosságának megítélésére is. Azok, akiknek az anyja konformitásra törekvő volt, apjuk nevelését viszont inkonzisztensnek, de támogatónak észlelték, a szeretet és a manipuláció kisebb foka mellett, és hittek abban, hogy leendő munkájuk során objektíven, igazságosan

fognak velük bánni, azok fontosabbnak tartották tanulmányi terveiket. Az apai következetes és autonómiát biztosító nevelés pedig növelte az iskola támogató szerepét.(49.ábra).

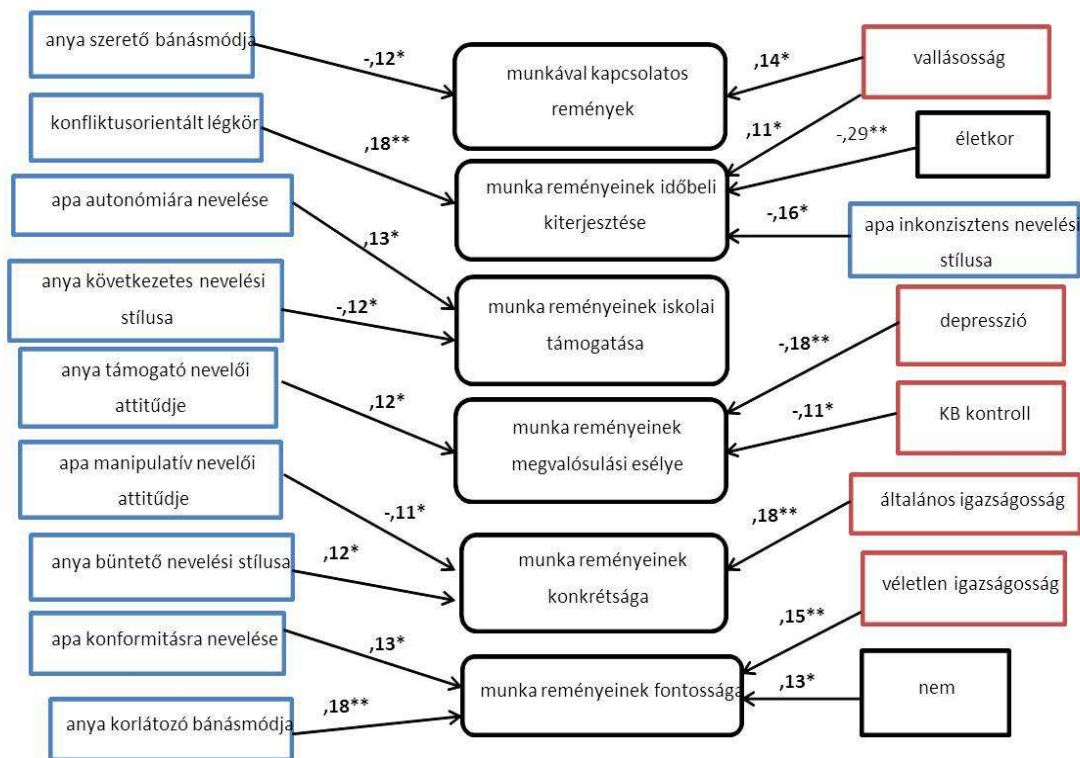
49. ábra A tanulmányokkal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq ,05$; ** $p \leq ,01$)

4.5.4.5.2. A munkával kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A jövőbeli munkájukkal, munkahelyükkel kapcsolatos célkitűzések fontosságát, konkrétságát, megvalósulást, iskolai támogatását és időbeli kiterjesztését szintén több tényező határozta meg.

Megfigyelhettük a regressziós elemzés alapján, hogy minél kevésbé élvezték anyjuk szeretetét, de hittek az Isteni igazságosságban, annál több munkával kapcsolatos célt fogalmaztak meg a fiatalok. Továbbá minél inkább hittek a véletlenszerű igazságosságban azok a fiatalok, akiknek az édesapja konformitást várt el, anyjuk pedig korlátozó bánásmódot folytatott velük szemben, annál fontosabbak voltak számukra jövőbeli munkájukkal kapcsolatos céljaik. Az igazságosság motívum egy másik dimenziója, az általános igazságosságba vetett hit az anyai büntető nevelési orientációval és az apák kevésbé manipulatív nevelésével párosulva, konkrétabb, pontosabb célmeghatározást vont maga után.

Ahogy a tanulmányokkal kapcsolatos céloknál láthattuk, itt is a jobb mentális egészségi állapotban lévők kedvezőbbnek ítélték terveik megvalósulását. Azok a fiatalok, akik inkább belső kontrollhitűek és támogató anyai nevelésben részesültek, jobb mentális egészségi állapottal bírtak, és bizakodtak abban, hogy jövőbeli munkahelyükkel kapcsolatos elképzeléseik meg fognak valósulni. A célok időbeli kiterjesztését ezen tartalmi kategóriában is az életkor befolyásolta. Emellett egy konfliktusosabb nevelési légkör és a vallásosság magasabb foka, az apa kiszámíthatóbb elvárásai mellett távolabbi időpont megjelölést eredményezett. Valamint minél következetlenebb volt az anya nevelési stílusa, de támogatást észleltek az apák részéről, annál inkább bíztak abban, hogy munkájukkal kapcsolatos elképzeléseiket az iskola segíteni fogja. (50.ábra).

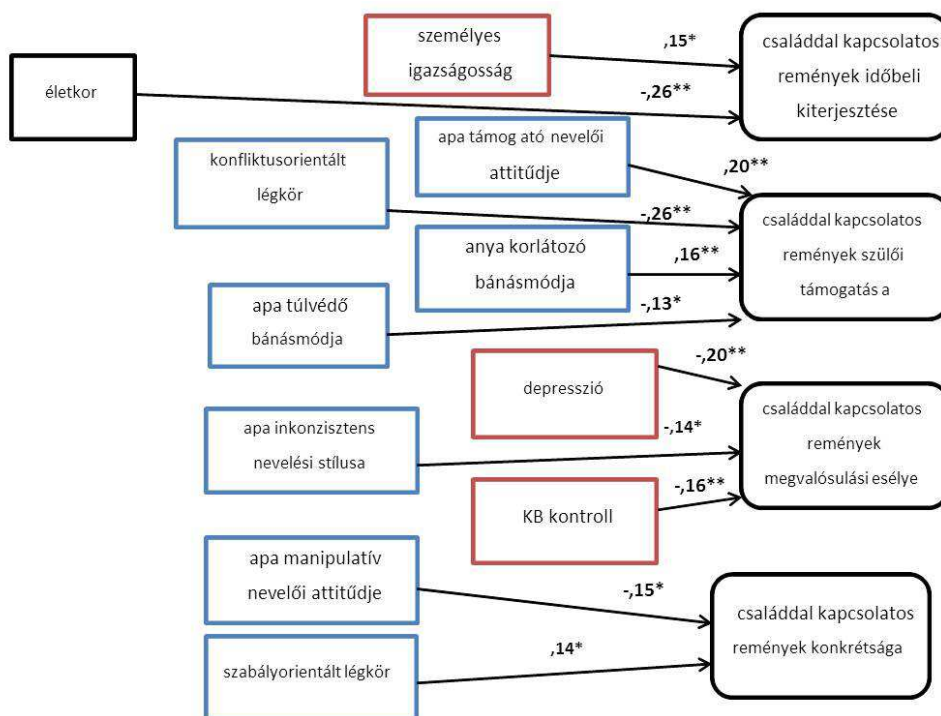
50. ábra A munkával kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$)

4.5.4.5.3. A családi étellel kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A családi étellel kapcsolatos célokat meghatározza a szülők, elsősorban az apa támogató attitűdje. Az apai támogatás és mérsékelt védő bánásmód, egy erőteljesebb anyai korlátozó nevelési stílussal párosulva, a kevésbé konfliktusos családi légkörben

nevelkedetteknél eredményezte azt, hogy a fiatal, a családi étellel kapcsolatos elképzeléseinek nagyobb szülői támogatásáról számol be. Az apai manipulatív attitűd hiánya a célok konkrétságára hatott azoknál, akik alapvetően igazságosnak tartották a világot.

A belső kontrollhit, mint személyes diszpozíció a célok megvalósíthatóságára hatott ki. Akik bíznak abban, hogy kontroll alatt tudják tartani életük eseményeit, azok megvalósíthatóbbnak tartották terveiket. Ennek megítélésére pozitív hatással volt még a jó mentális egészségi állapot és az apai következetlenség hiánya a nevelésben. A jövőbeli családdal kapcsolatos tervek időbeli kiterjesztését, mint az eddigiekben, az életkor határozta meg elsősorban. Minél fiatalabb volt a vizsgálati személy és hitt abban, hogy személyes dolgai méltányos megítélést kapnak, időben távolabbra helyezte céljainak megvalósulási idejét. (51. ábra).

51. ábra A családi étellel kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$)

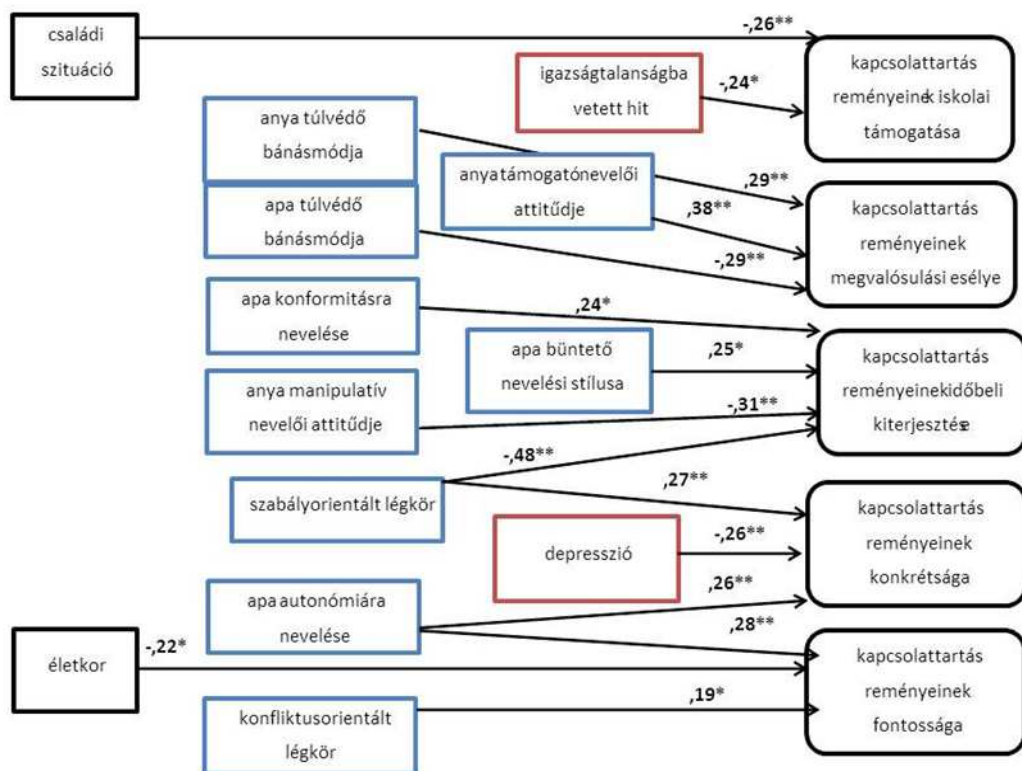
4.5.4.5.4. A családtagokkal való kapcsolat céljait befolyásoló tényezők

A családtagokkal való jövőbeli kapcsolat céljainak időbeli kiterjesztését az apa túlvédő bánásmódja és konfomításra törekvése határozta meg, miközben az anya kevésbé volt manipulatív egy mérsékelt szabályozott nevelési légkörben. Ami azt jelenti, hogy egy ilyen családban nevelkedés mellett megjelenik a szülőktől való függetlenedés vágya, az

önálló élet elkezdésére törekvés igénye, valamint az, hogy a jövőben viszonzni tudják szüleik támogatását, de ennek idejét távolabbra helyezik a fiatalok.

A jövőbeli kapcsolattartással kapcsolatos célok megvalósíthatóságát az anya részéről tapasztalt támogatás és túlvédés, az apa kevésbé védelmező bánásmódjával párolosulva határozta meg.

Nem csak a megfelelő mentális egészségi állapot, hanem egy szabályozott, konfliktusoktól mentes légkörben nevelkedés, az önállósági törekvéseket segítő (főként az apa részéről) neveléssel kiegészülve, konkrétabb célkitűzéseket eredményezett. Az autonómia támogatása, főleg az apa részéről kihatott arra, hogy egy konfliktusosabb klímában nevelkedett fiatalok önállósodási terveiket fontosabbnak is tartották. Továbbá azok, akik csonka családban nőttek fel, de kevésbé hittek az igazságtalanságban, jobban bíztak abban, hogy az iskola támogathatja őket ez irányú céljaik megvalósításában (52. ábra).

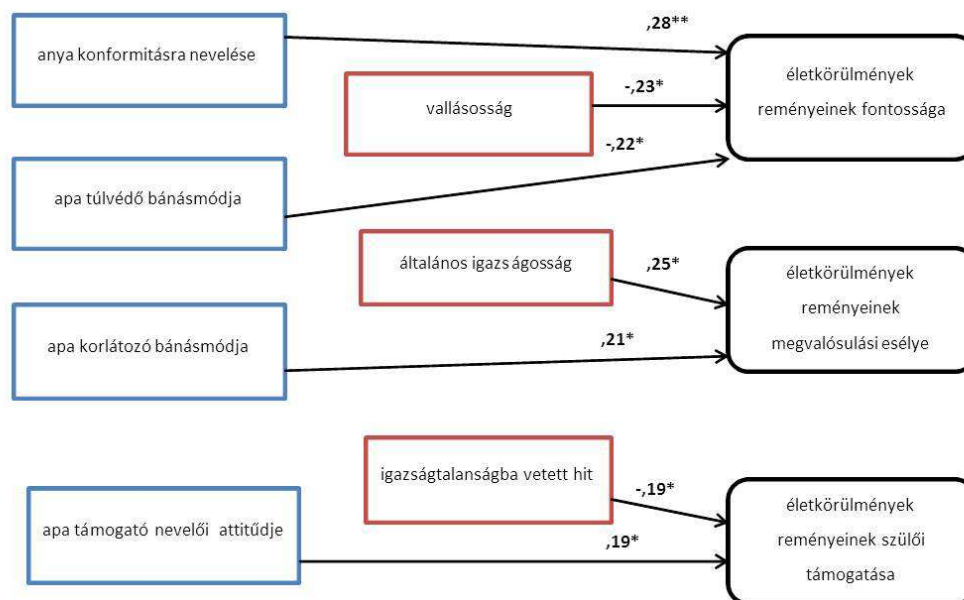

52. ábra A családtagokkal való kapcsolat céljait befolyásoló tényezők ($*p \leq .05$; $**p \leq .01$)

4.5.4.5.5. Az életkörülményekkel kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A jövőbeli életkörülményekkel kapcsolatos célok fontosságát az anyai konformitást elváró nevelés és az apai túlságosan védő bánásmód hiánya mellett a vallásosság alacsonyabb foka határozta meg. Minél inkább elvárta és fontosnak tartotta az anya a szabályok betartását, de az apa kevésbé volt védelmező, ráadásul nem volt jellemző a vallásos beállítódás a fiatalra, annál fontosabbnak tartotta, hogy olyan életkörülményeket teremtsen magának a jövőben, mint amelyet elképzelt.

Megfigyelhettük a regressziós elemzés alapján, hogy az általános igazságosságba vetett hit pozitívan hatott annak megítélésére, hogy mennyire tartotta megvalósíthatónak céljait a fiatal, főként, ha az apa korlátozó módon bánt velük. Az igazságosság motívum egy másik dimenziója is megjelent a befolyásoló hatások között. Akik kevésbé tartották igazságtalannak a világot (mellesleg apjuk támogatását élvezték), általában nagyobb támogatásról számoltak be a szülők részéről, a vágyott életkörülmények megteremtésére vonatkozóan (lásd 53. ábra).

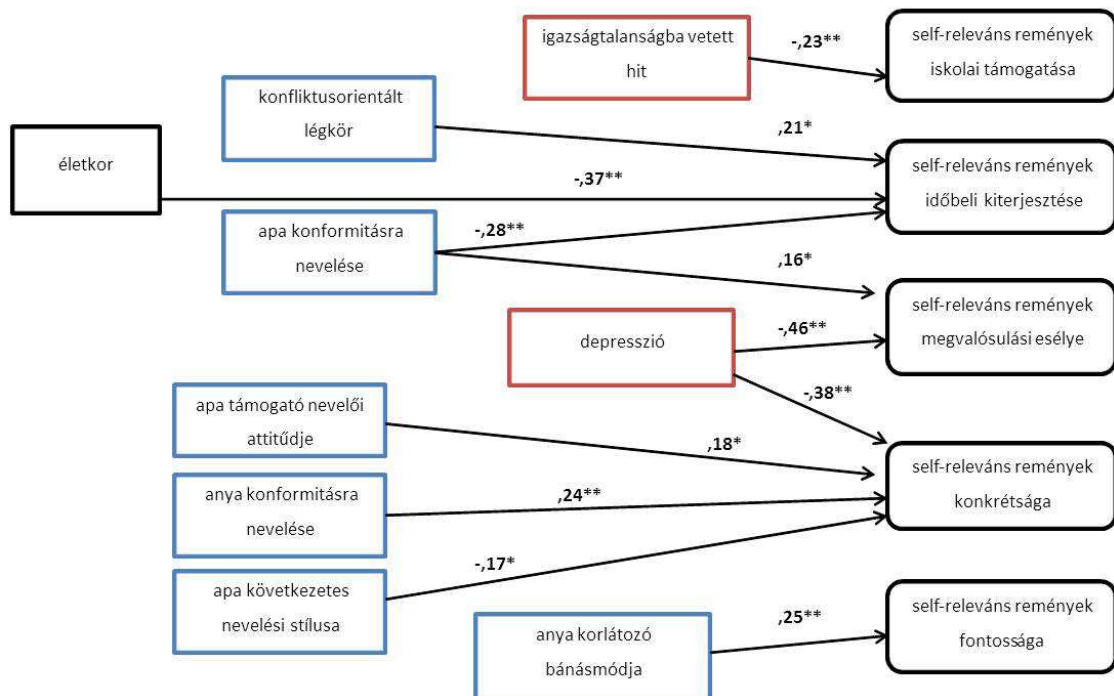

53. ábra Az életkörülményekkel kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq ,05$; ** $p \leq ,01$)

4.5.4.5.6. A self-releváns célok befolyásoló tényezői

A jövőbeli selffel kapcsolatos célok esetében a szülői nevelés dimenziói mellett a mentális egészségi állapot és az igazságtalanságba vetett hit jelent meg befolyásoló tényezőként.

A szülők konformitásra törekvő attitűdje másképp érzetette pozitív hatását. Az anya részéről megnyilvánuló szabálykövetést elváró nevelés, egy kevésbé következetes, de támogató apai neveléssel kiegészülve, jobb mentális egészségi állapotot, és egyértelműbb célmeghatározást eredményezett. Az apai konformitásra nevelés jobb mentális egészségi állapot mellett viszont inkább a célok megvalósíthatóbbságára hatott. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy minél szabálykövetőbb viselkedést várt el az apa, és a nevelési légkör konfliktusokkal terhelt volt, annál közelebbi időpontot jelöltek meg a fiatalok arra vonatkozóan, mikorra tervezik céljaik megvalósítását. Vágyként jelent meg a minél korábbi önállósodás, a saját lábra állás és a családi befolyás alól való kikerülés igénye. Valamint, akik inkább hittek abban, hogy nem igazságtalanul működik a világ, optimistábbak voltak abban, hogy az iskola segíteni fogja őket céljaik elérésében. Az anya részéről tapasztalt erőteljesebb korlátozó bánásmód mellett nevelkedettek fontosabbnak tartották ezirányú céljaikat. (54. ábra).

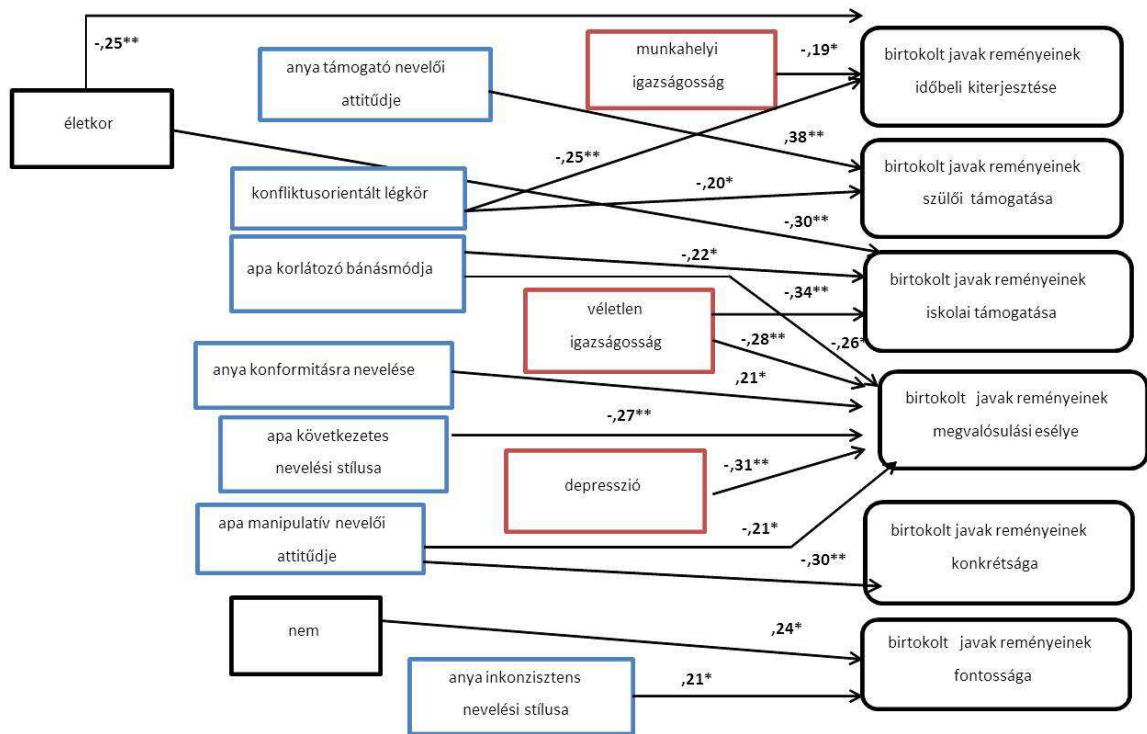
54. ábra A self-releváns célok befolyásoló tényezői (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$)

4.5.4.5.7. A birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A jövőben birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos célokat is számos tényező befolyásolta. Azok a hallgatók, akik fiatalabb korcsoportba tartoztak és úgy értékelték a velük kapcsolatos eseményeket, melyek nem a véletlen számlájára írhatóak és kevésbé érezték apjuk bánásmódját korlátozónak, azok nagyobb mértékű iskolai támogatásban reménykedtek. A véletlen világba vetett hit befolyásoló hatásként, megjelent a célok megvalósulási esélyének megítélésénél is. Megfigyelhető, hogy a jobb mentális egészségi állapotban lévő hallgatók, akiknek az apja kevésbé volt manipulatív, korlátozó és következetes, az anya viszont fontosnak tartotta a szabályok betartását a családban, és hittek abban, hogy nem a véletlenek határozzák meg az események kimenetelét, azok megvalósíthatóbbnak vélték céljaikat.

Ezen célok konkrétságát az apai manipulatív nevelés hiánya, fontosságukat pedig egy inkonzisztensebb anyai nevelés jósolta be, főként a lányoknál.

Megfigyelhettük, hogy egy kevésbé konfliktusos nevelési légkörben, ahol az anyai támogatás erőteljesen érvényesült, optimistábbak voltak a fiatalok abban, hogy szüleik mennyire fogják őket támogatni terveik megvalósításában, segíteni abban, hogy a birtokolni kívánt javakhoz hozzájussanak. Végül azok a fiatalabb hallgatók, akik szabályozottabb légkörben nevelkedtek, de kevésbé hisznek abban, hogy a munkahelyen igazságosan bánnak az emberekkel, időben távolabbra helyezték céljaik megvalósulását. (55. ábra).

55. ábra A birtokolni kívánt javakkal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$)

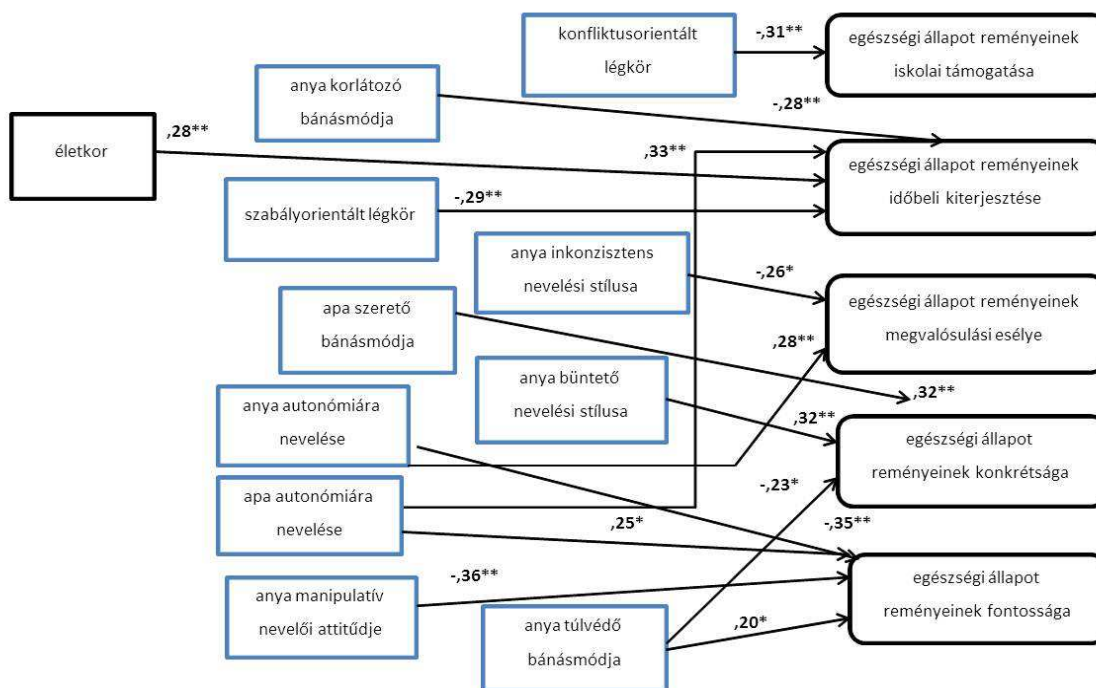
4.5.4.5.8. Az egészségi állapottal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

Az egészségi állapottal kapcsolatos célok háttérben is főként az anyai nevelés hatása volt érezhető. A büntető nevelés pedig a célok konkrétságát növelte.

Érdekes konstelláció, hogy egy kevésbé manipulatív, de az autonómia törekvéseket aláásó, túlvédő anyai magatartás, de az apák önállósodást támogató nevelése mellett felnőtt fiatalok, fontosabbnak tartották az egészségi állapottal kapcsolatos célokat, elsősorban a szülők egészségével kapcsolatos tartalmaknál volt megfigyelhető ez a tendencia. De egy olyan légkörben, ahol az anyai támogatás érvényesül, mindemellett kevésbé érezték a szülő nevelését inkonzisztensnek a fiatalok, inkább bíztak abban, hogy terveik megvalósulnak. Egy kevésbé védő, de büntető anyai bánásmód, apai szeretettel párosulva pedig konkrétabb célkitűzéseket vont maga után.

Megfigyelhető volt továbbá, hogy a kevésbé konfliktusos családi légkörben felnövők számítottak az iskola támogatására. Ezzel szemben, a kevésbé szabályorientált klíma,

melyben mindkét szülő inkább támogató, mint korlátozó volt, a célok megvalósulásának távolabbi időpontját jósolta be. (56. ábra).

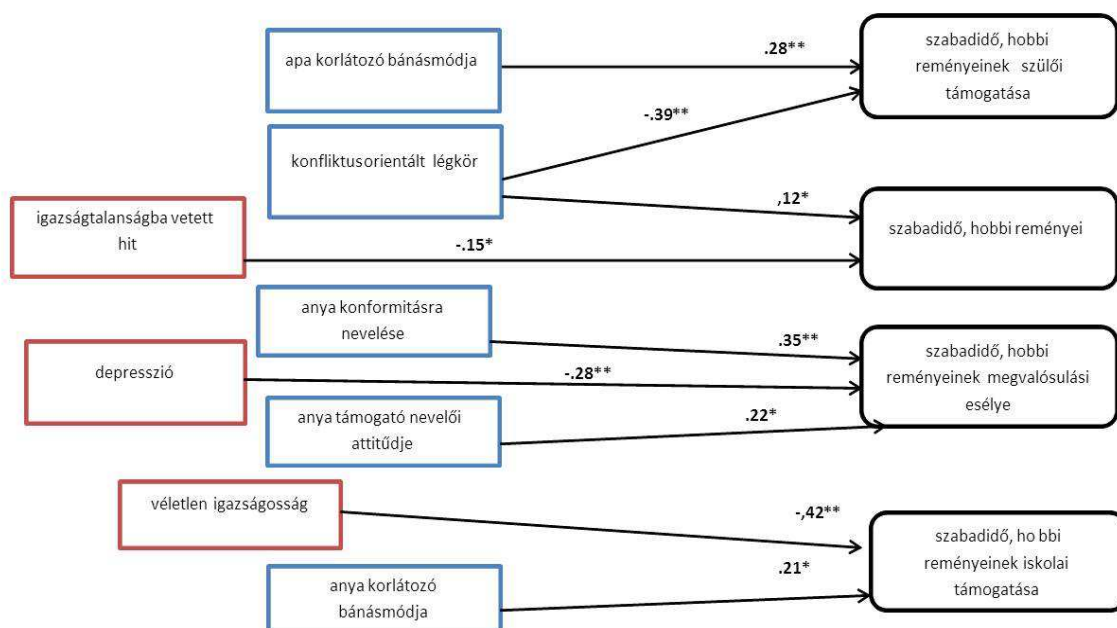
56. ábra Az egészségi állapottal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$)

4.5.4.5.9. A szabadidővel, hobbival kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A szabadidővel és hobbival kapcsolatos célokra elsősorban a családi nevelési dimenziók és nevelési légkör hatott. Azok a fiatalok, akik konfliktusosabb légkörben nevelkedtek, de kevésbé hisznek az igazságtalan világban, gyakrabban fogalmaztak meg ide tartozó célt. Egy kevésbé konfliktusorientált légkörben nevelkedve viszont, ahol az apai korlátozó bánásmód hangsúlyosabb, jobban bíznak a fiatalok abban, hogy szabadidős terveik megvalósításában a szülők támogatására számíthatnak. A többi értékelő dimenziónál az anyai nevelés volt meghatározóbb. Azok a fiatalok, akik inkább úgy vélik, hogy nem a

véletlenek irányítják a világot, és kevésbé korlátozta őket anyjuk a nevelésben, kedvezőbben ítélték meg az iskola támogatását abban, hogy céljaikat elérhessék.

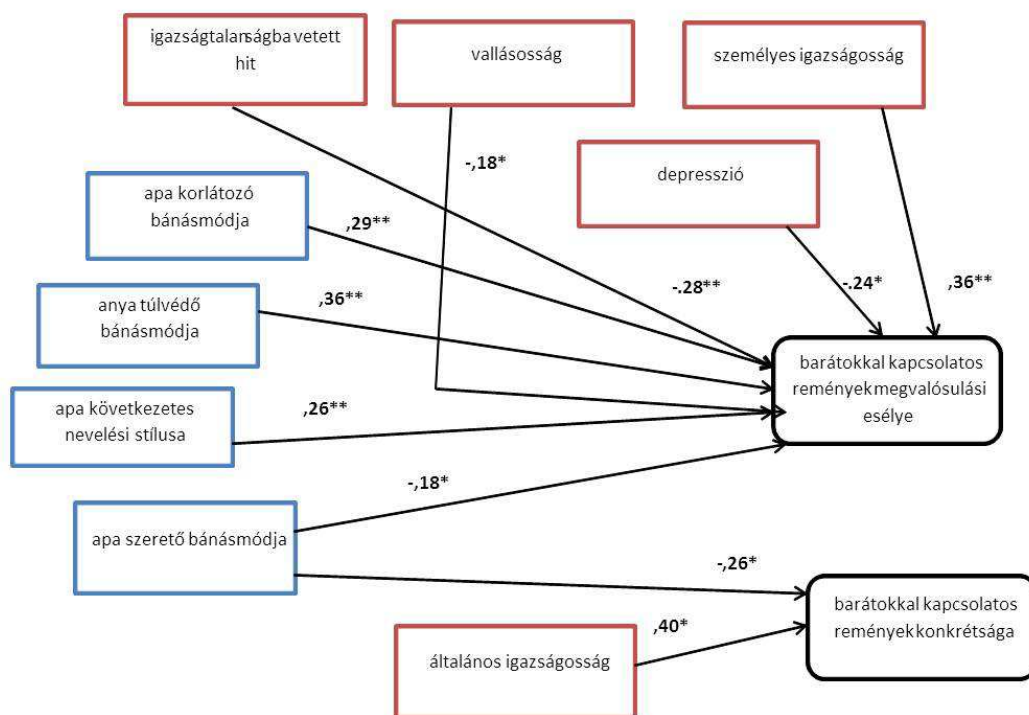
Megfigyelhető a regressziós elemzés alapján, hogy a jobb mentális egészségi állapotban lévő fiatalok, akik konformabb elvárásokkal szembesültek nevelésük során az anya részéről, de nem csak a szabályok betartását tartotta az anya fontosnak, hanem támogatta is törekvéseiket, optimistábbak voltak abban, hogy elképzeléseik meg fognak valósulni. (57. ábra).

57. ábra A szabadidővel kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq ,05$; ** $p \leq ,01$)

4.5.4.5.10. A barátokkal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői

A jövőbeli baráti kapcsolatok megvalósulását az anyai túlvédelem, az apai korlátozás és következetesség magasabb foka az apai szeretet hiányával kiegészülve határozta meg azoknál a fiataloknál, akik kevesebb depressziós tünetről számoltak be és kevésbé gondolták úgy, hogy a világ alapvetően igazságtalanul működik, de hittek a személyes igazságosságban, és nem voltak vallásosak. Az igazságosság dimenzióin belül továbbá, az általános igazságosság hite konkrétabb célmegfogalmazást eredményezett egy olyan nevelési légkörben, melyett az apai szeretet hiánya jellemez. (58. ábra).

58. ábra A barátokkal kapcsolatos célok befolyásoló tényezői (* $p \leq ,05$; ** $p \leq ,01$)

4.6. MEGVITATÁS

Kutatásunkban a fiatalok jövő-orientációjában szerepet játszó családi szocializációs környezet hatásának bemutatása mellett olyan személyes diszpozíciók szerepét vizsgáltuk, mint az igazságos világra vetett hit, külső-belső kontroll attitűd, valamint az egyén mentális egészségi állapota. Ahogyan az elméleti bevezetőben már említettük – Bronfenbrenner (1979) ökológiai modelljét alapul véve –, az egyén döntései, viselkedése, motivációi, csak egy tágabb szocializációs keretben értelmezhetőek. Ezt az elgondolást erősítik olyan kutatások, melyek az egyén és környezete közötti összhangot hangsúlyozzák (pl. Eccles és Midgley 1989; Eccles és Mtsai, 1993). Mindezekből következik, hogy az egyén jellemvonásai, elképzelései, céljai és az őt körülvevő szociális környezet összeállása befolyásolja az egyén viselkedését, motivációját és azt, hogyan alakul mentális egészségi állapota. Ezen tényezők pedig visszahatnak arra, hogyan gondolkodik a fiatal a jövőjéről, mennyire konkrét, pontos célokat tűz ki maga elé, melyek megvalósításáért dolgozni fog. Eredményeink interpretálása után az alábbiakban levonjuk a következtetéseket a feltett hipotézisekkel kapcsolatban.

Nem, életkor és a családi szituáció hatása a jövő-orientációra

A nem, az életkor és a családi szituáció hatást gyakorol arra, hogy milyen értékeket preferál az egyén, milyen elvárásokat alakít ki saját és mások viselkedésére, milyen célokat tart fontosnak a jelenre és a jövőre vonatkozóan. Kutatásunk is bebizonyította, hogy másképp tervezik jövőjüket a fiúk és a lányok. A nemi különbségeket vizsgálva azt találtuk, hogy a tanulmányokkal, családdal, kapcsolattartással és barátokkal kapcsolatos remények gyakrabban jelentek meg a lányoknál. Első hipotézisünkkel összhangban tehát a lányok valóban nagyobb százalékban említettek családdal kapcsolatos terveket, ezen témán belül, a párkapcsolat, házasság, saját gyerek vállalása kategóriában is több célt fogalmaztak meg, mint a fiúk. Abban, hogy ezek a célok mennyire egyértelműek, pontosan megfogalmazottak, van-e valamilyen konkrét elképzelése arról, hogyan fogja tudni megvalósítani ezeket, nem találtunk különbséget a két nem között. Viszont első hipotézisünk második része nem nyert igazolást, mivel a jövőbeli munkára vonatkozó remények, célok esetében is a lányokban fogalmazódott meg több elképzelés, akár a munka típusát, akár a munkahellyel kapcsolatos

reményeket vizsgáltuk. Valamint nem csak gyakrabban jelentek meg a lányoknál a munkával kapcsolatos tartalmak, hanem fontosabbnak is tartották, hogy el tudjanak helyezkedni, megtalálják a megfelelő állást, jobban bíztak abban, hogy ez irányú terveik megvalósulnak, és optimistábban voltak abban, hogy szüleik támogatni fogják őket terveik megvalósításában, mint a fiúk. A birtokolni kívánt javakra vonatkozóan egyedül a pénzzel, gazdagsággal kapcsolatos elképzelések terén említettek a fiúk nagyobb százalékban ide vonatkozó célokat. Emellett fontos eredmény, hogy a fiúk nagyobb hányada vágyott arra, hogy képes legyen olyan anyagi biztonságot teremteni magának, és családjának, mely egy nyugodt életvitelt tesz lehetővé. A lányoknál pedig gyakrabban jelentkezett az az igény, hogy gyermekük számára szeretetteljes nevelési körülményeket, biztos jövőt, jobb sorsot biztosítsanak. Ezek az eredmények tükrözik azt a normatív elvárást (Nurmi, Poole és Kalakovski, 1994), mely szerint a férfiak tradicionális szerepéhez tartozik az anyagi biztonság megteremtése a család számára, a nők feladata pedig a gyerekek neveléséről, és a háztartásról gondoskodni. Ez a hagyományos nézet a nemi szerepekben bekövetkező változásoknak köszönhetően mára már valamennyire fellazult, és bár a nők is egyre inkább fontosnak tartják a biztos egzisztencia megteremtését, a férfiak énképében ezek a megszilárdult szerepek még sokáig fennmaradnak.

A fiatalok életkora szintén hatással volt a jövő-orientációs célkitűzések alakulására. A tanulmányokkal kapcsolatos tervek a 18-19 éves korosztályra voltak a legjellemzőbbek és ők voltak, akik a leginkább bíztak abban, hogy szüleik támogatni fogják őket tanulással kapcsolatos céljaik megvalósításában. A jövőbeli munkával, és családdal kapcsolatos témák pedig a 23-26 éveseket foglalkoztatta leginkább. Eredményeink tükrözik tehát az egyes életperiódusok főbb feladatait, és azok fontossági sorrendjéhez igazodnak. Ennek szerepét hangsúlyozza Marttinen és Salmela-Aro (2012) is tanulmányában, utalva arra, hogy ez kihat az egyén szubjektív jóllétére is. A legfiatalabbak még felsőfokú tanulmányaik kezdetén járnak, legfőbb vágyuk, hogy ezeket minél sikeresebben befejezzék, esetleg újabb képzésekben vegyenek részt, nyelvet tanuljanak, jogosítványt szerezzenek stb. A munka világa és a családalapítás tervei még a távolabbi jövő megoldandó feladatai közé tartoznak, éppen ezért kevésbé foglalkoztatják még őket. Az idősebb korosztályokba tartozó fiatalok számára már nem a tanulmányok, hanem a biztos megélhetést biztosító munkahely keresése, a szakmában való elhelyezkedés válik egyre fontosabbá. Összehasonlítva a munkával és a családdal kapcsolatos terveket, a jövőbeli munka inkább foglalkoztatja a fiatalabbakat, de az idősebb korosztály esetében megfordul ez a tendencia. Ez azzal magyarázható, hogy a fiatalabbakra sok esetben jellemző az az igény, miszerint előbb biztos egzisztenciát kell

teremteni, és csak utána következhet a családalapítás. Az idősebbek pedig már sok esetben dolgoznak, esetleg már családdal is rendelkeznek, ezek a célok részben teljesültek vagy éppen folyamatban van megvalósításuk, így kevésbé foglalkoztatják őket. Az önálló élet, a szülőktől való függetlenedés vágya a 20-22 és a 23-26 évesek körében volt a legaktuálisabb, ami szintén a természetes igénynek tekinthető a fiatalok részéről, hiszen a tanulmányaik befejezésével a munka világába való belépéssel párhuzamosan időszerűvé válik a független, önálló élet kialakítása, a szülőktől való elköltözés, és az ehhez szükséges anyagi függetlenség elérése is. De megfigyelhető volt, hogy a fiatalabbak inkább a tanulmányokkal - sok esetben a vizsgák letételével, tanulmányaik sikeres befejezésével, a diploma megszerzésével - kapcsolatban, az idősebb korosztályok pedig a munkával kapcsolatosan fogalmaztak meg aggodalmakat. Ők a tanulmányaik végéhez közeledve azt látják, hogy a bekövetkező társadalmi-gazdasági változások nyomán egyre nehezebb az elhelyezkedés, és nem biztosak abban sem, hogy találnak majd olyan állást, ami számukra megfelelő lenne. Ezek az eredmények egybevágóak az Ifjúság2008 (Szabó, Bauer, 2009) országos kutatással, melyben a fiatalok közel 50%-a szerint az ifjúság legégetőbb problémája a munkanélküliség, harmaduk további problémaként a létbizonytalanságot és a kilátástalan jövőt jelölte meg. Negyedik hipotézisünk így igazolást nyert.

A megfogalmazott célkitűzések értékelésére vonatkozóan azt találtuk, hogy a tanulmányokkal, munkával és a családdal kapcsolatos célkitűzések megvalósulási idejére vonatkozóan a legfiatalabbak jelölték meg tendenciaszerűen távolabbi időpontot, szemben az idősebb korosztályokkal, és mindemellett, habár szignifikánsan kimutatható különbséget nem találtunk, de megfigyelhető volt, hogy az életkor előrehaladtával konkrétan, pontosabban fogalmazták meg mire vágnak az egyes tartalmi kategóriákban. A birtokolni kívánt javakkal, jövőbeli vágyott életkörülményekkel, egészségi állapottal kapcsolatban hasonló eredményeket kaptunk. Eredményeink tehát igazolták ötödik hipotézisünket, miszerint az idősebb korosztály tagjai közelebbre teszik céljaik megvalósulási idejét, és ezek kontrollálhatóbbak is annak köszönhetően, hogy egyértelműbben fogalmazzák meg célkitűzéseiket minden területen.

A család szituáció hatását elemezve a jövő-orientáció alakulására vonatkozóan azt találtuk, hogy lényeges, szignifikáns különbség a jövőbeli munkával kapcsolatos remények mentén volt kimutatható, miszerint a teljes családban élők gyakrabban írtak olyan célt, mely a vágyott munkával, munkahellyel állt kapcsolatban. Továbbá megfigyelhető volt, hogy a teljes családban nevelkedett fiatalok nagyobb százaléka fogalmazott meg jövőbeli családi

élettel, házassággal kapcsolatos célokat, viszont a családdal kapcsolatos tervek gyakrabban fordulnak elő a csonka családban felnőtt fiataloknál, így hatodik hipotézisünk teljesült. Látható, hogy a csonka családban felnőtt fiataloknál gyakoribbak voltak az olyan tervek is, melyek megvalósulására vágnak az életkörülményekre, az önálló életvitel kialakítására, és a szabadidős tevékenységekre vonatkozóan. A megfelelő egzisztencia kialakítására vonatkozó célok hangsúlyosabbak lehetnek abból a szempontból, hogy a fiatal elkezdhesse önálló életét. S mivel nem számíthat olyan mértékű anyagi támogatásra, mint a teljes családban élők, szembesül azzal, hogy kénytelen magának megteremteni jövőbeli élete gazdasági feltételeit, így erre vonatkozó tervek nagyobb valószínűséggel jelennek meg náluk. A tanulmányok, egzisztencia, jövőbeli self és a baráti kapcsolatok aggodalmi jellemzőbbek voltak az elvált szülők gyerekeire, de fontos eredmény, hogy a teljes családban nevelkedett fiatalokban több aggodalom fogalmazódott meg a jövőbeli családi életükkel kapcsolatban. Tehát a szülők válása, konfliktusos, diszharmonikus kapcsolata ellenére megmarad az az igény az egyénben, hogy rendezett, boldog, harmonikus családban éljen a jövőben, és a családalapítással kapcsolatos optimizmusuk erősebb, mint az az élethelyzetükből adódó félelem, hogy hasonló módon alakul életük, mint a szüleiké.

A családi nevelés, családi légkör hatása

A vizsgálatban szereplő nevelési dimenziók két alapvető mintába rendeződtek, a szabályorientált és a konfliktusos családi klímát leíró mintákba, melyek nagyfokú hasonlóságot mutatnak korábbi vizsgálatok eredményével (Sallay és Dalbert, 2002; Sallay, 2003). A szabályorientált légkört a konformitást elváró, és következetes, mindemellett büntető nevelés jellemzi, a konfliktusorientált nevelési légkörben a szülők támogató és autonómiát erősítő nevelési célja teljesen háttérbe szorul. Sokkal inkább jellemzi az inkonzisztens, manipulatív attitűd, főként az apák részéről volt tapasztalható ez a fajta nevelési mód. Az apai figyelem, törődés alacsonyabb szintje mellett az anyák erőteljesebben korlátozó, és önállóságot gátló túlzott védelme is ebben a környezetben jelent meg.

Ahogy elméleti bevezetőnkben írtuk, a gyerek neme jelentősen befolyásolja a szülők nevelési stílusát, bánásmódját. Korábbi kutatások igazolták, hogy a szülők eltérő módon bánnak fiú és lány gyermekükkel. Gyakoribb a fizikai büntetés alkalmazása a fiúknál, és hatalmukat is jobban érvényesítik a fiúk nevelése során, mint a lányoknál (Lytton és Romney, 1991; Siegal, 1987, in: Chipman, Olsen, Klein, Hart és Robinson, 2000). A lányokat

viszont sokszor jobban felügyelik, ellenőrzik, mint a fiúkat (Hagan, Gillis, Simpson, 1985, in: Chipman, Olsen, Klein, Hart és Robinson, 2000). Collins és Russel (1991, in: Chipman, Olsen, Klein, Hart és Robinson, 2000) szerint az anya-gyerek interakcióra a nagyobb melegség és válaszkészség jellemző, míg az apa-gyerek interakciót inkább a szigor és a fegyelem jellemzi. Vizsgálati eredményeink azt mutatták, hogy az önállóságra nevelés faktorán belül az apai és az anyai autonómiára nevelés egyaránt a lányoknál volt erősebb. Második hipotézisünkkel ellentétben azt tapasztaltuk, hogy szülők nagyobb teret engednek a lányoknak abban, hogy önálló döntéseket hozzanak saját életükre vonatkozóan, egyre nagyobb önállóságot biztosítva számukra. Ez ellentmond Lomos és Kliewer (1998 idézi: Gutman és Eccles, 2007) eredményének, akik azt igazolták, hogy a fiúknak nagyobb autonómiát biztosítanak a szülők, mint a lányoknak. Továbbá megfigyelhettük, hogy a fiúk következetesebbnek és konformitást elváróbbnak észlelték szüleik nevelését, mint a lányok. Nem csak az a fontos a szülők számára, hogy a fiúk betartsa a szabályokat, alkalmazkodjon a normákhoz, követelményekhez, hanem maguk a szabályok, elvárások is egyértelműbbek a fiúk nevelésében és a szülők következetesebben bánnak velük, mint a lányokkal. Ezek az eredmények egybevágóak és megerősítik Jámbori (2004) kutatási tapasztalatait is. Megfigyelhető volt továbbá, hogy az apák büntetőbbek voltak a fiaikkal, az anyák pedig a lányokkal szemben. De a szülők támogató nevelői attitűdje is hasonló módon vált el egymástól. Az apák fontosabbnak tartják, hogy fiúk betartsa a szabályokat, normákat, alkalmazkodjon a követelményekhez, de ugyanakkor támogatják azokat a törekvéseket, melyek egybevágóak az elvárásokkal. Az anyák lányaik felé irányuló bánásmódja alakult ilyen formán. Az anya büntető nevelése valamivel erősebb volt a lányok esetében, de ők nagyobb anyai támogatásról számoltak be, mint a fiúk, ami igazolta második hipotézisünk ide vonatkozó részét. De nem csak az anya, hanem az apa lányokkal szembeni bánásmódja is sokkal több szeretetet, odafigyelést, törődést, gondoskodást mutatott, a fiúkéhoz képest bár ez utóbbi eredmény nem jelzett szignifikáns különbséget a két nem között.

Az egyes életkori csoportokra vonatkozóan is feltártuk a nevelési dimenziók strukturálódását. Mindegyik korcsoportnál kirajzolódott egy szabály- és egy konfliktusorientált faktor. A szabályozottabb légkör a szülők konformitást erősítő nevelésével és az anya következetes, és büntető nevelési stílusával párosult. A konfliktusorientált klíma pedig főként az anyai manipulatív és inkonzisztens neveléssel volt jellemezhető. Megfigyelhető volt, hogy támogatás, és önállóságra nevelés a fiatalabbaknál egy faktorban jelent meg, az idősebb korosztálynál viszont már elvált egymástól és más-más faktorba tartozott. A családon belüli nevelési légkört vizsgálva, megfigyelhető volt, hogy minden

életkori csoportban a szabályorientált klíma volt a jellemzőbb. A középső két korcsoport (20-22 és 23-26 évesek) viszont konfliktusosabbnak észlelte az otthoni légkört, a legfiatalabbakkal és a legidősebb korcsoporttal összehasonlítva. A konfliktusos nevelési légkörben erőteljesebben érvényesült a manipulatív nevelés, és ahogy emelkedett a manipuláció szintje, úgy csökkent a támogatás, és autonómia erősítés.

Megvizsgálva, milyen módon hat a nevelési légkör a jövő-orientált tartalmak megjelenésére, azt találtuk, hogy a szabályorientált családi klíma a birtokolt javakra és a barátokra vonatkozó remények kialakítását befolyásolta. Egy kevésbé következetes, átlátható, egyértelmű szabályok szerint működő családban, ahol nem tisztáztak a családtagok feladatai, és azoknak való megfelelés módja, több olyan célkitűzés születik, mely a pénzzel, lakás, autó és egyéb javak szerzésével kapcsolatos. De a baráti kapcsolatok fenntartásának, újabb ismeretségek kötésének vágyát is fokozta ez a fajta családi működés és fontosabbak is voltak ezek a célok a fiatalok számára. Ezzel szemben a konfliktusokkal terhelt családi klímában nevelkedve a fiatal számára hangsúlyosabb lesz az egzisztenciális célok köre, és gyakrabban fogalmaztak meg utazással, hobbiival kapcsolatos célokat is. De a konfliktusorientált légkör legfontosabb következménye, hogy az ilyen légkörben nevelkedett fiatalok a legfontosabb célkitűzéseik (tanulmányok, munka, család) szülői támogatottságában, megvalósulási esélyek megítélésében kevésbé voltak bizakodóak, ahogy azt tizedik hipotézisünkben feltételeztük. A mögöttes összefüggések feltárása megmutatta, hogy a konfliktusok magas szintje mellett a szülői, főleg az anyai támogatás hiánya ássa alá azt a bizodalmat, hogy a legfontosabb törekvések megvalósításában a jövőben is számíthatnak szüleikre, hiszen a jelenben és a múltban sem álltak mellettük, támogatták őket (ahogy azt a tanulmányok, család, életkörülmények, birtokolt javak reményeinél láthattuk).

Vizsgálatunkban kitértünk a szülői nevelési dimenziók és a személyes diszpozíciók összefüggéseinek feltárására is. Eredményeink azt mutatják, hogy mind az általános, mind a személyes igazságos világba vetett hit kialakulását a szülői nevelés befolyásolja elsősorban. Megállapítottuk, hogy azok a vizsgálati személyek, akik szabályorientált légkörben nevelkedtek, inkább hisznek abban, hogy a világ, melyben élnek, igazságosan működik, ezen túlmenően nem csak általában, hanem személyes életükben is, ami velük történik, méltányosnak tekinthető. Az általános igazságosságban való hit háttérében az konformitásra törekvés és korlátozás jelenik meg, elsősorban az apai nevelés ilyen iránya a meghatározó, de mindkét szülő támogató attitűdje is ezt a hitet erősíti. A személyes igazságosság háttérében már a támogató, de egyben következetes és esetenként büntető nevelési stílus válik fontossá.

Tehát elmondhatjuk, hogy egy szabályozottabban működő családi klímában, ahol elvárják és következetesen be is tartatják a normákat, és ha ez nem valósul meg, akkor a szülők büntetéssel, korlátok állításával készítetik őket a megfelelő viselkedés kialakítására, kialakul az a hit, hogy minden, ami világban és személyesen a fiatallal történik méltányosnak tekinthető. És ez a fajta nevelés egyben kialakítja azt a meggyőződést, hogy jövőben is hasonló módon fognak alakulni a dolgok.

A szülők támogató nevelési attitűdjének hiánya erősítette a véletlen és az igazságtalan világba vetett hitet is, de befolyással volt a munkahelyi igazságosság megítélésére is. Olyan családban nevelkedve, ahol a szülők nem támogatják a gyerek célkitűzéseit, nem segítik azok megvalósításában, inkább gátolják próbálkozásait, az a hit alakul ki a gyerekekben, hogy nem létezik igazságosság, valamilyen külső erő, szerencse, sors, véletlen számlájára írható, hogyan bánnak az emberekkel. Elvész az a belső biztonságérzet, hogy alapvetően kiszámítható a világ, és mindenki azt kapja, amit megérdemel, erőfeszítéseihöz mértén remélhet méltányosságot. Érdekes eredmény volt számunkra, hogy ez a fajta nevelés viszont erősíti a munkahelyi igazságosságot is. Vagy azért, mert reméli a fiatal, hogy a munka világában majd végre észreveszik, elismerik erőfeszítéseit, és ezeknek köszönhetően előbbre juthat, vagy a családi szocializációs hatásokon túl más szocializációs színterek szereplőitől megkapta az önbizalmát is erősítő támogatást, de jelen kutatásunk nem ad magyarázatot erre.

A külső-belső kontroll attitűd esetében pedig az apák részéről megnyilvánuló szeretetteljes, de egyben korlátokat is állító nevelés jellemzőbb volt azokra, akik belső kontrollhittel rendelkeztek. Ez a fajta nevelés azt erősíti a fiatalban, hogy kezdeményező legyen, saját képességeiben bízva belevágjon feladatokba, azokra úgy tekintsen, hogy saját irányítása alatt állnak, de elvárja, hogy közben a fennálló családi, társadalmi normákhoz igazítva tervezze meg cselekedeteit.

Társadalmi változások hatása

A jövőről való gondolkodás, célok, tervek kitűzése nem csak az egyén működésén múlik, hanem szélesebb körű szociális, társadalmi, gazdasági változások is befolyásolják, azáltal, hogy milyen lehetőségeket biztosít a társadalom a fiataloknak. Mennyiben támogatja továbbtanulási, képzési, elhelyezkedési lehetőségeiket, mennyiben járul hozzá az önálló élet elkezdéséhez pl. lakás, családtámogatási lehetőségeken keresztül. A társadalomban bekövetkezett változások egyik legnyilvánvalóbb következménye, a családi működést érinti.

Vizsgálatunk eredményei azt mutatták, hogy a vizsgálati személyek 11,5%-a él csonka családban. Szinte minden esetben az anyával éltek együtt a fiatalok, néhány esetben számoltak be arról, hogy édesanyjuk új élettársa is velük él. A szülők válása vagy különélése általában pszichés terhet és kockázatot jelent a gyermek számára (Amato, 2001). Sok esetben emocionális és viselkedési problémákat (Kelley és Emery, 2003), romló iskolai eredményeket (McLeod és Fettes, 2007 idézi: Potter, 2010) von maga után. Mindemellett negatívan hat a szülő-gyerek kapcsolatra (Amato és Sobolewski, 2001), és megfigyelhető, hogy az elvált szülők gyerekei alacsonyabb szubjektív jóllétről számolnak be (Hetherington, 1999). Ezekből kiindulva kutatásunkban kitértünk arra is, hogy a családi szituáció, hogyan befolyásolja a nevelési dimenziókat és hogyan alakul a személyes diszpozíciók köre csonka családban való nevelkedés esetén és milyen jövőképpel rendelkeznek a fiatalok.

A családi szituáció szempontjából vizsgálva a nevelési dimenziókat azt tapasztaltuk, hogy a csonka családban nevelkedettek konfliktusosabbnak tartották a családi nevelési légkört, mint a teljes családban nevelkedők. A szülői nevelési dimenziók strukturálódását elemezve kiderült, hogy a konfliktusorientált légkör is más dimenziók mentén képeződik le a két családi szituációban. Csonka családok esetében az anyai támogatás hiányával és az anya manipulatív attitűdjének magasabb fokával társul a konfliktusos légkör, míg a teljes családok esetében ezt a légkört az apa inkonzisztens, manipulatív, de egyben következetes és büntető jellegű nevelési stílusa jellemzi. A szabályorientált klímát pedig mindkét szülő konformitást elváró nevelése jellemzi, valamint az anya következetes, de egyben büntetőbb attitűdje is ebben a környezetben jelenik meg teljes családoknál, a csonka családban nevelkedők esetében ez a légkör az anyai inkonzisztens neveléssel egészül ki. Vizsgálati eredményeink tehát alátámasztották hetedik hipotézisünket.

Érdekes eredmény volt, hogy teljes családban nevelkedetteknél az anyai és az apai következetes nevelési attitűd és a büntető nevelési stílus más faktorban jelent meg. Úgy tűnik, hogy különállónak észlelték, és ez azt is jelentheti, hogy ezek egymástól függetlenül változhatnak. A szülők támogató nevelési stílusa és autonóm nevelési célja viszont együtt jelenik meg, más szóval az apák és az anyák egyforma hatást fejtenek ki a gondoskodásra és az autonómiára, mint nevelési célra. Ezek az eredmények egybevágtak korábbi kutatások eredményeivel (Sallay, 2004; Sallay és Dalbert, 2002).

A családi szituáció alapján az igazságosság dimenzióinak megélésére vonatkozóan nem találtunk szignifikáns különbséget a csonka és a teljes családban nevelkedettek között. Egyedül a külső-belső kontrollhitben volt kimutatható eltérés a kétféle nevelkedés esetében,

miszerint jellemzőbb a külső kontroll attitűd azokra, akik csonka családban nevelkedtek, mint azoknál, akiket az apa és az anya együtt nevelt. Ami azt jelenti, hogy a konfliktusok magasabb szintje, valamint a család támogató erejének hiánya nyomán a csonka családban nevelkedettekben inkább az a beállítódás alakul ki, hogy valamilyen külső erőnek köszönhetően alakulnak adott módon a dolgok.

Mint már az előző szakaszban említettük, a munkával kapcsolatos célok mentén kimutatható különbséget találtunk a kétféle családi szituáció alapján. Emellett a családdal, vágyott életkörülményekkel, jövőbeli selffel és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatban gyakrabban fogalmaztak meg célokat a csonka családban nevelkedettek. A jövő-orientált célok értékelő dimenzióinál azt találtuk, hogy a csonka családban nevelkedett fiatalok fokozottabban vágynak arra, hogy önálló, független életüket elkezdhessék, legyen lehetőségük kialakítani egy olyan életstílust, ami megfelelő számukra, valamint ennek függvényében megvalósíthatják szabadidős céljaikat. Jellemző módon, a munkával kapcsolatos elképezéseik támogatását nem a családtól, hanem az iskolától várják, és pontosabb terveik vannak a megfelelő egészségi állapotuk fenntartására. A teljes családban élők számára viszont a vágyott életkörülmények, egzisztencia megteremtése volt fontosabb.

A társadalmi változások hatása egy másik ponton is megfigyelhető, méghozzá a mentális egészségi állapot területén. Kutatásunk egyik célkitűzése az volt, feltérképezzük a főiskolai hallgatók mentális egészségi állapotát. A hallgatók 52%-a normál övezetbe tartozott, 33,6%-a enyhe, 5,9%-a közép súlyos és 7,9%-a súlyos depressziós tüneteket mutatott. A depressziós tünetek közül az értéktelenség volt a leginkább jellemző, de a fáradtság és az elégedetlenség érzése is a hallgatók több mint a felét jellemezte. A tünetek súlyosságát is figyelembe véve a fáradtság és az elégedetlenség mellett a munkaképtelenség, döntésképtelenség, reménytelenség, önbüntetés és az érdektelenség vezettek. Ezek az eredmények megerősítik korábbi kutatások tapasztalatait (Margitics, 2006; Bugán és Margitics, 2006, Bugán, Margitics és Pauwlik, 2009).

A nemek közötti különbségeket vizsgálva azt találtuk, hogy a kudarcok és az önbüntetés tüneteit kivéve a szubklinikus depressziós tünetek megjelenése jellemzőbb volt a lányokra, mint a fiúkra, ezzel igazolódott harmadik hipotézisünk, miszerint a depressziós tünetek előfordulása gyakoribb volt a lányoknál, valamint ők nagyobb mértékű érdektelenségről, döntésképtelenségről és fáradtságról számoltak be. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a lányok esetében, nemcsak gyakrabban hanem intenzívebben is jelentkeznek a depressziós tünetek.

A nevelési légkör és a szülői nevelési stílusok hatását vizsgálva azt találtuk, hogy a konfliktusos családi légkörben nevelkedettek súlyosabb depressziós tünetekről számoltak be. Az apai inkonzisztens és manipulatív nevelés, valamint ahogy már említettük, a szülők támogató attitűdjének hiánya jelentős mértékben hozzájárult a rosszabb mentális egészségi állapot kialakulásához, ahogy azt korábbi kutatások is igazolták (Csorba és Huszár, 1991; Margitics, 2005). Ahogy az igazságosság dimenzióinál, ebben az esetben is az anyai túlzott védelem mutatott szignifikáns kapcsolatot a depresszió mértékével.

Azonban sem az életkori csoportok, sem a családi szituáció alapján nem találtunk különbséget a mentális egészségi állapokra vonatkozóan. Ez utóbbi azt mutatja, hogy önmagában a válás, és annak következményei nem feltétlenül vonják maguk után a rosszabb mentális egészségi állapotot. Egy teljes, de diszharmonikusan működő, konfliktusokkal terhelt családban felnőve legalább annyi esélye van a depressziós tünetek megjelenésének, mint ahogy ezt a csonka családokban nevelkedőknél már számos esetben kimutatták (pl. Amato, 2001; Hetherington, Bridges és Insabella, 1998).

Feltérképeztük, milyen módon hatnak a személyes diszpozíciók az egyén mentális egészségi állapotára. Megfigyelhető volt, hogy minél súlyosabb depressziós tünetekről számolt be az egyén, annál kevésbé hitt abban, hogy a világ alapvetően és személyes életükben is igazságosan működik, és kevésbé hitt az Isteni igazságosságban is. Fordított hatás volt kimutatható ezzel szemben az igazságtalanságban és a munkahelyi igazságosságban való hittel kapcsolatban. A rosszabb mentális egészségi állapotban lévő fiatalok igazságtalannak tartják a világot, de hisznek abban, hogy a munka világában méltányosabban bánnak az emberekkel. Amennyire a család nem támogatta őket, nem méltányolta törekvéseiket, képességeiket, annál jobban remélik, hogy jövőbeli munkájukhoz kötődően méltányosabban fogják őket kezelni.

Fontosnak tartottuk, hogy a mentális egészségi állapot és a jövő-orientáció kapcsolatát feltárjuk. Feltételeztük, hogy a jobb mentális egészségi állapot pozitívabb jövő-orientációt eredményez. Ebből következően a súlyosabb depressziós tünetekkel bíró csoport tagjainál ritkábban jelennek meg pozitív célok, remények, inkább aggodalmaikat fogalmazzák meg. A mentális egészségi állapot és a jövő-orientált célok kialakítása közötti kapcsolatot vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a súlyosabb depressziós tüneteket mutató csoport tagjainak nagyobb gyakorisággal jelentek meg aggodalmak szinte minden egyes tartalmi kategóriában, a többi csoporthoz képest. De azt is figyelhettük, hogy a jövőbeli munkával, életkörülményekkel, selffel és birtokolt javakkal kapcsolatos remények a súlyos tüneteket mutatók, a tanulmányokkal, családdal, egészségi állapottal, a családtagokkal való kapcsolattartással,

önállósodási törekvésekkel, valamint a szabadidős és barátokkal kapcsolatos remények a közepsúlyos tünetekkel jellemezhető fiatalok nagyobb százalékánál jelent meg. Szignifikáns különbséget az önállósodással, családtól való függetlenedéssel kapcsolatos remények és félelmek esetében találtunk. Ezek a tartalmak a közepsúlyos és a súlyos depressziós csoportra voltak jellemzőbbek, legkevesebb reményt a normál csoport, aggodalmaknál pedig az enyhe csoport fogalmazott meg. Kijelenthetjük tehát, hogy a jobb mentális egészségi állapot inkább együtt jár a pozitív jövő-orientációval. De a súlyosabb depressziós tünetekkel bíró fiataloknál is megjelennek kívánatos, vágyott célok, és nem csak aggodalmak formájában fejezik ki a jövőre vonatkozó elképzeléseiket, ami megerősíti Dickson és munkatársai (2011) eredményét. Fontos eredménye volt kutatásunknak az – mely tizedik hipotézisünk idevágó részét megerősítette –, hogy a rosszabb mentális egészségi állapot a jövőbeli tervek megvalósulási esélyének megítélését rontja a leginkább, valamint az ilyen fiatalok pesszimistábbak abban, hogy a szülők támogatják majd elképzeléseiket, hiszen eddig híján voltak ennek a tapasztalatnak

A jövő-orientáció és a háttértényezők összefüggései

A diszpozíciók közötti összefüggésekre vonatkozóan, megfigyelhettük, hogy a külső-belső kontroll attitűdöt befolyásoló tényezők között három igazságosság dimenzió is megjelent. Akiket a külső kontroll attitűd jellemez, kevésbé hisznek abban, hogy a világ igazságosan működik, sőt, inkább úgy vélik, hogy az igazságtalanság érvényesül az élet minden területén, és sokszor a szerencsének, a véletleneknek tudható be, hogy mennyire méltányos a bánásmód. A külső-belső kontroll attitűd a legerősebb bejósolója volt az egyes igazságosság dimenzióknak. Megfigyelhető volt, hogy egy konfliktusoktól mentes, következetes, és konformitást elváró vagy korlátozó apai, egy támogató anyai nevelői attitűddel párosulva a belső kontroll hitűeknél inkább elősegíti az általános és személyes igazságos világba vetett hit kialakulását. Ez utóbbi háttérben a szabályorientált családi klíma is megjelent főhatásként. Viszont az inkább külső kontroll attitűddel bíró az fiatal, aki konfliktusos családi légkörben nevelkedett, inkább hisz abban, hogy a világ igazságtalanul működik. A külső kontrollosság volt jellemző azokra is, akik úgy gondolták, kiszámíthatatlan, a véletlenül múlik az emberek méltányos megítélése. A szülők túlságosan erős védő, már-már korlátozó, és kevésbé szeretetteljes nevelése mellett, a külső kontroll hite

befolyásolta azt, hogy az egyén mennyire hisz a munkahelyi igazságosságban. Ez a háttér kialakítja azt a hitet, hogy a munka világában majd méltányosabban bánnak az egyénnel. A vallásos hit pedig láthatóan főként az anyai szeretetnek köszönhető pozitív nevelési légkörben alakul ki inkább, azoknál, akiket a belső kontroll attitűd jellemez.

A depresszió súlyosságát két családi szocializációs hatás mellett – az anya túlvédő magatartása és a konfliktusos családi légkör – a személyes igazságosságba vetett hit magyarázza. A legerősebb hatást a személyes igazságosság gyakorolta. Ezen összefüggések alapján megállapítható, hogy minél kevésbé hisz valaki abban, hogy azok a dolgok, amik vele történnek méltányosak ráadásul erőteljesen konfliktusos, kevésbé szabályozott, kiszámítható családi légkörben nevelkedett, és ebben a légkörben egyfajta túlzott, az önállósági törekvéseket már-már gátló védelemmel szembesült az anya részéről, annál valószínűbben és súlyosabban jelennek meg depressziós tünetek nála.

Feltételeztük, hogy a szabályozottabb családi nevelési légkör konkrétabb célkitűzéseket von maga után. Kilencedik hipotézisünkkel összhangban a konform, szabályozott, ha kell büntető, de kiszámítható nevelés jelent meg főhatásként a jövőbeli remények konkrétságának megítélésénél. A tanulmányokkal kapcsolatos tervek pontosabban fogalmazódtak meg olyan fiataloknál, ahol a családban az anya elvárta a szabályok betartását. A munkára vonatkozó céljaikat egyértelműbben fogalmazták meg azok, akik általában méltányosnak tartották a dolgok működését, nevelésükben pedig a büntető és manipulációmentes stílus érvényesült. Az apa kevésbé manipulatív nevelési hozzáállása befolyásolta a birtokolt javakkal és a családdal kapcsolatos tervek pontos megfogalmazását, a család esetében egy szabályozott családi környezetben jelent meg ez a hatás. Fontos eredmény volt számunkra, hogy azok a fiatalok, akik támogató és konformitást elváró nevelésben részesültek és mentális egészségi állapotuk kedvezőbb volt, konkrétabb elképzeléseket alakítottak ki jövőbeli selfjükre vonatkozóan is. Egy kiszámítható, következetes nevelés tehát arra készíteti az egyént, hogy alaposabban végiggondolja, mi az amit szeretne elkerülni a jövőben, legyen szó munkáról vagy családról, jövőben való boldogulásról, és ez kihathat arra, hogy minél pontosabban tudja, milyen akadályok léphetnek fel, annál több lehetősége lesz megkeresni azokat a megvalósítási módokat, melyekkel elkerülhetőek lesznek ezek az akadályok, így végső soron a célok elérhetőbbekké válnak. Összességében kijelenthetjük, hogy a szabályorientált nevelési légkör a következetes, de egyben támogató szülői neveléssel párosulva maga után vonja az általános és személyes igazságos világba vetett hitet, ezek közvetítésével erősíti a belső kontroll attitűd kialakulását,

kedvezőbb mentális egészségi állapotot idéz elő, és elősegíti a jövőre vonatkozó célkitűzések pontosabb, konkrétabb megfogalmazását. Tehát kilencedik hipotézisünk teljesül.

Ha a konfliktusorientált nevelés hatásait vesszük figyelembe, azt figyelhettük meg, hogy a jövőbeli tervek szülői támogatásának megítélésének hátterében a szabályozottabb családi működés és a támogató nevelés volt kimutatható mind a tanulmányokkal, mind a családdal kapcsolatos reményeknél. Az előzőt pozitív irányba jósolta be a kedvezőbb mentális egészségi állapot is. Jellemző módon a támogatás mellett megjelent a túlvédő bánásmód is vagy az anya (tanulmányok) vagy az apa (család) részéről, bár ez utóbbi alacsonyabb szintje befolyásolta azt, mennyire reméli a fiatal azt, hogy tervei megvalósításában a szülők segítségére számíthat. Továbbá a jövőbeli célok megvalósulási esélyében jobban hittek azok, akiket az anyjuk támogatott eddig is céljaik elérésében, a munka témájában ezt a várakozást erősítette a kedvezőbb mentális egészségi állapot és a belső kontroll attitűd. A családra vonatkozó terveknel az utóbbi két tényezővel párosult az apa kiszámíthatóbb nevelési stílusa. Megfigyelhető volt, hogy a kedvezőbb mentális egészségi állapot pozitívan befolyásolta a selffel, birtokolt javakkal, szabadidővel és a barátokkal kapcsolatos elképzelések megvalósulását, de egy szabályozottabb, egyben támogató és következetes nevelés mellett jelentek meg ezek a hatások. A megfelelő mentális egészségi állapot tehát biztosítja, hogy az egyén képes legyen elhárítani a célok megvalósításának útján felmerülő akadályokat. Mivel a konfliktusos légkörben nevelkedetteknél gyakoribb a depressziós tünetek megjelenése, így ők kevésbé tartják képesnek magukat a konstruktív megküzdési módok kivitelezésére, sokszor azt sem tudják pontosan, konkrétan mitől tartanak a céljaik megvalósításának folyamatában. Összességében elmondható, hogy a konfliktusos családi nevelési légkör erősíti az igazságtalanságba vetett hitet, rosszabb mentális egészségi állapothoz vezethet, és nagyobb valószínűséggel jellemzi az ilyen családi légkörben nevelkedett fiatalokat a külső kontroll hit dimenzió is. Továbbá megállapítást nyert, hogy ez a fajta nevelési klíma csökkenti a jövő-orientált célok megvalósulási esélyének és szülői támogatottságának megítélését is, így tízedik hipotézisünk igazolást nyert.

V. ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

A dolgozat azt a célt szolgálta, hogy egy pontosabb kép rajzolódjon ki előttünk egyrészt arról, hogy az elsődleges szocializációs színterek hogyan befolyásolják a fiatalok igazságos világba vetett hitét, külső-belső kontroll attitűdjét valamint mentális egészségi állapotát, másrészt pedig annak feltárására törekedtünk, hogy a hosszabbtávú személyes jövőbeli célok alakulásában közvetlenül és közvetve szerepet játszó szocializációs hatások és személyes diszpozíciók jelentőségét bemutassuk.

Ennek érdekében végzett vizsgálatunkban a családi környezet, szülői nevelési stílusok, a családi szituáció, szocio-demográfiai jellemzők hatását elemeztük, valamint figyelmet fordítottunk az igazságosság, a külső-belső kontrollosság valamint a depressziós tünetek feltérképezésére is, és arra hogy ezek a tényezők hogyan függenek össze egymással, milyen hatást gyakorolnak a jövő-orientált célok kialakítására, valamint azok konkrét, pontos megfogalmazására, időbeli megvalósulására, szülői és iskolai támogatottságára és fontosságára a főiskolai hallgatók jövőképében. Vizsgálatunkban 493 hallgató vett részt, 105 fiú és 388 lány, átlag életkoruk 21,72 év volt, közülük 57 hallgató elvált családban, 427 pedig teljes családban nevelkedett.

Végző összegzésként meg kell állapítanunk, hogy vizsgálatunk fontos bizonyítékokat szolgáltatott a családi környezet és a személyes diszpozíciók jövő-orientációban játszott meghatározó szerepéről. Sok esetben megfigyelhető volt, a családi szocializációs hatások elsődleges szerepe a jövőkép alakulására vonatkozóan. Az igazságosság élménye, a kontrollhit iránya és a mentális egészségi állapot inkább közvetítő szerepet tölthetnek be a családi szocializációs közeg és a jövő-orientáció között.

Vizsgálatunk rámutatott néhány lényeges különbségre a nemek között. Korábbi kutatások is bizonyították már, hogy a fiúk és a lányok eltérő szocializációban részesülnek, másképp bánnak velük szüleik és ennek következtében eltérő módon alakítják ki terveiket a jövőre vonatkozóan, másfajta célokat tartanak fontosnak. A fiúkat sokkal következetesebben, szigorúbban nevelik, elvárják, hogy a szülői normáknak, szabályoknak megfeleljenek, korlátokat állítanak velük szemben és ellenőrzik is azokat, ami maga után vonja, hogy habár támogatják céljaikat, az önállósági törekvésekben kisebb mozgásteret biztosítanak számukra, mint a lányok számára. Az anyai és az apai bánásmód a korlátozás terén elválik egymástól, a támogatásban pedig érezhetően az anyák a lányukat, az apák pedig fiaikat motiválják. A szülői nevelési dimenziók közül a támogatás tűnt a legfontosabbnak, főként a jövőhöz való

pozitív, motivált hozzáállás tekintetében. A szülők inkonzisztens, manipulatív nevelése maga után vonta azt, hogy a fiatalok terveik megvalósulását illetően kevésbé voltak optimisták, aggodalmaikat is csak általánosságban fogalmazták meg. Nurmi (1987, idézi: Jámbori, 2004) vizsgálata is bizonyította, hogy a családi nevelési légkör, valamint a szülők közötti kapcsolat mintaként szolgált a serdülők számára arra, hogy hogyan tervezzék meg családi életüket, egyáltalán szerepel-e a saját családalapítás gondolata a terveik között.

Érdekes eredmény volt számunkra, hogy a várt különbségek ellenére miszerint a lányok inkább a családi élettel kapcsolatban, a fiúk pedig inkább a munkával, birtokolni kívánt javakkal kapcsolatban fogalmaznak meg célokat, ehhez képest a lányok szinte minden tartalmi kategóriában gyakrabban írtak elképzeléseket. A jövőbeli életkörülményekre vonatkozó tervek, az ehhez kapcsolódó gazdagság elérése, valamint a sport tevékenységek űzése és a világ sorsával való foglalkozás tartalmi jelentek meg jellemzőbb módon a fiúknál. Megfigyelhető volt továbbá, hogy a lányok inkább hittek abban, hogy a szülők támogatni fogják őket jövőbeli terveik megvalósításában, míg a fiúk inkább az iskolától várták terveik eléréséhez a segítséget.

A mentális egészség terén szintén eltérés mutatkozott a fiúk és a lányok között. A depressziós tünetek előfordulása gyakoribb volt a lányoknál, valamint ők nagyobb mértékű érdektelenségről, döntésképtelenségről és fáradtságról számoltak be. Elmondható, hogy a lányok esetében nem csak gyakrabban, hanem intenzívebben is jelentkeztek a depressziós tünetek. Összességében kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy a jövő-orientált célok kialakítását befolyásolja az egyén mentális egészségi állapota, de elsősorban annak megítélésére hat, hogy mennyire látja esélyét a megfogalmazott célkitűzések megvalósulásának. Minél súlyosabb a depresszió mértéke, annál nagyobb gyakorisággal fogalmazzák meg aggodalmaikat a fiatalok. Az értéktelenség, érdeklődésvesztés, a fáradtság, a reménytelennek megélt helyzetük, döntésképtelenséggel és büntudattal társulva megakadályozza azt, hogy fennmaradjon a jövőbe vetett hit, és konstruktív terveket dolgozzanak ki a jövőjükre vonatkozóan, melyek megvalósulásáért érdemes dolgozni. Megfigyelhető volt az is, hogy a konfliktusos, inkonzisztens, manipulatív nevelési hatások befolyásolják a mentális egészségi állapotot negatív irányban, ez pedig, mint már említettük, a jövő-orientált célok megvalósulási esélyének megítélést és konkrétságát csökkenti. Fontosnak tartjuk feltárni további kutatásokban a mentális egészség romlásának háttértényezőit, rizikófaktorait, hiszen ezek ismerete mellett hatékonyabb beavatkozásokat tehetünk. Aggodalomra ad okot az tény, hogy a vizsgált hallgatók majdnem fele különböző súlyosságú depressziós tüneteket mutat, ennél is elgondolkodtatóbb eredmény, hogy a

kutatásban résztvevő hallgatók 7,9%-a súlyos depressziós tünetekről számolt be. Mindezek felhívják a figyelmet arra, hogy a személyiségfejlesztő, önismereti tréningek keretén belül nagyobb hangsúlyt kell fektetni arra, hogy valóban lehetőséget kapjanak hallgatóink saját mentális egészségi állapotuk javítására. Továbbá át kell gondolni, hogy milyen egyéb segítséget, támogatást nyújthat intézményünk, melyek lehetővé teszik, hogy a jelen problémákkal való megküzdés képessége és a jövő-orientáció is hatékonyabb legyen a hallgatók számára.

A külső-belső kontroll személyiség dimenzió inkább közvetetten, az igazságosság élményén és a mentális egészségi állapoton keresztül fejti ki hatását a fiatalok jövőképre. Vizsgálatunk igazolta, hogy minél inkább képes az egyén kontrollálni az eseményeket, hisz abban, hogy saját erőfeszítéseinek eredménye lesz, annál több célt fogalmaz meg és ezek konkrétan jelennek meg a jövőképében és kontrollálhatóbbnak is tartja azokat időbeli távlatokban. Ennek köszönhetően pedig képes lesz azokért dolgozni, hogy végül megvalósuljanak.

A családi szocializációs hatásosok mellett a kontrollhit volt a legfontosabb bejósolója annak, mennyire hisz az egyén abban, hogy a világ általában igazságosan működik, valamint mindazok a dolgok, amik vele történnek, méltányosak és nem a véletlenek befolyásolják. A fenti tényezőket figyelembe véve, megfigyelhető volt, hogy a konfliktusokkal terhelt, következtelen, manipulatív nevelés, szülői támogatás hiányával párosulva kedvezőtlen irányba befolyásolta mind az általános, mind a személyes igazságosság érzését. Ezzel szemben inkább azt a hitet alakította ki, hogy a világot a véletlenek határozzák meg, és inkább az igazságtalanság érvényesül a dolgok megítélésében. Érdekes eredmény volt számunkra, hogy azok az inkább külső kontrollal fiatalok, akik olyan szülők mellett nevelkedtek, akik már-már a korlátozásig hatóan védték őket, megakadályozva önállósodási törekvéseiket, valamint kevésbé szeretetteljes bánásmódban részesültek gyerekkorukban, azok erősebben hittek abban, hogy leendő munkahelyükön képességeiknek megfelelően méltányosan fognak velük bánni. Végül elmondható, a szülők részéről tapasztalható következetes nevelés és támogatás egyfajta erőforrás lehet arra nézve, hogy egy stabil, kiszámítható, nem a véletlenek és a sors irányította világkép alakuljon ki a fiatalokban, ami pedig pozitívabb jövőképet eredményez.

Lényeges és tanulságos megfigyelés volt számunkra az, hogy a családi környezetben bekövetkező változások – mint pl. a szülők válása – nem feltétlen csak negatív hatást fejt ki a gyerek pszichés fejlődésére. Ilyen környezetben is képes megőrizni a családba vetett hitet, egyfajta optimizmussal tekinteni a jövőbe, ha másért nem, azért, hogy a szülők példáját ne

utánozza le. Ezt tükrözi az az erős vágy, hogy a jövőben önálló, független, egzisztenciálisan biztos életet és családot alakítsanak ki maguknak. Természetesen nem mindegy az sem, hogy az egyedül maradó szülő mennyire képes olyan légkört teremteni, mely az eddigiektől eltérő, de mégis támogató, kiegyensúlyozott, melyben a gyermek olyan feladatokkal és elvárásokkal szembesül, amik pozitívan hatnak a jövőbeli tervekre is. Jelen esetben erről nem beszélhetünk, hiszen a csonka családban nevelkedettek nagyobb mértékű inkonzisztenciáról, manipulációról, és konfliktusokkal teli, a támogatást nélkülöző légkörről számoltak be. A jövőbe vetett optimizmusuk tehát ezeknek a hatásoknak köszönhetően egyfajta megküzdési mechanizmusként értelmezhető.

Egyik kritikai észrevételünk, a minta elemszámával és összetételével kapcsolatosan fogalmazódott meg. Egyrészt a 493 fős minta nem olyan nagy, de abból a szempontból, elég volt, hogy valamilyen képet kaphassunk a fiatalok jövőképéről. Általánosabb összefüggések és következtetések levonásához viszont növelni kellene a vizsgálati minta elemszámát, valamint kiterjeszteni a kutatást más felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatókra is. További észrevételünk, hogy relatíve kevesebben voltak azok, akik az instrukciónak megfelelően 10 személyes célt fogalmaztak volna meg. Átlagosan 4-6 célt és főleg reményeket, vágyakat írtak. Kérdés, hogy mi lehet ennek az oka? A hallgatók egy részének visszajelzése alapján elsősorban a motivátlanság állt a háttérben, illetve az a vélemény, hogy ezek személyes vágyak vagy éppen aggodalmak és nem tartoznak senki másra.

A fenti eredmények és problémák figyelembe vételével szeretnénk tovább folytatni a fiatalok jövő-orientációjának kutatását, a családi szocializációs tényezőket kiegészítve az iskolai szocializációs szintér bevonásával. Kutatásunk is igazolta, hogy az iskola támogatása fontos tényező lehet a jövőre vonatkozó tervek megvalósításában. Hiszen a jövő-orientált tervek megvalósítása sok esetben a felsőfokú tanulmányok befejezése után következik, és az oktatóktól, csoport- és évfolyamtársaktól, barátoktól kapott pszichés és kognitív támogatás, iránymutatás befolyásoló hatással lehet arra, mennyire lesznek képesek, motiváltak jövőbeli terveik, céljaik kialakításra és megvalósítására a fiatalok. Továbbá fontosnak tartjuk a mentális egészségi állapot egyéb rizikófaktorainak feltárását, kiterjesztve a kutatást más felsőoktatási intézményekre is, valamint érdemes lenne feltárni a regionális különbségeket is, annak érdekében, hogy teljesebb képet kaphassunk a mentális egészségi állapot mutatóiról a fiatal korosztály körében.

VI. SUMMARY

Introduction

Being concerned with future plays an important role in every age, as setting goals for the future is natural part of human thinking, so are exploring options, planning and trying to work out these plans. This function becomes particularly important in adolescence and youth, because in this period important decisions are made about different aspects of life: choosing a career, engagement in an intimate relationship, strengthening friendships, commitment to certain ideas, values and ideologies etc. These decisions influence our behaviour, activities, our purposes and plans about future in short and long term as well; and their consequences affect all our adult life.

According to Nurmi (1994), in the psychological process of future orientation 3 sequential elements can be distinguished: motivation, planning and evaluation. Motivation is essentially a drive to satisfy the needs of the individual, but at the same time a tension that is reflected in our personal goals. In the process of planning, we think through the personal and objective conditions needed to realize a particular future goal, and which can influence the extent to which our plans can be fulfilled. In the course of evaluation, we choose the events that are executable, that have a realistic level of risk, and are cognitively interpretable for us. We have to add that personal goals not only have a motivating force, but also affect self-esteem. If after considering abilities and possibilities the personal goals are realized, this increases the feeling of competence of the individual, and thus, by providing positive experience, helps to set up more objective goals and plans, and contributes to more successful coping with conflicts and difficulties in the course of fulfilling the goals.

Several researchers have already investigated how personal goals and conceptions change during the life span. Results have shown that the most commonly mentioned goals are related to future education, work and family life. They always reflect the normative and social expectations (Nurmi, 1992).

Thinking about the future, setting up goals and aims is not solely determined by the mechanisms operating the individual, but by such personal dispositions as: the belief in a just world, the external-internal locus of control , and the mental health of the person. Beyond these factors, there is a wider range of social and economic shifts that affect the entity, which assert their effect through the agents of socialisation, and the above mentioned personal dispositions.

Main study

Aim of our research was to study the role of family atmosphere, parenting style, parents' attitude, family situation, personal dispositions and mental health in the development of future-orientation and to present a more global picture of those effects, which either directly or indirectly have an effect on the personal future goals in the long run.

Subjects: Data were collected at Eszterházy Károly College, Eger, Hungary. Participation in the study was on a voluntary base, per person, anonymity was guaranteed. 493 students took part in the research (105 males, 388 females). Mean age was 21,72 years (SD = 3,217, median age = 21 years).

57 subjects were grown up in an incomplete family. 50 of them was raised by the mother (11 males and 39 females), 7 of them by the father (1 male and 6 females). 427 subjects were grown up in a complete family (92 males and 335 females). 6 of the subjects were grown up by the grandparents, and 2 by foster parents (all 8 females), and one subject was raised by an other relative.

Measurements

Future-orientation

Future-orientation of college students was measured by the short version of the Future-orientation Questionnaire (Nurmi, Poole and Seginer, 1995). In this questionnaire, respondents have to answer to open-ended questions. Then subjects had to make a list about their fears, too. Furthermore, they had to evaluate their goals on a 7-point Likert-type scale according to how much they think a particular goal will be attained, and they had to estimate how old they will be when these goals are realized. Future-oriented goals and fears of subjects were content-analyzed with the help of a coding category system devised by Nurmi et al. (cited by Jámборi, 2007). In the course of coding, we classified every content into a sub-category, and where there was a possibility, into a smaller analyzing unit as well. Then we summed the frequencies in every subcategories and main categories. Data was subject to further statistical analysis. Content analysis of goals was done by two independent reviewers, their was a high correspondence between their categorization ($r=0,89$; $p\leq 0,001$).

Parenting style

Our subjects' perceptions of the family and parenting style were measured by the Hungarian version of the Family Socialization Questionnaire (Dalbert and Goch, 1997), that was successfully used in other studies (Sallay and Dalbert, 2002; Sallay and Krotos, 2004). The questionnaire describes the family climate as well as parenting aims, attitudes and styles. At the beginning of the questionnaire respondents were instructed to think back in time to their early adolescence, when they were about 12-14 years old, and fill in the questionnaire in line with their personal memories of their family and their parents' child-rearing style at this time. In this 47-item questionnaire, besides the dimension measuring family atmosphere, there were separate scales measuring the behaviour of the mother and the father in the same parenting dimensions.

Mental Health

Subjects' mental health was measured by the short version of Beck Depression Inventory (Beck et al.1972). This version is a 13-item self-report depression screening measure. Each item is rated on a 4-point Likert-type scale ranging from 0 to 3, with higher scores indicating higher levels of depression. The instrument asks respondents to endorse statements characterizing how they have been feeling throughout the past 2 weeks. The maximum total score for all 13 items is 39. According to the short version of BDI manual, scores of 0 to 5 normal, scores of 6 to 11 denote mild depression, scores of 12 to 15 denote moderate depression, and scores of 15 to 39 denote severe depression,

Locus of Control

The locus of control was measured by Rotter's Internal-External Locus of Control Scale. Rotter (1966) explains that humans can interpret events as being either a result of one's own actions or external factors. He goes on to suggest that whether or not people believe a situation or event is under their own control will influence their reward expectancy and behaviour. Rotter developed a 23-item scale to assess whether a person has a tendency to think situations and events are under their own control or under the control of external influences. This scale is a forced-choice paradigm in which a person chooses between an

internal or external interpretation. The instruction is the following „Answer the following questions the way you feel. There are no right or wrong answers. Don't take too much time answering any one questions, but do try to answer them all.”

Score one point for each of the following: 2. a, 3.b, 4.b, 5.b, 6.a, 7.a, 9.a, 10.b, 11.b, 12.b, 13.b, 15.b, 16.a, 17.a, 18.a, 20.a, 21. a, 22.b, 23.a, 25.a, 26.b, 28.b, 29.a.

Belief in a Just World

Belief in a just world were assessed by means of the justice questionnaire comprising the six items of the General Belief in a Just World Scale (Dalbert, Montada and Smith, 1987), and the seven items of the Personal Belief in a Just World Scale (Dalbert, Katona-Sallay, 1996), and the three items of the Belief in a Random World Scale (Dalbert, 1993). The questionnaire also contains statements in connection with religion, with fairness at the workplace, and with belief in an unjust world. The items were rated on a 6-point Likert scale with endpoints "totally disagree" (1) and "totally agree" (6).

Results and conclusions

In accordance with our first hypothesis, girls did mention in a significantly larger proportion family-related plans, and also verbalised more goals in such subtopics as relationship, marriage and having a child, than boys did. However, the second part of our first hypothesis was not justified, since it was the girls, who put more of their ideas into words in connection with hope of a future job, whether we examined the type of the job or the expectations related to the workplace.

In contrast with our second hypothesis, we experienced that parents gave their daughters a much greater freedom to make their own decisions about their lives, thus providing them with a greater independence. A further finding was that boys perceived their parents' upbringing more consistent and more conformity-demanding, than girls.

The age of the young adults were also affecting the forming of future-oriented goals. Our findings reflect the major tasks of the specific life periods and also adjust to their list of priorities. The highest percentage of hope – related to future studies – was to be found at the age-group of 18-19, and they were the ones who trusted the most that their parents will support them in realizing their goals. The 23-26 year-olds were the ones mostly motivated by

the prospect of a job, and a family of their own, and to set aims related to these topics. Thus, our fourth hypothesis was justified as well. We have also found that younger people predicted the time-of-realization of their goals concerning studies, job, and family to be a further date, in contrast with the older generations, and though we have not found any significant difference, there was a trend of formulating more accurately, more precisely what they were wishing for in each of the categories as time went by. Our findings thus justify our hypothesis that the members of the older generations place the time of realization closer, and these are more controllable thanks to the clearer verbalisation of the set goals in all walks of life.

When examining the family situation's effect on the planning of the future, we have found that young people, who were raised in a whole family put their future intentions of a family life, and marriage into words in a larger percentage, however, the family plans to broken families are more frequent in younger adults. Therefore, our sixth hypothesis is justified.

When considering the dimensions of child-rearing from the perspective of the family's social standing, we experienced that those people, who were raised in an incomplete family claimed that the family atmosphere was conflict-ridden, unlike that of those raised in a whole family. With broken homes comes the lack of maternal support and the higher level of a manipulative attitude from the mother, which is paired up with an atmosphere that is tension-ridden, while in case of whole-families, this atmosphere is characterised by the father's inconsistent, manipulative, but at the same time, consistent and punitive parenting style. This result justified our seventh hypothesis.

Based on the family situation no significant difference have been found between those raised in a broken home and those of a whole family as far as the degree of depression and the belief in a just world is concerned. The only noticeable difference could be found regarding the faith in the external or internal control in case of the two ways of rearing, i.e. those, who were raised in a broken home were more prone to have an external control attitude, while this was not the case when the parents raised their child together. This means that our eighth hypothesis was only partially justified.

One of the aims of this research was to map the mental health of college students. 52% of the students are considered to be 'normal', while 33.6% of them showed 'mild', 5.9% 'moderate' and 7.9% 'severe' symptoms of depression. Of the symptoms of depression, worthlessness was the most characteristic, but fatigue and hopelessness also outlined more

than half of the students. These findings reinforce the experience of previous inquiries (Margitics, 2005, Bugán és Margitics, 2006).

During the enquiry into the difference between the sexes we have found that - with the exception of the symptoms of failure and self-punishing – girls produced more subclinical symptoms than boys. Thus, our third hypothesis – which stated that the symptoms related to depression were more frequently appearing in the case of women, also they were the ones who reported a larger extent of loss of interest, indecisiveness and fatigue – was justified. These results indicate that, in case of women, the symptoms of depression are more frequent and more intensive.

Our results show that those subjects who were raised in a rule-oriented atmosphere tend to believe that the world in which they are living is working justly, not only in general, but in their personal life as well; what happens to them is to be considered fair. Those with internal control tended to have a more affectionate relationship with their father. In addition, the more unpredictable, the more conflict-ridden they perceived their parenting environment, which lacked the parental support in realizing their aims and goals, the more severe symptoms of depression the students reported. Whereas a rule-oriented, supportive rearing, which is supplemented with a belief in a just world results in more concrete goals and aims in connection with future studies, job opportunities and family. Thus our ninth hypothesis was justified.

Finally, it can be said that a conflict-ridden atmosphere strengthens the faith in unfairness, leads to a worse mental health, and those young people who were raised in such circumstances are characterised by a stronger external locus of control. Furthermore, this family climate reduces the chance of the realisation of future-oriented goals and darkens the judgement of family support, thus our tenth hypothesis was justified.

In conclusion, we can claim that the affectionate, supportive child-rearing style of the parents, which does not fail to provide independence and set rules for the child, will definitely lead to the belief in a just world, enhances the development of internal locus of control, and establish a better mental health. These effects all combine together to help the young ones' positive future-orientation, and that they set valuable, realisable goals for which they will work hard. Moreover, the favourable family atmosphere will provide 'resource' through its support for the upcoming challenge.

VII. IRODALOMJEGYZÉK

- Abramson, L.Y., Metalsky, G. I., & Alloy, L.B. (1989). Hopelessness depression: a theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96, 358-372.
- Amato, P.R. (1996). Explaining the intergenerational transmission of divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 628-640.
- Amato, P. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.
- Amato, P.R. & Booth, A. (1991). Consequences of parental divorce and marital unhappiness for adult well-being. *Social Forces*, 69, 895-914.
- Amato, P., & Sobolewski, J. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychosocial well-being. *American Sociological Review*, 66, 900-921.
- April, K.A., Dharani, B., & Peters, K. (2012). Impact of locus of control expectancy on level of well being. *Review of European Studies*, 4, 2, 124-137.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press, New York
- Asszmann, A. (2008). *Egyetemista fiatalok egészségi állapotának és életmódjának vizsgálata*. Budapest, Egy Csepp Figyelem Alapítvány.
- Atkinson, R. L., Atkinson, C.R., Smith E.E., & Bem, D.J. (1995). *Pszichológia*. Osiris, Budapest
- Austin, J. T., & Vancouver, J. B. (1996). Goal constructs in psychology: Structure, process, and content. *Psychological Bulletin*, 120, 338–375.
- Bagdy E. (1995). *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Barber, B. L., & Eccles, J. S. (1992). Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family- and work-related values, behaviors, and aspirations. *Psychological Bulletin*, 111, 1, 108–126.
- Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth and Society*, 9, 239–276.
- Beal, S.J. (2011). *The development of future orientation: underpinnings and related constructs*. Dissertation, Lincoln, Nebraska
- Beck, A.T., & Beck, R.W. (1972). Screening depressed patients in family practice. A rapid technique. *Postgraduate Medicine*, 52, 81-85.

- Beck, A.T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (2001). *A depresszió kognitív terápiája*. Animula, Budapest.
- Beck, A.T., Ward, C.H., Mendelson, M., Mock, J., & Erbaugh, J. (1961). An inventory for measuring depression. *Archives of General Psychiatry*, *12*, 57-62.
- Begue, L. & Muller, D. (2006). Belief in a just world as moderator of hostile attributional bias. *British Journal of Social Psychology*, *45*, 117-126.
- Belsky, J., Lang, M., & Rovine, M. (1985). Stability and change in marriage across the transition to parenthood: A second study. *Journal of Marriage and the Family*, *47*, 855–865.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and the Family*, *52*, 5–19.
- Belsky, J., Youngblade, L., Rovine, M., & Volling, B. (1991). Patterns of marital change and parent-child interaction. *Journal of Marriage and the Family*, *53*, 487–498.
- Bierhoff, H. W., Klein, R., & Kramp, P. (1991). Evidence for the altruistic personality from data on accident research. *Journal of Personality*, *59*, 263-280.
- Blair S.L. & Hardesty C. (1994.) Paternal involvement and the wellbeing of fathers and mothers of young children. *The Journal of Men's Studies*, *3*, 49–68.
- Bodonyi E., Busi E., & Vizely Á. (2006). A család funkciói. In Hegedűs J. (szerk.), *Család gyerek, társadalom*. ELTE PPK, Budapest, 14-18.
- Bodonyi E., Hegedűs J. (2006). A család fogalmának értelmezése. In Hegedűs J. (szerk.), *Család, gyerek, társadalom*. ELTE PPK, Budapest, 9-12.
- Bognár G., Telkes J. (1986). *A válás lélektana*. KJK, Budapest
- Brandtstaedter, J., & Rothermund, K. (2002). The life-course dynamics goal pursuit and goal adjustment: a two-process framework. *Developmental Review*, *22*, 117–150.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Brown, G.W., & Harris, T. (1986). Establishing causal links, the Bedford College studies of depression. In H. Kasching (Ed.). *Life events and psychiatric disorders*. University Press, London-Cambridge
- Brunstein, J. C. (1993). Personal goals and subjective well-being: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, *65*, 1061–1070.
- Brunstein, J. C., Dangelmayer, G. & Schultheiss, O. C. (1996). Personal goals and social support in close relationships: Effects on relationship mood and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, *71*, 1006–1019.

- Brunstein, J. C., & Gollwitzer, P. M. (1996). Effects of failure on subsequent performance: The importance of self-defining goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 395–407.
- Brunstein, J. C., & Maier, G. W. (1996). Persönliche Ziele: Ein Überblick zum Stand der Forschung. *Psychologische Rundschau*, 47, 146–160.
- Brunstein, J. C., Schultheiss, O. C., & Maier, G. W. (1999). The pursuit of personal goals. A motivational approach to well-being and life adjustment. In J. Brandstädter, & R.M. Lerner (Eds.), *Action és Self-development. Theory and research through the life span*. Sage Publisher, London.
- Budaházy-Mester D. (2005). Az egészségpszichológia helye a felsőoktatásban In Estefánné V.M. (szerk.), *Tanárképzés, szociálisképzés, gyermekvédelem*, Líceum Kiadó, Eger, 135-145.
- Bugán A., Margitics F. (2006). A szubklinikus depressziós tünet együttes háttértényezői főiskolai hallgatóknál. In Bugán, A. (szerk), *A kapcsolati egyensúlyok szerepe az egészséges alkalmazkodásban*. Didakt, Debrecen, 287-360.
- Bugán A., Margitics F. & Pauwlik Zs. (2009). A szubklinikus depressziós tünetegyüttes, mint népegészségügyi jelentőségű rizikótényező főiskolai hallgatók körében. *Népegészségügy*, 87, 2, 75–83.
- Bulman, R.J., & Wortman, C.B. (1977). Attributions of blame and coping in the „real world”: Severe accident victims react to their lot. *Journal Personality and Social Psychology*, 35, 351-363.
- Caplan, G. (1976) The Family as a Support System, In Caplan, G.- Killilea, M.(Eds.), *Support Sytem and Mutual Help*, Grune and Stratton, New York.
- Cardona, P. G., Nicholson, B.C. & Fox, R.A. (2000). Parenting among hispanic and angloamerican mothers with young children. *Journal of Social Psychology*, 140, 357-366.
- Carver, C.S., & Scheier, M.F. (1998). *Személyiségpszichológia*. Osiris, Budapest
- Carver, C. S., Sutton, S. K., & Scheier, M. F. (2000). Action, emotion, and personality: Emerging conceptual integration. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 741-751.
- Chipman, S., Olsen, S.F., Klein, S. Hart, C.H. & Robinson, C.C. (2000). Differences in retrospective perceptions of parenting of male and female inmates and non-inmates, *Family Relations*. 49, 5-12.
- Cole, M. & Cole, S.R. (1997). *Fejlődéslélektan*. Osiris, Budapest
- Comer, R.J. (2003). *A lélek betegségei*. Osiris, Budapest.

- Cooney, T.M. & Kurz, J. (1996). Mental health outcomes following recent parental divorce. *Journal of Family Issues, 17*, 495-513.
- Crandall, V.C., Katkovsky, W., & Crandall, V.J. (1965). Children's beliefs in their own control of reinforcement in intellectual-academic achievement situations. *Child Development 36*, 91-109.
- Cross, S., & Markus, H. (1991). Possible selves across the life span. *Human Development, 34*, 230–255.
- Csorba J., Huszár I. (1991). Szülőkapcsolat, nevelési jellemzők és társas támasz pszichés distresszben szenvedő serdülő lányoknál. *Pszichológia, 11*, 553-572.
- Dalbert, C. (1993). Gefährdung des Wohlbefinden durch Arbeitsplatzunsicherheit: Eine Analyse der Einflussfaktoren Selbstwert und Gerechte-Welt- Galube. *Zeitschrift für Gesundheitspsychologie, 1*, 235-253.
- Dalbert, C. (1996). *Über den Umgang mit Ungerechtigkeit. Eine psychologische Analyse.* Huber, Bern
- Dalbert, C. (1997). Coping with an unjust fate: The case of structural unemployment. *Social Justice Research, 10*, 175-189.
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity, *Social Justice Research, 12*, 79-98.
- Dalbert, C. (2001). *The justice motive as a personal resource. Dealing with challenges and critical life events.* Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York
- Dalbert, C. (2009). Belief in a just world. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior.* Guilford Publications, New York, 288-297.
- Dalbert, C., & Goch, I. (1997). Gerechtigkeitserleben und familiale Socialisation, In H.P. Langfeldt (Ed.), *Informationen, Programm, Abstracts.* Verlag Empirische Paedagogik, Landau, 60.
- Dalbert, C.& Katona- Sallay H. (1996). The „Belief in the Just World” construct in Hungary, *Journal of Cross-Cultural Psychology, 27*, 293-314.
- Dalbert, C., Lipkus, I.M., Sallay, H., & Goch, I. (2001). A just and an unjust world: Structure and validity of different worldbeliefs. *Personality and Individual Differences, 30*, 561-577.
- Dalbert, C. Montada, L. & Schmitt, M. (1987). Glaube an eine gerechte Welt als Motiv: Validierungskorrelate zweier Skalen, *Psychologische Beitrage, 29*, 596-615.

- Dalbert, C. & Radant, M. (2004). Parenting and young adolescents' belief in a just world. In C. Dalbert & H. Sallay (Eds.), *The justice motive in adolescence and young adulthood: Origins and consequences*. Routledge, London. 11-25.
- Dalbert, C., & Stoeber, J. (2006). The personal belief in a just world and domain-specific beliefs about at school and in the family: A longitudinal study with adolescents. *International Journal of Behavioral Development, 30*, 200-207.
- Darling, N. (1999). Parenting style and its correlates. ERIC Database. In Oroszné Perger M. (2002), *A pedagógus személyiség összetevői – pedagógusjelöltek nevelési attitűdjeinek, elképzelt szakmai énképének és a nevelői modellek hatásának vizsgálata*. Doktori értekezés
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487-496.
- Dekovic, M., & Meeus, W. (1997). Peer relations in adolescence: effects of parenting and adolescents' self- concept. *Journal of Adolescence, 20*, 163-176.
- Deutsch, M. (1982). A „méltányosságelmélet” kritikai áttekintése: Alternatív szempont az igazságosság szociálpszichológiájához. *Pszichológia, 2*, 3.
- Dickson, J.M., Moberly, N.J. & Kinderman, P. (2011). Depressed people are not less motivated by personal goals but are more pessimistic about attaining them. *Journal of Abnormal Psychology, 124*, 4, 975-80.
- Dong, Q., Wang, Y. & Ollendick T.H. (2002). Consequences of divorce on the adjustment of children in China. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 31*, 1, 101-110.
- Dunn, J., Davies, L.C., Sturgess, W., & O'Connor, T.G. (2001). Family lives and friendships: The perspective of children in step-, single-parent, and nonstep families, *Journal of Family Psychology, 15*, 272-287.
- Eagly, A. H. & Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men in social roles. *Journal of Personality and Social Psychology, 46*, 735–754.
- Eccles, J. S., & Midgley, C. (1989). Stage– environment fit: Developmentally appropriate classrooms for young adolescents. In C. Ames & R. Ames (Eds.), *Research on motivation in education: Vol. 3. Goals and cognitions*. Academic Press, New York, 13–44.
- Eccles, J. S., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C. M., Reuman, D., Flanagan, C., & MacIver, D. (1993). Development during adolescence: The impact of stage– environment fit on adolescents' experiences in schools and families. *American Psychologist, 48*, 90–101.

- Emmons, R. A. (1986). Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *51*, 1058–1068.
- Emmons, R. A. (1991). Personal strivings, daily life events and psychological and physical well-being. *Journal of Personality*, *59*, 455–472.
- Emmons, R.A. (2003). Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life. In C.L.M. Keyes (Ed.), *Flourishing: The positive person and the good life*. American Psychological Association, Washington, DC. 105-128.
- Emmons, R. A., & Kaiser, H. A. (1996). Goal orientation and emotional well-being: Linking goals and affect through the self. In L.L. Martin, & A. Tesser (Eds.), *Striving and feeling: Interactions among goals, affect, and self-regulation*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ. 79–98.
- Emmons, R. A., & King, L. A. (1988). Conflict among personal strivings: immediate and long term implications for psychological and physical well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *54*, 1040–1048.
- Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W.W. Norton, New York
- Farbstein, J.A. (2011). *Does social support impact the prediction of locus of control for university students: Differentiated on personality and parenting?* Dissertation, Mount Saint Vincent University
- Feng, D., Giarrusso, R., Bengston, V.I. & Frye, N. (1999). Intergenerational transmission of marital quality and marital instability. *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 451-463.
- Feldman, R. (2000). Parents' convergence on sharing and marital satisfaction, father involvement and paren-child relationship at the transition of parenthood. *Infant Mental Health Journal*, *21*, 176–191.
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, *34*, 795-817.
- Furnham, A., & Procter, E. (1989). Beliefs in a just world: Review and critique of the individual difference literature, *British Journal of Social Psychology*, *28*, 365-384.
- Ganellen, R. J., & Blaney, S. (1984). Hardiness and social support as moderators of the effects of stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, *47*, 1, 156-163.
- Gerevich, J. (1989). *Közösségi mentálhigiéné*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Glasgow, K.L., Dornbusch, S.M., Troyer, L., Steinberg, L., & Ritter, P.L. (1997). Parenting styles, adolescents' attributions, and educational outcomes in nine heterogeneous high schools. *Child Development*, *68*, 3, 507-529.

- Greene, A. L., & Wheatley, S. M. (1992). "I've got a lot to do and don't think I'll have the time": Gender differences in late adolescents' narratives of the future. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 667–686.
- Grotevant, H. & Cooper, C. (1985). Patterns of interaction in family relationships and the development of identity exploration in adolescence. *Developmental Psychology*, 56, 415-428.
- Gutman, L.M. & Eccles, J. S. (2007). Stage–environment fit during adolescence: Trajectories of family relations and adolescent outcomes. *Developmental Psychology*, 43, 2, 522-537.
- Hafer, C.L. (2000). Investment in long-term goals and commitment to just means drive the need to believe in a just world. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1059-1073.
- Hartup, W. W. (1996). The company they keep: friendships and their developmental significance, *Child Development*, 67, 1-13.
- Herr, J. (2001). Pszichoszociális elméletek. In Szádóczy E., Rihmer Z. (szerk). *Hangulatzavarok*. Medicina könyvkiadó, Budapest, 217-239.
- Hess, L. E. (1995). Changing family patterns in Western Europe: Opportunity and risk factors for adolescent development. In M. Rutter, M. & D.J. Smith (Eds.), *Psychological Disorders in Young People: Time Trends and Their Cause*. Wiley, Chichester, 124–150.
- Hetherington, E. M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers and survivors. *Child Development*, 60, 1-14.
- Hetherington, E. M. (1999). Should we stay together for the sake of the children? In E.M. Hetherington (Ed.), *Coping with divorce, single-parenting and remarriage: A risk and resiliency perspective*. Erlbaum, Mahwah, NJ, 93-116.
- Hetherington, E. M., Bridges, M., & Insabella, G. M. (1998). What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment. *American Psychologist*, 53, 167 – 184.
- Holder, E. E., & Levi, D. J. (1988). Mental health and locus of control: SCL-90-R and Levenson's IPC scales. *Journal of Clinical Psychology*, 44, 5, 753-755.
- Husman, J., & Lens, W. (1999). The role of the future in student motivation. *Educational Psychology*, 34, 2, 113–125.
- Jámbori Sz. (2004). *Serdülők jövő-orientációját meghatározó szocializációs tényezők vizsgálata*, Doktori értekezés, Debrecen
- Jámbori Sz. (2007). *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket?* SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged

- Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7, 113-136.
- Johnson, P., Buboltz, W. C. & Nichols, C.N. (1999): Parental divorce, family functioning, and vocational identity of college students. *Journal of Career Development*, 26, 2, 137-146.
- Jones, E. & Asen, E., (2000). *Systemic Couple Therapy and Depression*, London, Karnac.
- Jugend 2002 14. *Shell Jugendstudie Konzeptionen und Koordination*. Hurrelmann K. – Albert M. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- Kamarás F. (1997). The long term impact of divorces on adult children. Paper prepared for the General Population Conference, Beijing, China
- Karoly, P. (1993). Goal systems: An organizing framework for clinical assessment and treatment planning. *Psychological Assessment*, 5, 273–280.
- Kashani, J. H. (1987). Characteristics of well-adjusted adolescents. *Canadian Journal of Psychiatric*, 32, 418-422.
- Kasser, T. (2005). *Az anyagiasság súlyos ára*. Ursus Libris, Budapest.
- Kasser, T., Ryan , R. M., Zax , M.,& Sameroff , A. J. (1995). The relations of maternal and social environments to late adolescents' materialistic and prosocial values. *Developmental Psychology*, 31, 907–914.
- Kelly, J. B. & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52, 4, 352-362.
- Kiss I. (2009). *Életvezetési kompetencia. Észlelt életvezetési én-hatékonyság mintázat elemzése tanácsadási szolgáltatásokat igénybe vevő felsőoktatási hallgatók mintáján*. Doktori értekezés, ELTE, Budapest.
- Knauth, D. G. (2001). Marital change during the transition to parenthood. *Pediatric Nursing*, 27, 169–172.
- Kollega tarsoly I. (1997). *Magyarország a XX. században*. Babits Kiadó, Szekszárd
- Kopp M. (szerk.) (2008). *Magyar lelkiállapot 2008: esélyerősítés és életminőség és a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- Kopp M., Szedmák S, Lőke J., & Skrabski Á. (1997). A depressziós tünetegyüttes gyakorisága és egészségügyi jelentősége a mai magyar lakosság körében. *Lege Artis Medicine*, 7, 3, 136-144.
- Ladd, G. W. (1992). Themes and theories: Perspectives on processes in family-peer relationships. In R. D. Parke, &W. Ladd (Eds.), *Family-peer relationships: Modes of linkage*. Erlbaum, Hillsdale, NJ.

- Lanz, M. & Rosnati, R. (2002). Adolescents' and young adults' construction of the future: Effects of family relations, self-esteem, and sense of coherence. In J. Trempala, & L.E Malmberg (Eds.), *Adolescents' future orientation. Theory and research*. Peter Lang Publishing, Berlin. 17-34.
- Lanz, M., Rosnati, R., Marta, E., & Scabini, E. (2001). Adolescents' future: A comparison of young people's and their parents' views. In J. E. Nurmi (Ed.), *Navigation through adolescence*. Routledge Falmer, New York, 169-197
- Laursen, B., & Collins, W. A. (2009). Parent-child relationships during adolescence. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology*. 3rd ed. Vol. 2, Wiley, Hoboken, NJ, 3–42.
- Lerner, M.J. (1965). Evaluation of performance as a function of performer's reward and attractiveness, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 355-360.
- Lerner, M.J. (1998). The two forms of the „belief in a just world”: Some thoughts on why and how people care about victims, In L.Montada, & M.J. Lerner (Eds.), *Responses to viktimatization and belief in a just world*. Plenum, New York. 247-269.
- Lerner, M.J. (2002). Pursuing the justice motive, In: M.Ross, & D.T. Miller (Eds.), *The justice motive in everyday life*. Cambridge University Press, Cambridge,11-37.
- Lerner, M. J., & Somers, D. G. (1992). Employees' reactions to an anticipated plant closure: The influence of positive illusions. In L. Montada,& S.H. Filipp (Eds.), *Life crises and experiences of loss in adulthood*, LEA, Hillsdale, N. J, 355-360.
- Lipkus, I., Dalbert, C., & Siegler, I.C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus others, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 666-677.
- Little, B. R., & Chambers, N. (2004). Personal project pursuit: On human doings and well beings. In W. Cox & E. Klinger (Eds.), *Handbook of motivational counseling: Concepts, approaches, and assessment*, John Wiley & Sons, Chichester, UK. 65–82.
- Littunen, H., & Storhammar, E. (2000). The indicators of locus of control in the small business context. *Journal of Enterprise Culture*, 8, 4, 343-360.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In E. M. Hetherington (Ed.), *Socialization, personality, and social development: Vol.4. Handbook of child psychology*, Wiley, New York. 234–260.
- Margitics F. (2005). Prediszponáló tényezők kapcsolata a szubklinikus depressziós tünetegyüttessel főiskolai hallgatóknál. *Psychiatria Hungarica* 20, 3, 211-223.

- Margitics F. (2006). *A szubklinikus depressziós tünetegyüttes háttértényezői főiskolai hallgatóknál*, Doktori értekezés, Debrecen.
- Marks, L. I. (1998). Deconstructing locus of control: Implications for practitioners. *Journal of Counselling and Development*, 76, 3, 251-259.
- Marttinen, E., & Salmela-Aro, K. (2012). Personal goal orientations and subjective well-being of adolescents. *Japanese Psychological Research*, 54, 263–273
- Martos T. (2008). Házaspárok és a stressz – a megküzdés és megelőzés esélyei a párkapcsolatban. In Kopp M. (szerk.), *Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 230-236.
- McClun, L. A. & Merrell, K. W. (1998). Relationship of perceived parenting styles, locus of control orientation, and self-concept among junior high age students. *Psychology in the Schools*, 35, 4, 381-390.
- McNelles, L.R., & Connolly, J. A. (1999). Intimacy between adolescent friends: Age and gender differences in intimate affect and intimate behaviours, *Journal of Research on Adolescence*, 9, 143-159.
- Mendelson, M.J., & Aboud, F.E. (1999). Measuring friendship quality in late adolescents and young adults: McGill Friendship Questionnaires, *Canadian Journal of Behavioural Science*, 3, 130-132.
- Mester D. (2010). A tanulási motiváció fejlesztésének új lehetőségei. *Pedagógusképzés*, 8, 37, 87-97.
- Mester D. (2011). A szülői nevelés, igazságosságmotívum és a mentális egészség szerepe főiskolás lányok jövő-orientációjának alakulásában. *Alkalmazott Pszichológia*, 3, 22-45.
- Mester D. (2012). Impacts of family socialization on young adults' future-oriented goals. *Erdélyi Pszichológiai Szemle*, 2, 165-190.
- Mikula, G. (1986). Az igazságtalanság élménye: az igazságtalanság fenomenológiájának jobb megértése felé. *Pszichológia*, 6, 2, 193-212.
- Molnár, P. (2002). Mit jelent a fiatalok jövőképe a második ezredfordulón. In Besenyei L., Tóth A., & Tóth L. (szerk.), *Magyar jövőképek a jövő Európájában*. MTA Jövőkutatási Bizottsága, Budapest. 235-244.
- Montada, L.(1998). Belief in a just world: a hybrid of justice motive and self-interest, in L.Montada, & M.Lerner (Eds.), *Responses to victimizations and belief in a just world*. Plenum, New York. 217-245.

- Murányi I. (2010). Egyetemisták és szabadidős tevékenysége és mentális státusa. *Educatio*, 2010, 2, 203-213.
- Norman, C. C. (1999). Dispositional tendencies and cognitive processes in future-oriented motivation: A proposed model. *Dissertation Abstracts International, Section B: The Sciences and Engineering*, 59 (8B), 4541.
- Nurmi, J. E. (1987). Age, sex, social class, and quality of family interaction as determinants of adolescents' future orientation: A developmental task interpretation. *Adolescence*, 22, 977- 991.
- Nurmi, J. E. (1989). Planning, motivation, and evaluation in orientation to the future: A latent structure analysis. *Scandinavian Journal of Psychology*, 30, 64–71.
- Nurmi, J. E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1–59.
- Nurmi, J. E. (1992). Age differences in adult life goals, concerns, and their temporal extension: A life course approach to future-oriented motivation. *International Journal of Behavioral Development*, 15, 487-508.
- Nurmi, J. E. (1994). The development of future-orientation in a life-span context. In Zaleski, Z. (Ed.), *Psychology of future orientation*. Scientific Society of the Catholic University of Lublin, Lublin. 63–74.
- Nurmi, J. E. (2004). Socialization and Self-Development: Channeling, Selection, Adjustment, and Reflection. In R. M. Lerner, & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology*. John Wiley and Sons, Hoboken. 85-125.
- Nurmi, J. E., Poole, M.E. & Kalakoski, V. (1994). Age differences in adolescent future-oriented goals, concerns and related temporal extension in different sociocultural contexts. *Journal of Youth and Adolescence*. 23, 4, 471-487.
- Nurmi, J. E., Poole, M. E., & Seginer, R. (1995). Track and transitions – A comparison of adolescent future-oriented goals, explorations, and commitments in Australia, Israel, and Finland. *Internationa Journal of Psychology*, 30, 3, 355–375.
- Nurmi, J. E., & Salmela -Aro , K. (2002). Goal construction, reconstruction and depressive symptoms in a life-span context: the transition from school to work. *Journal of Personality*, 70, 385–420.
- Nuttin, J. (1984). *Motivation, planning, and action*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Oláh A. (1982). *Kérdőíves módszerek a külső-belső kontroll attitűd vizsgálatára*. OPI, Budapest.

- Oppenheimer, L. (2006). The belief in a just world and subjective perceptions of society: A developmental perspective, *Journal of Adolescence*, 29, 4, 655-669.
- Otto, K. & Dalbert, C. (2005). Belief in a just world and its functions for young prisoners. *Journal of Research in Personality*, 39, 559-573.
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1–10.
- Phares, E. J. (1989). Kontrollhely. In Szakács F. (szerk.), *Személyiséglélektan szöveggyűjtemény IV/1*. Tankönyvkiadó, Budapest. 101-152.
- Pikó B. (1996). Az egészségi állapot szociális dimenziója: a társas támogatás. Kutatási modell. *Végeken*, 7, 20-24.
- Pikó B. (2002). A depresszió társadalom-lélektana: kórtünet vagy kortünet? *Valóság*, 45, 53-62.
- Pikó B. (2007). Ifjúság és identitás. In Pikó B. (szerk.), *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. Harmattan, Budapest, 11-20.
- Pongrácz, T. (2001). A család és a munka szerepe a nők életében. In Nagy, I., Pongrácz, T., & Tóth, I.Gy. (szerk.). *Szerepváltozások - Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2001*. TÁRKI - Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest. 30–45.
- Pongrácz, T. (2005). Nemi szerepek társadalmi megítélése. In Nagy, I., Pongrácz, T., & Tóth, I.Gy. (szerk.), *Szerepváltozások - Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2005*. TÁRKI - Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 73–86.
- Poole, M. E., & Cooney, G. H. (1987). Orientations to the future: A comparison of adolescents in Australia and Singapore. *Journal of Youth Adolescence*, 16, 129–151.
- Potter, D. (2010). Psychosocial well-being in the relationship between divorce and children's academic achievement trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 72, 933-946.
- Preuss-Lausitz, U. (1997). A fiatalok világa a posztmodern társadalomban. *Új Pedagógiai Szemle*, 47, 7-8, 192-197.
- Pulkkinen, L. (1990). Home atmosphere and adolescent future orientation. *European Journal of Psychology of Education*, 5, 1, 33–43.
- Ranschburg J. (1975). A szülői magatartás és a nevelői attitűdök hatása a gyermeki viselkedésre. In Lénárd F. (szerk.), *Ifjúság és Pszichológia. Pszichológiai Tanulmányok XIV*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 33-50.
- Ranschburg J. (1993). *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Integra-Projekt Kft, Budapest

- Richter, J., Eisemann, E., & Perris, C. (1994). The relation between perceived parental rearing and dysfunctional attitudes in unipolar depressive patients. *Clinical Psych. Psychotherapy*, 1-2, 82-86.
- Rindfleisch, A., Burroughs, J. E., & Denton, F. (1997). Family Structure, Materialism, and Compulsive Consumption. *Journal of Consumer Research*, 23, 312-325.
- Rotter, J. B. (1966). Generalised expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs* 80, 1-28.
- Rózsa S. Szádóczy E., Füredi J. (2001). A Beck depresszió kérdőív rövidített változatának jellemzői hazai mintán. *Psychiatria Hungarica*, 16, 384-402.
- Salisch, M. (2001). Children's emotional development: Challenges in their relationships to parents, peers, and friends. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 310-319.
- Sallay H. (2003). A szülői nevelés hatása serdülők jövő-orientációjának alakulására. *Magyar Pedagógia*, 3, 389-404.
- Sallay H. (2004). *Az implicit igazságosság motívum alakulása és hatásai: a szocializáció szerepe*. Habilitációs értekezés, Debrecen
- Sallay H. & Dalbert, C. (2002). Women's perception of parenting: A German-Hungarian comparison. *Applied Psychology in Hungary*, 3-4, 55-65.
- Sallay H. , Krotos H. (2004). Az igazságos világba vetett hit fejlődése: japán és magyar kulturközi összehasonlítás. *Pszichológia*, 24, 233-252.
- Sallay H. , Münnich Á. (1999). Családi nevelési attitűdök percepciója és self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 99, 2, 157-175.
- Salmela-Aro, K. (1992). Struggling with self. Personal projects of students seeking psychological counseling. *Scandinavian Journal of Psychology*, 33, 330-338.
- Salmela-Aro, K. (2010). Personal goals and well-being: How do young people navigate their lives? In S. Shulman & J. E. Nurmi (Eds.), *The role of goals in navigating individual lives during emerging adulthood. New Directions for Child and Adolescent Development*, 130, 13-26
- Salmela-Aro, K., Aunola, K., & Nurmi, J.E. (2007). Personal goals during emerging adulthood: A 10-year follow-up. *Journal of Adolescent Research*, 22, 690-715.
- Salmela -Aro, K., & Little , B. R. (2007). Relational aspects of project pursuit. In B. R. Little, K. Salmela -Aro, & S. D. Phillips (Eds.), *Personal project pursuit. Goals, action and human flourishing*. Lawrence Erlbaum, Mahwah. 199-219.

- Salmela-Aro, K., & Nurmi, J. E. (1997). Goal contents, well-being, and life context during transition to university: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development, 20*, 471–491.
- Salmela-Aro, K., Nurmi, J.-E., Saisto, T., & Halmesmäki, E. (2000). Women's and men's personal goals during the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology, 14*, 171-186.
- Scabini, E., Lanz, M., & Marta, E. (1999). Psychosocial adjustment and family relationships: A typology of Italian families with a late adolescent. *Journal of Youth and Adolescence, 28*, 6, 633–644.
- Schaefer, E. S. (1959). A circumplex model for maternal behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 59*, 226-235.
- Schaffer, H. R. (1996). *Social development*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Schlegel, A., & Barry, H. (1991). *Adolescence: An anthropological inquiry*. Free Press, New York
- Schmitt, M. & Maes, J. (2000). Vorschlag zur Vereinfachung des Beck-Depressions Inventars (BDI), *Diagnostica, 46*, 38-46.
- Seginer, R. (1995). The hopes and fears of anticipated adulthood: Adolescent future-orientation in cross-cultural context. In G. Trommsdorf (Ed.), *Kinderheit und Jugend in Kulturvergleich*. Juventa, Weesiheim. 225–247.
- Seginer, R. (2009). *Future orientation: Developmental and ecological perspectives*. Springer, New York
- Seginer, R. & Shoyer, S. (2012). How mothers affect adolescents' future orientation: A two-source analysis. *Japanese Psychological Research, 54*, 310–320.
- Sheldon, K. M., & Emmons, R. A. (1995). Comparing Differentiation and Integration Within Personal Goal Systems. *Personality and Individual Differences, 18*, 39–46.
- Sheldon, K. M., & Kasser, T. (1995). Coherence and congruences: Two aspects of personality integration. *Personality and Social Bulletin, 68*, 531-543.
- Smith, J. (1999). Life Planning. Anticipating future life goals and managing personal development. In J. Brandtstädter, & R. M. Lerner (Eds.), *Action & Self-development. Theory and research through the life span*. Sage Publisher, London. 223–255.
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict and harmony in the family relationship. In S. Feldman, & G. Elliott (Eds.), *At the threshold: the developing adolescent*. Harvard University Press, London. 145–170.
- Steinberg, L. (1996). *Adolescence: 4th edition*. McGraw- Hill, New York

- Stöber, J. (2002). *Skalendokumentationen zum Projekt „Persönliche Ziele von SchülerInnen in Sachsen-Anhalt“* (Hallesche Berichte zur Paedagogischen Psychologie Nr. 3), Halle (Saale): Martin-Luther-Universitaet Halle-Wittenberg, Institut für Peadagogik
- Strelan, P. (2007). The prosocial adaptive qualities of just world beliefs: Implications for the relationship between justice and forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 43, 881-890.
- Sutton, R. M., & Winnard, E. J. (2007). Looking ahead through lenses of justice: The relevance of just world beliefs to intentions and confidence in the future. *British Journal of Social Psychology*, 46, 649-666.
- Susánszky É. (2009). *A magyar fiatalok életminőségének alakulása az elmúlt két évtizedben*. Doktori értekezés, Budapest
- Susánszky É., Szántó Zs. (2008). A magyar fiatalok (15-29 éves) egészségi állapota, egészség- és rizikómagatartása és egészség-jövőképe. In Kopp M. (szerk.), *Magyar lelkiállapot 2008: esélyerősítés és életminőség és a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 200-205.
- Szabó A., Bauer B. (2009). *Ifjúság2008 gyorsjelentés*. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest.
- Szádóczky E. (2001a). A hangulatzavarok klinikai megjelenése. In Szádóczky E., & Rihmer Z. (szerk.), *Hangulatzavarok*. Medicina Könyvkiadó, Budapest. 27-58.
- Szádóczky E. (2001b). *Depresszió, szorongás pontozó skálák*. Égis, Budapest, 13-14.
- Taylor, S., & Brown, J. (1988). Illusion and well-being: A socail –psychological perspective on mental health, *Psychological Bulletin*, 103, 193-210.
- Torun, E., & April, K. (2006). Rethinking individual control: Implications for business managers. *Journal for Convergence*, 7, 1, 36-39.
- Tóth J., Gervai J. (1999). Szülői bánásmód kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54, 4, 551–566.
- Tringer L. (2000). A család szerepe és a lelki egészség. *Vigilia* 65, 8, 591-600.
- Trommsdorff, G. (1983). Future orientation and socialization. *International Journal of Psychology*, 18, 5, 381-406.
- Vajda Zs. (1999). *A gyermek pszichológiai fejlődése*, Helikon Kiadó, Budapest.
- Vajda Zs., Kósa É. (2005). *Neveléslélektan*. Osiris, Budapest

Urry, H. L., Nitschke, J. B., Dolski, I., Jackson, D. C., Dalton, K. M., Mueller, C. J., Rosenkrantz, M. A., Ryff, C. D., Singer, B. H., & Davidson, R. J. (2004). Making a life worth living: Neural correlates of well-being. *Psychological Science, 15*, 367-372.

Waterman, A. S. (1985). Identity in the context of adolescent psychology. *New Directions for Child and Adolescent Development, 29*, 5-24.

VIII. MELLÉKLET

1. melléklet. A vizsgálatban használt kérdőívek

Jövő-orientáció kérdőív

A következőkben arra kérnénk, hogy nevezd meg milyen hosszú távú céljaid vannak! Ezek a célok vonatkozhatnak az iskolára, barátokra és barátnőkre, továbbtanulásodra, szabadidődre, családotra, későbbi munkádra, érdeklődési területedre és számos más dologra. Számunkra az a fontos, hogy ezek a **Te személyes hosszú távú céljaid** legyenek!

Ami a célok megnevezését illeti, alapvetően két irányt lehet meghatározni: vagy szeretnél bizonyos dolgokat *elérni*, vagy pedig éppen *elkerülni*.

Gondold végig, milyen hosszú távú céljaid vannak, amelyeket a jövőben szeretnél elérni, vagy pedig éppen elkerülni! Sorold fel a következő táblázatban, hogy milyen hosszú távú személyes céljaid vannak! Annyit sorolj fel, amennyi az eszedbe jut!

Mindegyik sorba csak egy célt írd! A következő kifejezésekkel kezdheted a mondataidat:

- Szeretném elérni, hogy ...
- Szeretném elkerülni, hogy ...
- Nem szeretném, hogy ...
- Szeretném, hogy ...

	Személyes céljaim	Fontosság	Megvalósulás	Konkrétetés	támogatása	Iskola	támogatása	Szülők	Életkor
1.									
2.									
3.									
4.									

5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							

Most pedig a felsorolt céljaidat kellene megbecsülnöd a következő szempontok alapján:

1. Fontosság

Először azt kellene megbecsülnöd, hogy a megnevezett személyes céljaid mennyire fontosak számodra! A táblázatban találsz egy "**Fontosság**" -elnevezésű oszlopot. Ide 0-tól 6-ig kellene egy számot beírnod, amely azt fejezi ki, hogy mennyire fontos számodra, hogy a megnevezett célod megvalósuljon! Az értékek a következők:

0	1	2	3	4	5	6
Egyáltalán nem fontos			Közepesen fontos			Nagyon fontos

2. Megvalósulásra való esély megbecslése

Most azt kellene megbecsülnöd, hogy mennyi az esélye annak, hogy ezek a céljaid megvalósulnak majd a jövőben! A fenti táblázatban találsz egy "**Megvalósulás**" - elnevezésű oszlopot. Ide 0-tól 6-ig kellene beírnod egy számot, amely azt fejezi ki, hogy mekkora esélyt látsz arra, hogy ezek a céljaid a jövőben megvalósulnak! Az értékek a következők:

0	1	2	3	4	5	6
Semmi esély			Közepes esély			Nagy esély

3. Célok konkrétsága

Most azt kellene megbecsülnöd, hogy mennyire konkrétak a céljaid! Azokat a célokat nevezhetjük konkrétaknak, amelyekről világos, egyértelmű és meghatározott elképzeléseid vannak, hogy hogyan érheted el őket. A táblázatban találsz egy "**Konkrétság**" - elnevezésű oszlopot! Ide 0-tól 6-ig kellene

beírnod egy számot, amely azt fejezi ki, hogy mennyire konkrét a megnevezett célod. Az értékek a következők:

0	1	2	3	4	5	6
Egyáltalán nem konkrét			Közepesen konkrét			Nagyon konkrét

4. Iskola támogatása

Most azt kellene megbecsülnöd, hogy mennyire érzed azt, hogy az iskola támogat abban, hogy megvalósítsd céljaidat! A táblázatban találsz egy "**Iskola támogatása**" - elnevezésű oszlopot. Ide 0-tól 6-ig kellene beírnod egy számot, amely azt fejezi ki, hogy mennyire érzed, hogy az iskola támogat céljaid megvalósulásában! Az értékek a következők:

0	1	2	3	4	5	6
Semmi támogatás			Közepes támogatás			Nagy támogatás

5. Szülők támogatása

Most azt kellene megbecsülnöd, hogy mennyire érzed azt, hogy szüleid támogatnak abban, hogy megvalósítsd céljaidat! A táblázatban találsz egy "**Szülők támogatása**" - elnevezésű oszlopot. Ide 0-tól 6-ig kellene beírnod egy számot, amely azt fejezi ki, hogy mennyire érzed, hogy szüleid támogatnak céljaid megvalósulásában! Az értékek a következők:

0	1	2	3	4	5	6
Semmi támogatás			Közepes támogatás			Nagy támogatás

6. Életkor, amikor eléred céljaidat

Végül azt kellene még meghatároznod, hogy véleményed szerint mikor, hány éves korodban fogod megvalósítani ezeket a céljaidat! A táblázatban találsz egy "**Életkor**" - elnevezésű oszlopot, oda írd be hány éves korodban gondolod, hogy a megnevezett célod meg fog valósulni.

Családi szocializáció kérdőív

A következőkben különböző állításokat olvashatsz arról, hogy szüleid miként neveltek téged gyermekkorodban. Arra kérünk, emlékezz vissza fiatal serdülő korodra (12-14 éves korra) és ennek megfelelően válaszolj a kérdésekre.

Kérjük karikázd be azt a számot, amely leginkább tükrözi, hogy a ti családokra mennyire volt jellemző az, amit az állítás leír, a következő skálának megfelelően:

- 1 - egyáltalán nem jellemző
- 2 - kicsit jellemző
- 3 - inkább nem jellemző, mint jellemző
- 4 - inkább jellemző, mint nem jellemző
- 5 - nagyon jellemző
- 6 - teljes mértékben jellemző

1. Nálunk otthon egy külső nyomásnak kellett lenni ahhoz, hogy mindenki összetartsa.	1	2	3	4	5	6
2. A mi családjunkban a szabályokat meglehetősen szigorúan be kellett tartani.	1	2	3	4	5	6
3. A mi családjunkban az élet harmonikusan és békésen folyt.	1	2	3	4	5	6
4. Nálunk otthon nagyon pontosan meg volt határozva, hogy mi az, amit meg lehet tenni, és mi az, amit nem.	1	2	3	4	5	6
5. Családjunkban sok veszekedés volt	1	2	3	4	5	6
6. Nálunk a családban szigorú szabályok uralkodtak, amelyek az embernek bizonyos dolgokat meg kellett tennie.	1	2	3	4	5	6
7. Családjunkban gyakran fordultak elő nézeteltérések.	1	2	3	4	5	6
8. Nálunk otthon a kötelességek elég pontosan el voltak osztva, és mindenki tisztában volt azzal, hogy mit kell csinálnia.	1	2	3	4	5	6
9. Nálunk otthon gyakran össze-vissza történtek a dolgok, mert semmi nem volt megtervezve.	1	2	3	4	5	6
10. Édesanyám megharagudott volna, ha visszabeszélek neki.	1	2	3	4	5	6
11. Ha édesanyám megtiltott nekem valamit, tehettem, amit kitartott álláspontja mellett.	1	2	3	4	5	6
12. Édesanyám gyakran megkérdezte, hogy látom-e, milyen fájdalmat okozok neki.	1	2	3	4	5	6
13. Édesanyám összeszidott anélkül, hogy pontosan tudtam volna, miért.	1	2	3	4	5	6
14. Édesapám azt akarta, hogy ruhavásárlásnál saját holmimat magam válasszam ki.	1	2	3	4	5	6
15. Édesanyám azt akarta, hogy egyek meg mindent, ami az asztalra kerül.	1	2	3	4	5	6
16. Édesanyám néha arra panaszkodott, hogy megnehezítem az	1	2	3	4	5	6
17. Amikor egy fontos döntésről volt szó (pl. szünidei utazás), édesanyám az én véleményemet is meghallgatta.	1	2	3	4	5	6
18. Amikor egy feladat elvégzése előtt álltam, édesanyám nem hagyott lazítani, amíg be nem fejeztem.	1	2	3	4	5	6
19. Édesanyám ugyanúgy meghallgatta a véleményemet, mint egy felnőttét.	1	2	3	4	5	6
20. Édesanyám összeszólalkozott velem akkor is, amikor azt egyáltalán nem vártam.	1	2	3	4	5	6
21. Édesanyám azt akarta, hogy rendszeresen írjak.	1	2	3	4	5	6
23. Édesanyám azt akarta, hogy állandóan a tanár(nő) utasításait kövessék	1	2	3	4	5	6

24. Ha édesanyámnak segítettem és valamit elrontottam, elmagyarázta nekem, hogyan kell azt jól csinálni.	1	2	3	4	5	6
25. Édesanyám azt akarta, hogy önmagam döntsem el, hogy hova akarok utazni a szünidőben.	1	2	3	4	5	6
26. Édesanyám azt akarta, hogy evés közben csendben üljek a helyemen.	1	2	3	4	5	6
27. Édesanyám dühös lett, ha pimaszul válaszoltam neki.	1	2	3	4	5	6
28. Édesanyám időnként mondta, hogy több tekintettel is lehetnék	1	2	3	4	5	6
29. Édesapám megharagudott volna, ha visszabeszélek neki.	1	2	3	4	5	6
30. Ha édesapám megtiltott nekem valamit, tehettem, amit akartam, kitarított álláspontja mellett.	1	2	3	4	5	6
31. Édesapám összeszidott anélkül, hogy pontosan tudtam volna, miért.	1	2	3	4	5	6
32. Édesanyám azt akarta, hogy ruhavásárlásnál saját holmimat magam válasszam ki.	1	2	3	4	5	6
33. Édesapám azt akarta, hogy egyek meg mindent, ami az asztalra kerül.	1	2	3	4	5	6
34. Amikor egy fontos döntésről volt szó (pl. szünidei utazás), édesapám az én véleményemet is meghallgatta.	1	2	3	4	5	6
35. Édesapám gyakran megkérdezte, hogy látom-e, milyen okozok neki.	1	2	3	4	5	6
36. Édesapám ugyanúgy meghallgatta a véleményemét, mint egy felnőttel.	1	2	3	4	5	6
37. Édesapám összeszólalkozott velem akkor is, amikor azt egyáltalán nem vártam.	1	2	3	4	5	6
38. Amikor egy feladat elvégzése előtt álltam, édesapám nem lazítani, amíg be nem fejeztem.	1	2	3	4	5	6
39. Ha édesapámnak segítettem és valamit elrontottam, nekem, hogyan kell azt jól csinálni.	1	2	3	4	5	6
40. Édesapám azt akarta, hogy rendszeren írjak.	1	2	3	4	5	6
41. Édesapám néha arra panaszkodott, hogy megnehezítem az életét	1	2	3	4	5	6
42. Édesapám időnként mondta, hogy több tekintettel is lehetnék rá.	1	2	3	4	5	6
43. Édesapám azt akarta, hogy teljesen egyedül döntsem el, hogy mire költsem a zsebpénzemet	1	2	3	4	5	6
44. Édesapám azt akarta, hogy állandóan a tanár(nő) utasításait kövessem	1	2	3	4	5	6
45. Édesapám azt akarta, hogy önmagam döntsem el, hogy hova akarok utazni a szünidőben.	1	2	3	4	5	6
46. Édesapám azt akarta, hogy evés közben csendben üljek a helyemen.	1	2	3	4	5	6
47. Édesapám dühös lett, ha pimaszul válaszoltam neki.	1	2	3	4	5	6

Szülői bánásmód kérdőív

Az alábbi állítások különféle szülői nézeteket és viselkedési formákat sorolnak fel. Kérjük, hogy gyermekkori emlékeid (első 16 év) alapján minden egyes állításra vonatkozóan karikázd be azt a számot, amely kifejezi, hogyan jellemezhető édesanyád/édesapád (nevelőanyád/nevelőapád) viselkedése. Az egyes állításokat négyféle módon értékelheted:

- 0 egyáltalán nem igaz, nem jellemző**
- 1 alig jellemző**
- 2 általában igaz, jellemző**
- 3 nagyon jellemző**

1. Meleg, barátságos hangon beszélt hozzám	0	1	2	3
2. Kevesebbet segített, mint amennyire szükségem lett volna	0	1	2	3
3. Engedte, hogy azt tegyem, amihez kedvem van	0	1	2	3
4. Érzelmileg hideg volt hozzám	0	1	2	3
5. Úgy éreztem, hogy megérti a problémáimat, gondjaimat	0	1	2	3
6. Gyengéd volt velem	0	1	2	3
7. Szerette, hogyha én döntöttem a dolgaimban	0	1	2	3
8. Nem akarta, hogy felnőtté váljak	0	1	2	3
9. Igyekezett mindenben irányítani	0	1	2	3
10. Mindent tudni akart a magánügyeimről	0	1	2	3
11. Szerette megbeszélni velem a dolgokat	0	1	2	3
12. Gyakran mosolygott rám	0	1	2	3
13. Úgy bánt velem, mintha egészen kisgyermek volnék	0	1	2	3
14. Nem értette, hogy mit szeretnék, vagy mire van szükségem	0	1	2	3
15. Engedte, hogy döntsek a saját dolgaimban	0	1	2	3
16. Ereztetta, hogy a terhére vagyok	0	1	2	3
17. Meg tudott vigasztalni, ha valami bántott	0	1	2	3
18. Nem sokat beszélgetett velem.	0	1	2	3
19. Igyekezett függő, önállótlan helyzetben tartani	0	1	2	3
20. Úgy érezte, hogy nélküle nem tudnék gondoskodni magamról.	0	1	2	3
21. Annyira engedett szabadjára, amennyire akartam	0	1	2	3
22. Annyit engedett eljárni otthonról, amennyit akartam	0	1	2	3
23. Túlzottan óvott mindentől	0	1	2	3
24. Nem dicsért meg	0	1	2	3
25. Hagyta, hogy úgy öltözködjem, ahogy nekem tetszik	0	1	2	3

Igazságos Világba Vetett Hit kérdőív

A következőkben különböző állításokat találsz, melyek különböző témákkal kapcsolatos véleményekre kérdeznek rá. Figyelmesen olvass el minden állítást és gondold át, mennyire fejezik ki ezek a Te véleményedet. Mindegyik állítással kapcsolatosan jelezd véleményed, az alábbi válaszlehetőségek szerint:

- 1 – véleményével teljesen ellentétes az állítás**
- 2 – véleményével többnyire ellentétes az állítás**
- 3 – véleményével inkább ellentétes az állítás**
- 4 – véleményét az állítás csak kis mértékben tükrözi**
- 5 – véleményével az állítás nagymértékben megegyezik**
- 6 – véleményét az állítás teljes mértékben kifejezi**

1. Azt hiszem, a véletlen határozza meg, hogy az emberek valójában azt kapják-e, ami méltányosan megilleti őket.	1	2	3	4	5	6
2. Úgy vélem, hogy a világban általában igazságosan történnek a dolgok.	1	2	3	4	5	6
3. Az tud jól érvényesülni a munkahelyén, aki tisztességesen elvégzi a rá bízott feladatokat.	1	2	3	4	5	6
4. Az életem nagyjából igazságosan zajlik.	1	2	3	4	5	6
5. Biztos vagyok benne, hogy az igazságosság mindig győzedelmesen felülkerekedik.	1	2	3	4	5	6
6. Életemben az igazságtalanság inkább kivétel, mint szabály.	1	2	3	4	5	6
7. Felfogásom szerint az igazságtalanság az élet minden területén – pl. munkahelyen, családban, politikában – inkább kivétel, mint szabály.	1	2	3	4	5	6
8. Úgy vélem, hogy általában megérdemlem sorsomat.	1	2	3	4	5	6
9. Hiszek Istenben.	1	2	3	4	5	6
10. A világ folyását leginkább a véletlen irányítja.	1	2	3	4	5	6
11. Rendszerint méltányosan bánnak velem.	1	2	3	4	5	6
12. Nem az fog sok pénzt keresni, aki okos és képzett, hanem az, aki kijátssza a törvényt.	1	2	3	4	5	6
13. Vallásos meggyőződésemet értelmet ad az életemnek.	1	2	3	4	5	6
14. Meg vagyok győződve arról, hogy az emberek inkább véletlenszerűen jutnak kárpótláshoz az őket ért igazságtalanságokért.	1	2	3	4	5	6
15. Azt gondolom, hogy a legtöbb dolog, ami az életemben történik, méltányos	1	2	3	4	5	6
16. Csak a véletlen dönti el, hogy sikerül-e egy állást megkapni, vagy sem.	1	2	3	4	5	6
17. Biztos vagyok benne, hogy még a fontos döntéseket is a véletlen irányítja.						

18. Nehéz helyzetekben az jelent számomra segítséget, ha hiszek Istenben.	1	2	3	4	5	6
19. A főnökök mindig igazságtalanul kihasználják beosztottaikat.	1	2	3	4	5	6
20. Úgy vélem, hogy azok a fontos döntések, melyek rám vonatkoznak, rendszerint igazságosak.	1	2	3	4	5	6
21. Úgy vélem, hogy gyakran még a fontos döntések is igazságtalanok.	1	2	3	4	5	6
22. Kiszámíthatatlan, hogy egy munkahely beváltja-e a hozzá fűzött reményeket.	1	2	3	4	5	6
23. Rendszeresen járok templomba.	1	2	3	4	5	6
24. Sok ember szenved attól, hogy sorsa igazságtalan.	1	2	3	4	5	6
25. Meg vagyok győződve, hogy valamikor mindenki kárpótlást nyer az elszenvedett igazságtalanságokért.	1	2	3	4	5	6
26. Azt gondolom, hogy a világ alapjában véve egy igazságtalan hely.	1	2	3	4	5	6
27. Azt gondolom, hogy fontos döntéseknél minden érdekelt az igazságért fáradozik.	1	2	3	4	5	6
28. A főnökök mindig igazságtalanul kihasználják beosztottaikat.	1	2	3	4	5	6
29. Úgy érzem, hogy az emberek nem kapnak túl gyakran kárpótlást az elszenvedett igazságtalanságokért.	1	2	3	4	5	6
30. Hívó ember vagyok.	1	2	3	4	5	6
31. Véleményem szerint nagyjából azt kapom, ami méltányosan megillet engem.	1	2	3	4	5	6
32. Meg vagyok győződve, hogy Isten őrökdi sorsunk felett.	1	2	3	4	5	6
33. Azt hiszem, az emberek nagyjából azt kapják, ami méltányosan megilleti őket.	1	2	3	4	5	6

Külső-Belső Kontrollhely kérdőív

A következőkben állítás párokat találsz, kérjük dönts el, melyik állítás áll Hozzád a legközelebb, melyikkel értesz inkább egyet. Amelyik állítást közelebbinek érzed saját véleményedhez, annak betűjelét karikázd be.

Inkább azon a véleményen vagyok, hogy

1. a) A gyerekek azért keverednek bajba, mert a szülők túl gyakran büntetik őket
b) A legtöbb gyerekkel manapság azért van baj, mert a szülei túl könnyű kézzel bánnak velük.
2. a) Életünk sok sajnálatos eseménye balszerencsénk következménye.
b) Az általunk elkövetett hibákban kereshetjük szerencsétlenségünk okát.

3. a) A háborúk egyik legfőbb oka az, hogy az emberek nem érdeklődnek eléggé politikai kérdések iránt.
b) Mindig lesznek háborúk, függetlenül attól, hogy milyen erőfeszítéseket teszünk azok megelőzésére.
4. a) Idővel mindenki elnyeri azt a megbecsülést, amit megérdemel.
b) Hiába minden igyekezet, az egyén értéke – sajnálatos módon – gyakran észrevétlen marad.
5. a) Az a nézet, amely szerint a tanárok igazságtalanok a tanítványaikkal szemben: ostobaság.
b) A legtöbb diák fel sem fogja, milyen mértékben függnek osztályzatai véletlenszerű eseményektől.
6. a) Megfelelő érvényesülési lehetőségek nélkül senkiből sem lehet hatékony vezető.
b) Azok a tehetséges emberek, akik nincsenek vezető beosztásban, nem használták ki lehetőségeiket.
7. a) Tehetünk bármit, mindig lesznek olyan emberek, akik nem fognak kedvelni bennünket.
b) Ha valaki nem tudja megkedveltetni magát, nem tudja hogyan kell az emberekkel bánni.
8. a) A személyiséget elsősorban örökletes tényezők határozzák meg.
b) Élettapasztalatainkon múlik, milyen ember válik belőlünk.
9. a) Ha a sorsra bíztam magam, sohasem jártam olyan jól, mint amikor sikerült elhatároznom, hogy kezembe vegyem a dolgok irányítását.
b) Gyakran úgy találok, hogy aminek meg kell történnie, be is következik.
10. a) Jól felkészült diák számára ritkán vagy sohasem adódnak „rosszul feltett” kérdések.
b) A vizsgakérdések gyakran annyira függetlenek a tanított anyagtól, hogy a felkészülés szintén hiábavaló.
11. a) A siker kemény munka eredménye, a szerencsének kevés vagy semmi köze nincs hozzá.
b) A jó állás megszerzése főleg azon múlik, hogy az ember éppen jókor legyen a megfelelő helyen.
12. a) Az átlagpolgár befolyást gyakorolhat a kormány döntéseire.
b) A világ befolyását néhány hatalmon lévő személy irányítja, a kisembereken nem sok múlik.
13. a) Amikor terveket kovácsolok, majdnem biztos vagyok afelől, hogy végre is fogom hajtani azokat.
b) Nem mindig bölcs dolog túl előre tervezni, mivel sok mindenről kiderülhet, hogy valamiképpen a jó- vagy balszerencsétől függ.
14. a) Vannak teljesen mihaszna emberek.
b) Valamilyen jó tulajdonsággal minden ember rendelkezik.
15. a) Hogy elérek-e valamit, vagy sem, az nálam nagyon kevésbé vagy egyáltalán nem függ a szerencsétől.
b) Sokszor akár „fej vagy írás” alapon dönthetjük el, hogy mit tegyünk.

16. a) Az, hogy kiből lesz a főnök, gyakran azon dől el, ki volt olyan szerencsés, hogy a megfelelő időben a megfelelő helyen legyen.
b) Az, hogy valaki a megfelelő helyre kerüljön, képességein múlik, a szerencsének ehhez kevés, vagy semmi köze nincs.
17. a) Ami a világ dolgait illeti: legtöbbször olyan erők áldozata, amelyeket sem megérteni, sem irányítani nem tud.
b) Politikai és társadalmi ügyekben való aktív részvétellel az emberek irányítani tudják a világ eseményeit.
18. a) A legtöbb ember nem látja át, hogy az életét milyen mértékben irányítják véletlen események.
b) Voltaképpen nincs is olyan, hogy „szerencse”.
19. a) Az embernek mindig készen kell lennie arra, hogy hibáit elismerje.
b) Többször legjobban tesszük, ha hibáinkat elpalástoljuk.
20. a) Nem könnyű felismerni, hogy egy ember valójában kedvel-e bennünket, vagy sem.
b) Hogy hány barátunk van, azon múlik, milyen emberek vagyunk.
21. a) Végül soron a minket érő rosszat a jó kiegyenlíti.
b) A legtöbb bajt a képességek hiánya, tudatlanság, lustaság, esetleg mindhárom együttese eredményezi.
22. a) Megfelelő erőfeszítéssel kiküszöbölhető a politikai korrupció.
b) Igen nehéz befolyásolni a hatalmon levő politikusok tetteit.
23. a) Olykor nem tudom megérteni, hogy minek alapján osztályoznak a tanárok.
b) Hogy milyen osztályzatokat kapok az attól függ, mennyire erőltetem meg magam.
24. a) A jó vezető elvárja beosztottaitól, hogy maguk ismerjék fel, mit kell tenniük.
b) Egy jó vezető pontosan megmagyarázza mindenkinek, hogy mi a dolga.
25. a) Gyakran úgy érzem, kevés befolyást gyakorolhatok azokra az eseményekre, amelyek velem történnek.
b) Képtelen vagyok felfogni azt a felfogást, amely szerint az életben a véletlen vagy a szerencse komoly szerepet játszik.
26. a) Az emberek azért magányosak, mert nem próbálnak meg barátságosak lenni.
b) Nem sok értelme van annak, hogy túlzott erőfeszítéseket tegyünk a magunk megkedveltetésére, ha szeretnek, úgyis szeretnek, ha nem, nem.
27. a) Az iskolában túlzott hangsúlyt helyeznek a testnevelésre.
b) A csoportos sportok kiválóan fejlesztik a jellemet.
28. a) Magam irányítom sorsomat.
b) Olykor úgy érzem, nem rajtam múlik, hogyan alakul az életem.
29. a) Legtöbbször nem tudom megérteni a politikusok tetteit.
b) Végül soron mi vagyunk felelősek a rossz kormányzásért, mind nemzeti, mind helyi szinten.

Beck- féle Depresszió Kérdőív

A kérdőív csoportosított állításokat tartalmaz. Kérjük, gondosan olvasd végig, és válaszd ki azt az egy állítást, amely legjobban leírja érzéseidet, az **elmúlt két hétben**. Kérjük, valamennyi állítást olvass végig a csoportokon belül, mielőtt választasz. Ha választottál, karikázd be a kiválasztott állítás betűjelét.

1.
 - a) Nem vagyok szomorú
 - b) Szomorú vagy nyomott hangulatú vagyok
 - c) Mindig szomorú vagyok, és nem tudok kikeveredni belőle
 - d) Annyira szomorú és boldogtalan vagyok, hogy nem bírom tovább
2.
 - a) Nem félek különösebben a jövőt illetően
 - b) Félek a jövőtől
 - c) Úgy érzem, hogy semmit sem várhatok a jövőtől
 - d) Úgy látom, hogy a jövőm reménytelen, és a helyzetem nem fog javulni
3.
 - a) Nem érzem, hogy kudarcot vallottam
 - b) Úgy érzem, hogy több kudarc ért, mint másokat
 - c) Visszatekintve életemre, kudarcok sorát látom
 - d) Úgy érzem, mint ember teljesen kudarcot vallottam
4.
 - a) A dolgok ugyanolyan meglegedettséggel töltenek el, mint máskor.
 - b) A dolgokkal nem vagyok úgy meglegedve, mint máskor
 - c) Valójában többé semmi okoz elégedettséget nekem
 - d) Mindennel elégedetlen, vagy közömbös vagyok
5.
 - a) Nem hibáztatom különösebben magam
 - b) Gyakran hibáztatom magam
 - c) Majdnem mindig hibáztatom magam valami miatt.
 - d) Állandóan hibáztatom magam
6.
 - a) Nem érzem különösebben hibásnak magam
 - b) Úgy érzem, lehet, hogy rászolgáltam valami büntetésre
 - c) Úgy érzem, rászolgáltam a büntetésre
 - d) Azt akarom, hogy megbüntessenek
7.
 - a) Eszembe sem jut, hogy magamnak ártsak, vagy magam ellen tegyek valamit
 - b) Van öngyilkossággal kapcsolatos gondolatom, de nem tudnám megtenni
 - c) Szeretném megölni magam
 - d) Megölném magam, ha tudnám

5. Édesapád legmagasabb iskolai végzettsége:

1. általános iskola
2. szakmunkásképző
3. érettségi
4. főiskola/egyetem

6. Édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége:

1. általános iskola
2. szakmunkásképző
3. érettségi
4. főiskola/egyetem

7. Édesapád alkalmazási minősége:

1. vezető	5. segédmunkás
2. egyéb szellemi	6. munkanélküli
3. önálló vállalkozó	7. nyugdíjas
4. szakmunkás	

8.Édesanyád alkalmazási minősége:

1. vezető	5. segédmunkás
2. egyéb szellemi	6. háztartásbeli
3. önálló vállalkozó	7. munkanélküli
4. szakmunkás	8. nyugdíjas

9. Hányadik vagy a testvérsorban:

1. nincs testvér	6. háromból középső
2. kettőből idősebb	7. többől idősebb
3. kettőből fiatalabb	8. többől fiatalabb
4. háromból idősebb	9. többől középső
5. háromból fiatalabb	

10.Jelenleg kivel élsz együtt a családban:

1. eredeti teljes család (szülőkkal) 6. nagyszülőkkel
2. csonka család (csak anyával) 7. rokonokkal
3. csonka család (csak apával) 8. külön él
4. teljes család nevelőanyával 9. állami gondozás
5. teljes

11.Ki nevelt gyermekkorodban?

1. csak anya
2. csak apa
3. szülők közösen
4. nagyszülő(k)

- 5. rokonok
- 6. nevelőszülők
- 7. örökbefogadó szülők
- 8. állami gondozás

12. Ha a szülők elváltak, hány éves voltál a válás időpontjában?

- 1. 0-3 év
- 2. 4-6 év
- 3. 7-10 év
- 4. 11-18 év
- 5. idősebb

2. melléklet. A jövő-orientációs célok tartalomelezésének kódjai

Fő kategória	Alkategóriák	Kód
Oktatás, tanulmányok (O)	Tanulmányok folytatása, továbbtanulás	O1
	Felsőfokú szakképzés befejezése	O11
	Egyetemi, főiskolai tanulmányok befejezése	O12
	Újabb diploma szerzése	O13
	Jogosítvány megszerzése	O2
	Nyelvvizsga, nyelvtanulás	O3
	Sikeres vizsgák, jó jegyek	O4
	Egyéb	O99
Munka, munkahely (M)	Munka típusa	M1
	Specifikus foglalkozás	M11
	Családi vállalkozás	M12
	Saját vállalkozás	M13
	Külföldi munka	M14
	Karrier	M15
	Munkahely, munka jellege	M2
	Könnyű munka	M21
	Tisztességes munka	M22
	Jól fizető munka	M23
	Biztos megélhetést biztosító munka	M24
	Kedvelni a munkát	M25
	Sikeresebb lenni a munkában	M26
	Egyéb	M99

Udvarlás, házasság, gyerek (CS)	Párkapcsolat	CS1
	Barát, barátnő szerzése	CS11
	Jelenlegi párkapcsolat megtartása	CS12
	Összeköltözés baráttal. barátnóval	CS13
	Hűség	CS14
	Házasság, saját család	CS2
	Saját gyerek	CS3
	Meglévő saját gyereket nevelni	CS31
	Szülővé válni, gyereket vállalni	CS32
	Saját gyereknek jobb, boldogabb jövő	CS33
	Egyéb	CS99
Kapcsolat a szülőkkel, más családtagokkal (KP)	Szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartása	KP1
	Szülőktől való függetlenedés	KP2
	Szülőktől elköltözni	KP21
	Szülőváros, jelenlegi lakóhely elhagyása	KP22
	Önálló életet kezdeni, saját lábra állni	KP23
	Rendszeres kapcsolattartás családtagokkal	KP3
	Családtagokon (testvér, szülő) segíteni, támogatni	KP4
	Egyéb	KP99
Barátok (B)	Régi barátokkal a kapcsolat megtartása	B1
	Régi barátokkal a kapcsolat megszakítása	B2
	Új barátok szerzése	B3
	Körültekintőbb barátválasztás	B4
	Egyéb	B99
Szabadidő (SZ)	Buli	SZ1
	Sport	SZ2
	Zene	SZ3
	Hobbi	SZ4
	Utazás	SZ5
	Egyéb	SZ99
Birtokolt javak, tárgyak (TJ)	Autó	TJ1
	Lakás, ház	TJ2
	Pénz, gazdagság	TJ3
	Egyéb	TJ99
Egészség (E)	Saját egészség	E1
	Megöregedni	E11
	Megbetegedni	E12
	Családtagok egészsége	E2
	Gyermek egészsége	E3
	Egyéb	E99
Életkörülmények (ÉK)	Megélhetéshez, igények kielégítéséhez szükséges körülmények biztosítás	ÉK1
	Saját család eltartása	ÉK11
	Anyagi biztonság megteremtése	ÉK12
	Jó életkörülmények	ÉK13
	A korábbtól eltérő életkörülmények	ÉK2

	A korábbival megegyező életkörülmények	ÉK3
	Egyéb	ÉK99
Globális és kollektív jövő (G)	Segíteni másokon	G1
	Politikával, az ország sorsával kapcsolatos gondolatok	G2
	A világ alakulásával kapcsolatos gondolatok	G3
	Egyéb	G99
Self-releváns nézetekkel, világnézettel kapcsolatos gondolatok (S)	Az élet minőségével kapcsolatos elképzelések	S1
	Boldog, jó élet	S11
	Normális, átlagos élet	S12
	Nyugodt, békés, kiegyensúlyozott élet	S13
	Tisztességes, törvénytisztelő élet	S14
	Sikeres élet	S15
	Új életet kezdeni, korábbtól eltérő élet	S2
	Megváltozni, másképp gondolkodni	S3
	Tisztelve, megbecsülve lenni	S4
	Egyéb	S99
Háború és béke (HB)	Háború (világ, nemzet)	HB1
	Béke (világ, nemzet)	HB2
Jövővel kapcsolatos érzelmek (ÉR)	Negatív érzelmek	ÉR1
	Pozitív érzelmek	ÉR2
	Vegyes, furcsa érzelmek	ÉR3
	Egyéb	ÉR99
Egyéb (Eb)		EB1

3. melléklet. A jövő-orientált tartalmak előfordulási gyakorisága

3.1.melléklet. A vizsgálati minta százalékos megoszlása a tartalmi kategóriák mentén

	Összesen	Remények		Félelmek	
		fiú	lány	fiú	lány
Oktatás	71,8	45,7	70	0	2,1
Munka	85,4	79,1	86,9	15,2	13,1
Család	77,2	70,4	79,1	8,5	8
Kapcsolattartás	27,5	14,3	31,1	1,9	4,9
Self-releváns jellemzők	39,7	29,6	36,2	2,9	6,4
Életkörülmények	28	35,3	26,1	3,8	3,9
Birtokolt javak	25,7	25,7	34,2	1	0
Egészségi állapot	34,8	23,8	27,7	4,8	7,7
Szabadidő	26,1	23,8	21,1	0	0
Barátok	16,5	8,6	18,3	0	1,3
Globális jövő	6	10,4	4,8	0	1,9

3.2.melléklet. A jövő-orientált tartalmak reményeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a korcsoportok között

Tartalmi kategóriák	Remények							
	18-19 éves		20-22 éves		23-26 éves		26 év felett	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	84,2	1,53	79,5	1,42	57,7	0,86	45	0,58
Munka	83,5	1,52	86,6	1,55	87,8	1,38	77,5	1,15
Család	78,7	1,38	77,9	1,29	78,8	1,25	67,5	1,10
Kapcsolattartás	26,7	0,31	28,7	0,40	30,1	0,37	15	0,15
Életkörülmények	26	0,30	28,2	0,33	30,1	0,39	32,5	0,40
Self-releváns jellemzők	33	0,43	31,3	0,48	41,4	0,62	35	0,48
Egészségi állapot	27,5	0,39	29,7	0,43	22,7	0,30	30	0,35
Birtokolt javak	33,8	0,48	25,1	0,34	23,6	0,32	7,5	0,08
Barátok	17,3	0,21	17,9	0,20	16,2	0,16	7,5	0,08
Szabadidő	27,5	0,35	17,4	0,18	20,3	0,25	20	0,25
Globális célok	3,9	0,04	7,1	0,07	5,7	0,06	7,5	0,08

3.3.melléklet. A jövő-orientált tartalmak félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a korcsoportok között

Tartalmi kategóriák	Félelmek							
	18-19 éves		20-22 éves		23-26 éves		26 év felett	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	3,2	0,03	2	0,02	0	0	0	0
Munka	11,8	0,13	15,9	0,17	14,6	0,14	7,5	0,07
Család	9,4	0,09	8,2	0,12	14,6	0,08	5	0,05
Kapcsolattartás	2,3	0,02	7,7	0,09	1,6	0,01	2,5	0,02
Életkörülmények	5,5	0,05	3	0,03	4,1	0,04	2,5	0,02
Self-releváns jellemzők	4,7	0,04	7,2	0,07	3,2	0,04	7,5	0,10
Egészségi állapot	4,7	0,04	9,7	0,09	4,8	0,06	10	0,10
Birtokolt javak	0	0	0	0	0	0	0	0
Barátok	0	0	0	0	0	0	5	0,05
Szabadidő	0	0	0	0	0	0	0	0
Globális célok	0	0	0	0	0	0	0	0

3.4.melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a családi szituáció alapján

Tartalmi kategóriák	Remények				Félelmek			
	teljes (N=427)		csonka (N=57)		teljes (N=427)		csonka (N=57)	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	72,6	1,25	66,6	1,13	1,6	0,016	1,7	0,017
Munka	85,7	1,52	84,2	1,19	15	0,15	5,2	0,05
Család	78	1,26	70,1	1,44	7,9	0,10	8,7	0,08
Kapcsolattartás	26,7	0,33	33,3	0,49	4,2	0,04	3,5	0,03
Életkörülmények	27	0,33	38,6	0,42	3,3	0,03	8,7	0,08
Self-releváns jellemzők	35,6	0,52	31,6	0,37	5,4	0,05	8,7	0,08
Egészségi állapot	27,4	0,38	3	0,28	7,5	0,07	1,7	0,01
Birtokolt javak	2,6	0,35	21	0,29	0,2	0,002	0	0
Barátok	16,6	0,19	14	0,16	0,9	0,01	1,7	0,017
Szabadidő	20,3	0,24	26,3	0,35	0	0	0	0
Globális célok	6,3	0,06	5,2	0,05	0	0	1,7	0,017

3.5.melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek és félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a szabályorientáció foka alapján

Tartalmi kategóriák	Remények				Félelmek			
	alacsony (N=115)		magas (N=133)		alacsony (N=115)		magas (N=133)	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	77,4	1,38	71,4	1,23	0	0	1,5	0,01
Munka	86	1,54	88	1,41	20	0,20	8,2	0,09
Család	78,2	1,43	77,4	1,20	6,9	0,06	10,5	0,17
Kapcsolattartás	25,2	0,29	30,8	0,42	1,7	0,01	5,2	0,06
Életkörülmények	38,2	0,45	27,1	0,32	5,2	0,05	5,2	0,05
Self-releváns jellemzők	33	0,53	37,6	0,54	6,1	0,07	5,2	0,05
Egészségi állapot	32,2	0,48	28,6	0,35	6,1	0,06	9	0,09
Birtokolt javak	34,7	0,50	23,3	0,32	0	0	0	0
Barátok	22,6	0,26	12	0,14	0	0	0	0
Szabadidő	21,7	0,24	23,3	0,29	0	0	0	0
Globális célok	6,9	0,07	6	0,06	0	0	0	0

3.6.melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek és félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a konfliktusorientáció foka alapján

Tartalmi kategóriák	Remények				Félelmek			
	alacsony (N=86)		magas (N=130)		alacsony (N=86)		magas (N=130)	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	69,7	1,14	73,8	1,29	2,3	0,02	0,7	0,007
Munka	79	1,31	86,9	1,45	9,3	0,11	15,4	0,16
Család	68,6	1,21	76,1	1,27	9,3	0,09	6,1	0,13
Kapcsolattartás	20,9	0,29	33,8	0,45	3,4	0,035	7,7	0,10
Életkörülmények	17,4	0,22	38,4	0,47	1,1	0,01	8,4	0,08
Self-releváns jellemzők	36	0,48	36,1	0,58	6,9	0,07	3,8	0,04
Egészségi állapot	25,6	0,35	23,1	0,35	6,9	0,06	6,9	0,07
Birtokolt javak	22,1	0,33	28,4	0,38	0	0	0	0
Barátok	15,1	0,19	21,5	0,23	0	0	1,5	0,01
Szabadidő	13,9	0,16	25,4	0,32	0	0	0	0
Globális célok	5,8	0,06	8,4	0,08	0	0	0	0

3.7.melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek és félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a KK érték alapján

Tartalmi kategóriák	Remények						Félelmek					
	alacsony KK (N=5)		átlagos KK (N=130)		magas KK (N=356)		alacsony KK (N=5)		átlagos KK (N=130)		magas KK (N=356)	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	20	0,20	73	1,18	71,9	1,26	0	0	2,3	0,02	2,2	0,01
Munka	100	1,40	83,8	1,48	85,6	1,46	20	0,20	9,2	0,10	15,1	0,15
Család	80	0,80	77,7	1,35	77	1,20	0	0	10,7	0,17	7,6	0,07
Kapcsolattartás	20	0,20	26,9	0,31	28,1	0,36	0	0	5,4	0,07	3,9	0,04
Életkörülmények	40	0,40	30	0,35	27,2	0,33	0	0	3	0,03	4,2	0,04
Self-releváns jellemzők	60	0,60	37,7	0,54	33,4	0,49	0	0	3,8	0,03	6,4	0,07
Egészségi állapot	0	0	16,9	0,25	31,2	0,42	0	0	3,8	0,03	8,4	0,08
Birtokolt javak	40	0,40	26,9	0,33	25,3	0,35	0	0	0	0	0	0
Barátok	20	0,20	18	0,19	17	0,18	0	0	3	0,03	0	0
Szabadidő	20	0,20	25,3	0,30	23,3	0,23	0	0	0	0	0	0
Globális célok	20	0,20	7,7	0,08	5,3	0,05	0	0	0	0	0	0

3.8. melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek és félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a depresszió súlyossága alapján

Tartalmi kategóriák	Normál (N=258)				Enyhe (N=165)				Középsúlyos (N=29)				Súlyos (N=39)			
	remény		félelem		remény		félelem		remény		félelem		remény		félelem	
	%	Gy	%	Gy	%	Gy	%	Gy	%	Gy	%	Gy	%	Gy	%	Gy
Tanulmányok	71,7	1,15	1,9	0,01	70,9	1,24	0,6	0,006	75,8	1,55	3,4	0,03	74,3	1,41	2,5	0,02
Munka	83,7	1,48	12,8	0,13	86,6	1,41	13,9	0,15	82,7	1,38	10,3	0,10	92,3	1,69	20,5	0,20
Család	74	1,26	8,1	0,08	81,8	1,32	7,2	0,12	82,7	1,34	6,9	0,07	74,3	1,15	15,3	0,15
Kapcsolattartás	22	0,28	3,4	0,03	25,4	0,33	3	0,03	55,1	0,72	13,8	0,17	51,3	0,62	7,6	0,10
Életkörülmények	25,6	0,31	3,8	0,03	30,3	0,36	2,4	0,02	20,6	0,21	3,4	0,03	41	0,51	10,2	0,10
Self-releváns jellemzők	32,9	0,46	4,2	0,05	36,3	0,52	6,6	0,07	31	0,38	6,9	0,10	43,6	0,82	5,1	0,05
Egészség	26,7	0,36	5,4	0,05	26	0,37	7,8	0,08	31	0,38	13,8	0,10	30,7	0,44	10,2	0,10
Birtokolt javak	25,6	0,37	0	0	15,9	0,32	0	0	27,6	0,34	0	0	28,2	0,31	0	0
Szabadidő	22,8	0,25	0	0	12,8	0,27	0	0	24,1	0,31	0	0	10,2	0,13	0	0
Barátok	16,6	0,19	0	0	14,5	0,16	1,2	0,01	27,6	0,31	3,4	0,03	12,8	0,13	0	0
Globális jövő	5	0,05	0,3	0,003	5,4	0,05	0,6	0,006	10,3	0,10	0	0	12,8	0,13	0	0

3.9. melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága az általános, személyes és véletlen igazságosság foka alapján

Tartalmi kategóriák	Általános igazságosság				Személyes igazságosság				Véletlen igazságosság			
	alacsony N=128		magas N=132		alacsony N=108		magas N=123		alacsony N=102		magas N=168	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	65,6	1,06	77,2	1,3	65,7	1,08	69,1	1,23	70,5	1,29	74,4	1,17
Munka	83,6	1,5	85,6	1,48	84,2	1,43	87,8	1,54	88,2	1,52	85,1	1,49
Család	79,7	1,31	78	1,35	70,3	1,2	83	1,4	88,2	1,62	70,2	1,1
Kapcsolattartás	30,5	0,44	28	0,35	26,8	0,34	26	0,3	34,3	0,48	22,6	0,29
Életkörülmények	30,5	0,45	21,2	0,27	0,25	0,29	27,6	0,32	37,2	0,42	22,6	0,28
Self-releváns jellemzők	38,3	0,63	33,3	0,39	41,6	0,62	38,2	0,54	49	0,78	31,5	0,41
Birtokolt javak	30,5	0,38	24,2	0,29	27,7	0,32	22,7	0,33	25,5	0,38	26,8	0,37
Egészség	27,3	0,31	17,4	0,25	27,7	0,37	19,5	0,28	26,4	0,44	27,9	0,38
Szabadidő	19,5	0,2	22,7	0,26	13,8	0,18	24,4	0,27	22,5	0,3	21,4	0,26
Barátok	19,5	0,23	19,6	0,23	18,5	0,23	15,4	0,19	21,5	0,25	16	0,17
Globális jövő	5,4	0,08	6	0,06	4,6	0,09	5,7	0,06	0,5	0,05	4,1	0,04

3.10. melléklet A jövő-orientált tartalmak reményeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a vallásosság, munkahelyi igazságosság és az igazságtalanság foka alapján

Tartalmi kategóriák	Vallásosság				Munkahelyi igazságosság				Igazságtalan világ			
	alacsony N=115		magas N=125		alacsony N=93		magas N=145		alacsony N=104		magas N=127	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	70,4	1,19	72	1,32	72,1	1,32	66,9	1,11	70,2	1,33	74	1,21
Munka	90,4	1,55	85,6	1,61	88,1	1,46	85,5	1,46	83,6	1,43	89,7	1,53
Család	78,2	1,31	79,2	1,47	84,9	1,45	76,5	1,29	77,8	1,26	75,6	1,19
Kapcsolattartás	23,4	0,31	25,6	0,3	22,5	0,28	91,7	0,34	26,9	0,34	28,3	0,34
Életkörülmények	29,5	0,37	26,4	0,31	34,4	0,41	26,9	0,32	27,8	0,35	26,7	0,31
Self-releváns jellemzők	32,1	0,43	36	0,61	39,7	0,53	36,5	0,5	35,5	0,48	38,6	0,51
Birtokolt javak	25,2	0,33	30,4	0,41	27,9	0,43	26,2	0,36	24	0,32	24,4	0,32
Egészség	25,2	0,36	24	0,34	25,8	0,35	29,6	0,38	24	0,34	26,7	0,32
Szabadidő	18,2	0,22	24,8	0,3	33,3	0,39	17,9	0,23	25	0,28	18,1	0,2
Barátok	12,1	0,12	18,4	0,19	13,9	0,19	15,8	0,17	14,4	0,16	15,7	0,18
Globális jövő	8,6	0,09	7,2	0,07	4,3	0,04	2,7	0,03	3,8	0,04	3,9	0,04

3.11. melléklet A jövő-orientált tartalmak félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága az általános, személyes és véletlen igazságosság foka alapján

Tartalmi kategóriák	Általános igazságosság				Személyes igazságosság				Véletlen igazságosság			
	alacsony N=128		magas N=132		alacsony N=108		magas N=123		alacsony N=102		magas N=168	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	1,5	,01	3,8	,03	2,7	,02	3,2	,03	2,9	,03	0,5	,006
Munka	16,4	,20	8,3	,08	16,6	,18	8,9	,08	8,8	,08	16,6	,17
Család	10,1	,05	7,5	,15	7,4	,07	8,9	,16	9,8	,18	7,1	,07
Kapcsolattartás	7	,08	5,3	,06	5,5	,07	4	,04	7,8	,08	3,5	,04
Életkörülmények	3,1	,04	2,3	,02	4,6	,04	1,6	,01	3,9	,03	4,1	,04
Self-releváns jellemzők	6,25	,06	2,2	,02	8,3	,09	4	,04	6,8	,06	4,7	,05
Egészség	7,8	,05	3,8	,03	6,4	,07	2,4	,02	6,8	,06	7,1	,07
Barátok	0	0	1,5	,015	0,9	,009	0,8	,008	0,9	,009	0,5	,006
Globális jövő	0	0	1,5	,015	0,9	,009	0,8	,008	0	0	0	0

3.12. melléklet A jövő-orientált tartalmak félelmeinek megoszlása és átlagos előfordulási gyakorisága a vallásosság, munkahelyi igazságosság és az igazságtalanság foka alapján

Tartalmi kategóriák	Vallásosság				Munkahelyi igazságosság				Igazságtalan világ			
	alacsony N=115		magas N=125		alacsony N=93		magas N=145		alacsony N=104		magas N=127	
	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY	%	GY
Tanulmányok	0	0	1,6	,01	1	,01	0,6	,006	2,8	,028	1,5	,01
Munka	15,6	,165	16	,16	12,9	,13	18,6	,20	14,4	,15	17,3	,18
Család	12,1	,12	9,6	,16	9,6	,18	8,9	,08	7,6	,16	8,6	,08
Kapcsolattartás	1,7	,01	3,2	,04	4,3	,04	5,5	,07	4,8	,04	3,1	,03
Életkörülmények	4,3	,04	3,2	,03	2,1	,02	5,5	,05	2,8	,03	7,8	,07
Self-releváns jellemzők	3,4	,04	7,2	,08	4,3	,04	7,6	,08	4,8	,04	7,8	,08
Egészség	8,6	,08	4,8	,04	5,3	,05	8,2	,08	4,8	,04	6,3	,07
Barátok	0,8	,008	0,8	,008	1	,01	0,6	,006	0,6	,009	1,5	,15
Globális jövő	0	0	6,6	,008	0	0	0	0	0,9	,009	0	0

4. melléklet A jövő-orientált remények és az értékelő dimenziók regresszió-elemzésének eredményei

4.1.melléklet A jövő-orientált remények és a háttértényezők összefüggésének regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=22,526 p<0,000)						
Nem	,270	,073	-,304	-,247	-4,796	,000
Életkor	,343	,118	,581	,214	4,155	,000
konstans			,864			
Munkával kapcsolatos remények (F=4,189 p<0,016)						
Anya szerető bánásmódja	,107	,011	-,708	-,122	-2,256	,025
Vallásosság	,156	,024	,080	,114	2,109	,036
konstans			2,286			
Szabadidővel kapcsolatos remények (F=5,947 p<0,003)						
Igazságtalan világ	,139	,019	-,081	-,159	-2,930	,004
Konfliktusorientált klíma	,184	,034	,057	,123	2,272	,024
konstans			,387			

4.2.melléklet A jövő-orientált remények szülői támogatásának és a háttértényezők összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=31,742 p<0,000)						
Anya támogató nevelői attitűdje	,474	,225	,655	,502	8,832	,000
Konfliktusorientált klíma	,514	,264	-,383	-,283	-5,028	,000
Anya túlvédő bánásmódja	,567	,321	,663	,249	4,451	,000
Depresszió mértéke	,577	,333	,205	,116	2,122	,035
konstans			2,152			
Családdal kapcsolatos remények (F=21,871 p<0,000)						
Konfliktusorientált klíma	,371	,138	-,430	-,267	-4,704	,000
Anya korlátozó bánásmódja	,444	,197	,564	,160	2,761	,006
Anya támogató nevelői attitűdje	,483	,233	,309	,203	3,493	,001
Apa túlvédő bánásmódja	,498	,248	-,402	-,131	-2,310	,022
konstans			3,643			
Életkörülményekkel kapcsolatos remények (F=5,904 p<0,004)						
Igazságtalan világ	,237	,056	-,598	-,191	-2,199	,032
Apa támogató nevelői attitűdje	,302	,091	,441	,191	2,128	,035
konstans			5,032			

Birtokolt javakkal kapcsolatos remények (F=16,621 p≤0,000)						
Anya támogató nevelői attitűdje	,471	,221	,587	,384	,3,977	,000
Konfliktusorientált klíma	,507	,257	-,326	-,208	-2,149	,034
konstans			2,258			
Szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos remények (F=13,460 p≤ 0,000)						
Konfliktusorientált klíma	,429	,184	-,672	-,399	-4,027	,000
Apa korlátozó bánásmódja	,511	,262	1,023	,281	2,830	,006
konstans			3,791			

4.3.melléklet A jövő-orientált remények iskolai támogatásának és a háttértényezők összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=9,298 p≤0,000)						
Apai nevelési cél: autonómia	,205	,042	,251	,217	3,575	,000
Apa következetes nevelési stílusa	,261	,068	,193	,162	2,668	,008
konstans			2,759			
Munkával kapcsolatos remények (F=5,266 p≤0,006)						
Apai nevelési cél: autonómia	,136	,018	,178	,135	2,356	,019
Anya következetes nevelési stílusa	,186	,035	-,199	-,128	-2,224	,027
konstans			3,449			
Kapcsolattartás reményei (F=6,942 p≤0,002)						
Családi szituáció	,263	,069	-1,589	-,267	-2,774	,007
Igazságtalan világ	,359	,129	-,480	-,244	-2,532	,013
konstans			6,482			
Self-releváns jellemzőkkel kapcsolatos remények (F=6,941 p≤0,010)						
Igazságtalan világ	,234	,047	-,432	-,234	-2,635	,010
konstans			3,769			
Birtokolt javakkal kapcsolatos remények (F=8,812 p≤0,000)						
Életkor	,268	,072	-,651	-,303	-3,320	,001
Véletlen igazságosság	,413	,170	-,518	-,344	-3,741	,000
Apa korlátozó bánásmódja	,467	,218	-,741	-,220	-2,402	,018
konstans			5,517			
Egészségi állapottal kapcsolatos remények (F=9,190 p≤0,003)						
Konfliktusorientált klíma	,316	,100	-,413	-,316	-3,031	,003
konstans			2,164			
Szabadidővel kapcsolatos remények (F=12,520 p≤0,000)						
Véletlen igazságosság	,405	,164	-,587	-,421	-4,230	,000
Anya korlátozó bánásmódja	,498	,248	-,910	-,290	-2,914	,005
konstans			5,187			

4.4.melléklet A jövő-orientált remények időbeli kiterjesztésének és a háttértényezők összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-váltózás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=5,985 p≤0,000)						
Életkor	,155	,024	-,934	-,228	-3,672	,000
Anyai nevelési cél: konformitás	,234	,055	-,665	-,207	-3,226	,001
Szabályorientált klíma	,279	,078	,644	,198	3,090	,002
Vallásosság	,310	,096	-,252	-,118	-1,982	,049
Konfliktusorientált klíma	,334	,112	,651	,222	3,299	,001
Anya túlvédő bánásmódja	,359	,129	-,856	-,148	-2,253	,025
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	,381	,145	-,327	-,138	-2,152	,032
konstans			5,846			
Munkával kapcsolatos remények (F=10,073 p≤0,000)						
Életkor	,288	,083	-1,409	-,294	-5,167	,000
Konfliktusorientált klíma	,313	,098	,687	,186	3,000	,003
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	,342	,117	-,454	-,160	-2,575	,011
Vallásosság	,360	,130	,297	,114	2,006	,046
konstans			5,898			
Családdal kapcsolatos remények (F=11,403 p≤0,000)						
Életkor	,242	,059	-1,200	-,267	-4,382	,000
Személyes igazságosság	,287	,082	,732	,156	2,568	,011
konstans			5,974			
Kapcsolattartással kapcsolatos remények (F=7,747 p≤0,000)						
Szabályorientált klíma	,336	,113	-2,122	-,482	-4,530	,000
Anya manipulatív nevelői attitűdje	,411	,169	-1,194	-,319	-3,207	,002
Anya büntető nevelési stílusa	,479	,229	,920	,253	2,417	,018
Apai nevelési cél: konformitás	,531	,282	,885	,247	2,400	,019
konstans			7,425			
Birtokolt javakkal kapcsolatos remények (F=7,149 p≤0,000)						
Életkor	,283	,080	-1,596	-,257	-2,759	,007
Konfliktusorientált klíma	,380	,145	-1,085	-,256	-2,752	,007
Munkahelyi igazságosság	,429	,184	-1,393	-,199	-2,143	,035
konstans			18,130			
Self-releváns jellemzőkkel kapcsolatos remények (F=10,442 p≤0,000)						
Életkor	,342	,117	-3,619	-,376	-4,286	,000
Apai nevelési cél: konformitás	,431	,186	-1,959	-,287	-3,324	,001
Konfliktusorientált klíma	,479	,230	1,702	,217	2,454	,016
konstans			16,212			
Egészségi állapottal kapcsolatos remények (F=6,049 p≤0,000)						
Életkor	242	,058	6,038	,285	2,807	,006
Apa autonóm nevelői attitűdje	,344	,118	4,485	,331	3,231	,002
Szabályorientált klíma	,404	,164	-6,058	-,295	-2,804	,006
Anya korlátozó bánásmódja	,482	,232	-9,711	-,285	-2,674	,009
konstans			23,812			

4.5.melléklet A jövő-orientált remények megvalósulásának és a háttértényezők összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=9,453 p≤0,002)						
Anya támogató nevelői attitűdje	,189	,036	,169	,189	3,075	,002
konstans			3,789			
Munkával kapcsolatos remények (F=8,362 p≤0,000)						
Depresszió mértéke	,226	,051	-,245	-,183	-3,135	,002
Anya támogató nevelői attitűdje	,257	,066	,121	,123	2,097	,037
KB kontroll	,281	,079	-,277	-,115	-2,033	,043
konstans			4,590			
Családdal kapcsolatos remények (F=11,572 p≤0,00)						
Depresszió mértéke	,261	,068	-,288	-,209	-3,519	,001
KB kontroll	,310	,096	-,420	-,167	-2,865	,004
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	,340	,115	-,116	-,143	-2,417	,016
konstans			6,519			
Kapcsolattartással kapcsolatos remények (F=9,412 p≤0,000)						
Anya támogató nevelői attitűdje	,353	,125	,457	,382	3,881	,000
Anya túlvédő bánásmódja	,453	,205	,617	,291	2,854	,005
Apa túlvédő bánásmódja	,483	,233	-,703	-,295	-2,991	,004
konstans			2,300			
Életkörülményekkel kapcsolatos remények (F=7,380 p≤0,001)						
Általános igazságosság	,323	,104	,330	,259	2,473	,015
Apa korlátozó bánásmódja	,385	,148	,430	,219	2,091	,039
konstans			2,048			
Birtokolt javakkal kapcsolatos remények (F=6,737 p≤0,000)						
Depresszió mértéke	,320	,103	-,434	-,312	-3,405	,001
Véletlen igazságosság	,392	,154	-,324	-,280	-3,158	,002
Apa manipulatív nevelői attitűdje	,439	,193	-,254	-,217	-2,366	,020
Apa korlátozó bánásmódja	,479	,229	-,681	-,263	-2,810	,006
Apa következetes nevelési stílusa	,515	,265	-,260	-,273	-2,827	,006
Anyai nevelési cél: konformitás	,553	,305	,272	,215	2,296	,024
konstans			7,274			
Self-releváns jellemzőkkel kapcsolatos remények (F=20,551 p≤0,000)						
Depresszió mértéke	,480	,230	-,629	-,466	-5,877	,000
Apai nevelési cél: konformitás	,507	,257	,167	,164	2,064	,041
konstans			4,948			
Egészségi állapottal kapcsolatos remények (F=6,905 p≤0,002)						
Anyai nevelési cél: autonómia	,271	,073	,317	,287	2,801	,006
Anya inkonzisztens nevelési stílusa	,380	,144	-,268	-,267	-2,605	,011
konstans			3,244			
Szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos remények (F=7,166 p≤0,000)						
Anyai nevelési cél: konformitás	,292	,085	,354	,351	3,390	,001
Depresszió mértéke	,418	,175	-,419	-,286	-2,795	,007
Anya támogató nevelői attitűdje	,472	,223	,245	,222	2,145	,035
konstans			2,406			

Barátokkal kapcsolatos remények (F=16,207 p≤0,000)						
Személyes igazságosság	,553	,306	,527	,369	3,421	,001
Apa korlátozó bánásmódja	,658	,433	,610	,291	3,292	,002
Igazságtalan világ	,704	,495	-,386	-,286	-3,361	,001
Anya túlvédő bánásmódja	,754	,569	,725	,364	4,460	,000
Apa következetes nevelési stílusa	,781	,610	,234	,260	3,313	,002
Depresszió mértéke	,802	,643	-,349	-,249	-2,623	,011
Vallásosság	,819	,671	-,165	-,186	-2,294	,026
Apa szerető bánásmódja	,836	,698	-,870	-,186	-2,274	,027
konstans			3,686			

4.6.melléklet A jövő-orientált remények konkrétságának és a háttértényezők összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=7,739 p≤0,006)						
Anyai nevelési cél: konformitás	,171	,029	,169	,171	2,782	,006
konstans			4,666			
Munkával kapcsolatos remények (F=7,033 p≤0,000)						
Általános igazságosság	,194	,037	,271	,182	3,174	,002
Anya büntető nevelési stílusa	,234	,055	,126	,124	2,174	,030
Apa manipulatív nevelői attitűdje	,260	,067	-,146	-,114	-2,003	,046
konstans			3,451			
Családdal kapcsolatos remények (F=5,435 p≤0,005)						
Apa manipulatív nevelői attitűdje	,138	,019	-,186	-,150	-2,496	,013
Szabályorientált klíma	,198	,039	,173	,142	2,359	,019
konstans			4,730			
Kapcsolattartással kapcsolatos remények (F=10,249 p≤0,000)						
Szabályorientált klíma	,319	,102	,353	,278	3,063	,003
Apai nevelési cél: autonómia	,425	,181	,252	,263	2,915	,004
Depresszió mértéke	,498	,248	-,328	-,263	-2,895	,005
konstans			3,368			
Birtokolt javakkal kapcsolatos remények (F=10,022 p≤0,002)						
Apa manipulatív nevelői attitűdje	,306	,094	-,388	-,306	-3,166	,002
konstans			5,282			
Self-releváns jellemzőkkel kapcsolatos remények (F=10,355 p≤0,000)						
Depresszió mértéke	,373	,139	-,483	-,338	-4,181	,000
Apa támogató nevelői attitűdje	,437	,191	,190	,185	2,257	,026
Anyai nevelési cél: konformitás	,482	,232	,326	,246	2,987	,003
Apa következetes nevelési stílusa	,511	,261	-,171	-,177	-2,150	,034
konstans			4,273			
Egészségi állapottal kapcsolatos remények (F=8,116 p≤0,000)						
Apa szerető bánásmódja	,343	,117	1,565	,327	3,353	,001
Anya büntető nevelési stílusa	,426	,181	,300	,322	3,152	,002
Anya túlvédő bánásmódja	,481	,203	-,427	-,233	-2,289	,025
konstans			2,139			

Barátokkal kapcsolatos remények (F=6,545, p≤ 0,003)						
Általános igazságosság	,332	,110	,651	,409	3,390	,001
Apa szerető bánásmódja	,418	,174	-1,462	-,265	-2,199	,032
konstans			4,407			

4.7.melléklet A jövő-orientált remények fontosságának és a háttértényezők összefüggéseinek regressziós elemzése

	R	R²-változás	b	β	T	p
Tanulmányokkal kapcsolatos remények (F=6,871 p≤0,000)						
Anyai nevelési cél: konformitás	,217	,047	,164	,218	3,611	,000
Apa manipulatív nevelői attitűdje	,267	,071	-,179	-,226	-3,309	,001
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	,294	,087	,122	,223	3,051	,003
Apa támogató nevelő attitűdje	,336	,113	,120	,209	3,125	,002
Anya szerető bánásmódja	,357	,127	-,526	-,120	-2,002	,046
Munkahelyi igazságosság	,376	,141	,125	,119	2,001	,046
konstans			4,774			
Munkával kapcsolatos remények (F=6,431 p≤0,000)						
Nem	,120	,014	,226	,130	2,301	,022
Anya korlátozó bánásmódja	,195	,038	,236	,185	3,249	,001
Apai nevelési cél: konformitás	,241	,058	,080	,139	2,435	,015
Véletlen igazságosság	,285	,081	,086	,153	2,713	,007
konstans			4,160			
Kapcsolattartással kapcsolatos remények (F=6,187 p≤0,001)						
Életkor	,235	,055	-,246	-,221	-2,257	,026
Apai nevelési cél: autonómia	,359	,129	,184	,282	2,933	,004
Konfliktusorientált klíma	,408	,139	,156	,196	2,038	,044
konstans			4,849			
Életkörülményekkel kapcsolatos remények (F=4,757 p≤0,004)						
Anyai nevelési cél: konformitás	,218	,048	,186	,281	2,725	,008
Vallásosság	,310	,096	-,098	-,233	-2,299	,024
Apa túlvédő bánásmódja	,381	,145	-,256	-,225	-2,193	,031
konstans			5,547			
Birtokolt javakkal kapcsolatos remények (F=4,352p≤0,016)						
Nem	,198	,039	,589	,242	2,423	,017
Anya inkonzisztens nevelési stílusa	,288	,083	,170	,214	2,146	,034
konstans			3,694			
Self-releváns jellemzőkkel kapcsolatos remények (F=8,415 p≤0,004)						
Anya korlátozó bánásmódja	,256	,066	,340	,256	2,901	,004
konstans			4,940			
Egészségi állapottal kapcsolatos remények (F=9,508 p≤0,000)						
Anya manipulatív nevelői attitűdje	,382	,146	-,269	-,369	-3,970	,000
Anya túlvédő bánásmódja	,478	,229	,252	,207	2,150	,035
Anyai nevelési cél: autonómia	,524	,274	-,248	-,359	-3,213	,002
Apai nevelési cél: autonómia	,568	,322	,130	,257	2,378	,020
konstans			6,402			